

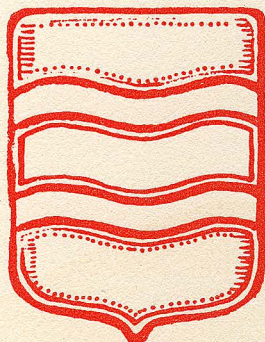
SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

MED STÖD AV K. VITT. HIST. O. ANT. AKAD.

UTGIVET AV SIGURD CURMAN

OCH JOHNNY ROOSVAL

MEDELPAD

HÄFTE 2.

LJUSTORPS, INDALS SAMT

MEDELPADS VÄSTRA DOMSAGAS TINGSLAG

AV

HENRIK CORNELL

OCH

AXEL RAPPE

K Y R K O R
I
LJUSTORPS, INDALS
SAMT
MEDELPADS
VÄSTRA DOMSAGAS TINGSLAG

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

utarbetat av

HENRIK CORNELL och AXEL RAPPE

Med stöd av

KUNGL. VITT. HIST. OCH ANT. AKADEMIEN

utgivet av

SIGURD CURMAN och JOHNNY ROOSVAL

Generalstabens Litografiska Anstalts Förlag
STOCKHOLM

UTGIVET MED BIDRAG AV
HUMANISTISKA FONDEN

Esselte aktiebolag
Stockholm 1939

MEDELPAD
LJUSTORPS TINGSLAG

AV

HENRIK CORNELL och AXEL RAPPE

Fig. 129. Exteriör från n. v.

Die Kirche von Nordwesten. The church from the north-west.

TYNDERÖ KYRKA

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, LJUSTORPS TINGSLAG, HÄRNÖ-
SANDS STIFT, MEDELPADS ÖSTRA KONTRAKT

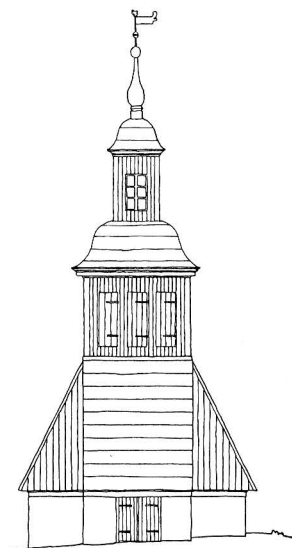
TRYCKTA KÄLLOR: HÜLPHERS, s. 121. — J. A. HAMMARGREN, Bidrag till Ljustorps pastorats kyrkliga historia, s. 103. — Hernösandsstudier, s. 103, 118, 167, 168. — Hernösandskatalogen passim. — CORNELL, s. 87. — BYGDÉN II, s. 97.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: B. St. Förslag till kyrkans restaurering, ritningar, fyra blad, av FR. BENGTSON 1897.

KYRKANS ARKIVALIER: I arkivbyggnad i prästgården. RÄK. från 1754. Lösa handlingar (bl. a. förbindelse av Hagmansson rörande det medeltida valvets nedtagande 1793, gåvobrev av Fredrik Honnon 1690 å »christendomskläderna»).

FÖRSAMLINGSHISTORIA

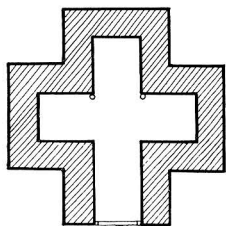
1316 var Tynderö annex till Hässjö, men båda lades senare vid obekant tid under Ljustorp. Komministratur synes ha funnits i Tynderö redan på 1500-talet. Sedan 1920 är församlingen annex till Hässjö, efter det båda avskilts från Ljustorp.

KYRKOÅRD OCH KLOCKSTAPEL

Kyrkan ligger i sakta sluttande terräng strax söder om landsvägen i ett föga dominerande, nästan undanskymt läge. Kyrkogården, som 1910 utvidgades åt söder, omgives av gråstensmur i kallmur, som i norr går i flykt med sakristians nordvägg. På norra sidan järngrindar mellan murade stolpar.

Klockstapelns (nämnd första gången 1766, då den undergick en ombyggnad), på andra sidan landsvägen norr om kyrkan, är byggd av resvirke på tämligen hög stenfot. Den är fodrad med bräder. Den karnissvängda spåntäckta huven bär lanternin med spira (fig. 130).

HUVUD-
DELAR

Fig. 130. Klockstapelns.

Glockenturm. Belfry.

KYRKOBYGGNADEN

Kyrkan består av rektangulärt långhus, i vars västra del under orgelläktaren vapenhus jämte förråds-kammare och trapprum inretts (fig. 131). Sakristia i nordost.

MATERIAL Byggnadsmaterialet är gråsten med tegel i fönster- och dörrömfattningar; valvet är av trä.

EXTERIÖR Yttermurarna äro slätputsade i ljust gulbrun färgton med mörkare, nedlöpande putsband i hörnen. Taklist av trä. Taket är täckt av omålad plåt och å såväl långhus som sakristia brutet och avvalmat. Över långhusets takås tvenne kors.

Ingången är i väster. Över den stickbågiga, i en grund nisch insänkta dörröppningen en tavla med inskr.: »MDCCXCIII (=1793) GUDI OCH FÖRSAMLINGEN. PS. 150 V. I. RESTAURERAD 1898». Över portalen är i långhusets västmur ett rundfönster upptaget; de övriga sex fönstren äro tresidigt avslutade i rundbågiga nischer (fig. 129). I korfönstret enkel glasmålning framställande Kristi himmelfärd. Sakristian har mot norr och öster firsidiga fönster med järngaller.

Entrén till kyrkorummet har glasförsedda dubbeldörrar.

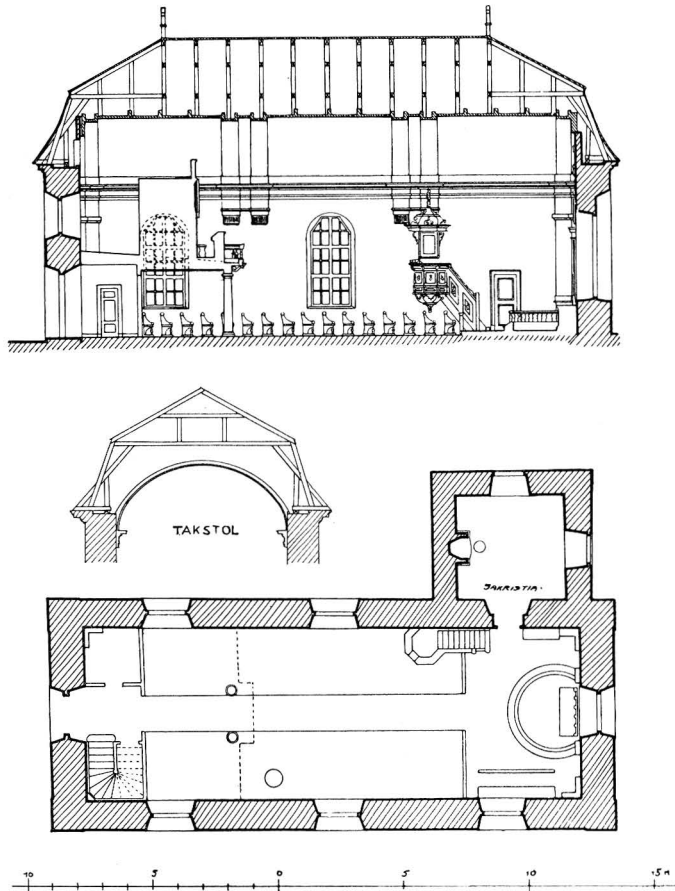

Fig. 131. Plan och sektion.

Grundriss und Längsschnitt. Plan and longitudinal section.

Innerväggarna äro slätputsade samt avfärgade huvudsakligen i brunt. Den östra väggen utfylles helt genom en målad dekoration av gardiner kring en kassetterad nisch, vari altaruppsatsen skenbart står inställd. Nord- och sydväggarna äro indelade genom marmorade pilastrar (trä), en i varje hörn samt tvenne tvåkopplade å varje långsida, vilka uppbära ett entablement, bestående av en å väggen målad fris med omväxlande triglyfskåror och blommor samt ett därovan framspringande, ljust grönmarmorat listverk av trä.

INTERIÖR

Innertaket består av ett tunnvalv av trä, å fyra ställen avdelat genom gördelbågar, uppstigande från entablementets förkroppningar; de mellersta dubbla, de yttersta enkla. — Golvet är av trä, förhöjt med ett trappsteg i koret; vapenhuset har däremot cementgolv.

Fig. 132. Interiör mot öster.

Inneres gegen Osten. Interior towards the east.

Långhuset uppvärms genom en kamin, placerad invid södra väggen.

På norra sidan i koret ingång till sakristian med raksluten, modern trädörr.

BYGGNADSHISTORIA

Den nuvarande kyrkan i Tynderö är till sina murar av medeltida ursprung. 1721 var den mycket förfallen, valvet var rämnat och gavelmurarna hade givit sig utåt. Under 1700-talet ombyggdes kyrkan vid två olika tillfällen, ehuru förändringarna på grund av arkivaliernas ofullständighet icke tydligt kunna följas. Den första ombyggnaden 1756—66 har blivit bestämmande för exteriören. Den utfördes under ledning av Daniel Hagman och visar också det för hans kyrkor typiska, brutna taket. 1756 utvidgas östra fönstret. 1758 upptages den västra dörren och utvidgas två fönster

Fig. 133. Interiör mot väster.

Inneres gegen Westen. Interior towards the west.

på södra sidan av murmästaren Olov Wallström från Sundsvall. 1766 erhåller Daniel Hagman slutlikvid. — Ett vapenhus omtalas både före och efter denna ombyggnad. Den nu igenmurade dörren på södra sidan anger tydligen dess läge. Däremot är det ovisst när det rivits.

Den andra ombyggnaden företogs på 1790-talet under ledning av byggmästaren Per Hagmansson. Vid detta tillfälle tillkom trävalvet (1794) och kyrkan erhöll nu också delvis ny inredning. Orgelverket invigdes 1794.

1898 undergick kyrkan en restaurering efter förslag av arkitekten Fr. Bengtson. De lösa, öppna bänkarna samt förrummet i väster härröra från denna tid.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altarbord av trä med altarkors från 1898 års restaurering. Äldre altarkors av förgyllt trä (med törnekrans) finnes bevarat.

ALTAR-
ANORDNING

Altaruppsatsen (fig. 132), som utgör omfattning kring östra fönstret, består av tvenne kannelerade pilastrar, uppbärande överstycken med korslagda palmkvistar. Pilastrarna förenas upptill genom en kröndekoration med ett gudsöga, omgivet av strålar, däröver Kristus med korsfanan (relief). Nuvarande bemålningen är ej ursprunglig. Altaruppsatsen är ett enkelt verk av bildhuggaren Pehr Westman, nämnd i RÅK. åren 1796, 1797 och 1799. Den ursprungliga målningen utfördes av målaren Wagenius från Sundsvall. — Altarringen (1898) är försedd med röd plyschstoppning å pall och överkant.

TRIUMF-
KRUCIFIX

Triumfkrucifix. Fötterna korsställda; 3 spikar. Evangelistsymbolerna, som haft sin plats på korsändarna, äro avfallna. Polykromeringen borta. — Kristusfigurens H. 103 cm (fig. 134). Enkelt arbete av Hakon Gulleasons skola. Omkr. 1500.

PREDIKSTOL

Predikstolen består av korg och baldakin. Korgen (fig. 133) har fem fält, utfyllda med plattskärning kring arkadmotiv och skilda från varandra genom kolonnetter med reffelornament; över varje kolonnett ett kerubhuvud i listverket vid korgens överkant. I fyra av arkaderna skulpterade evangelistbilder. Vid korgens underkant nedhängande flikar och kulor.

Bokstödet har ornering av akantus. Inskr.: »ANNO 1667 DEN 24 AUG. MARCUS 16 / GAAR UTH I HELA WERLDE / NA OCH PREDIKER EVANGEL / IUM ALLOM CREATUROM TH / EN THER TROOR OC BLIFVER. I REG. 22. 15. / JAGH SKAL TALL / A THET SOM HE / RREN MIGH S / ÄIANDES VARDE. SALIGHE EHRO / THE SOM HÖRA / GUDS ORD OCH / GÖMMA THET. MATHEUS / MARCUS / LUCAS / JOHANE». Trappträcket är ornerat med refflor i fälten samt snidad ranka å överkanten. — Baldakinen, som prydes med snidade dekorationer, bl. a. eldurnor på hörnen, uppbär en skulpterad Kristusfigur, stående med korsfanan i handen. Från ljudskärmen nedhänger ett väggstycke med strålsol och utsnidat ramverk. — Himmel och väggstycke härröra tydligen från 1700-talets början, under det att själva predikstolen tillkommit 1667. (Jfr Timrå och Skeppshamn). — De nuvarande färgerna (vitt, ljusblått och guld) förtaga mycket av predikstolens eljest goda verkan.

TIMGLAS

Å predikstolen står ett timglas. Skaft av trä med rikt utformat fotstycke; 4 glas; överst symboler: dödskallen, tidens vingar, livets träd och hoppets stjärna. — H. 100 cm. 1700-talets mitt.

Av den forna inredningen finnes ett par korgrindar bevarade. H. 100 cm, marmorerade i grönt och rosa. Det skulpterade krönets rankverk har förgyllning samt grön färg med röda inslag. Torde ha tillkommit i samband med den Hagmanska ombyggnaden på 1750-talet.

PYRAMIDER

I omedelbar anslutning till korgrindarna torde de båda ännu bevarade pyramiderna ha varit uppställda. De ha sidorna upplösta i förgyllt rankverk samt röda hörnlistor. H. 194 cm. 1700-talet.

ORGELLÄK-
TARE OCH
ORGEL

Orgelläktaren vilar på tvenne ljusst grönmarmorerade, kannelerade träkolonner. Läktarbröstningen har balusterdockor och framspringande, på konsoler vilande mitt-

Fig. 134. Triumfkruzifix. Omkr. 1500.
Triumphkruzifix. Um 1500. Rood crucifix. About 1500.

stycke. Klassicistisk orgelfasad av vanlig enkel typ, härrörande från 1794. Det nuvarande verket levererades 1858 av firman Åkerman & Lund.

Nummertavla, krönt med förgyllda korslagda palmkvistar, lyra och fågel. H. 155 cm.

Kalk av silver (fig. 135). Medeltida nod, förgylld; 6 rombformiga, utstående knappar med bokstäver, bildande IHESUS. Ovan och nedan orneringar, liknande gotiska fönster. På foten en fastlödd Kristusfigur (förgylld) på ett endast ciselerat kors. Foten rund, i underkanten ornerad med pärlstav och ciselerad bladbård. Stämplor: 1. Sundsvalls stadsstämpel. 2. L (=1769). 3. P S (=Petter Sellerstedt, mästare i Sundsvall 1764—1808). 4. Tre kronor.

Kuppan ornerad med gustaviansk lagerranka, avbruten av kottliknande droppar

NATTVARDSS-
KÄRL

(ciselerat). Förgylld övre kant med samma bård som på foten. Stämplrar: 1. Sundsvalls stadsstämpel. 2. P2 (=1797). 3. Guldsmedsnamnet M. Sedelin (mästare i Sundsvall 1788—1807). 4. Tre kronor. H. 24 cm, fotens Diam. 10,5 cm. Man har tydligen här på en ursprungligen helt medeltida kalk först ersatt foten med en ny (1769) och sedan kuppen (1797).

Patén av silver, ornerad med ett konsekrationkors. 1400-talet. Diam. 12 cm.

Kalk med tillhörande patén, av bronserad och delvis förgylld metall. Ingen ornering. Kalkens H. 25 cm, paténens Diam. 14 cm.

Oblatask av silver med delvis förgylld ornering (kanter och mittplatta). Oval form; tre lejonfötter. Askens underdel och lockets kanter refflade. Sidorna släta. Locket försett med driven ornering. På undersidan: »SIMON LIDIIN. CATT: WIJKMAN A:O 1721». Stämplrar: 1. Stockholms vapen. 2. H (=1720). 3. J B (signatur, som vid denna tid användes av tvenne mästare i Stockholm, Jacob Brunek 1715—43 och Johan Bossard 1718—55). 4. Åldermansranka. L. 13, B. 10 cm.

Vinkanna av silver, tämligen rikt ornerad; kors på locket. Stämplrar: 1. Otydlig stadsstämpel. 2. B 7 (=1904). 3. A. L. Wahlberg. 4. Tre kronor. H. 60 cm.

BRUDKRONA Brudkrona av förgyllt silver. Vanlig typ med renässansornament och hängande löv samt bård med änglahuvud. Stämplad: A S i oval ram (upprepad två ggr). — H. 10, Diam. 10,5 cm. — Förfärdigad 1758 av guldsmeden Alexander Ström i Sundsvall, som härför betalades med 176 Rdl. Lagad 1770 av guldsmeden Sellerstedt. — För silvret betalades dessutom 170,28.

DOPSKÅL Dopskål av tenn. Rund, något bukig, skålen goudronnerad med numera endast ett kloformigt handtag, omgripande en kula. H. 8, B. 19 cm.

Ett hjärta av förgyllt silver, funnet på en drunknad kvinna år 1815. Stämplrar: 1. L. M. H. 2. Tre kronor. 3. IRI(?).

LJUSREDSKAP Ljuskrone av malm (på läktaren bakom orgeln). Balusterformad mittstav krönt av dubbelörn. 2 rader S-formiga ljusarmar med runda ljusmanschetter. Inskr. å kulan: »DENNA LIUS CRONA ÄR FÖRÄHRT TILL TYNRE KYRKIAS PRYDNAD AF HANDELSMAN J STOCKHOLM SIMON LIDIIN OCH DESS K: HÜSTRÜ CATHARINA WIJKMAN A^O 1727». H. 70. — Ljuskrone av mässing (i koret). Balusterformad mittstav med 2 ljuskransar; mellan ljusarmarna äro uppstående solrosliknande blommor. Inskr. på den undre kulan: »GUDI TILL TACKSAMHET, TYNDERÖ KYRKA TILL PRYDNAD, OCH DESS FÖRSAMLING TILL TIENST, ÄR DENNA LIUSKRONA, AF DANNEMANNEN ÄRLIG OCH WÄLFÖRSTÄNDIG AUGUSTIN NILSSON I STÅNGRID OCH DES HUSTRÜ ÄRLIGA OCH DYGDESAMMA CHRISTINA JACOBS DOTTER, ÅR 1784». H. 87 cm. — Ljuskrone, barock, med löv- och droppformade glas. Urspr. 6 ljuspipor varav nu 2 saknas. Kronan, som först hängt i koret, är nu flyttad till sakristian. — H. 70 cm. — Ljuskrone, 2 st., 1800-talet. Glas (Brüssel?). — H. c:a 2 m. — Ljuskrone av trä, imiterande den vanliga metalltypen. Förgylld, 2 ljuskransar. Användes ej.

Ljusamplrar, 1 par, empire, svart plåtbotten, bronserad ornering. Användas ej.

Ljusplåtar, 1 par, av mässing, med driven och punsad ornering av frukt- och bladmotiv. 2 ljuspipor. Inskr. å reflexytorna: »C : N : D : / J / Å : K E : R : Ö / 1748». H. 43 cm. — Ljusplåtar, 1 par, av mässing, med driven och punsad ornering av frukt- och bladmotiv. 1 ljuspipa med blomkalksformig manschett. H. 39 cm. Ljusplåt av mässing, med driven och punsad ornering av frukt och bladmotiv, 3 ljuspipor. H. 50 cm.

Ljusarmar, 1 par, av mässing; rund, enkel väggplatta, S-formade armar, utlöpande i änglahuvuden; 5 ljuspipor med blomkalkformig manschett. 1700-talet. L. fr. väggen 44 cm. — Ljusarm av mässing, trearmad, med vidfäst sköldformig plåt, på vilken står: »GIFVEN AF OLOF PEHRS ENKA UTI TYNDERÖ OCH STÅNGREID ÅR 1797, FÖDD MARTHA MATTS DOTTER». — Ljusarm av mässing. En med 3 ljuspipor försedd arm utgår från en rund platta med drivet och ciselerat fruktmotiv; runda manschetter med liknande ornering. L. 49 cm. — Ljusarmar, 1 par, av malm (på orgeln); ny väggplatta; 1 arm med 3 ljuspipor. Armarna omformade. 1700-talet. L. 43 cm. — Ljusarmar, 6 st., av malm, 3-pipiga. På läktaren. Nya plattor och manschetter. 1700-talet. L. 32 cm. — Ljusarmar, 1 par, av mässing, moderna, 3 ljuspipor. L. 25 cm. — Ljusarm av trä, målad och förgylld. Inskr.: »PEDER NILSSON BÅNG / SARA NILSDOTTER LIDIN / A^O 1734». Användes ej.

Ljusstake av mässing, 5-armad, på stor fotplatta. Sköld med inskr.: »GIFVEN I TESTAMENTE EFTER HÄRADSSKRIVARE JAC. BURESTRÖM HUSTRU INGRID CHRISTINA WANG TILL TYNDERÖ KYRCKA ÅR 1785». H. 40 cm. — Ljusstakar, 2 st., av mässing. Balusterformat skaft; kula med initialerna: »C. B. I. H.». H. 34 cm. — Ljusstake av malm, enkel rund fot och balusterformat skaft. H. 26 cm. — Ljusstake av malm, enkel. H. 6,5 cm. — Ljusstake av tenn. Rokokoform. Inskr. runt foten: »C. A. T. B. I. N. A. ? O. L. R. (?) E. P. G. 1764». Stämplor under foten: 1. 2 st. med vardera en krona. 2. Korslagda pilar och initialerna P N. 3. 3 kronor. H. 18 cm.

Mässhake av siden (skadad). Bottenfärgen är orange. Breda beigefärgade ränder, helt invävda med guld, silver, svart och vitt, vissa delar av mönstret utförda av svart och orangefärgad, oskuren sammet. Båda våderna kantas av guldgaloner. På framsidans mitt en stjärna (gudssol) av guldband; därunder likaså sytt med guldband: »ANNO 1723». Å ryggstycket ett större kors av mönstrat guldyg, kantat med silverband; »I H S» broderat å silverspets. Under korsarmarna initialer (sydda med guldband): SOL och CSW (= Sara Lidiin och Catharina Wikman). Såväl grundstoff som dekor mycket blekta. Stycken delvis bortfallna. Fodret utgöres av rött siden med strömönster av blommor i ljusblått och gult. Ett större stycke foder borta å ryggvåden. Ryggstyckets L. 117 cm. Mässhake av svart sammet med silvergaloner. Ryggstyckets L. 116 cm. 1800-talets början.

Till mässdräkten hör en gördel med spänne av silver (nu löst). Stämpel å spännet (A H). H. 7 cm.

Fig. 135. Kalk. Medeltida nod, fot 1769, kupa 1797.

Kelch. 18. Jahrhundert. Chalice. 18th century.

RÖKELSEKAR

Doppåse av brungul, förut skär buldan med guldband och sniljer samt flerfärgade blombuketter av silke, 25 × 89 cm. Tillhörande hättor, två st., den ena av rött, den andra av skärt brokadsiden med guldspets i kanten. Märkta på undersidan: I H C B. Doppåsen och hättorna skänkta av patron Fredrik Honnon den 17 aug. 1690.

Kalkkläde av vit stramalj, prytt med broderier i guld och silver. I kanten en blombård, och i mitten inom ett i dekoren utsparat korsformigt fält en blomkrans i vitt, gult, rött, grönt och ljusblått silke; innerst en sol med I H S broderat på infällt vitt, förut ljusblått siden. I korsets armar stå under adliga kronor givarnes namn samt datum: »SIMON LIDIIN, SARA O. D. LIDIIN, CATHARINA WIKMAN. ANNO 1738». Foder av vit taft. Storlek: 57 × 57 cm. — Kalkkläde av blankt svart siden, broderat med blomranka i grönt, gult, blått, rött och vitt. I mitten silverlamm med korsfana, året 1816 samt initialerna »I A G» och »M G». 48 × 49 cm.

Modern altarklädsel av rött kläde med broderier. — Altarduk av svart plysch med sparsam silverdekor.

Rökelsekar av malm (fig. 136). De sex sidorna upplösta i genombruten ornering i 1200-talsstil. Av karets undre hälft återstår blott en del med liknande ornering som övre hälften; resten består av pålödda grövre plåtar. Karets tre spröjsar sammanfästa med ett treklöverliknande fäste. H. 18, Diam. 11 cm.

Votivskepp, tremastare.

VOTIVSKEPP

VOTIVFISK

Votivfisk av silver i form av en strömming (fig. 137). Mun, ögon och fenor förgyllda. L. 15,5 cm. 1700-talet. Har till 1898 hängt över altaret i kyrkan.¹

MINNES-TAVLOR

Gustaf III:s tal till ständerna 1772. Cederholms tryck.

Inskriftstavla, härrörande från en numera försvunnen minnessten: »TYNDERÖ FÖRSAMLINGS / UTMÄRKTA SAMDRÄGT HEDRANDE NIT / UNDER / SWÅR TID KNAPP UTKOMST / UPRÄTTADE / GUDI OCH MENIGHETEN DETTA TEMPEL / FÖRSAMLINGEN TILL FÖRTIENT HEDER / KYRKOWÄRDARNE / NILS NILSSON I ÖDE / AUG. NILSSON I STÅNGRID / TILL / OFÖRGÄTLIGT MINNE / RESTE / KYRKOHERDEN ERIC MAG: STRIDSBERG / DENNA STEN / 1799». H. 89, B. 128 cm.

TAVLA

Korsfästelsen, oljemålning på duk, i församlingssalen. Rundat överstycke. Vid den korsfästes fötter en åkallande kvinnlig figur. I bakgrunden t. v. ett berglandskap, t. h. bortdragande knektar samt en by. Har tillhört det 1840 bortflyttade ka-

¹ Jfr O. KÄLLSTRÖM, Silverfisken i Tynderö, Fornvännen 1936, s. 145 o. f.

pellet i Röviken. Underskrift: »ÅR 1798 D^{EN} 20. MARTS. UPRÄTTADES. DENNA. TAFLA. AF. UNDER / TECKNADE. HAMNLAGARE. I RÖDWIKEN. BORGAREN OCH HAMN- / FOGDEN. PETTER. BRODIN. OCH BORGAREN. NILS. BERGSTEN. / OLOF. TYNELIUS. JONAS TÖRNSTEDT. JOHAN TELBERG. / OLOFDALSTRÖM. JOHAN. TYNELIUS. OCH AND. ÖSTBERG IFRÅN GEFF. SAMT OLOF JABIN. I. TÖNDERÖ. OCH. AWA.»

Ur med fodral av vitmålat trä. Över urtavlan står en förgylld fågel. Pendelskåpet är av rak form och har å framsidan en stor ornamental lyra kring glasrutan. H. 159 cm.

Stolar, 2 st., av alm, i rokoko, enkla. H. 110 cm.

Flöjel av järn, märkt: IIS 1762.

I stapeln hänga tvenne klockor av malm. En äldre, som upptill siras med 2 rika ornamentsbårder, åtskilda genom en »tvinnad» ring; ornamentiken består av akantus, kartuscher, m. m. — nedtill en bård med stående akantus. Å klockans ena sida äro de fyra evangelisterna framställda i relief, två st. stående å vardera sidan om en längre följd av inskrifter:

»MED FULLAN MUN IAG ROPAR ÖFWER
BERG OCH DAHL

ACH KOMMER TILL GUDZ HUUS TILL
JESU BRÖLOPSAL.»

»ESAI. 30 V. 21. THETTA ÄR WÄGEN. GÅR HONOM
OCH ELIES HWARCKEN / PÅ HÖGRA HANDENA ELLER PÅ THEN WÄNSTRA».

»PS. 84 V. 11. IAG WILL HELDRE WACHTA DÖRENA I MINS GUDZ / HUUS ÄN LÄNGE BOO
UTI THE OGUDACHTIGAS HYDDOM.»

»PS. 112 V. 2. IAG GLÄDES I THET MIG SAGT ÄR ATT WII SKOLE / GÅ IN UTI HERRANS
HUUS OCH AT VÅRA FÖTTER SKOLA STÅ / I TINOM PORTOM JERUSALEM».

»PS. 5 V. 8. IAG WILL GÅ IN I TITT HUUS PÅ TINA STORA BARMHERTIGHET OCH /
TILLBEDIA EMOT TITT HELIGA TEMPEL I TIN FRUCHTAN». —

På klockans andra sida står under en gudssol med keruberen ornamentalt omfattad inskr.:

»THENNA KLOCKA ÄR GUTIN I STOCKHOLM ANNO 1735 / TILL TYNDERÖ KYRCKIA I ME-
DELPAD MED FÖRSAMBLINGENS / TILLHJELPELIGA SAMANSKOTT UTI PROBSTENS / OCH KYRCKIO-
HERDENS HÖGÄHRE WÖRDIGE OCH HÖGLÄRDE HR MAGIST. NICOLAI NENZELII TIID UNDER
/ HANDELSMANNEN / HÖGACHTAD HERR SIMON LIDINS ANSTALTANDE SAMT FÖRFÄRDIGAT AF
EV. NÄSMAN». — H. 71, Diam. 77 cm.

Fig. 136. Rökelsekar.
Rauchfass. Censer.

MÖBLER OCH
DIVERSE

KLOCKOR

Den andra och större klockan bär nedtill en krans med uppåtriktad akantus samt upptill tvenne ornamentbårder. Överst står runt klockan: »ÄRA VARE GUD I HÖGDEN»; nederst: »TIENER HERREN MED FRÖJD GÅR IN I HANS PORTAR MED TACKANDE UTI HANS GÅRDAR MED LOFVANDE PS. 100 V. 2. 4.» Å ena sidan krucifix, keruber samt strofen:

»KOM TYNDERÖFOLK! NÄR DU FÅR HÖRA
ATT JAG DIG KALLAR MED MITT LJUD
KOM LÄR VAD DU BÖR TRO OCH GÖRA
ATT LYCKLIG BLI OCH TÄCKAS GUD». —

På andra sidan en krona, keruber (illa gjutna) och inskr.:

»ÅR 1831. THEOLOGIE DOCTORN OCH / CONTRACTS PROSTEN HERR WILH. SAM. HUSS / KYRKOHERDE OCH H. WESTIN V. COMMINISTER / SAMT NILS AUGUSTINSSON OCH ISAC NILSSON I STÅNGRID / KYRKOVÄRDAR, / BLEF DENNA KLOCKA GJUTEN I SUNDSVALL / AF PEHR LINDERBERG». — H. 85, Diam. 97 cm.

Äldre liten klocka av malm, numera förvarad i sakristian. Inskr.: »IOH: TYNELIUS. NILS BERGSTEN. IÖNS BRODIN. LARS BRODIN. OLOF IABIN. NILS BERGSTEN NILSSON. OLOF TYNELIUS. IONAS TÖRNSTEN. IOH: THELBERG». H. 25, B. 24 cm. Har av namnen att döma tillhört Rövikens kapell.

SAMMANFATTNING

I. Tynderö har ägt en medeltida kyrka, som trol. bestått av en enkel, rektangulär, tegelvälvd byggnad med vapenhus. Av inventarierna i denna kyrka äro triumfkrucifixet (fig. 134), omkr. 1500 av Hakon Gulleasons skola, rökelsekaret (fig. 136) samt noden av en kalk bevarade (fig. 135).

II. 1756—66 ombygges kyrkan av Daniel Hagman: fönsterna upphuggas, brutet yttertak. 1767 ny predikstol.

III. På 1790-t. ersättas de medeltida valven med ett tunnvalv av trä, byggt av Per Hagmansson. Vid samma tid får kyrkan sin altarprydnad, ett verk av bildhuggaren Pehr Westman, orgelfasad m. m.

IV. Restaurering 1898, varvid kyrkan bl. a. förses med lösa bänkar samt förrum i väster.

ZUSAMMENFASSUNG

I. In Tynderö hat es eine mittelalterliche Kirche gegeben, die wahrscheinlich aus einem einfachen, rechteckigen, ziegelgewölbten Gebäude mit Vorhalle bestanden hat. Von den Inventarien dieser Kirche sind das Triumphkruzifix (Fig. 134) aus Hakon Gulleasons Schule (um 1500), das Rauchfass (Fig. 136) und der Knauf eines Kelches (Fig. 135) erhalten.

II. In den Jahren 1756—66 wurde die Kirche von Daniel Hagman umgebaut. Die Fenster wurden erweitert, ein gebrochenes Dach aufgesetzt. 1767 kam eine neue Kanzel hinzu.

III. In den 90er Jahren des 18. Jahrhunderts wurden die mittelalterlichen Gewölbe durch ein von Per Hagmansson gelegtes hölzernes Tonnengewölbe ersetzt. Gleichzeitig erhielt die Kirche ihren Altaraufsatz, ein Werk des Bildhauers Pehr Westman, ferner, Orgelfassade u. a.

IV. 1898 erfolgte eine Restaurierung. Dabei erhielt die Kirche u. a. offene Bänke.

SUMMARY

I. There has existed a mediæval church at Tynderö, probably consisting of a plain, rectangular brick-vaulted building with a porch. Of the fittings from this church, the rood cross (fig. 134) from about 1500, of Hakon Gulleon's school, the censer (fig. 136) and the knop of a chalice (fig. 135) are preserved.

II. In 1756—66 the church was rebuilt by Daniel Hagman; the windows were enlarged and the roof curbed. In 1767, a new pulpit was made.

III. In the seventeen-nineties the mediæval vaults were replaced by a timber barrel-vault built by Per Hagmansson. At the same time the church received its altar-piece, carried out by the sculptor Pehr Westman, an organ-front, & c.

IV. In 1898 the church was restored, in doing which it was supplied with, inter alia, benches and a porch to the west.

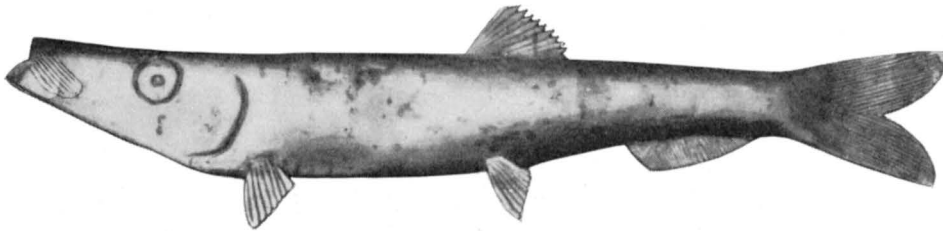

Fig. 137. Votivfisk av silver. 1700-talet.

Votivfisch aus Silber. 18. Jahrhundert. Votive fish of silver. 18th century.

Fig. 138. Exteriör av Skeppshamns kapell.

Äusseres. Exterior.

SKEPPSHAMNS KAPELL

INOM TYNDERÖ SOCKEN

KÄLLOR: se Tynderö.

KAPELLBYGGNADEN

EXTERIÖR Skeppshamns kapell är en mindre träbyggnad, bestående av ett rektangulärt långhus samt vapenhus framför västra gaveln (fig. 141). Byggnaden, som står på en sockel av gråsten i kallmur, är knuttimrad och brädslagen med stående bräder, utvändigt rödmålad med vita knutar och vindskidbräder. Yttertaket, som å vapenhuset är

avvalmat åt väster, täckes med tunn spån. Vid långhusets västra gavel klockbock (med 1 klocka); i flöjeln årtalet 1788. Kapellets ingångsdörr, en deurbattang, har enkel vitmålade omfattning. T. h. om dörren är uppsatt en kollektböss och ovanför denna en primitiv skulptur (fragment av gallionsbild?). Syd- och östväggarna hava vardera 2 fönster med vitt spröjsverk av trä, vita omfattningar och röda fönsterluckor.

Långhusets innerväggar äro överdragna med vitkritad väv, på östväggen ersatt med gulaktig papp. Golv av trä, i koret förhöjt med ett trappsteg. INTERIÖR

Öppen takstol. Takåsar och bräder vitmålade.

BYGGNADSHISTORIA

Kapellet på Åstholmen uppfördes 1624 men fick först 1768 sin förläggning till det på denna ö belägna Skeppshamn. 1788 stod kapellet fullt färdigt med inredning och målning.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Egentligt altarbord ersättes här av en enkel, understödd träskiva (höljes med ett svart altardok). Däröver en altartavla (med avsneddade hörn, se fig. 139), framställande »Jesu dop», hållen i tämligen mörka färger. Traditionellt schema (i molnen Gud Fader, nedsvävande duva, åskådare t. h. och assisterande ängel t. v.). Under scenen står: »1778 DEN 8 APRIL FÖRÄRTES DENA TAFLA / AF UNDERTECKNADES NAMN FRÅN GEFLE STAD SOM WAR / ISACK BÅNG, AUGUSTIN BÅNG / PETER BÅNG. JOH. WÅGBERG. AND. BRODIN.» Dukens H. 193 cm. Förgylld ornamenterad ram. — Under altartavlan är anbragt ett utsågat, med plattskärning sirat fragment L. 102 cm. H. 11 cm. — Altarring, inåt rödmålade, utåt grå med listverk och speglar; mittstycket har initialerna E. L. S. D. S. ALTARANORDNING

Över altartavlan hänger ett mindre krucifix av trä, tydligen även avsett till portativt bruk vid procession. Rätt arbete från 1400-talet. H. 110 cm. KRUCIFIX

Predikstolen, som blivit övermålad i grå grundfärg, har på sidorna sittande apostlafigurer under bågar; fälten utfyllas med plattskärning och begränsas med refferornerade kolonnetter. Nederst speglar med apostlanamnen: »MATHEUS / MARCUS / LUCAS / S. PAULUS». Runt predikstolen löpa 4 inskrifter: »ROPA TRÖSTELIGA SPAR / INTE UPHEFTINA RÖST SÅSOM EN BASUN OCH / FÖRKUNNA ISRAEL SINA — —. DOMINUM DEUM TUUM / ADORABIS ET ILLI SOLI SERVIES. DATUM SUNDS / WALD DEN 27 MAIUS 1669. (=Herren din Gud skall du dyrka och endast tjäna honom. Given i Sundsvall den etc.). SALIGE EHRÖ / THE SOM HÖRA GUDS ORD OCH / GÖMMA THET. JESU CHRISTE / BLOD RENAR OS / IFRÅN ALLA / VÅRA SYNDER». Predikstolen, förfärdigad 1669, härstammar från Sundsvalls gamla kyrka, varifrån den flyttades 1760 (fig. 140). PREDIKSTOL

Fig. 139. Interiör mot öster.

Inneres gegen Osten. Interior towards the east.

BÄNKAR Bänkarna (H. 100 cm.) äro öppna och målade gråblå. De främsta bänkskärmarna hava vackra skulpterade korskrank, tyvärr övermålade i inredningens gängse gråblå färg. De äro emellertid icke homogena arbeten utan bestå av äldre stycken utökade med nyare. Närmast mittgången höga dekorationer i präktig broskornamentik från 1600-talet (H. 90 cm.), försedda med initialerna »N. H.»; till dessa har man fogat lägre fortsättande stycken (H. 35 cm.) med former från 1700-talets början (fig. 139).

T. v. om altaret klockarbänk med rankverk från 1700-talet (H. 39 cm). T. h. en motsvarande bänk med skärm från 1600-talet, prydd med arkadmotiv och plattskärning, tandsnitt m. m. H. 105, L. 118 cm.

PYRAMIDER Längst fram i mittgången två pyramider med grönt genombrutet rankverk, röda sidolister, knoppar i brunt och grönt, röda fotkulor. Märkta: »M. B. S.». 1700-talet. H. 217 cm.

NUMMERTAVLA Nummertavla med blå ram, gul innerlist; över- och understycke röda, bladverk och blommor i förgyllning, överst en palmett. 1700-talet. H. 69 cm.

HÅV Håv av brun, mönstrad sammet med pingla och rött skaft. 1700-talet.

Fig. 140. Predikstol 1669. Urspr. i Sundsvalls kyrka.

Kanzel, 1669. Urspr. in der Kirche zu Sundsvall. Pulpit, 1669, coming from Sundsvall Church.

Tavla, föreställande den törnekrönte Kristus, oljemålning på duk. H. 81 cm.

TAVLOR

Inskriftstavla. Blå ram med gula lister, i sidostyckena gul ranka mot brun grund. Inskr.: »DETTA ÄR HERRANS / HUS OCH TRÖSKELN AF DESS / BONINGAR KOMMER FIERRAN / IFRÅN I SOM HANS NAMN FRUK/TEN DETTA ÄR HERRANS EDER GUDS HUS. — ANNO 1769 DEN 25 JULIUS / HÖLTS DEN FÖRSTA PREDIKAN UTI DETTA HERRANS / HUS SAMT UPRETTADES / DENNA MINNESTAFWELA AF / DÅWARANDE BORGAREN OCH HAMN/FOGDEN JAC. HALGREN SAMT BOR/GARE OCH BISITARENA: AUGUSTIN BÅNG N. HÖG / HANS SUNNMAN I GEFLE. I THÜRMAN OCH / CARL AD BURE». H. 118 cm.

Inskriftstavla av trä, ljusst gråblå, med enkel profilerad ram i mörkare gråblått. Inskr.: »ÅR 1788 / DÅ DETTA ÅST HOLMS CAPELL WAR / INREDT OCH FÄRDIGT MED HÄR / UTI NU BEFINTLIGE PRYDNADER / WORO LANDS HÖFDINGE I WESTER / NORRLAND HERR BARON OCH COMEN-/DEUREN AF KONGL: NORD-/STJERNE ORDEN HÖGWÄLBORNE CARL / BUNGE, HÄRADS HÖFDINGE HER ERIC / TRYGGDAL; PASTOR HERR MAGISTER ERIC / M. STRIDSBERG; DOMARE OCH FOGDE I / HAMN RÄTTEN BORGAREN NILS CHRIST-/OFFER MÖRTH; LEDAMÖTER OCH BISITTARE / BORGARNA ISAC BRODIN, JONAS SKOG OCH PETTER MÖRTH I GEFLE SAMT DAN TY-/NELIUS FRÅN SUNDSVALL; HAMNBOER / OCH FISKARE FRÅN GEFLE

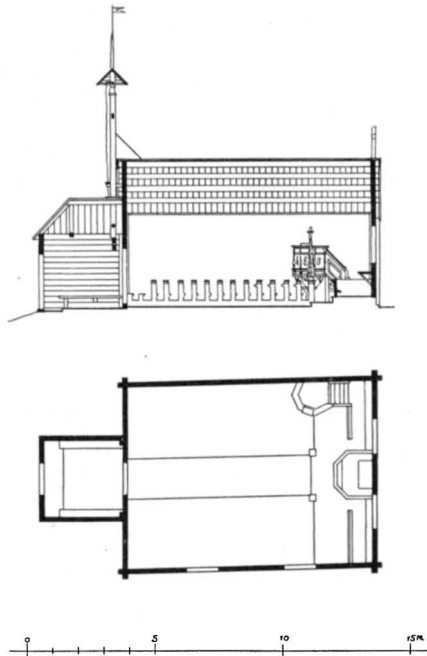

Fig. 141. Plan och sektion.

Grundriss und Längsschnitt. Plan and longitudinal section.

BORGARENA ISAC ÅKERBERG JACOB UHR, JOH: WÅG- / BERG, PET: BÅNG, NILS DAHLSTEDT, ISAC / BÅNG; AND: HOLMSTRAND, OL: BÅNG, AND: OMBERG, S OL: HOLM; HAMNBOER / FRÅN SUNDSVALL BORGARENA I: NÅSMAN / P. STRÖM, I: SUNDQUIST OCH CHR. BACK- / LUND, JEMTE DET FÖRESTÅENDE HAMN. / RÄTTENS LEDAMÖTER OCH FISKELAGEN / HWAR I SIN MOHN BIDRAGIT TIL / UPBÛGGANDET AV DETTA HERRANS HUS. / SKALL ÄFWEN ET TACKSAMT MINNE / STRÄCKA SIG TIL EFTERKOMMANDERNE / AF ÅKERÖ HEDERWÅRDE BYAMÅN, / HWILKE TIL BYGNINGSÅMNER / RÄCKT HJELPSAMMA HÅNDER». H. 158 cm.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Die hölzerne Kapelle zu Skeppshamn wurde im Jahre 1624 für die Fischerbevölkerung auf Åstholmen im Kirchspiel Tynderö errichtet. Eine Kanzel, die 1669 für die Kirche in Sundsvall gebaut worden war, wurde 1760 in die Kapelle zu Skeppshamn übergeführt (Fig. 140).

II. Im Jahre 1768 wurde die Kirche an ihren jetzigen Platz verlegt. Sie war einschliesslich der Einrichtung 1788 fertig.

SUMMARY

I. Skeppshamn timber chapel was erected in 1624 for the fisher population on Åstholmen in the parish of Tynderö. In 1760, a pulpit, made for Sundsvall Church in 1669, was removed to Skeppshamn Chapel (fig. 140).

II. In 1768 the chapel was transported to its present place. It was completed with furniture in 1788.

RÖVIKENS KAPELL

INOM TYNDERÖ SOCKEN

KÄLLOR: Se Tynderö.

Utom kapellet på Åstholmen har i Tynderö även funnits ett kapell vid Röviken, uppfört 1782. I 1832 års Inv. (kopia i A. T. A.) anges dess storlek till 12×10 alnar. Omkr. 1840 skänktes det av sina ägare till en missionsförening och flyttades till kyrkans närhet.

Av dess inventarier äro en altartavla och en klocka bevarade, som nu tillhöra Tynderö kyrka.

Fig. 142. Exteriör från norr.

Die Kirche von Norden. The church from the north.

HÄSSJÖ KYRKA

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, LJUSTORPS TINGSLAG,
HÄRNÖSANDS STIFT, MEDELPADS ÖSTRA KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: HÜLPHERS, s. 116. — J. A. HAMMARGREN, Bidrag till Ljustorps pastorats kyrkliga historia, s. 45. — Hernösandsstudier, s. 68, 88, 110—12, 167. — Hernösandskatalogen passim. — CORNELL, s. 84, 169, 212, 218. — BYGDÉN, II, s. 97.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: B. St. 3 blad ritningar till restaurering 1905 av G. AMÉEN.

KYRKANS ARKIVALIER: I kyrkan. RÄK. från 1738.

Fig. 143. Stegport.
Friedhofsportal. Churchyard gateway.

FÖRSAMLINGSHISTORIA

Hässjö är nu moderförsamling till Tynderö, tillsammans med vilket det sedan 1 maj 1920 utgör ett särskilt pastorat. Dessförinnan voro båda sedan slutet av medeltiden annex till Ljustorp. 1319 var dock förhållandet detsamma som nu, och beroendet av Ljustorp har inträtt vid nu okänd tidpunkt.

KYRKOGÅRD

Kyrkogården är i senare tid utvidgad med ett stort område åt väster (förslag om ytterligare utvidgning fastställt i Länsstyrelsen 18 nov. 1933). Det gamla kyrkogårdsområdet är på södra sidan förhöjt i nivå med en enkel kallmur av gråsten. I öster och väster stegportar, varav den i väster numera, då inga eg. bogårdsmurar

finnas kvar, är fristående på gränsen mellan gamla och nya kyrkogårdarna (fig. 143). Portarna äro rundbågiga, putsade i skär färg, med vita lister; i grindsmidet en krönande sol.

Det nya kyrkogårdsområdet har i söder en större utsträckning än det gamla. Det inhägnas liksom även delvis det gamla av ett svart järnstaket med två ingångar i norr och en i söder.

KYRKOPYGGNADEN

HUVUDDELAR Huvuddelar: Kvadratisk västtorn med lanternin, rektangulärt långhus, sakristia i öster (fig. 144), allt av gråsten med tegel i fönster- och dörrömfattningar. — Runt kyrkan löper en slätputsad, cementfärgad sockel.

EXTERIÖR Utvändigt är kyrkan sedan sommaren 1925 spritputsad i vit färg, med släta band kring portaler och fönster samt vid alla hörn (på nord- och sydsidorna rusticerade).

Taket, som i öster är avvalmat över sakristian, täckes med omålade järnplåt. Å tornet svartmålad plåt.

På tornets västsida en stentrappa samt portal med rakt avslutade, ekmålade trä-dörrar, inom rundbågig, förhöjd nisch med inskrifttavla: »MDCXCXCV GUDI OCH FÖRSAMLINGEN I PETR. 3 V. 15.» På norra och södra sidorna fönster (som långhusets, se nedan). Därövan avdelas tornkroppen genom ett från långhuset överspringande listverk. I tornets övre våning finnas tre smärre, rakt avslutade ljusöppningar i fönster-nischer med starkt skrånande botten och slutligen i översta våningen å alla fyra sidorna tvåkopplade ljudöppningar med förhöjda omfattningar upptill.

Under långhusets vattentak löper ett listverk, som följer hela kyrkobyggnaden, inklusive torn och sakristia, runt om.

Långhuset har å nord- och sydsidorna fem rundbågiga fönster med spröjsverk av trä, olikformigt utan och innan. År 1905 har å nordfasaden en ny ingångsport upptagits under mittfönstret, som härigenom blivit förminskat. — Sakristian har fönster å nord- och sydsidorna samt blindfönster i öster. Å norra sidan ingång till det under sakristian belägna pannrummet.

INTERIÖR Vapenhuset i tornets bottenvåning har trägolv och öppnar sig med en stickbågig öppning mot kyrkorummet; över ingången ett litet glasfönster. Utrymmet på norra sidan upptages av en inbyggd trappuppgång (jämte förvaringsskrubb) med trävägg, dörr och fönster mot rummets inre.

Från första tornvåningen leder en stickbågig ingång till orgelläktaren.

Andra tornvåningen är numera inrättad som förvaringsrum för en del äldre inventarier. Ingång härifrån till kyrkans vind.

Golvet är av trä, i koret förhöjt med ett trappsteg.

LÅNGHUS OCH SAKRISTIA Innermurarnas dekoration är tillkommen vid 1905 års restaurering. Ytorna äro slätputsade med insänkta, ljusgula fält mellan fönstren; f. ö. förekommer i dekora-

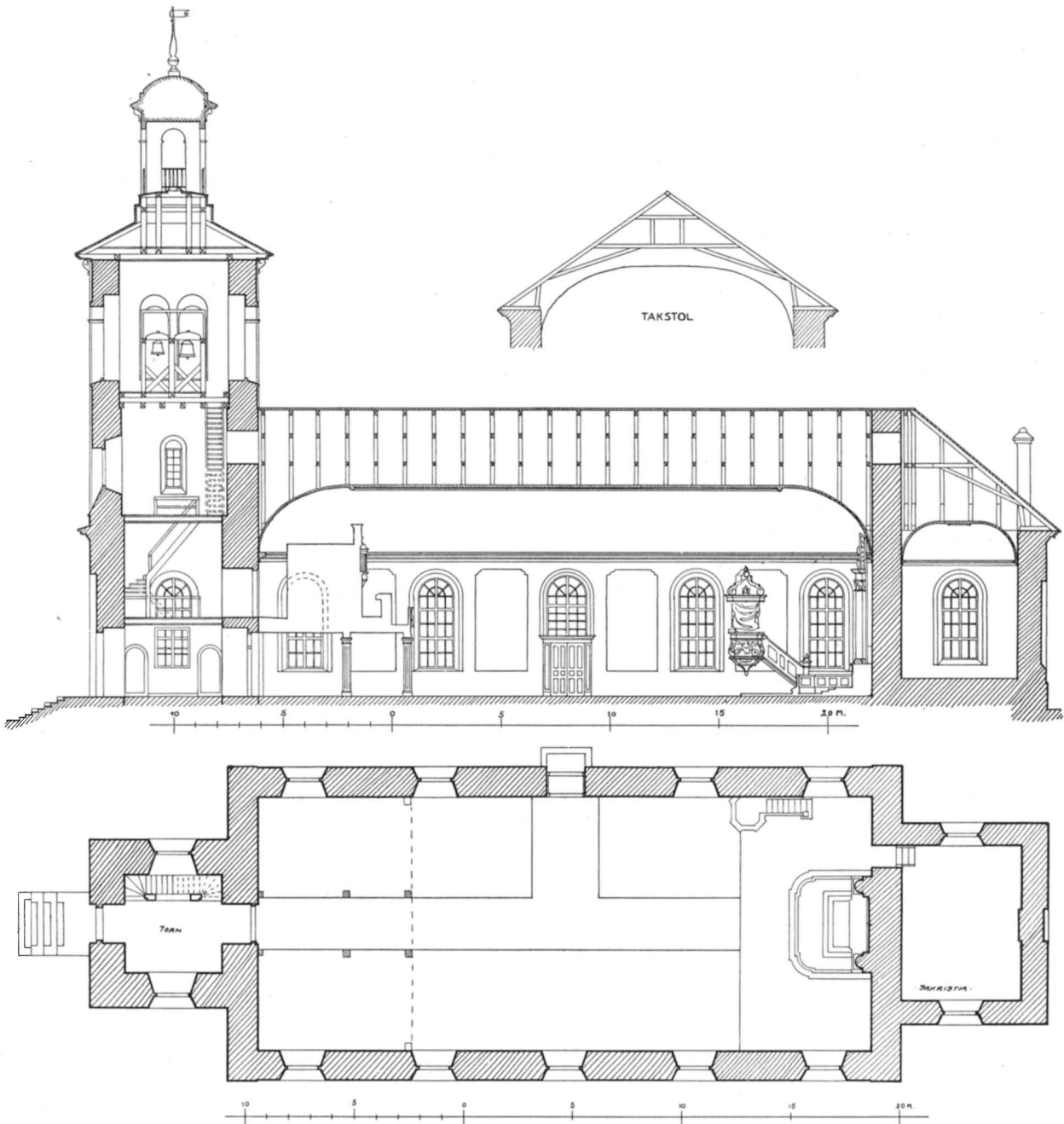

Fig. 144. Plan och sektion.

Grundriss und Längsschnitt. Plan and longitudinal section.

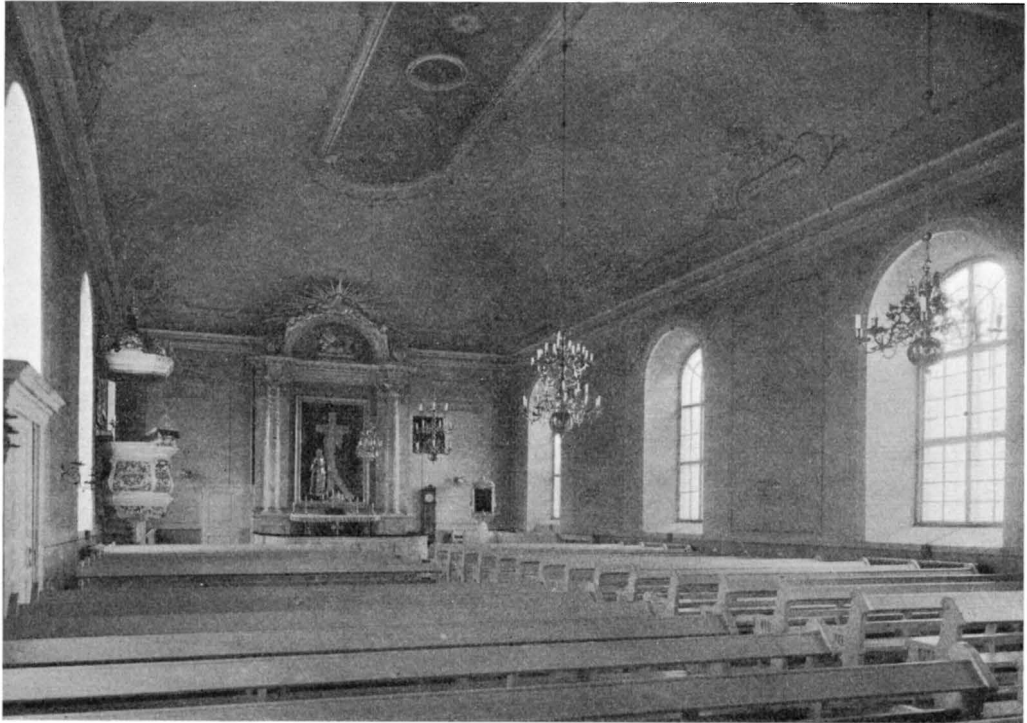

Fig. 145. Interiör mot öster.

Inneres gegen Osten. Interior towards the east.

tionen ljusgrått, ljusbrunt och vitt. På altärväggen två inskrifter: »JAG ÄR UPPSTÄNDELSEN OCH LIVVET», »UPPLYFTEN EDRA HÄNDER TILL HELGEDOMEN OCH LOFVEN HERREN».

Rummet är övertäckt med ett kupigt, i öster och väster neddragat trävalv. Större blå takspegel med medaljonger vid ljuskronornas fästen. Taket avslutas nedtill med profilerat listverk.

Sakristian, som har golvet förhöjt med några trappsteg över korets nivå, övertäcks med fyrdelat trävalv med medaljong vid kronans fäste.

UPPVÄRM-
NING

Kyrkan uppvärms medelst ångvärmeledning, enl. förslag fastställt 1928; förut varmluftssystem sedan 1905.

BYGGNADSHISTORIA

I Hässjö har funnits en äldre medeltida kyrka, som enligt HÜLPHERS haft namnet Mariae kapell. Enligt samma källa skall den omkring 1540 ha fått vika för en ny kyrka av sten. På en ägodelningskarta från 1700-talet, förvarad i kyrko-

Fig. 146. Interiör mot väster.

Innere gegen Westen. Interior towards the west.

arkivet, finnes en liten avbildning av kyrkan, visande en enkelt rektangulär byggnad. Bildens tillförlitlighet är ingalunda otvivelaktig, men en möjlighet förefinnes, att kyrkan haft den angivna formen.

1795 revs den medeltida kyrkan och fick lämna material till torn och bogårdsmur vid den nuvarande, som uppfördes 1792—95 av byggmästaren Simon Geting. Den gamla predikstolen överflyttades och användes i den nya kyrkan, men för övrigt erhöll denna ny inredning såsom altaruppsats (se nedan) och slutna bänkar, vilka senare vid en restaurering 1905 fingo vika för de nuvarande öppna. Vid detta tillfälle tillkom även den nuvarande dekorationen å tak och väggar, vidare golvet samt värmeledning och ny orgel.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altare av trä. — Altaruppsatsen (fig. 145) utgör omramning kring ett enkelt ALTARANORD-
förgyllt kors med sveptäcke och törnekrona och en under detta t. v. stående, förgylld NING

Fig. 147. Altaruppsats av Magnus Gran. 1749.

Altaraufsatz von Magnus Gran. 1749. Altar-piece by Magnus Gran. 1749.

allegorisk kvinnofigur med ankare, Tron. Bakgrunden insänkt, med målning i mörka färger, framställande en kolonnuren båge. Denna komposition flankeras av en korintisk kolonnställning, uppbärande ett entablement med små konsoler — allt i vit marmorering med förgyllning. Kring kolonnskäften klängande vin, å postamenten festoner. Över entablementet ett med gudsöga, strålar och kerubhuvuden krönt överstycke, som infattar lammet med korsfanan liggande på boken med de 7 inseglen i vitt och guld mot blågrå, kassetterad grund. Åt sidorna stå på entablementet urnor m. klasar. Altaruppsatsen är ett arbete från 1825 av Jonas Edler från Brunflo. — Altarringen är dekorerad med festoner, druvor och annan ornamentik i förgyllning mot vitt.

I tornets inventariékammare finnes en till större delen bevarad, äldre altaruppsats, utförd 1749 av bildhuggaren Magnus Gran och året därefter polykromerad av målaren Lars Wesberg (fig. 147). Den har utgjort omramning kring ett fönster och har i predellan en svart tavla med inskr.: »PSALM 26: 6, 7 / JAG HÅLLER MIG HERRE INTILL TITT ALTARE / THER MAN HÖRER TACKSÄLJELSENS RÖST, OCH / THER MAN PREDIKAR ALL TIN UNDER / ANNO 1750 CUR MAIJ / OL : H : ÖRNNBERG» I övrigt framgår predellans utseende av fig. 147; marmorerad i grönt, rött och grått. Altaruppsatsen flankeras av två stora änglar med palmer, stående på postament och bärande röda kolonnstycken med förgyllda korintiska kapitäl samt förkroppningar. I överstycket, som har gul och röd ram, synas sol och stjärnor mot blågrön grund. Längst åt sidorna ha stått numera nedtagna urnor med flammor (guld och rött). — Denna altaruppsats användes även i nya kyrkan intill år 1825, då den ersattes med den nuvarande.

Gud Fader (fig. 154), sittande med klot i handen; huvudet förstört. Brungröna och blåa färgrester. Svensk mästare från 1400-talets slut. H. 49 cm.

Krucifix (fig. 151) svårt skadat. Röda färgfragment. 1300-talets mitt. H. 49 cm.

Tronande Madonna (fig. 150), med barnet stående på sitt vänstra knä. Barnets huvud och madonnans högra arm förlorade. Färgen skadad, men till större delen bevarad; huvudsakligen rött. H. 63 cm. Bilden är ett i Norrland sällsynt exempel

Fig. 148. Predikstol. 1734.

Kanzel. 1734. Pulpit. 1734.

ÄLDRE
ALTAR-
UPPSATS

MEDELTIDA
TRÄSKULP-
TUR

på höggotisk stil. Den kan jämföras med madonnan från Ärentuna, nu i Uppsala universitets samlingar, och med skulpturen på Uppsala domkyrkas sydportal, ehuru den är klumpigare. Den torde ha tillkommit under 1300-talets förra del. Dep. i Härnösands museum.

Helig Biskop, sittande. (Fig. 149). H. 54. 1200-t. Dep. i Härnösands museum.

Stående S:t Olov, skägglös, med trollet Skalle under fötterna. Polykromien skadad (guld och blått). H. 110 cm. Utförd i Hakon Gulleasons verkstad omkr. 1500—1520 (fig. 153). Dep. i Härnösands museum.

Stående Madonna med barnet. Barnets händer avbrutna. H. 137 cm. Av samma ursprung som föregående (fig. 152). Dep. i Härnösands museum.

PREDIKSTOL Predikstolen (fig. 148), från år 1734, är till formen bukig och har två fält med akantusornamentik (i färgyllning mot vitt), begränsade av konsoler med akantusblad (guld och blått). Bokstöd med akantus. Nedhängande slutstycken. Svängd underdel med avslutande kula. Trappräcket har tillkommit vid restaureringen 1905. Från predikstolens himmel nedhänger å väggen ett blått draperi med guldfransar. Himlen har i taket en gudssol med strålar mot blå grund och krönes med ornamentsstycken och flamma. — På predikstolen ett timglas.

ÄLDRE BÄNK- I tornet förvaras prov på den äldre bänkinredningen, som var slutet, vitmålad
INREDNING och försedd med svart numrering och gult listverk. H. 101 cm. — 2 st. pyramidknoppar finnas även kvar. Däremot saknas själva pyramiderna, som voro skänkta år 1735 av »Madame Anna Hellberg efter dess salige man gästgifvaren i Fjähl Augustin Bång».

ORGEL- Orgelläktaren vilar på fyrkantiga kannelerade träpelare. Läktarbröstningen
LÄKTARE indelas genom kolonnetter i fält med musikaliska emblem. Mittstycket, som vilar på konsoler, är genombrutet med färgyllda balusterdockor.

ORGLAR Orgelverket har utgått från firman Åkerman och Lund. — Den gamla orgeln, som ännu finnes kvar, förvaras i tornet. Den byggdes 1842 av J. Gustaf Ek från Torp för 1333 Riksd. 16 skill. banko. Fasaden helvit med enkla ornament i volutform. — Till denna ha troligen hört fyra i bondskt manér utförda basunblåsande änglar, varav 1 f. n. upphängts över nuv. kyrkoorgeln och 3 förvaras i tornkammaren. H. 52 cm.

NUMMER- Nummertavla, uppsatt på ett podium, har färgyllt ramverk med krona överst.
TAVLA H. 135 cm.

Väggur skänkt 1868.

NATTVARD- Kalk av silver, delvis färgyllt, med skaftknopp. H. 25 cm. Stämplor: 1. P. S.
KÄRL (=Petter Sellerstedt, mästare i Sundsvall 1764—1808). 2. C 2 (=1785). 3. Tre kronor. — Patén av silver med färgyllt insida. Samma stämplor som kalken, därjämte Sundsvalls stadsstämpel.

Vinkanna av silver, till formen nedtill utsvängd. Aldermansranka i botten samt stämplor: 1. Stockholms stadsstämpel. 2. Otydlig årsbokstav. 3. Kelson (=Kilian Kel-

son, mästare i Stockholm 1746—1771). — Äldermansrankans förekomst visar, att kannan tillkommit före 1759 (alltså mellan 1746 och 1759). — H. 22 cm. — Vinkanna av tenn; rak, uppåt avsmalnande form. Stämplor: 1. CASTOR. 2. Krona och därunder IFGS. 3. 83. — H. 22 cm. Å locket en bård. Å grepen stämplorna: 1. D B. 2. Krona. 3. G. 4. Lilja. — Vinkanna av tenn. Liknande typ som föregående. Å locket en bård. Stämplor: 1. Krona och därunder 1724. 2. E R. 3. 3 (två gånger). 4. 26.

Sockenbudskalk av silver, skadad. Stämplor: 1. T 3 (=1825). 2. IHL (förmodligen Ingemar Höglund, mästare i Härnösand 1814—1838, vilket dock ej är fullt säkert, då stadsstämpel saknas). 3. Tre kronor.

En förgylld monstrans, trol. av silver, vikt 2 lödiga mark $11\frac{1}{2}$ lod, indrogs till kronan vid Gustav Vasas silverreduktion åren 1547—48. (KÄLLSTRÖM).

Dopskål av tenn. Diam. 24, H. $7\frac{1}{2}$ cm. I den otydliga stämpeln ett E och DOPSKÅL ett O.

Ljusredskapen äro till största delen moderna. — Ljuskrone av mässing. 8 pipor LJUSREDSKAP i en rad. Prydd med solar, däröver kalkar. H. 57 cm. Inskr.: »GUDI TILL ÄRA / OCH HÄSSIÖ KYRKA TILL PRYDNAD ÄR / DENNA LJUSKRONA FÖRÄRT AF DANNEMAN / NEN WÄLFÖRSTÅNDIGE ERICH ANDERSSON SAMT / DES KIÄRA MAKAS HUSTRU CATHARINA IONSDOTTER / UTI SÖDRA KRÄNGE — ÅR 1774». — Ampel i empire, skadad. — Ljuskrone av mässing med 3 varv ljuspipor, 6 i varje. Mellan ljusarmarna äro armar bärande solar. Inskrift å kulan: »AF UNGDOMEN I HÄSSJÖ / IGENOM KYRKOEN. E. M. STRIDBERGS FÖRSÖRG ÅR 1798». — Ljuskrone av mässing. Inskrift å kulan: »GÅFVA AF / SÖRVIKS NYA ÅNGSÅGSAKTIEBOLAG / TILL HÄSSJÖ KYRKA VID DESS RESTAURERING 1906». Fyra kransar ljuspipor, överst en dubbelörn. — Ljuskrone med blomkalkar, åtta pipor i en krans, kulan genombruten. 1800-talet. — Ljuskrone av mässing, 8 pipor i en krans, krönande örn. 1800-talet. — Ljuskrone av glas, skänkt till kyrkan 1827.

Ljusstakar, 1 par av mässing. Vridna skaft. H. 27 cm. — 1 par liknande H. 24 cm. — 2 st. ljusstakar av tenn, H. 25 cm. Stämpel: E O K. Krona. — 2 st. ljusstakar av malm, trearmade, med solar, H. 40 cm. 1 liknande, femarmad, H. 55 cm.

Mässhake av svart sammet med silveraloner, 1800-talets början. — Kalkkläde TEXTILIER av svart sammet med silverspets; på mitten en krans med krona och initialerna ACH, EID, samt årtalet 1777. I hörnen blomkvistar och bård i guld, silver och silke. 41×41 cm. — Antependium och bokdyna av rött kläde med broderier, modernt arbete. — Äldre bokdyna av brun, mönstrad sammet med silversol och stjärnor samt initialerna C. P. E. H.

Håvar, 2 st., av rött fasonerat siden med broderier i silver, guld och blått. — Mycket långa skaft. 1700-talet.

Bokstöd, äldre, med överdrag av svart sammet med korsbroderi.

Fig. 149. Helig biskop. 1200-talet.
Heiliger Bischof. 13. Jahrh. Holy bishop. 13th century.

Fig. 150. Maria med barnet. 1300-talets förra del.
Maria mit dem Kind, 14. Jahrh. Mary with child. 14th century.

Fig. 151. Krucifix. 1300-talets mitt.

Kruzifix. Mitte des 14. Jahrh. Crucifix. Middle of the 14th century.

Svart tavla med inskrift. Var under kyrkans byggande uppsatt vid stora landsvägen vid sidan av en sparbössa för bidrag till bygget (HAMMARGREN, s. 85). Text:

»DÅ GAMLA KYRKAN ÄR FÖR TRÅNG
SÅ BYGGDES JAG HÄR FÖRUTAN TVÅNG
AF FATTIGT FOLK EN GUDAHJORD
SOM WÄNTAR HÄR ETT DUKAT BORD
MED HIMMELSK SPIS TILL SJÄLARS TRÖST
OCH NÅDEN SKIÄNKES I TROGNAS BRÖST
DU WANDRINGSMAN EHO DU ÄST
DIT MILDA HJERTA WID MIG FÄST

Fig. 152. Maria med barnet. Omkr.
1500—1520.

Maria mit dem Kind.
Um 1500—1520.

Mary with child.
About 1500—1520.

Fig. 153. St Olov. Omkr. 1500—1520.
St. Olof. Um 1500—1520. St. Olaf. About 1500—1520.

GIF WILLIGT MIG EN SKJÄRF TIL HJÄLP
GUDS ÄRA DU EJ DERMED SHEL P
DIN GÅFVA AF GUD LÖNAS WIST
PÅ JORDEN FÖRST I HIMLEN SIST». — H. 36 cm.

Ram till minnestavla eller dy!, brunmålade, med vridna kolonnetter på sidorna.
H. 116 cm. 1600.

Skulpterade minnestavlor, två st., ovala, krönte av kronor och omgivna av orna-
mental omfattning av akantus m. m. i förgyllning och grönt. I mitten svart oval

KLOCKOR

Fig. 154. Gud Fader. 1400-talets slut.

Gott Vater. Ende des 15. Jahrh.
God the Father. End of the 15th century.

KALLAR MED MITT LIUD / KOM LÄR HVAD DU BÖR TRO OCH GÖRA / ATT LYCKLIGT BLI
OCH TÄCKAS GUD». På andra sidan under en krona: »ÅR 1814 / DÅ PROSTEN VILH.
SAM. HUSS VAR KYRKOHERDE / NILS AHLBERG COMMUNISTER / AUGUSTIN JACOBSSON I SUN-
NANSJÖ OCH / LARS JACOBSSON I KRIGSBERG / KYRKOVÄRDAR / BLEF DENNA KLOCKA GUTEN
I SUNDSVALL AF / ESAIAS LINDERBERG.» H. 83, Diam. 104 cm. Runt klockan
upptill mellan bårderna inskr.: »ÄRA VARE GUD I HÖJDEN»; nedtill: »TIENER HERRAN-
OM MED FRÖJD GÅR IN I HANS PORTAR MED TACKANDE, I HANS GÅRDAR MED LÅFWANDE.
PS. 100 V. 1».

med inskr.: »EFTER DEN / SALIGE MAN / GÄST-
GIFVAREN / I FIÄL / AUGUSTIN BÅNG 1735». —
H. 51 cm.

Ram (till nummertavla?) målad i grönt
och rött, upptill rankverk och krona i rött
och guld. H. 69 cm.

Kyrkan har två ringklockor.

Den ena, som härrör från 1698, har upp-
till två veg. ornament m. akantusbårder, den
ena uppåt-, den andra nedåtriktad, samt ned-
till ytterligare en akantusbård, uppåtriktad.
Runt klockan står nedtill: »GLORIA IN EC-
CELSIS DEO ME FECIT HOLMIAE GERHARDT
MEYER» (= Ära vare Gud i höjden Gerhardt
Meyer i Stockholm gjorde mig). På ena
sidan står: »IN USUM ECCLESIAE HESSIÖENSIS
HOC AES FUSUM EST HOLMIAE ANNO CHRISTI
M · DC · XC VIII PASTORE IBIDEM ERICO HELL-
BERG COMMUNISTRIS CAROLO BIDENIO ET OLAO
HOLMSTRAND». (= Till Hässjö kyrkas bruk
är denna gjuten i Stockholm år 1698, då
Erik Hellberg var kyrkoherde här och Karl
Bidenius och Olof Holmstrand voro kom-
ministrar). Under och över inskriften ett
kerubhuvud. — På andra sidan en kvist
med löv. Klockans H. 69, Diam. 86 cm.

Den andra klockan, med akantusbårder
upptill och nedtill, har å ena sidan ett
krucifix och därunder strofen: »KOM HÄS-
SIÖ FOLK NÄR DU FÅR HÖRA / AT JAG DIG

SAMMANFATTNING

I. Från en medeltida kyrka av obekant utseende äro bevarade en helig biskop fr. 1200-t. (fig. 149), ett krucifix (fig. 151) samt en tronande madonna (fig. 150) fr. 1300-t.

II. Från medeltidens slut stammar en S:t Olovsbild (fig. 153) och en stående madonna med barnet (fig. 152) i den norrländske bildsnidaren Hakon Gulleasons stil, omkr. 1500.

III. Under 1700-t:s förra hälft erhåller kyrkan ny inredning och nya inventarier, varav äro bevarade predikstolen, 1734 (fig. 148), altarpupsats av bildhuggaren Magnus Gran, 1749 (fig. 147), vinkanna m. m.

IV. 1792—95 uppfördes den nuv. kyrkan av Simon Geting. Den äldre inredningen kom till användning i denna. 1825 förfärdigades dock ny altarpupsats av Jonas Edler.

V. Kyrkan restaurerades 1905, varvid ny bänkinredning anskaffas och kyrkan förses med värmeledning.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Von einer mittelalterlichen Kirche unbekanntem Aussehens sind erhalten ein Heiliger Bischof (13. Jahrh.; Fig. 149), ein Kruzifix (Fig. 151) und eine thronende Madonna (Fig. 150; 14. Jahrhunderts).

II. Aus dem Ende des Mittelalters stammen ein St. Olofsbild (Fig. 153) und eine stehende Madonna mit dem Kinde (Fig. 152) im Stile des norrländischen Bildschnitzers Hakon Gulleason, um 1500.

III. In der 1. Hälfte des 18. Jahrhunderts erhielt die Kirche eine neue Einrichtung und neue Inventarien. Davon sind erhalten: die Kanzel, 1734 (Fig. 148), der Altaraufsatz von dem Bildhauer Magnus Gran, 1749 (Fig. 147), eine Weinkanne u. a.

IV. Die jetzige Kirche wurde 1792—95 von Simon Geting erbaut. Dabei wurde die ältere Einrichtung verwendet. Doch wurde 1825 ein neuer Altaraufsatz von Jonas Edler angefertigt.

V. Die Kirche wurde 1905 restauriert. Dabei wurde ein neues Gestühl angeschafft und Zentralheizung angelegt.

SUMMARY

I. A holy Bishop (13th century; fig. 149), a crucifix (fig. 151) and an enthroned madonna (fig. 150; 14th century), have been preserved from a mediæval church of unknown appearance.

II. An image of St. Olaf (fig. 153) and a standing madonna with child (fig. 152) in the style of the Norrland wood-carver Hakon Gulleason from about 1500 have been preserved from the late Middle Ages.

III. During the first half of the 18th century the church was supplied with new fittings and new furniture, among which have been preserved: the pulpit, 1734 (fig. 148), the altar-piece by the sculptor Magnus Gran, 1749 (fig. 147), a wine-can, &c.

IV. In 1792—95 the existing church was erected by Simon Geting, the older fittings being used for the new church. In 1825, however, a new altar-piece was executed by Jonas Edler.

V. In 1905 the church was restored, in doing which new pew fittings were provided and the church was supplied with central heating.

Fig. 155. Exteriör från sydost.
Die Kirche von Südosten. The church from the south-east.

LÖGDÖ KAPELL

INOM HÄSSJÖ SOCKEN

TRYCKTA KÄLLOR: I. CORNELL, Lögdö Bruks Kapell, Uppsala 1917.

ÖVRIGA KÄLLOR: se Hässjö.

FÖRSAMLINGSHISTORIA

Lögdö bruk anlades 1685 och prästerlig beställning inrättades redan 1687, långt före kapellets uppförande, som ägde rum först 1717. 1773 erhöles tillstånd till anläggande av egen begravningsplats, vilken dock ej kom till utförande förr än på 1830-talet¹.

¹ HAMMARGREN, s. 117.

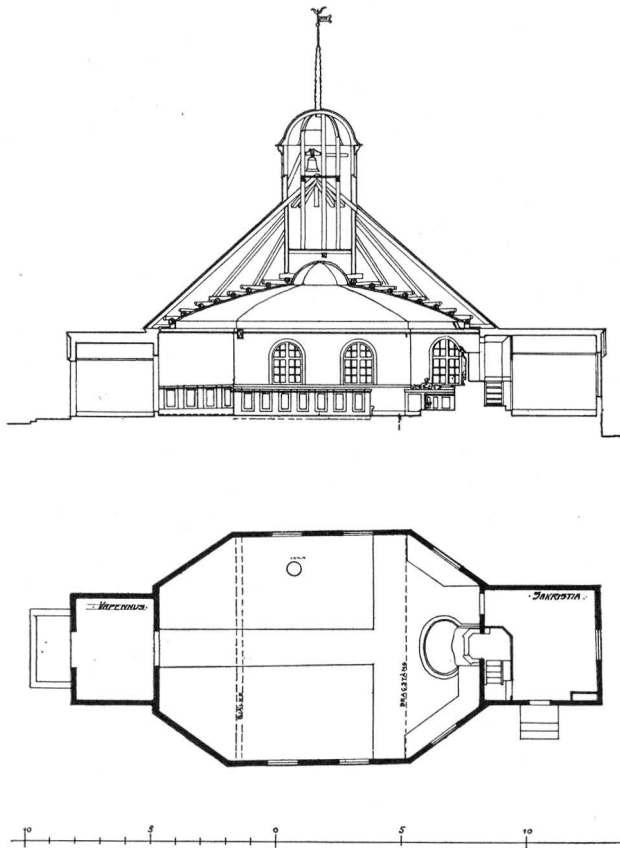

Fig. 156. Plan och sektion.

Grundriss und Schnitt. Plan and section.

KYRKOGÅRD

Kapellet ligger i sydvästra hörnet av ett med granhäck inhägnat kyrkogårdsområde. Ingångar i sydväst och öster. Flera vackert smidda järnkors av likartad typ äro bevarade från kyrkogårdens äldre tid. Två av dessa bära årtalet 1839. Tydligt äro de smidda vid Lögdö bruk.

KAPELLBYGGNADEN

Kapellet består av ett avlångt oktagonalt långhus med rektangulärt vapenhus i väster HUVUDELAR och kvadratisk sakristia i öster, allt timrat av furu och utvändigt brädfodrat med stående bräder på lock. Nedtill begränsas väggen av två liggande bräder med av- MATERIAL

Fig. 157. Interiör mot öster.

Innere gegen Osten. Interior towards the east.

täckande ribba, som bilda sockel. Stenfoten av tämligen ojämna stenar är indragen därunder.

EXTERIÖR

Det yttre är vitmålat.

Långhuset är täckt av ett åttadelat tak (fig. 155), mitt på vilket en lanternin, även brukad till klocktorn, reser sig. Kapellhus och sakristia ha sadeltak. Samtliga tak äro täckta med tunn spån utom lanterninens, som har tjock, spetsig spån. Alla delar ha en kraftig, profilerad taklist av trä.

Lanterninen är åttasidig och har rundbågiga ljudöppningar på varannan vägg. Dess huv är svagt karnissvängd och krönt av en hög spira, slutande med ett järnkors och däröver tupp samt flöjel, genombruten av inskrift: »MK (=Matt. Krapp) 1717».

Ingången är i väster genom vapenhuset. Sakristian har ingång på södra sidan. Vid båda ingångarna enkla, omålade träbroar.

INTERIÖR

Vapenhusets dörröppning är rak med listverk och sidostolpar med kannelurer. Dörren utgöres av enkel, brunmålad deuxbattang. Vapenhuset har golv av trä, samt tunnvalvt trätak, spänt med vitmålad papp. Väggarna klädda med skärmålad papp.

Ingången från vapenhuset till långhuset är rundbågig, och bågen är markerad med

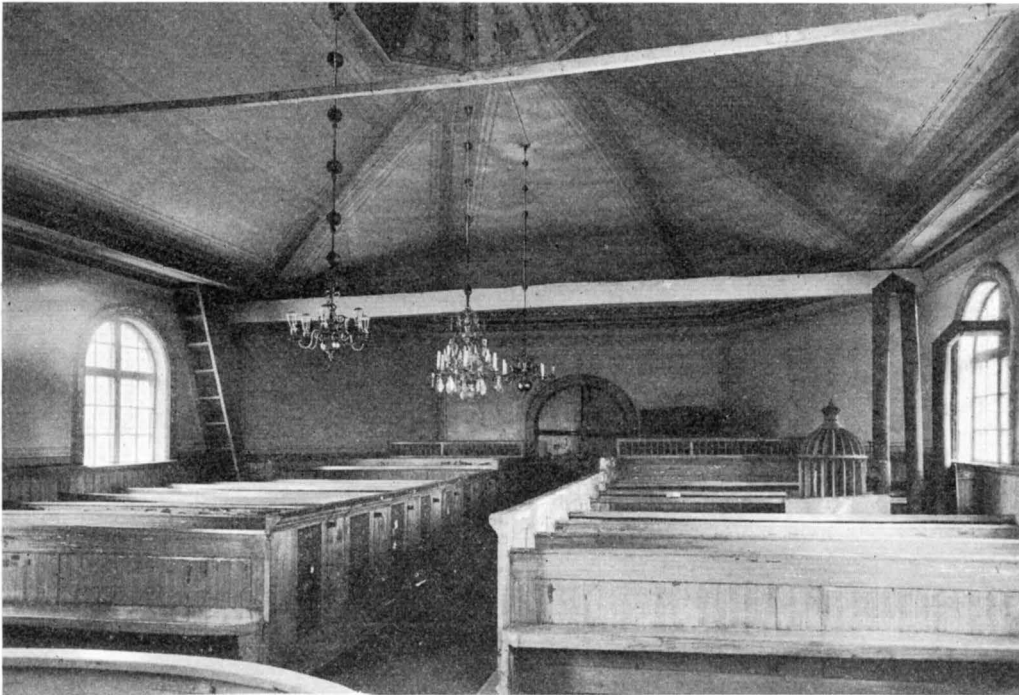

Fig. 158. Interiör mot väster.

Inneses gegen Westen. Interior towards the west.

imiterad rusticering i listen. Dörrar brunmålade med snedställt rutverk och vackra beslag.

Sakristians ingång (utifrån) är rakt avslutad och har dörr med snedställt rutverk, målad ljusbrun. På båda sidor vackra smidda handtag med liljeformade fästen. Tämligen nytt trägolv. Väggarna och taket äro spända med papp. Väggarna grå, taket, ett sadeltak, som följer yttertaket, är vitstruket. Ett fönster finnes i öster.

Från sakristian leder till långhuset en stickbågig ingång. Dörren har snedställt rutverk och smitt handtag.

Långhuset är täckt av ett åttadelat paneltak, klätt med papp. Förmedelst en kraftig taklist är det indraget ett stycke inom väggarna. Taket uppbär i mitten en åttkantig kupol, målad i blått och dekorerad med målade urnor; i mitten en rosett i rödbrunt. Taket i övrigt är målat i gråbrunt med enkla orneringar längs begränsningslinjerna.

Väggarna äro till sin nedre del upp till fönstrens underkant klädda med panel, målad i ekimitation, samt därovan med papp, målad i gråbrun färg.

Fönstren äro sex till antalet, rundbågiga, två på var och en av nord- och sydväggarna, ett på de östliga snedväggarna.

Golv av trä. I bänkkvarteren är det äldre och ligger lägre än i kor och mittgång. I de fyra bakersta bänkarna höjer det sig i två avsatser.

Uppgång till vinden på södra sidan.

Kapellet uppvärmes genom en järnkamin vid norra väggen.

BYGGNADSHISTORIA

Lögdö kapell uppfördes 1717, då brukspatronen Matts Krapp d. ä. var brukets ägare. Den lilla kyrkans egenskap av privat byggnad har satt flera spår i dess historia. Brukspatronerna, i synnerhet Krapparna, voro dess förnämsta mecenater; från dem ha många av de dyrbarare inventarierna kommit, såsom kyrkklockan och säkerligen även de ståtliga länstolar, som förvaras i sakristian. De många konstrika smidena i kapellet äro utan tvivel utförda av brukssmederna på Lögdö.

Kapellet har icke genomgått några större förändringar. Sakristians ytterdörr torde dock ej vara ursprunglig utan upptagen 1785.

Målningen i det inre härrör från 1800-talets slut.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

ALTARE OCH
PREDIKSTOL

Altare av trä. — Som altarprydnad tjänar framsidan av predikstolen, som är anbragt bakom och över altaret med uppgång genom väggen från sakristian. Predikstolskorgen är rak med kraftiga hörnkonsoler (fig. 157). Framsidan prydes av en klumpig relief, framställande Kristi Himmelsfärd (förgyllning mot blå bakgrund). Över predikstolen en himmel, kantad med lambrequiner, vilka även återkomma på predikstolens bokstöd.

Predikstolen och öppningen mot sakristian omramas av ett snidat träornament, bestående av bladslingor med stora blommor samt tio däri infattade tavlor med fyrfassformiga ramar. Bladverket är nu målat i mörkgrönt, silver och guld. Tavlorna upptagas av målade bibliska scener och framställa med början nedtill t. v.: 1. Skapelsen. 2. Syndafallet. 3. Fides (tron) med kors och kalk. Denna tavla är signerad »OLAUS HELSING GOTTLANDUS PINXIT A^o 1758». 4. Moses mottager lagens tavlor. 5. Herdarnas tillbedjan. Barnet ligger på en upphöjning i ett stort rum med rutat stengolv. 6. Bebudelsen. 7. Nattvarden. 8. Korsfästelsen. 9. Andens utgjutande. 10. Himmelsfärden.

Oval, vitmålad altarring med förgyllda nitar, framtill stoppad med rött kläde.

På altaret en bokpall av trä med genombrutna sidostycken, målade i guld och silver. Översidan klädd med svart sammet med silverbroderi. H. 28, B. 45 cm.

På predikstolen ett timglas med ursprungligen fyra, nu tre glas. H. 74 cm.

Fig. 159. S:t Görän till häst. Omkr. 1500.

St. Georg. Um 1500. St. George. About 1500.

S:t Görän till häst, grupp i furu (fig. 159). Skadad (riddarens högra arm och fot saknas). Hästen svartgrå med röd bukjord och röda seldon samt brett, förgyllt bröstband. Riddaren har gyllne rustning, gyllne hår samt skär karnation. Han bär om halsen en kedja med stor rund medaljong, kring midjan ett bälte, som samman-

MEDELTIDA
TRÄSKULP-
TUR

Fig. 160. Detalj av fig. 161.

Detail von Fig. 161. Detail of fig. 161.

Fig. 161. Länstol från 1600-talet.
Lehnstuhl. 17. Jahrh. Armchair. 17th century.

Fig. 162. Länstol från 1700-talets början.
Lehnstuhl. Anfang des 18. Jahrh. Armchair. Early 18th century.

hålles med en igenom en ögla löpande kedja, som hålles ned av en tyngd. På ryggen spänne i form av ett G eller ett S. Enligt en tradition, anförd av NORDENSTRÖM¹ m. fl., har bilden ursprungligen tillhört Stöde kyrka, men blivit såld därifrån och på 1700-talet överlämnats som gåva till Lögdö kapell.

Bänkinredningen är sluten. Bänkarna sakna ryggstöd, ha endast en enkel slå. De äro liksom allt träverk i kyrkan målade i ekimitation. Spegelarna äro prydda av målade blomstermotiv, vilka tydligen efterbilda liknande motiv från tiden före om-målningen. Den bakersta bänken på var sida har på skärmen ett rutgaller, som troligen tillhört ett skrank, anbragt på den nu borttagna framskärmen till den främsta bänken. Det har då varit krönt av ett i trä skulpterat akantusslingverk, som nu pryder bänkarna på korets snedsidor.

En modern kammarorgel står på södra sidan i koret.

Nummertavla, H. 153 cm., placerad på en obeliskformad bas, H. 137 cm, med förvaringsrum för siffrorna. Ramen är dubbelsidig och svängbar, snidad och förgylld.

NUMMER-
TAVLA

¹ M. NORDENSTRÖM, Utkast till Beskrifning öfver Stöde socken, i Norrländska samlingar utg. av J. Nordlander 1892—1905. Jfr nedan s. 347.

Hjärtformiga medaljonger med monogram: P. I. S. och E. I. S. på ena sidan, I. O. S. och P. E. S. på den andra.

Dopskål av tenn med krökta handtag, slutande med klor som hålla kulor. Diam. 18 cm. Stämplor otydliga. Omnämnd i 1768 års Inv. — Ställning till dopskålen av trä, med skaft i konsolform. H. 80 cm.

NATTVARDSSKÄR

Kalk med patén av silver. Kalkens H. 24,5 cm. Paténens Diam. 14 cm. 1800-talsrokoko med blomsterornament. Stämplor: 1. A 5 (=1855). 2. E. Nordin (mästare i Sundsvall från 1848). 3. Tre kronor. 4. Stadsstämpel.

Sockenbudstyg, bestående av kalk och patén av silver samt en glasflaska i ett fodral. Kalkens H. 12 cm, paténens Diam. 9,5 cm. Inga stämplor. På kalken inskrifter: MMKH / A^o 1708 / LÖGDÖ. På undersidan av paténen: LÖGDÖ. Sockenbudstyget härstammar från den tid då bruket utgjorde en församling, men ännu icke hade egen kyrka.

LJUSREDSKAP

Ljuskrona av malm med åtta ljusarmar i en krans. Siraten utgöres av armar med solar i undre krans och en övre krans med blomkalkar. H. 57 cm. 1700-talet. — Ljuskrona av malm med sex armar i en krans. Hängled i form av dubbelörn. H. 43 cm. 1700-talet. — Ljuskrona av glas på mässingsställning; nederst en stor kula. H. 75 cm. 1700-talet.

Ljusplåtar av mässing, ett par, med driven och punsad vegetativ dekor. På ömse sidor om reflexytan en porträttmedaljong, bröstbild i profil. H. 70 cm. Nämnas i Inv. 1768.

Ljusstakar av silver, ett par, 1800-talsrokoko. Stämplor: 1. Q 4 (=1846). 2. G.M. (=G. Möllenberg, mästare i Stockholm 1823—51). 3. Tre kronor. 4. Stockholms stadsstämpel (otyddig). H. 29 cm. — Trearmad ljusstake av malm. På mellersta pipan en sol. Nämnas 1768. H. 35 cm. — Ljusstakar, ett par, av driven mässingsplåt med fruktornament. H. 28 cm. Enligt Inv. 1768 given av bruksinspektoren Daniel Qvists maka Brita Bootze. — Ljusstakar av tenn, fyra st., med triangelformiga avfasningar på skaften. På fotplattan ingraverat: M. K. (=Matts Krapp). H. 24 cm. Nämnas 1768. — Ljusstakar av tenn, ett par, enkla, H. 9 cm. Inskr.: I. N. C. Stämplor: 1. R 4 (=1847). 2. C. W.

TEXTILIER

Mässhake av svart sammet, kantad med silvergalon. Skadad. På baksidan ett krucifix i upphöjt broderi. På framsidan en guldsol med Jahve i hebreisk skrift. H. 108 cm. Nämnas 1768.

Kalkkläde av svart sammet, fodrat med svart halvsiden och kantat med silverband. Broderier i klumpsöm. I mitten initialerna P H K E L F 1761 under adlig krona (Philip Krapp, Elisabeth Frosterä).

Häv av röd sammet med klumpsömsbroderier i silver och guldtråd i blomformer. Kant av silverband. Enligt Inv. av 1768 är häven »skänkt af Fru Biörner och Sal. Bruks Pat: Phi Krapp».

MÖBLER

Två st. länstolar av björk (fig. 160—161), klädda med gobelängväv i stycken, avpassade för ändamålet. Styckena ha kantbårder med klart färgade blommor mot ljus botten. För övrigt är botten svart, och mönstret består av ett rikt flikigt och

uddigt rankmotiv. På den ena stolens rygg en lutspelande dam med hög hårklädsel. I sitsens mitt en dam med vinthund. Färgerna äro blekta, men synas ha varit blått i två nyanser, gult, gulgrönt, ljusare mossgrönt, skärt och rött. Materialet är ull och silke på grov linnevarp. Stolarnas H. 122, B. 69 cm. 1600-talet.

En taburett av björk, klädd med gobeläng i samma stil som de nyss nämnda länstolarna. I mitten av mönstret en dukklädd konsol med en blomstervas med rosor och nejlikor. Gobelängstycket är något ovalt och passar ej fullständigt till den runda taburetten. Märkt med bläck under sitsen: Math. Krapp. H. 42 cm. 1600-talet.

Två st. länstolar av björk, klädda med korsstyngsbroderad stramalj. Broderiet utfört med ullgarn i två nyanser blått, mossgrönt, vinrött, krapprött och rödbrunt. Mönstret är typiskt för det tidiga 1700-talets stramaljbroderier. Stort och väl täckande bakgrunden, utgöres det av akantusblad och kvistar samt bladornament, symmetriskt uppbyggt kring mitten (fig. 162). H. 124, B. 70 cm. 1700-talets början.

Samtliga stolar äro utomordentligt praktfulla prov på sin tids möbel- och textilkonst. De äro särskilt värdefulla ur kulturhistorisk synpunkt, emedan de fått behålla sin ursprungliga klädsel. Utan tvivel ha samtliga tillhört familjen Krapp. När de kommit i kapellets ägo är ej känt. Gobelängstolarna och taburetten nämnas 1768. De korsstyngsbroderade länstolarna ha tydligen först efter denna tid överlämnats till kapellet.

Skåp av furu. Förhöjt mittstycke. Dörrarnas fyllningar kraftigt profilerade. Marmorat i vitt, rött och grönt. H. 161 cm. 1700-talets förra del. I sakristian.

Kista av trä, i vilken silvret förvaras. Järnbeslagen. H. 31, B. 43, L. 59 cm. 1700-talet.

Karl XII:s bibel med vackert läderband från 1700-talets början.

I det lilla tornet hänger en klocka, H. 50 cm. På ena sidan inskr.: DENNA KLOCKA ÄR TILL LÖGDÖ BRUKS FÖRSAMLINGS TIENST MED EGEN BEKÄSTNAD FÖRSKAFFAD AF HERR BRUKSPATRONEN PHILIP KRAPP OCH THESS FRU ELSA ELISABETH FROSTERA ÅR MDCCLIII (=1753) GIUTEN AF ERIC HILLSTRÖM I GEFLE. På andra sidan ett krucifix, omgivet av två kerubhuvuden.

KLOCKA

SAMMANFATTNING

Lögdö brukskapell uppfördes 1717 och har sedermera icke genomgått några större förändringar. Äldre än kapellet äro en senmedeltida S:t Göransbild (fig. 159), som urspr. skall ha tillhört Stöde kyrka, samt två länstolar från 1600-talet, klädda med praktfull gobelängväv (fig. 160—161). Predikstolen är placerad över altaret; dess skulpterade framsida och målade inramning är samtidigt altarprydnad (fig. 157), 1758.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kapelle in Lögdö wurde 1717 für die Bevölkerung des Eisenwerkes errichtet und hat seitdem keine grösseren Veränderungen durchgemacht. Älter als die Kapelle ist ein spätmittelalterliches St. Georgs-Bild (Fig. 159), das ursprünglich der Kirche in Stöde gehört haben soll, und zwei Lehnstühle aus dem 17. Jahrhundert, die mit prachtvollem Gobelinstoff bekleidet sind (Fig. 160—161). Die Kanzel (1758) ist über dem Altar angebracht; ihre skulptierte Vorderseite und gemalte Einrahmung dient gleichzeitig als Altarschmuck (Fig. 157).

SUMMARY

Lögdö Chapel was erected, in 1717, for the population of the foundry. It never underwent any larger alterations. Older than the chapel are a sculpture of St. George from the later Middle Ages (fig. 159) that is said to have originally belonged to Stöde Church, and two armchairs from the 17th century, lined with superb Gobelin tapestry (fig. 160—161). The pulpit (from 1758) is placed above the altar; its sculptured front and painted frame form an altar-ornament (fig. 157).

Fig. 163. Exteriör från sydöst.

Die Kirche von Südosten. The church from the south-east.

LJUSTORPS KYRKA

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, LJUSTORPS TINGSLAG,
HÄRNÖSANDS STIFT, MEDELPADS ÖSTRA KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: HÜLPHERS, s. 110. — J. A. HAMMARGREN, Bidrag till Ljustorps Pastorats kyrkliga historia, Hernösand 1896. — Hernösandsstudier, s. 58 f, 116, 120, 124. — Hernösandskatalogen passim. — CORNELL, s. 85, 156, 214. — BYGDÉN, II, s. 97.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: A. T. A.: Uppgifter ang. äldre grundmurar. B. St. Ritning till nytt torn och tillbyggnad, sidofasad och plan, av J. CARLBERG, 1835.

KYRKANS ARKIVALIER: I kyrkan. Sockenstämmoprotokoll och RÅK. från 1744. LI, 1, från 1744, LI, 2, från 1836. I KI, 1, särskilt PROT. av 21 juni 1835 och 2 juni 1836. Dubblett av CARLBERGS ovannämnda ritning.

FÖRSAMLINGSHISTORIA

Ljustorp nämnes 1314 och 1316, och var då eget pastorat, men ägde intet annex. När de senare annexen, Hässjö och Tynderö lagts därunder, är icke känt. Annexförhållandet fortfor emellertid till 1 maj 1920, då Hässjö, Tynderö och även Lögdö bruksförsamling avskildes.

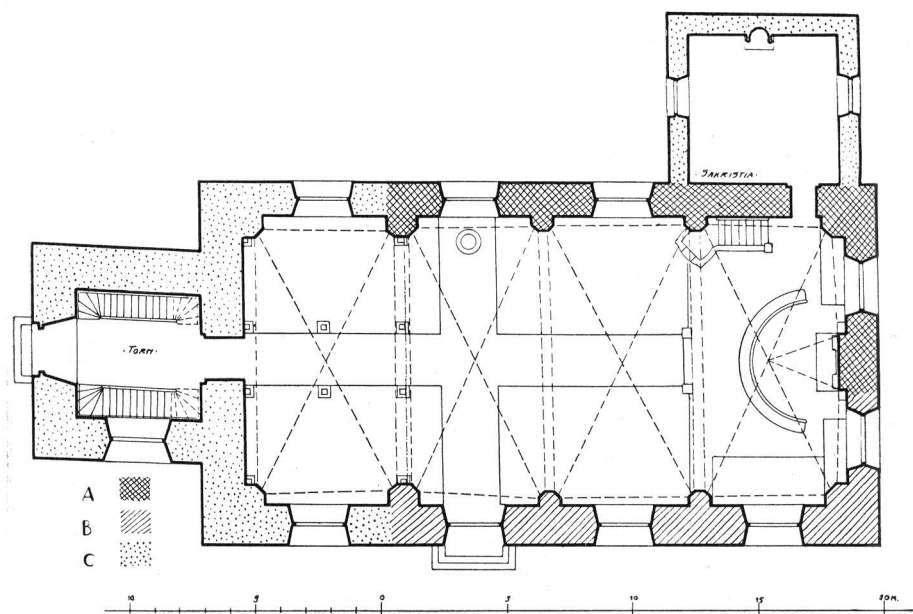

Fig. 164. Plan.
Grundriss. Plan.

KYRKOGÅRD

Kyrkan ligger på en höjd. Kyrkogården bildar på södra sidan en ställvis ganska hög terrass, stödd på en grund av släthuggna, oregelbundna gråstenar i kallmur (fig. 163).

Å norra sidan, varest muren stöter mot sakristians yttervägg, samt å västra sidan ungefär ned till grinden, finnes gråstensmur i kallmur (f. ö. avskiljes bogården endast genom en caraganahäck. Innanför muren resp. häcken är en rad träd planterade; rönнар vid muren och björkar vid häcken).

Ingångar finnas på södra och västra sidorna, båda med murade grindstolpar i ljusbrun och vit putsbehandling med pyramidtak av plåt och träknoppar i form av urnor samt smidda järngrindar.

Som datum för »borggårdens uppmurande» anges i kyrkoräkenskaperna året 1763.

I senare tid är begravningsplats upptagen även söder om kyrkan, skild från den ursprungliga kyrkogården genom landsvägen.

KLOCKSTAPEL Klockstapel har funnits i äldre tid, innan ännu tornet hunnit tillbyggas, vilket skedde 1841. Stapelreparationer omtalas 1752 och 1783.

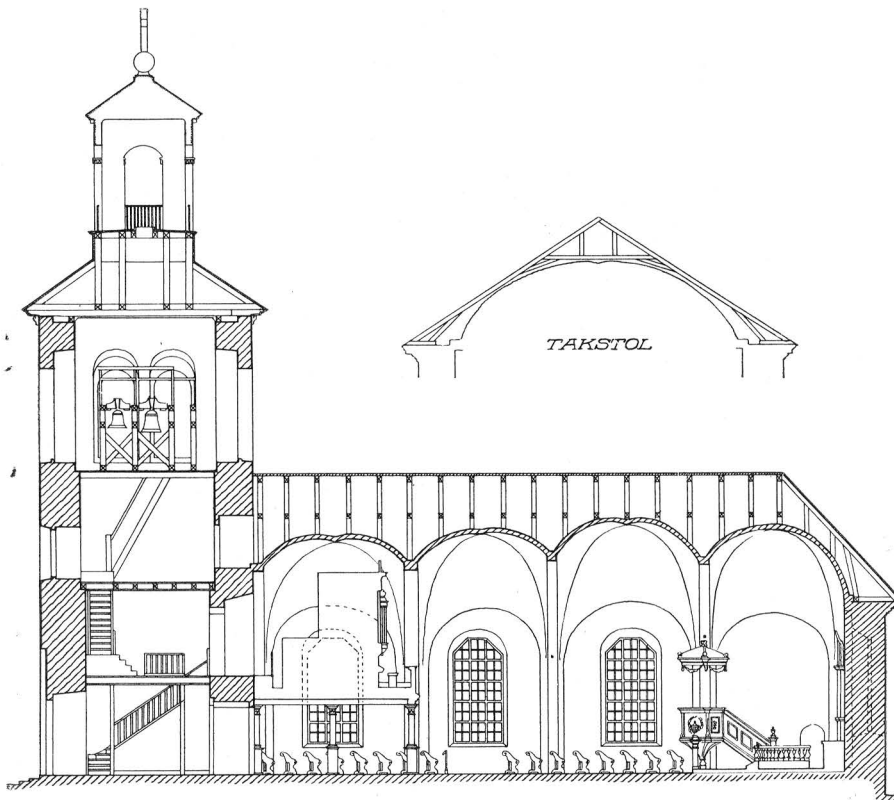

Fig. 165. Sektion. Skala 1:300.

Längsschnitt. Longitudinal section.

KYRKOBYGGNADEN

Kyrkan består av västtorn samt långhus, till vilket vid nordöstra hörnet sak-huvuddelar
ristian ansluter sig.

Byggnadsmaterialet är i murarna gråsten; i fönster- och dörromfattningar, valv- MATERIAL
pilastrar och valv tegel.

Murarna äro slätputsade i vitt.

EXTERIÖR

Långhus och sakristia täckas av svarta spåntak, avvalmade mot resp. öster och
norr. Spånklädda takfall har även den breda tornkroppen, som överst uppbär en
korskrönt lanternin, utförd i trä, genombruten å alla fyra sidorna med rundbågiga
öppningar och målad i ljusgrå färg. Lanterninen har tak av svart plåt.

Å långhus och sakristia markeras takfoten av ett vitmålat listverk av trä, å torn
och lanternin finnas dessutom konsolmotiv (å den sistnämnda även tandsnitt).

Fig. 166. Interiör mot öster.

Inneres gegen Osten. Interior towards the east.

INTERIÖR

Tornet, med tvåkopplade, rundbågiga ljudöppningar åt alla fyra hållen, har på västra sidan i mitten ett rundfönster samt stickbågig ingång i en grund, rundbågig insänkning med inskriftstavla: »TILLBYGGD UNDER CARL XIV JOHANS REGERING MDCCCXLI (=1841). PS. 100, v. 4». Mot söder har tornet ett fönster av gängse typ (se nedan).

Till långhuset finnes särskild ingång upptagen i sydfasadens andra fönsternisch från väster räknat. — Båda ingångarna hava kopparklädda ytterdörrar, innerdörrar av trä samt trappsteg av sten.

Fönster, 9 st. å långhuset, 1 å tornet samt 2 av mindre storlek å sakristian visa den vanliga Hagmanska typen (jfr Borgsjö och Attmar; ang. fönstrens placering se planen).

Tornets bottenvåning, som utgör kyrkans vapenhus, har golv av trä samt på såväl norra som södra sidorna trappor av trä upp till första tornvåningen. Då ingångsdörren fått sin plats helt nära den ganska tjocka murens ytterliv, har en tämligen

Fig. 167. Predikstol. 1700-talets sen. del.

Kanzel. 2. Hälfte des 18. Jahrh. Pulpit. Later part of 15th century.

djup inåt skränande dörrnisch kunnat bildas. Mellan tornet och långhuset dubbla dörrar av trä, den yttre stickbågig, den inre rakt avslutad.

Från första avsatsen i tornet är en stickbågig ingång till kyrkans orgelläktare; den andra ingång till vinden.

Långhusets innermurar, putsade i brunt, avdelas mellan fönstren genom fram- LÅNGHUSET
springande pilastrar av tegel, förenade genom sköldbågar och uppbärande de tunga

Fig. 168. Interiör mot väster
Innes gegen Westen. Interior towards the west.

Fig. 169. Altaruppsats. 1760.

Altaraufsatz. 1760. Altar-piece. 1760.

valv, som giva interiören dess prägel. Hörnpilastrarna äro snedställda. Dessutom observeras, att det andra pilasterparet från väster räknat är grövre och större till sina mått än de övriga. (Se härom byggnadshistorien, s. 196). Valven utgöras av trenne rektangulära ribblösa kryssvalv över det egentliga långhuset, därtill ett halvt kupolvalv över koret.

Kyrkans golv är av trä, förhöjt med ett trappsteg i koret.

SAKRISTIA Kyrkorummet uppvärms med en järnkamin, placerad vid norra väggen, Invid nördöstra hörnet en rundbågig ingång genom muren till sakristian, vars golv och tak äro av trä. Den har f. ö. samma murbehandling som kyrkorummet och får sitt ljus genom små fönster i öster och väster. Mitt i nordväggen en öppen spisel.

BYGGNADSHISTORIA

En ny kyrka uppfördes i Ljustorp 1757, varvid man delvis använde murarna av en äldre. Denna bestod då av en enkelt rektangulär byggnad, 17 alnar lång och 10 alnar bred. (HÜLPHERS.) Dess östra och norra murar ingå i den nuvarande kyrkan. Grunderna till den södra och västra finnas bevarade under golvet (enligt uppgift i A. T. A.). Sin form och storlek hade kyrkan väl fått vid slutet av 1400-talet, då den också enligt traditionen blivit uppförd (d. v. s. snarare ombyggd) av kyrkoherden Josefus i Indal. Förmodligen härrörde kyrkan från en äldre tid, sannolikt 1200-talet.

Vid 1700-talets mitt beslutar man en ombyggnad och anlitar år 1752 för detta ändamål byggmästaren Daniel Hagman från Stockholm. 1757 är arbetet i full gång. RÄK. berättar härom, att »Murmästaren Daniel Hagman ifrån Stockholm niutit, utom fritt kosthåld af Pastore, efter Församlingens med honom slutna och af respect. Landshöfdinge Embetet samt ven. Consistorio gillade Contract, för Kyrkians utvidgande och förfärdigande til murar, tak och hwallf, enl. dess quittance 3 800 Rdl.» En gesäll hette Peter Ekström. Den mesta inredningen (altarskrank, fot under altartavlan, korskrank, frambalk till läktaren och pelare under densamma, bänkar m. m.) utfördes av snickaren mästare Olof Hillgren åren 1757—60. Så gott som ingenting av allt detta är nu bevarat; endast det lilla dopbordet (fig. 175, se nedan) ger oss en föreställning om mästare Hillgrens konst. För målnings- och förgyllningsarbeten i kyrkan svarade Eric Hofwerberg.

Den ombyggda kyrkan hör icke till Hagmans mera betydande, vad mått och konstruktioner beträffar. I sitt ursprungliga skick var anläggningen mindre än nu; västmuren vidtog redan vid det fjärde pilasterparet från öster räknat (jfr interiörbeskr.). Kyrkan var täckt av tre valv, varav de båda östligare voro desamma som nu. Det västligaste hade säkerligen samma form som det östligaste, d. v. s. det nuvarande korvalvet. Huvudingång måste funnits på västsidan, eftersom sydportalen då ännu ej upptagits (se nedan).

Den nya inredning, varmed kyrkan försågs, har troligen varit av god beskaffenhet. Härför tala såväl de välkända mästare, som stått för inredningen, som några bevarade rester av densamma.

Den sista betydande förändringen undergår kyrkan omkr. 1840, då långhuset förlänges, en travé åt väster, torn och ny sakristia tillbyggas samt ny ingång upptages

på sydsidan. En ombyggnadsritning, uppgjord 1835 av arkitekten J. Carlberg, har vid arbetets utförande föga respekterats. En nyhet är sålunda den nyssnämnda sydingången. För arbetenas utförande hade man först anlitat byggmästaren Åkerlund från Härnösand, enl. PROT. av den 21 juni 1835. Senare — 1835, 2 juni — ändrar man beslut och engagerar i stället L. D. Geting; samtidigt bestämmes om den nya dörren, som skulle upptagas på södra sidan och sättas i andra fönstret från tornet.

Efter ytterligare ett par år ändrar man sig slutligen för tredje gången och antager i Getings ställe byggmästaren P. Sjölander, som 1840—41 ock slutför bygget. Detta skedde med understöd från Tynderö församling. En del nyinredning anskaffades även, säkerligen underlägsen den forna Hillgrenska, jfr nedan s. 201.

År 1899 undergick kyrkan en restaurering.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altarbord av trä. — Altaruppsats, murad av tegel, med dekorativa element utförda i gips och trä (fig. 169). Raka sidostycken kring två »skillerier» och en inskriftstavla (nederst inskr.: »SE GUDS LAM».) Listverket överst bildar åt sidorna kraftigt framspringande förkroppningar, från vilka ornamentala bildningar nedgå (med akantus och musslor). Överstycket rundbågigt med strålsol, kerubhuvuden och ornament (blomkrukor, mussla); i mitten en grupp av två änglar på moln, lekande med bok. Den nuvarande bemålningen är ej ursprunglig. Altaruppsatsen, hållen i en smakfullt behärskad rokoko, är ett verk av flera konstnärer. Mäster Olof Hillgren har utfört altartavlans träfot och murgesällen Wahlberg altartavlans gipsande. Profilörerna torde härröra från Johan Edler (se nedan). De

ALTAR-
ANORDNING

Fig. 170. St Olov. 1200-talet.
St. Olof. 13. Jahrh. St. Olaf. 13th cent.

Fig. 171. Altarskåp ur Herman Rodes verkstad. 1400-talets slut.

Altarschrein. Ende des 15. Jahrh. Altar screen. End of 15th century.

båda tavlorna framställa Korsfästelsen och Nattvarden. Mörka färger, livligt berättande manér. Under korset rida ryttare med hermelinsmantlar. Under scenen står inskr.: »GENOM PASTORIS JON. BREDBERGS FÖRANSTALTANDE MED KYRCKIANS BEKOSTNAD 1760 AF ANDR. (heter annars Anders) EKLUND PINX».

Det större skilleriet H. 150 cm, det mindre H. 32 $\frac{1}{2}$ cm. (Det förtjänar att anmärkas, att det till dessa tavlor erforderliga lärtet tillverkades i socknen.) Profylörer av trä, rikt draperade kvinnogestalter, framställande »Tron» (med kors) och »Kärleken» (med hjärta), utförda av bildhuggaren Johan Edler från Jämtland.

Altarring av rund form, genombruten och stoppad med röd plysch å pall och överkant, modernt arbete. Ett äldre altarskrank var utfört av mästern Hillgren 1757.

ÄLDRE
BOKSTÖD

Bokstöd av trä för altaret (något skadat, användes ej längre); sidostyckena upplösta i rankverk, målade i rött och grönt. På framsidan under det blåmålade stödet med gul gudssol står i utskurna bokstäver av trä följande inskr.: »FÖRÆR(T) AF ROLOF MACHEY AO 1701».

Fig. 172. Helig biskop. 1500-talets början.
Heiliger Bischof. Anfang des 16. Jahrh. Holy bishop. Early 16th century.

Fig. 173. Kalk. 1744.
Kelch. 1744. Chalice. 1744.

Medeltida altarskåp (deponerat i Härnösands museum). Dörrarna samt alla arkitektoniska delar förkomna. Figurerna äro från vänster till höger: Helig biskop, S:ta Barbara, S:t Olov, S:ta Dorotea samt S:t Antonius (fig. 171). Under helgonen stå inskrifter, varav blott en numera är läsbar: »SCTS ANTHONIUS CONFESSOR» (= den hel. Antonius bekännaren). Enligt SIDENBLADH (A. T. A.) voro ytterligare två inskrifter på hans tid läsbara: »Sanctus Olavus rex norvegiæ» och »Sancta Dorotea virgo et martyr.» B. 141, H. 111 cm. — 1400-talets slut. Herman Rodes verkstad i Lübeck.

Madonna i skåp. Svårt skadat arbete från omkr. 1500. Dep. i Härnösands museum, H. 138 cm. Utförd i Hakon Gulleasons verkstad.

Biskop i skåp. Höjer välsignande den högra handen, H. 110 cm. 1500-talets början (fig. 172). Dep. i Härnösands museum.

S:t Olov, träskulptur (deponerad i Härnösands mus.). Helgonet sitter med ena foten upplyftad på trollets huvud, varigenom ställningen blivit osymmetrisk. Halsspännet ovanligt stort och praktfullt, ehuru det liksom f. ö. hela skulpturen förlorat sin ursprungliga polykromering. Kronan förskriver sig från 1500-talets början, H. 153 cm (fig. 170). — Ehuru röjande provinsiella drag torde skulpturen tillhöra en krets av bilder, spridda

i södra Norrland och Mälardalen, vilkas mästare arbetat efter engelska förebilder, särskilt skulpturerna på katedralen i Wells från 1200-talets mitt.

PREDIKSTOL. Predikstolens korg (fig. 167) har tre sidostycken av rundad form, dekorerade i rokoko. Framsidan prydes med en målad relief, »Såningsmannen», infattad i rikt ramverk. Ornamenterade hörnstycken med stora musselformer nedtill. I sidofälten symboliska emblem (kors, bok, kalk, törnekrona, hand, hjärta, lagtavlör, svärd, hammare). — Alla tre fälten krönas med kerubhuvuden i listverket vid korgens överkant. — Bemålningen ej ursprunglig. Trappan torde tillhöra den nyantika inredning, varmed kyrkan omkr. 1840 begåvades. Ljudskärmen har brutet pyramidtak, uppbärande en skulpterad framställning av Gud Fader i moln. Listverket prydes av dekorationsstycken (med musslor), blomkrukor samt lambrequiner med tofsar. — Man vet ej säkert vem som förfärdigat denna predikstol; möjligen har Johan Edler medverkat.

Eric Hofwerberg är emellertid den, som bestyrt det mesta vid dess anskaffande och färdigställande.

Timglas med skaft i form av en refflad kolonn med knopp, helt förgyllt. Fyra TIMGLAS
glas, H. 78 cm. 1800-talets förra hälft.

Den nuvarande bänkinredningen är öppen och målad i brunt. — Vid den Hag- BÄNKINRED-
manska ombyggnaden hade kyrkan erhållit bänkinredning med korskrank, utförd 1757 NING
—58 av Olof Hillgren, vilken inredning emellertid vid 1800-talets tidigare föränd-
ringar ersattes med en enklare nyantik sådan, varav ännu tvenne slutna bänkar vid
östväggen samt tvenne bänkskärmar och stolpar med urnor kvarstå; förutom predik-
stolstrappan (se ovan).

I den västligaste travén en orgelläktare, vilande på träpelare; bröstning med ORGEL-
rundbågiga spegelfält, skilda från varandra genom joniska kolonnetter. Orgelfasad LÄKTARE OCH
med pilastrar, urnor samt musikaliska emblem. Allt tillkommet vid 1840-talets för- ORGELFASAD
ändringar; senare ommålat.

Den nuvarande läktaren har föregåtts av en äldre, vartill Olof Hillgren 1759 gjorde
pelare och frambalk, vilken senare bepryddes med 16 st. »Conterfei», målade av An-
ders Eklund.

Nummertavla i rokokostil (fig. 174). Rikt ramverk med musslor såväl över som NUMMER-
under tavlan: i musslorna initialer å båda sidorna: »E J S, O J S, L J S, P J S». H. 134 TAVLA
cm. — Utförd 1764 av Johan Edler.

Dopbord av trä, med den gamla fint stämnda marmoreringen bevarad: rött och DOPBORD
blått med grön undermålning. Därtill förgyllning. Obetydligt skadat. H. 48 cm. —
Vackert arbete i rokokostil, utfört 1757 av mästare Olof Hillgren (fig. 175).

Kalk av silver, nästan helt förgyllt (fig. 173); endast ornamentiken samt övre delen NATTVARDS-
av foten oförgyllda. Vid cuppa med rikt graverad ornamentbård (med kartuscher, KÄRL
flätverk m. m.), i vilken ingå kerubhuvuden av två omväxlande typer. Kraftigt ut-
svängd knapp med omväxlande kerubhuvuden och kvinnomasker. Likaså förekomma
i den 6-sidiga fotens dekor huvuden av tvänne slag. — Inskr. runt cuppan överst:
»TILL LIUSTORP FÖRSAMLING TIENST, GIFWIT AF LARS LIUSBERG. FÖDD I LIUSTORP 1704,
DÖD I STOCKHOLM 17. .».

Stämplor å fotens undersida: 1. Stockholms vapen. 2. H (=1744). 3. P. F. M. (=Pet-
ter Friedrich Moldenhauer, mästare i Stockholm 1744—62). 4. Åldermansranka. »49 $\frac{3}{4}$
lod», H. 26,5 cm. — Tillhörande patén av helförgyllt silver. Inskr. i botten:
»LARS LIUSBERG ANNA HOLM.» — »6 $\frac{3}{4}$ LOD». Diam. 15 cm.

Oblatask av förgyllt silver, rund, med platt lock, varå ett ingraverat lamm med
korsfana samt runt detta inskr.: »LAMBET SOM DÖDAT ÄR DET ÄR WÄRDIGT AT HAFWA
KRAFT OCH RIKEDOM OCH WISDOM OCH STARKHET OCH ÄRA OCH PRIS OCH LOF UPP. B. 5,
12». — I botten på undersidan svagt punsade initialer. »L. L. B.» samt »20 $\frac{1}{4}$ LOD».
— Stämplor: 1. Stockholms vapen. 2. K (=1768). 3. Tre kronor. 4. N L (=Niklas
Lund, mästare i Stockholm 1747—88). Diam. 10, H. 4 cm. — Oblatask av

silver, oval, bukig och profilerad; locket krönt med ett kors på ovalt fotstycke. I botten på undersidan inskr.: »SKÄNKT I TESTAMENTE EFTER THEOL. DOCT. W. S. HUSS.» — »15 $\frac{1}{5}$ L.» — Stämplor: 1. H (= Härnösands stadsstämpel). 2. Tre kronor. 3. E S H (= Erik Söderholm, mästare i Härnösand från 1827). 4. N 4 (=1843). H. 10 cm.

Vinkanna av nysilver. Pärnformig, med lamm på locket. Skänkt år 1882 av f. riksdagsman Pehr Pehrsson och hans hustru Brita Greta Laurin i Edsta, H. 34 cm.

Ljustorps kyrka fick vid Gustav Vasas silverreduktion 1547—48 bidraga med något eller några föremål av förgylld koppar — troligen ett kultföremål till en vikt av 3 lod. mark 12 lod (KÄLLSTRÖM).

DOPSKÅL Dopskål av tenn, med i ritsning och svag pressning imiterad goudronnering; två grepar. Inga stämplor. Diam. 25, H. 9 cm.

LJUSREDSKAP Ljuskrone av mässing (numera upphängd i sakristian). 10 st. ljuspipor i en rad, ljusskärmar musselformiga; ornamentala armar med solrosor; hängleden avslutad med en allegorisk kvinnlig krönfigur. Inskr. å kulan: »DENNE CRONA ÄR TESTAMENTERAD / EFTER KYRCKIOHERDEN I LJUSTORP / HERR MATHIAS GROTH AF DES KIERE / MAK CHRISTINA WALLANDER / ANO: 1713». H. 76 cm. — Ljuskrone av mässing med 8 ljushållare i 3 varv, musselformiga ljusskärmar, kraftigt profilerad mittelstång samt ornamentala armar med blomkalkar. Inskr.: »GUDS HELIGA TEMPEL TILL ÄHRA / OCH / LJUSTORP KYRKA TILL PRYDNAD / HAR AF RÅD- OCH HANDELSMANNEN I SUNDSVALL / ERIC NORDEHOLM, DES KIÄRA HUSTRU MAD: MARTHA HÖGSTRÖM OCH KIÄRA ARFWINGAR SIG / OCH SINE KIÄRE FÖRÄLDRAR / DANEMANNEN I HÖGLANDS BY CHRISTOPHER / NILSSON DES KIÄRA HUSTRU MALIN OLOFSDOTTER OCH SLÄKTINGAR / TILL ÄREMINNE / FÖRÄRAT DENNA LJUSKRONA DEN 23 OCTOBER ÅHR 1758». — H. ungf. 130 cm. — Ljuskrone av mässing, med 6 ljuspipor i tvenne kransar, som sitta ganska långt från varandra. Mittstången är profilerad, och siraten utgöres av solar. Inskr. å kulan: »AF SAMMANSLOTNE MEDELL INKÖPT 1788 / PÅ KYRKOH. E. M. STRIDSBERGS FÖRSORG». — H. 90 cm. — Ljuskrone av mässing med 4 ljushållare. Kronan prydes med enkla rundplattor. Inskr.: »SKÄNKT / TILL / LJUSTORPS KYRKA / AF BONDEN LARS HAMRIN / OCH DESS HUSTRU M C LARSDOTTER / FRÅN LJUSTORP OCH HAMRE». — »ÅR 18 $\frac{1}{4}$ 44». H. 44 cm. — Empirekrone med glas. I kronans botten hänger en liten plakett av mässing med inskr. å båda sidor: 1. »FÖRÄRAD / TILL LJUSTORPS KYRKA / AF CRONO BEFALLNINGSMAN / HERR PEHR WICKLANDER / OCH DESS FRU / CARIN WICKLANDER / DEN 29 AUGUSTI / 1841». — 2. »FÖRFERDIGAT / HOS S. BLOMBERG . . . (här följa namnen på 7 arbetare) . . . I STOCKHOLM».

Tre par ljusplåtar av mässing, alla i drivet och punsat arbete, av vanlig typ. Två par, H. 51 cm, ett par, H. 41 cm. 1700-talets mitt.

Ljusarm av mässing; å armen en knapp med »pärlor». Graverad inskr. å plåten: »I. H. S. / L. I. S. M. E. D. / 1663».

Ljusstake av malm med rikt profilerat skaft och stor fotplatta; två armar. Märkt: »LMLEB». H. 25 cm. — Ljusstakar av malm, 2 st., med profilerade skaft och

Fig. 174. Nummertavla av Johan Edler 1764.

Verstafel von Johan Edler 1764.
Number board by Johan Edler 1764.

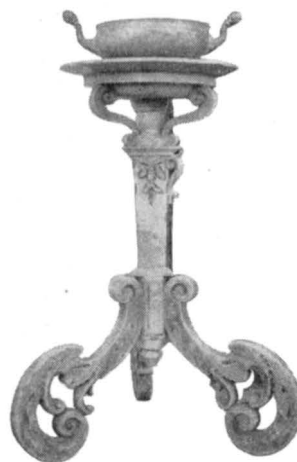

Fig. 175. Dopställ av Olof Hillgren. 1757.

Taufgestell von Olof Hillgren. 1757.
Column supporting a baptismal font,
by Olof Hillgren. 1757.

tunga fotstycken med droppskärmar. Två kransar kerubhuvuden. H. 24 cm. — Ljustakar av tenn, 2 st., trearmade, med refflade skaft och krönte av urnor. H. 42 cm. 1700-talets slut. — Ljustakar, 2 st., tvåarmade, eljest av samma material och form som föreg. H. 42 cm. Gustaviansk tid. — Ljustakar, av malm, 2 st., trearmade, med fyrkantig fotplatta. H. 46 cm. — Ljustake av malm, trearmad, med profilerat, högt skaft. H. 63 cm. — Ljustakar av mässing, 2 st., enkla.

Mässhake (fig. 176) av gul mönstrad linnedamast med foder av grovt blått linnelärft. Å ryggvåden ett kors med mönster av guldtrådar mot brunaktig botten. Figurer, av vilka särskilt den korsfäste är skadad och lagad, över denne en Gud Fader, under Maria och Johannes samt Petrus (med nyckel). Ryggstyckets L. 115 cm. Stoffet italienskt, broderiet tyskt arbete från 1400-talets slut eller 1500-talets början. — Mässhake av svart sammet med guldgaloner. Kors å ryggstycket och gudsöga å framstycket. 1700-talets slut. — Mässhake av svart sammet, fodrad med vitt lärft. Kantad med silver. Galoner; på ryggen krucifix. Korset upphöjt, guldtråd. Den korsfäste i hög relief. Framtill sol i upphöjt guldbroderi, H. 128 cm. Inköpt till Ljustorps kyrka år 1763. Deponerad i Härnösands museum.

TEXTILIER

Håvar, 2 st., av röd sammet med guldgaloner, moderna. — Två äldre håvar, numera utan skaft; av brun sammet med enkla broderier och årtalen 1805 och 1808. Förfärdigade av Mademoiselle Lindström.

Golvur i vitt träfodral av vanlig svängd form.

MÖBLER

Fig. 176. Mässhake. Omkr. 1500.

Kasel. Um 1500. Chasuble. About 1500.

Länstol av furu med läderstopning i sits och rygg. H. 118 cm. Barocktyp. 1700-talets början.

GRAVSTEN

Å kyrkogården befinner sig en äldre gravhäll av röd sandsten, numera i skadat skick (övre högra hörnet avslaget). Gravstenen orneras (relief) å mitten av en rundel, inom vilket ett träd uppväxer; vid sidan om trädet t. h. en fågel. I hörnen äro symboler; nedtill timglas och dödskalle, upptill kerub. Inskr.: »HÄR UNDER LIGGER / BEGRAFVEN FORDOM BORG- / MESTAREN EHREBORNE OCH WÄL / ACHTADE NILS JONSSON LIND- / BLADH HANS KIÄRA HUSTRU GUD- / FRUCHTIGE MATRONA HUSTRU / MALIN SVENSDOTTER TRÖST / ANNO 1667 I MAIO SALIGH / AFSOMNADE — DENNE LIKSTEN HAR BORG / MESTAREN I HERNÖSAND / ERICH LINDH MEDH SINE SWÄGRAR SINE SAL. FÖRÄLDRAR / TIL ÅMINNELSE LEMNAT / ANNO 1673». — Stenens mått: L. 190, B. 120 cm.

Klockor, 2 st., av malm, båda ornerade på samma sätt; upptill runt klockan två palmettbårder och nedtill en bård med stående akantus; dessutom över de bibliska inskrifterna gudsöga och kerubhuvuden.

Större klockan, H. 94, Diam. 112 cm. Inskr.: 1) »KOMMER LÅTER OSS / TILL-
BEDJA OCH KNÄBÖJA OCH / NEDERFALLA FÖR HERRANOM, DEN OSS GJORT HAFVER: / KON.
DAV. PS. 95 V. 6». 2) »ÅR 1882 DÅ LARS WIDELL / VAR KYRKOHERDE OCH / OLOF WIK-
LANDER I TUNA SAMT / OLOF LAURIN I EDSTA VORO KYRKO- / VÄRDAR I LJUSTORPS FÖR-
SAMLING / BLEF DENNA KLOCKA GJUTEN AV N. P. LIN / DERBERG I SUNDSWALL».

Mindre klockan, H. 77, Diam. 88 cm. Inskr.: 1) »LOFVER GUD I HANS HELGE-
DOM; / LOFVER HONOM UTI HANS MAGTS FÄSTE! PSALM 150 V. 1». 2) Som å andra
klockan.

SAMMANFATTNING

I. En tronande S:t Olov av inhemsk, men av engelsk skulptur (katedralen i Wells) påverkad konst-
när (fig. 170) stammar från en nu försvunnen kyrka, 1200-t:s mitt. Grundmurar till denna kyrka äro
påträffade vid restaurering av den nuv.

II. En ombyggnad utfördes vid slutet av 1400-t., enl. tradition av prästen Josefus i Indal. Samti-
digt tillkommo bl. a. altarskåpet (fig. 171), en biskopsbild (fig. 172) samt en madonna, allt av
inhemska konstnärer, (madonnan sannolikt ur Hakon Gulleasons verkstad), vidare en mässshake (fig. 176).

III. Den nuv. kyrkan, fig. 164, började byggas av Daniel Hagman 1757. Från samma tid altar-
uppsats (fig. 169) av Olof Hillgren m. fl. 1760, predikstol (fig. 167) av Johan Edler, dopbord, natt-
vardssilver (fig. 173), ljusredskap m. m.

IV. 1840—41 utvidgades kyrkan i v. och försågs med torn. Arkitekt: J. Carlberg. Vid samma tid
en del nya inredningsstycken i novantik stil.

V. 1899 restaurerades kyrkan och fick sin nuv. bänkinredning.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Ein thronender St. Olof von einem heimischen, aber durch englische Bildhauerkunst (Kathedrale
in Wells) beeinflussten Künstler (Fig. 170) stammt aus einer jetzt verschwundenen Kirche aus der
Mitte des 13. Jahrhunderts. Die Grundmauern dieser Kirche wurden bei Restaurierung der jetzigen
Kirche entdeckt.

II. Ende des 15. Jahrhunderts wurde diese Kirche umgebaut, nach der Überlieferung von dem
Priester Josephus in Indal. Gleichzeitig kamen u. a. hinzu der Altarschrein (Fig. 171), ein Bischofsbild
(Fig. 172) sowie eine Madonna, alle von heimischen Künstlern (die Madonna wahrscheinlich aus
Hakon Gulleasons Werkstatt), ferner ein Messgewand (Fig. 176).

III. Die jetzige Kirche (Fig. 164) wurde 1757 von Daniel Hagman erbaut. Aus dieser Zeit stammen
der Altaraufsatz (Fig. 169) von Olof Hillgren u. a. (1760), die Kanzel (Fig. 167) von Johan Edler, der
Taufisch, Abendmahlssilber (Fig. 173), Beleuchtungskörper u. a.

IV. In den Jahren 1840—41 wurde die Kirche nach Westen erweitert und mit Turm versehen. Ar-
chitekt: J. Carlberg. Gleichzeitig kamen einige neue Einrichtungsstücke in neoantiker Stil hinzu.

V. 1899 wurde die Kirche restauriert und bekam ihr jetziges Gestühl.

SUMMARY

I. An enthroned St. Olaf (fig. 170) by a Swedish artist, influenced by English sculpture (Wells Cathedral), belongs to a church from about 1250 that is now disappeared, the foundations of which were found during repairs of the present church.

II. At the end of the 15th century the church was rebuilt, according to tradition by the rector Josephus of Indal. At the same time were added, inter alia, the altar screen (fig. 171), the image of a bishop (fig. 172) and a madonna, all by Swedish artists (the madonna probably from Hakon Gulleson's workshop), and a chasuble (fig. 176) as well.

III. The present church (fig. 164) was erected in 1757 by Daniel Hagman. The altar piece (fig. 169) by Olof Hillgren and others (1760), the pulpit (fig. 167) by Johan Edler, the baptismal table, the communion silver (fig. 173), articles for lighting purposes etc. date from the same time.

IV. In 1840—41 the church was enlarged towards the west and supplied with a tower by the architect J. Carlberg. In connection with the rebuilding, some new fittings in neo-antique style were provided.

V. In 1899 the church was restored and received its present pews.

Fig. 177. Exteriör från nordöst.

Äusseres von Nordosten. Exterior from the north-east.

LAGFORS KAPELL

INOM LJUSTORPS SOCKEN

TRYCKTA KÄLLOR: J. A. HAMMARGREN, Bidrag till Ljustorps pastorats kyrkliga historia, s. 120, samt vid Ljustorp anförda källor.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: Hernösand, Domkapitlet PROT. 1773 (9 juni) och 1774 (4 mars). Se vidare under Ljustorp.

FÖRSAMLINGSHISTORIA

År 1772 anhöll brukspatron Mathias Krapp att få bygga ett kapell vid Lagfors. Till predikant kallades 1773 Olaus Damberg. Den siste predikanten var Anders Eriksson (1859—1872). Efter hans avflyttning har kyrkoherden i Ljustorp uppehållit gudstjänsten och ämbetsförrättningarna.

KAPELLET

LÄGE Lagfors kapell, vackert beläget vid Lögdälven på en kulle med huvudsakligen björkvegetation, är omgivet av ett litet kyrkogårdsområde, inhägnat av ett trästaket (fig. 177). Kapellet är en träbyggnad av en mindre kyrkas storlek, bestående av klocktorn i väster, oktogont långhus och fyrkantig sakristia i öster.

EXTERIÖR Tornet utgöres av en reskonstruktion, enkelt brädfodrad, med stående rödmålade bräder, nederdelen något framspringande och försedd med avtäckande ribbor. Karnis-svängd avslutning, uppbärande en lanternin med 4 fönster och huv krönt med hög flöjel. Innanför reskonstruktionen inrymmer tornet en knuttimrad bottenvåning, utgörande vapenhus, säkerligen existerande som sådant redan [före nuv. tornets uppbyggnad]. I södra vapenhusväggen är en upptagen öppning till torntrappan.

Kyrkans huvudingång, försedd med träbro, ligger nu inryckt i det supponerade vapenhusets vägg; den tresidigt avslutade dörröppningen har vitmålad brädomfattning och ruta över dörren, som är en brunmålad, raksluten deuxbattang.

Det åttasidiga långhuset (med största utsträckningen i öster-väster) är över en murad men ojämn grästenssockel uppfört av liggande rödmålat timmer. Numera är hela kapellet brädfodrat och brunmålat. Hörnen äro laxade.

Långhuset upplyses genom 8 fönster, nord-sydväggarna med vardera 2, de fyra snedväggarna med var sitt. Tresidigt avslutad fönsterform med svart omfattning och vit spröjs; i fönstrens övre del kvarsittande äldre smårutor med blyinfattning.

Taket, som är täckt med tunn spån, har i fallet en avsats och krönes med ett svart träkors.

Sakristian är knuttimrad med laxning, fodrad med stående bräder samt täckt med ett mot öster avvalmat spåntak. På norra sidan en vitlimmad skorsten. Å sydväggen en vitmålad, stickbågig ingång med träbro. Mot öster 2 stickbågiga fönster med vit omfattning och vit spröjs av trä.

INTERIÖREN Från vapenhuset en stickbågig öppning med vita trädörrar in mot kyrkan.

Långhusets innerväggar äro i senare tid vitlimmade med stänk av röd, gulbrun och grön färg. Väggfälten begränsas uppåt genom ett kraftigt framspringande listverk eller entablement, marmorert i svart med insprängning av brunt, vitt och gråblått. Hörnen mellan snedväggarna och de egentliga långväggarna markeras genom nedlöpande, kopplade pilastrar med samma färgbehandling som väggarna; pilastrarna hava »kapital» och »plintar» med marmorering som taklisten.

Golv av trä, förhöjt i koret. Taket av vitstrukna bräder, bildar ett 8-delat kupolvalv.

Fönstren inramas med vita lister. — Förutom ovannämnda ingång från vapenhuset har kyrkan tvenne stickbågiga mindre dörrar å ömse sidor om altaret in till sakristian.

Elektriskt belysning (dessutom användes vid behov äldre ljusredskap för belysning med levande ljus).

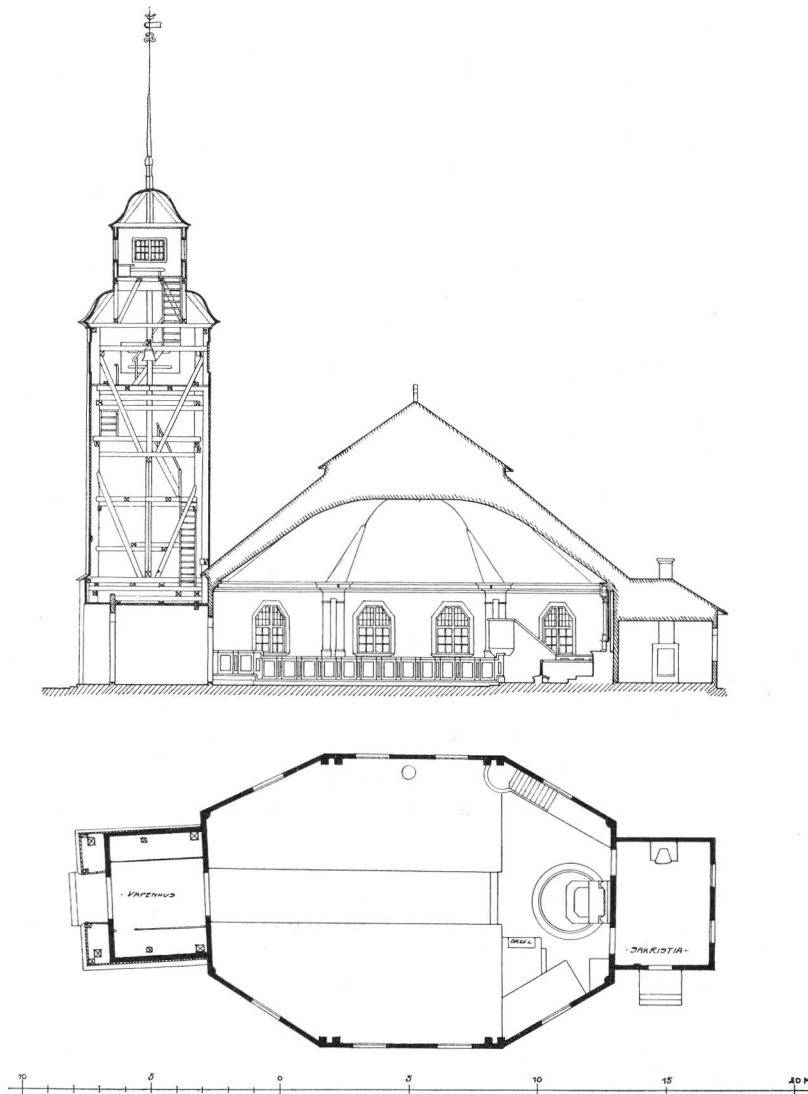

Fig. 178. Plan och sektion.

Grundriss und Schnitt. Plan and section.

Uppvärmning genom kamin på södra sidan i kyrkan.
 Sakristian har väggar med papperstapet; öppen spisel vid norra väggen.

SAKRISTIA

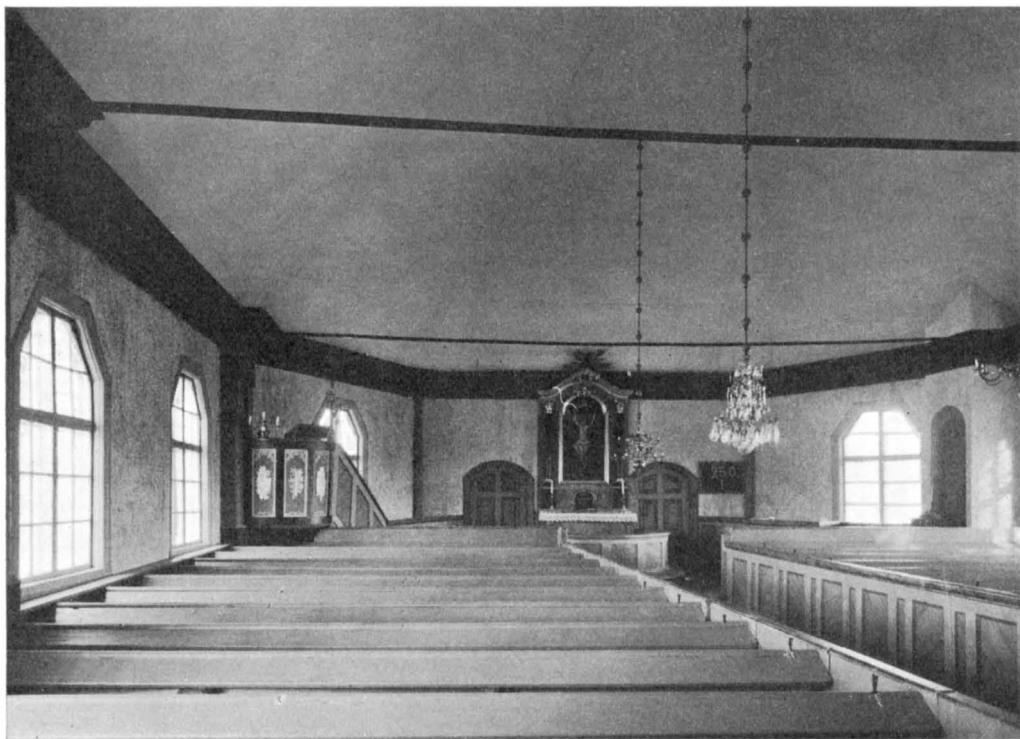

Fig. 179. Interiör mot öster.

Inneres gegen Osten. Interior towards the east.

BYGGNADSHISTORIA

Kyrkobyggnaden är uppförd 1772—73 genom brukspatronen Mathias Krapps försorg och bär det genom kunglig resolution av den 5 maj 1778 stadfästade namnet »Gustafs kyrka».

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

ALTARANORD-
NING

Altarbord av grönmarmorat trä, uppbärande en altaruppsats. Denna, som utgör omfattning kring en altartavla, har ett krönande förgyllt listverk av svängd form med förkroppningar å sidorna över tvenne svartmålade kolonnetter på plintar, med förgyllda korintiska kapitäl, skaftringar och lister. I mittstycket, där tavlan är infälld, tvärgående reffling. I understycket en målad svart oval med inskriften: »FÖR WÄRDENES SYNDER». Överst i uppsatsen — som är hållen i gulaktig grundfärg med förgyllda lister — två skulpterade gyllene kerubhuvuden under en sol med strålar. Altartavlan,

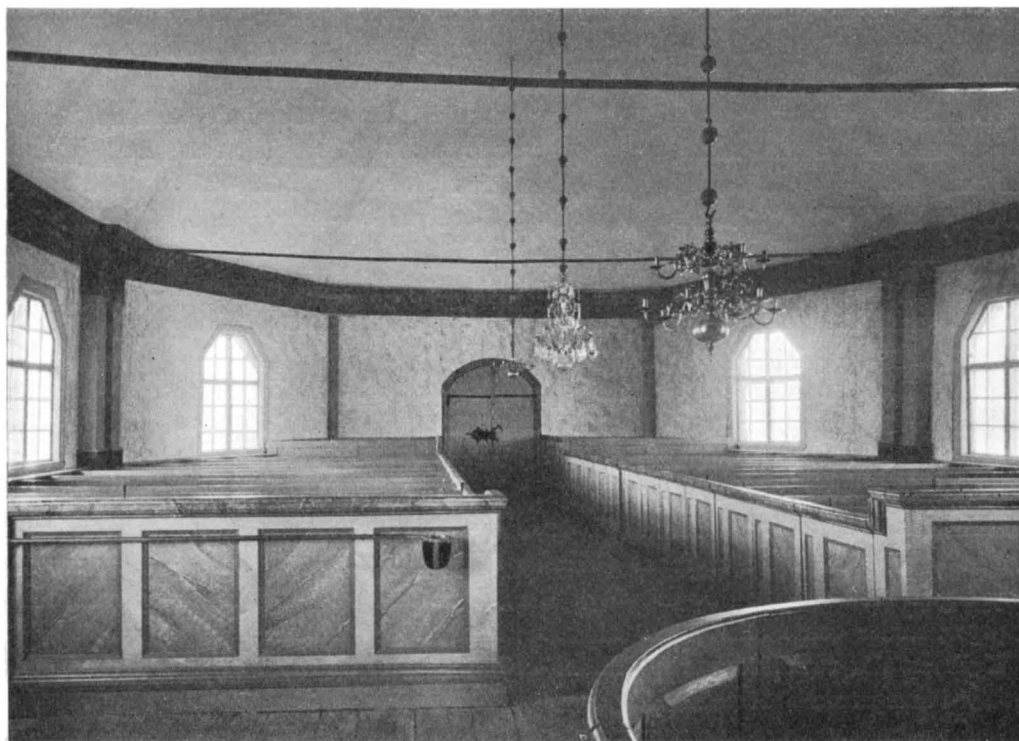

Fig. 180. Interiör mot väster.

Innes gegen Westen. Interior towards the west.

målad i olja på duk, är uppåt runt avslutad med ornament över ramen samt framställer den Korsfäste. Vid foten av korset symbolerna: dödskalle, benknotor, orm med äpple.

Altarring av trä, rund form i gråvit och gråblå marmorering.

Predikstolen, av enklast tänkbara slag, tidigare vitmålad, nu upplivad genom röda fält m. m. — Timglas av förgyllt trä, med skaftet format som en bladstängel, överst ett kerubhuvud. — 1700-talet. H. 93 cm. PREDIKSTOL

Bänkinredningen är sluten, marmorerad i gråvitt och gråblått med övermålad äldre numrering. De 2 bakersta bänkarna å ömse sidor om mittgången äro förhöjda, likaså de båda främstas skärmar. I koret särskilda bänkplatser. Bänkhöjden ovanligt stor: 110 cm. BÄNKINREDNING

För orgeln ett podium på södra sidan i koret.

Nummertavla t. h. i koret, av rektangulär form med grönmålad ram. NUMMERTAVLA

Kalk av silver, förgylld upptill runt kanten, ävenså på insidan. Stor, starkt utsvängd fot med refflor och nedtill pärlstav. Stämplar: 1. Stockholms stadsstäm- NATTVARDSKÄRL

pel. 2. Zethelius (=Pehr Zethelius, mästare i Stockholm 1766—1810). 3. Q (=1774). 4. Tre kronor. H. 21 cm. — Patén av silver, förgylld; samma stämplarna som föreg. — Diam. 12 cm.

Sockenbudskalk av silver med förgylld insida, knapp och överkant. Runt denna står: »IGENOM SAMMANSKÅTT AF LAGFORS BRUKS OCH NÄRMASTE SOCKNEBOAR 1792». Kalken, som är något skadad, bär å foten stämplarna: 1. Sundsvalls stadsstämpel. 2. C. P. M. (=C. P. Modin, mästare i Sundsvall 1788—1819). 3. K 2 (=1792). 4. Tre kronor. — H. 11 cm.

Oblatask av näver, fodrad på insidan med rött siden, på utsidan med svart sammet, försedd med guld och silverspets; initialer: »MK:MT:1773» (Matt. Krapp, Maria Thorling).

DOPSKÅL Dopskål av tenn, med primitivt »graverad» el. inritsad ornamentbård. Stämplarna i botten: 1. 3 kronor. 2. K 2. 3. Otydlig. H. 9. Diam. 22 cm. — Dopskålen har tillhörande enkel guéridon av trä.

LJUSREDSKAP Ljuskrona av malm med 2 varv ljuspipor om 6 i var (1 pipa bortbruten). Mellan ljusarmarna sirat av blomkalkar. H. 72 cm. — Ljuskrona av malm, mindre, med endast 5, ursprungl. 6 ljuspipor. Sirat av blomkalkar. H. 45 cm. — Ljuskrona. Slipat glas med ställning av mässing. Barock. H. 92 cm. — Ljusarm av malm med 3 pipor, under den mellersta en sol. Applicerad i predikstolen.

TEXTILIER Kyrkans alla textilföremål tillhöra en och samma uppsättning, skänkt till kapellet av brukspatronen Mathias Krapp.

Mässhake av svart sammet, kantad å båda våderna med silverspets. Galoner i silver och guld med tjock stopning, på framsidan gudssol med strålar, på rygg-sidan krucifix på grönt fotstycke med döds-kalle, därunder årtålet 1773, åt sidorna initialer: »MK» (=Mathias Krapp) och »MT» (=Maria Thorling). — Ryggvådens H. 105 cm.

Kalkkläde av svart sammet. I kanten silverbroderi; i hörnen blommor och i mitten initialerna »MK» och »MT» (s. o.) i silver och guld inom en blomkrans med krönande krona. — B. 36 cm.

Håv av svart sammet med silverspets.

På altaret bokstöd av trä, överdraget på uppsidan med svart sammet. Kraftigt förhöjda initialer: »MK:MI 1773». I kanten silverspets.

Länstol i sakristian, numera målad i grågrön marmorering och klädd med nytt tyg. 1700-talets början. Rygghöjd 127 cm. Sitsens främre B. 67 cm.

KLOCKA I tornet hänger en liten ringklocka av malm.

ZUSAMMENFASSUNG

Die hölzerne Kapelle in Lagfors wurde 1772—73 von dem damaligen Eigentümer des Eisenwerks Lagfors und für dessen Bevölkerung erbaut. Aus derselben Zeit stammt die Einrichtung.

SUMMARY

Lagfors timber chapel was built in 1772—73 by the then owner of Lagfors' foundry for the population of the foundry. From the same time date the furniture and fittings.

Fig. 181. Exteriör från väster.

Äusseres von Westen. Exterior from the west.

MEDELPAD
INDALS TINGSLAG

AV

HENRIK CORNELL OCH AXEL RAPPE

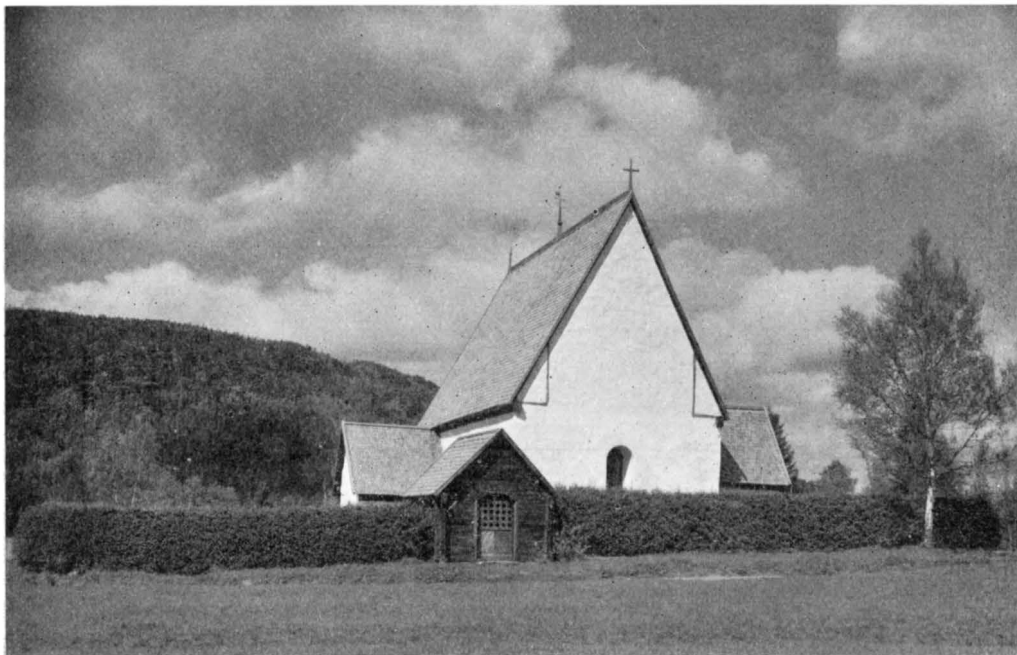

Fig. 182. Lidens gamla kyrka. Exteriör från nordväst.

Die alte Kirche zu Liden von Nordwesten. Liden old church from the north-west.

LIDENS KYRKOR

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, INDALS TINGSLAG, HÄRNÖSANDS
STIFT, MEDELPADS ÖSTRA KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: HÜLPHERS, s. 101. — Hernösandsstudier, s. 114. — Hernösandskatalogen passim. — LARS HOFLIN, Lidens Gamla Kyrka. Sundsvall 1917. — CORNELL, s. 66, 83, 85. — BYGDÉN, II, s. 3.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: A. T. A. Berättelse rör. 1928 års konserveringsarbeten i Gamla kyrkan. — B. St. Ritning till ny kyrka av J. E. SÖDERLUND 1854.

KYRKANS ARKIVALIER: I arkivbyggnad i prästgården. Ritningar till ny kyrka av C. J. E. SÖDERLUND 1854, två blad. RÄK. (särskilt 1855—59). PROT. (särskilt i juni, 26 juli och 16 nov. 1856).

FÖRSAMLINGSHISTORIA

Liden och Holm bildade 1314 eget pastorat, men lades senare vid okänd tidpunkt under Indal. Sedan 1889 utgöra de eget pastorat med kyrkoherde i Liden och komminister i Holm.

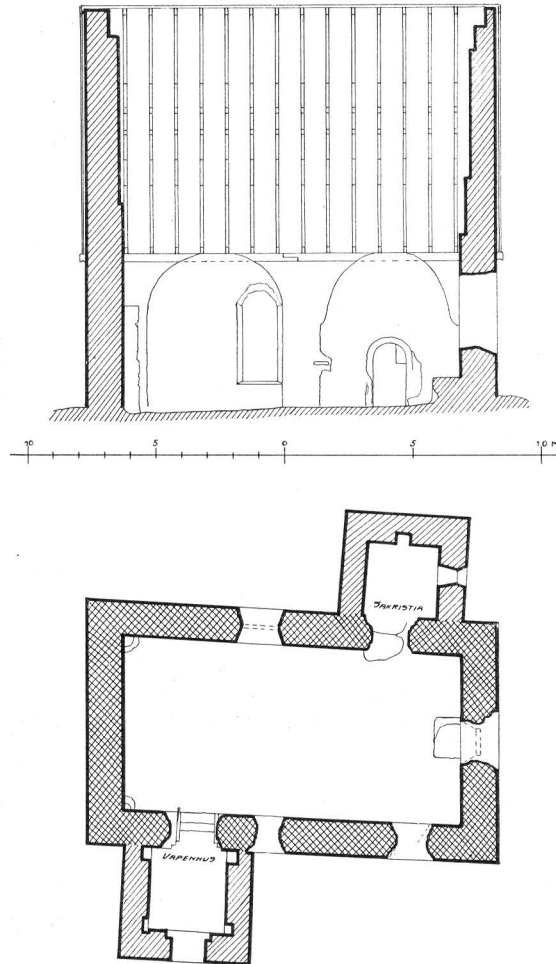

Fig. 183. Lidens gamla kyrka. Plan och sektion (före restaureringen).

Die alte Kirche zu Liden. Liden old church. Plan and Grundriss und Schnitt. section.

GAMLA KYRKAN

KYRKGÅRD Lidens gamla kyrka ligger tämligen djupt ned i den natursköna älvdalens sluttning. Bogårdsmuren är raserad, men tydliga rester utvisa dess sträckning, utefter vilken STIGLUCKA numera en granhäck är planterad (fig. 182). — På södra sidan kvarstår en stig-KLOCKSTAPEL lucka av trä, knuttimrad och täckt med spåntak. — Klockstapel har fordom funnits; dess plats var utanför bogården, nordöst om kyrkan. Angående dess historia kan följande noteras. En vid rysshärjningen 1721 förstörd äldre stapel ersattes 1730

Fig. 184. Interiör mot öster.

Innes gegen Osten. Interior towards the east.

med en ny sådan, varom det heter i RÅK.: »Till Byggmästaren ifrån Hudicksvald som opsatte nya Klockstapeln här wijd Kyrkian är lemnat 200 Rdl». Två år senare — 1732 — betalas 32 daler till brukspatron Krapp på Lögdö för järnspiran på stapeln.

KYRKOPYGGNADEN

Lidens gamla kyrka består av långhus, i vars östra del koret är inrett, samt sakristia HUVUDELAR i norr och vapenhus i söder (fig. 183).

Kyrkan är uppförd av gråsten i tämligen oregelbundna skiftgångar. Tegel har, för MATERIAL utom i de nu nedrasade valven, kommit till användning i fönster och dörrömfattningar samt i gavelröstenas avjämning upptill. I den östra gavelspetsens tegelavjämning är ett litet grekiskt kors bildat.

Murar, fönster- och dörröppningar m. m., som under byggnadens långa förfalls- EXTERIÖR

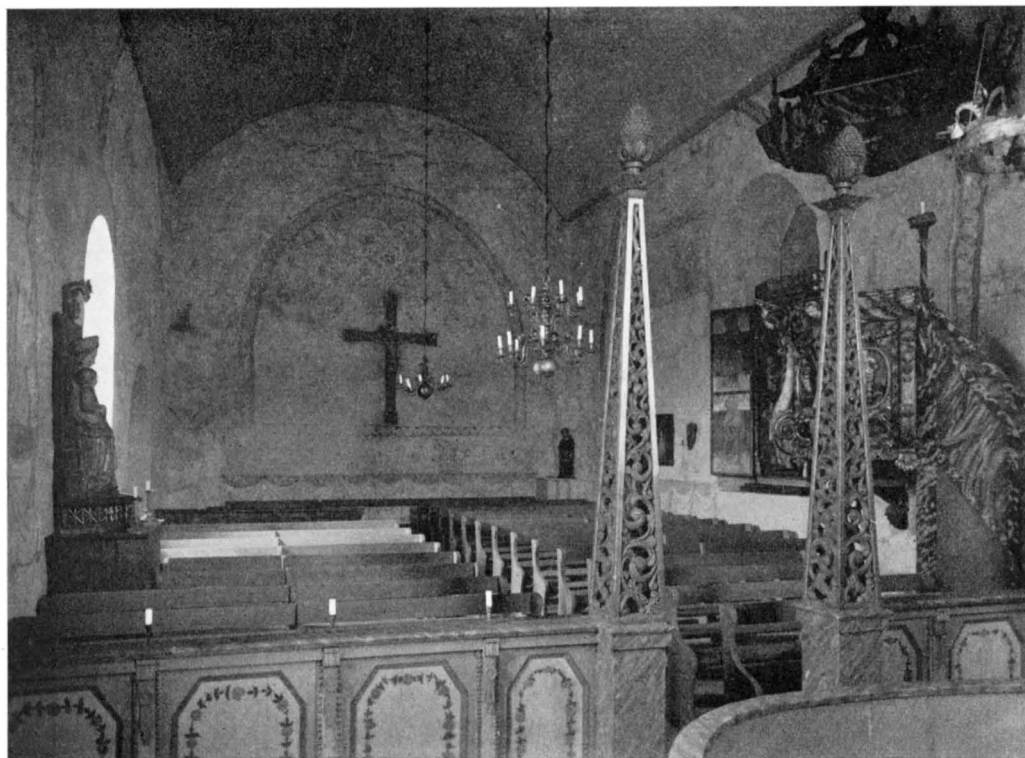

Fig. 185. Interiör mot väster.

Inneres gegen Westen. Interior towards the west.

period lidit åtskillig skada, ha vid de senaste årens konserveringsarbeten lagats och påbättrats. Sedan sommaren 1925 äro murarna utvändigt helt slätputsade i vitt. — År 1911 täcktes kyrkan med ett nytt spånklätt yttertak. Den hade då under en följd av år stått utan sådant. — Takkammen, som är genombruten med små kors, bär å mitten en flöjel samt över gavelspetsen i öster ett kors.

INTERIÖR Innermurarna äga ännu en del sår och skador, i synnerhet efter de båda nedrasade valven. Väggfälten äro vitlimmade, vilket möjligen skedde första gången år 1756, då Jonas Granberg för sådant arbete erhöi 48 Rdl. Ställvis är vitlimningen sprucken och skadad. I äldre tid har emellertid kyrkan varit prydd med väggmålningar, troligen även valvmålningar (se härom s. 223).

STENVALV Långhusets inre har nu ett enkelt tunnvalv av trä. Av de nedrasade valven vilade det främre i öster på två ur murhörnen utspringande konsoler, i väster på tvenne pilastrar, vilka även utgjorde stöd åt det bakre valvet, som i väster burits av hörnpilastrar, delvis ännu bevarade. Märken efter sköldbågar synas även. Valven ha gått upp så högt, att en del av hammarbandet legat blottat nedom sköldbågarna.

Fig. 187. Altarprydnaden, av Jonas Granberg. 1755.

Altaraufsatz von Jonas Granberg. 1755. Altar piece by Jonas Granberg. 1755.

Golv av trä, inlagt vid kyrkans konservering 1924—25.

Fönsteröppningarna, som under kyrkans förnedringstid lidit svår skada, iståndsattes vid konserveringen, varvid nischerna förminskades samt gåvos rundbågig form. Fönstren hade år 1741 utvidgats. Numera äger långhuset endast tre fönster, två mot söder och ett mot öster. Tidigare fanns även ett fönster på nordsidan, upptaget år 1760; det har emellertid vid kyrkans restaurering igensatts. Glasrutor med blyspröjs.

Långhuset kommunicerar med vapenhus och sakristia genom rundbåriga, profilerade portaler med tegelomfattning.

Såväl vapenhus som sakristia utgöra senare tillbyggnader till långhuset, vilket framgår därav, att deras murar ej ligga i förband med långhusets. Troligtvis har även vapenhuset fordom haft valv, att döma av den stora mängd nedrasat tegel och bruk, som låg här före kyrkans iståndsättning. Portöppningen i vapenhusets södra mur är rundbågig och inåt profilerad. Dörren är försedd med ett synnerligen ålderdomligt handtag av järn (deponerat från grannförsamlingen Holm). Handtaget har formen av en ring med drakhuvud, tre st. kulor och tre omtag. Diam. 16 cm. 1100-talstyp.

Sakristian har haft tegelvalv med sköldbågar, som vilat på hörnkonsoler. Ett litet rundbågigt fönster i östra muren är, liksom övriga fönster, nytt vid restaureringen. I nordmuren en mindre nisch.

För kännedomen om kyrkans gamla kalkmålningar äro vi t. v. hänvisade till de fragment därav, som ännu kunna studeras å övre delen av långhusets västmur, visserligen vad färgen beträffar illa medfarna av väder och vind. Man finner storblommiga ornament, rankor och bladformer av en karaktär, som med avseende på tiden tämligen väl låter förena sig med en passus i en inskrift, som HÜLPHERS (s. 101) påstår skulle på hans tid funnits i koret: »Anno 1510 blef denna Kyrkan bygd av D:no Josepho och derefter Anno 1561 målrad, Gudi til ära och Hans Helgedom til prydnung. Ps. 115. 1». Vidare har tydligen å östra väggen funnits någon från

Fig. 188. Predikstolen, av Jonas Granberg. 1755.

Kanzel von Jonas Granberg. 1755. Pulpit by Jonas Granberg. 1755.

VAPENHUS

SAKRISTIA

KALKMÅLNINGAR

Fig. 189. Kruzifix. 1200-talet.

Kruzifix. 13. Jahrh. Crucifix. 13th century.

Fig. 190. Kruzifix. 1400-talets slut. Deposition från Holms kyrka.

Kruzifix. Ende des 15. Jahrh. Crucifix. Late 15th century.

1600- eller 1700-talet härrörande gardindekoration (i rött) kring dåvarande altarprydnaden.

Sedan detta skrivits har vid 1928 års restaurering de gamla kalkmålningarna framtagits och konserverats. Dessa äro dels ornamentala, dels figurala och huvudsakligen framställda i svart, rödbrunt, rött och grönt. Scenerna äro insatta i målade arkader (bladbård inom två röda linjer). Under samtliga scener sammanhängande draperimålning runt hela kyrkan (vitt med svart teckning på tegelfärgad botten). (Fig. 186.)

1. Östra väggen kring altarfönstret. Fragment av bladmönster (svart konturmålning).
2. Södra väggen från öster:

Fig. 191. Maria. 1200-talets början.
Deposition från Holms kyrka.

Maria. Anfang des 13. Jahrh. Mary. Early 13th century.

Jacobs 12 söner framför sin fader, av vilken synes huvud, hatt och händer. Sönernas namn stå över. Därunder brunt och brunrött blomstermotiv samt två målade kolonnetter, t. h. därom en man, vars betydelse ej kan utläsas.

Södra väggen över dörren: Fragment av bloms. termotiv.

3. På västra väggen stort blomsterfält, uppe i bågen ganska väl bibehållet, längre ned nästan helt utplånat.

4. Norra väggen:

Västra arkaden: Rankbård (svart konturmålning).

— Därovan svaga fragment av figurscen.

Östra arkaden (över sakristidörren): Paradiset: a. Adams skapelse; b. Evas skapelse; c. syndafallet; d. utdrivandet ur paradiset. Träden hava brunröda stammar och ljus blågröna blad. Över och under otydliga inskriftsbårder. Bland djuren i paradiset märkes bl. a. en brun enhörning.

BYGGNADSHISTORIA

Kyrkan, som ursprungligen endast bestått av en enkel, rektangulär byggnad, är tydligen tillkommen mot medeltidens slut, vilket överensstämmer såväl med den i Indal (se s. 256) upptecknade tradition, enligt vilken även Lidens kyrka skulle vara byggd av den byggnadskunniga kyrkoherden Josefus, som med den av HÜLPHERS citerade inskriften. Vapenhus och sakristia torde ha tillfogats kort efter kyrkans byggande. — Säkerligen har emellertid denna stenkyrka haft en äldre föregångare på platsen, förmodligen av trä. Ett bevarat triumfkrucifix visar, att en kyrka funnits åtminstone på 1200-talet.

Vid den nya kyrkans byggande (1858) raserades valven i den gamla kyrkan, varefter kyrkan stod utan underhåll till 1911, då konserveringsarbeten igångsattes. För tjänsten om kyrkans iståndsättning tillkommer förnämligast Lars Hoflin.

Fig. 192. Maria med barnet, av Hakon Gulleeson, omkr. 1500.

Maria mit dem Kind, von Hakon Gulleeson, um 1500.	Mary with child, by Hakon Gulleeson, about 1500.
---	--

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

ALTAR-
ANORDNING

Fig. 193. Maria med barnet. 1400-
talets slut.

Maria mit dem Kind. Mary with child. Late
Ende des 15. Jahrh. 15th century.

MEDELTIDA
INVENTARIER

Madonna i skåp, stående, något skadad. I vänstra handen liljestav, på den högra armen bär hon barnet. Rätt stora rester av polykromeringen: å dräkten blått på mantelns insida, guld på dess utsida, i ansiktet karnationsfärg. Av skåpets dörrar är endast den ena bevarad (fig. 194). Målningarna starkt skadade. Utsidan är helt avskrapad. På insidans nedre hälft en bild av S. Margareta; på övre hälften endast fragment. — Lübeckarbete från 1400-talets slut. — Figurens H. 107 cm. Restaurerad 1928, varvid den förlorade dörren ersatts med en enkel trädörr.

¹ Jfr CORNELL, *Hernösandsstudier*, s. 114.

Allt, som bevarats av den forna inredningen, är numera återfört till kyrkan. Inredningen kompletteras dels med ett antal deponerade föremål från gamla kyrkan i Holm, dels med en enkel, modern bänkinredning samt en trappa och baldakin till predikstolen m. m.

Altardisk av trä, ny, grönmarmorerad, därbakom gömma sig resterna av kyrkans ursprungliga, av tegel murade altare. Altaruppsatsen (fig. 187), utgörande omfattning kring korfönstret, är skulpterad i trä och målad i marmorering; färgerna äro huvudsakligen blått, rött och grönt samt vitt och guld. I predellastycket upptages mittfältet av en inskriftstavla, omfattad med rikt ramverk, varå överst sitta små skulpterade figurer, t. h. Kristus (med kalk), t. v. Moses (med lagtavlör); inskriften lyder: »GENOM MOSEN ÄR LAGEN GIFWEN. NÅD OCH SANNING ÄR KOMMEN GENOM CHRISTUM IOH. 4,17». Altaruppsatsens sidostycken bestå av präktiga, snidade rankverk samt ornerade, raka pilastrar med joniserande kapitäl. Överst keruber och sol. Framför fönstret är placerat ett kors (1928), vid vars fot ligga döds-kalle och benknotor. Före 1928 var det nedan beskrivna krucifixet (fig. 189) placerat här. Altarprydnaden, som i sin nuvarande uppställning icke är alldeles fullständig, är ett arbete från 1755 av mästern Jonas Granberg.¹ — Altarringen härrör från Holms gamla kyrka. H. 78 cm. På altaret ett bokstöd av trä med »Jehova» målat i hebreiska bokstäver på översidan. 1700-talet.

Fig. 194. Målningarna på dörren till Mariaskåpet fig. 193.
Tür des Altarschreins Fig. 193. Door of the altar-screen fig. 193.

S. Ursula i skåp. I ena handen en pil. Färger: rött, blått och guld. Inskr. på predellan: »SANKTA URSULA CŪ SODALIBUS TUIS ORA (PRO NOBIS)» (Heliga Ursula med dina följeslagare, bed för oss). H. 90 cm. Svenskt arbete, 1400-talets slut. (Fig. 195).

Fyra figurer ur ett försvunnet altarskåp (numera ersatt genom ett enkelt, modernt träskåp med fyra nischer). Madonna (guld och rött), Birgitta med bok (svart, guld och rött), Margareta samt en apostel. Figurernas H. 42 cm. Svenskt arbete, 1400-talets slut. (Fig. 201).

Prinsessa ur S:t Göransgrupp (fig. 199). Skadad. H. 44 cm. Liknar Henning von der Heydes prinsessa i Lübeck, men är ett svenskt arbete från 1500-talets början.

Madonna, frontal, sittande i romansk stol (fig. 191). Barnet förlorat, likaså händerna. H. 87 cm. 1200-talets början. Madonnan tillhör en fransk typ, som införts till Sverige redan på 1100-talet och sedan hållit sig populär genom ett par sekler (jfr madonnor i Viklau på Gotland samt t. ex. i Njurunda och Skellefteå). Deposition från Holms kyrka.

Madonna med barnet (fig. 192). Barnet håller i ena handen ett äpple. H. 110. Arbete av Hakon Gulleason, omkr. 1500.

Fig. 195. S:a Ursula. 1400-talets slut.

St. Ursula. Ende des 15. Jahrh. St. Ursula. Late 15th century.

TIMGLAS

BÄNK-
INREDNING

Den öppna moderna bänkinredningen kompletteras med tvenne bänkskärmar från Holm. Gråvit grundfärg. Spegelfälten dekoreras med målade blommor. — Bänkhöjd 78 cm. 1700-talets slut.

Krucifix av björk på nytt kors, målat rött och grönt. Ländklädet guld och rött. 1200-talstyp. Hänger nu på västra väggen, före 1928 på altarkorset. H. 100. (Fig. 189).

Krucifix (fig. 190). Skadat nedtill, där korsarmen förlorat sin evangelistsymbol. Korsarmarna, som ännu bevara några röda färgrester, siras med åt sidorna utsågade naggar, vilka utsprungligen haft förgyllning, liksom rundlarna med evangelistsymboler på korsarmarnas ändar samt den Korsfästes gloria och ländkläde. Inhemskt arbete från 1400-talets slut. H. 96 cm. Hänger över sakristidörren. Deposition från Holms kyrka.

Stående S. Martin, av björk. Den nuvarande målningen, grönt, blått, vitt, gult och rött, ny, men flagor av gammal färg synas under. Höger hand med svärd förlorad. Svenskt arbete från omkr. 1500. Dep. från Holm. H. 85 cm. (Fig. 196).

Figur av björk i diakondräkt, omålad, skadad. Fastsatt på predikstolstrappans räcke. Omkr. 1530. H. 39,5 cm.

Kors av släta bräder med till stor del utplånad målning: en helgonbild å var sida, S. Margareta och S. Martin (fig. 197 och 198). Inskr. å ena sidan: »S. Margareta», å den andra »S. Martina» (sic!). Fullristat med bomärken och initialer samt årtalet 1641. Hänger i vapenhuset. Arbete från början av 1500-talet. H. 67 cm.

Predikstolskorgen är av samma stilkaraktär och färgbehandling som altaruppsatsen, dock till dekorationen något rikare; bladsmäckade konsoler, festoner, kerubhuvuden, evangelistbilder m. m. I pjäsens färgverkan bilda grönt, vitt, rött och guld de starkaste inslagen. Utförd 1755 av Jonas Granberg, som för altare och predikstol erhöll sammanlagt 1460 dlr kmt. (Fig. 188).

Enkelt timglas av trä. H. 65 cm. 1700-talet.

Pyramider, 2 st. Huvudfärgen är blågrönt, dessutom förekommer i rankorna rött och grönt. H. 195 cm. Deposition från Holms kyrka. Utförda av Jöns Nilsson i Indal 1741. Uppsatta 1928 på grönmarmorerade socklar vid korskranket.

Nummertavla, fyrsidig, med ornamental omfattning i blått med förgyllning. H. 98 cm. 1700-talet.

Vinkanna av tenn med lamm på locket. Inga stämplrar. H. 30 cm. 1700-talet. — Oblatask av rödmålat trä. H. 10 cm.

Dopskål av tenn. Två grepar. Stämplrar: Tre kronor — C F B.

Kalkkläde av röd sammet med broderier. 30 × 30 cm. 1700-talet.

Två håvar av brun sammet. 1700-talet. Den ena »GIFWEN AV CRI(stina) OLOFSDOTER I ÅSEN Å LIDEN (17)10».

Medeltida ljuskrona av järn med en ursprunglig ljuspigg och 4 sek. ljuspipor. Slät ring med uppstigande liljor. Nedtill en krans med hängande löv. Ringens Diam. 31 cm. — Ljuskronor av malm, 2 st.: 1) Åtta ljuspipor i två varv. Enligt inskr. »GIFVEN TILL HOLMS KYRKA / AF BORGAREN OCH SKEPPAREN / LARS SEDIN, I TESTAMENTE / EFTER DESS AFLEDNE KÄRA MAKÅ, / HUSTRU BRITA HOLM» samt »FÖRFÄRDIGAD I SUNDSVALL AF / CARL ISAC LINDERBERG / ÅR 1788». H. 85 cm. Deposition från Holms kyrka. — 2) Åtta ljuspipor; upptill en allegorisk kvinnlig krönfigur. Påskrift »DANIEL IONSON». H. 54 cm. Deposition från Holms kyrka.

Två par lampetter av mässing, drivna och punsade. 1) Hjärtformiga; ornament i rococo. Märkta med initialer: »E.P.S. M.I.D. A^o 1755». H. 37 cm. — 2) Vanlig form. På den ena står: »JÖNS HOLMER 1709», på den andra: »MARGARETA AEDENIA 1709».¹ — H. 69 cm.

Två medeltida ljusstavar av trä. Spiralreflade skaft, ljusfästen av vanlig enkel form. Av den ur-

¹ Jöns Holmer, rådman i Sundsvall, gift 1705 med Margareta, dotter till kyrkoherden Olaus Aedenius i Indal och Liden.

Fig. 196. S:t Martin. Omkr. 1500. Deposition från Holm.

St. Martin. Um 1500. St. Martin. About 1500.

PYRAMIDER

NUMMERTAVLA

NATTVARDSKÄRL

DOPSKÅL

TEXTILFÖREMÅL

LJUSREDSKAP

Fig. 197. Kors med målning av St: Martin. 1500-talets början.

Kreuz mit St. Martins Bildnis. Anfang
des 16. Jahrh.

Cross with a portrait of St. Martin.
Early 16th century.

Fig. 198. Samma kors som fig. 197 med målning av S:a Margareta.
Kreuz mit St. Margaretas Bild. Cross with a portrait of St. Margareta.

Fig. 199. Prinsessa till S:t Göransgrupp.
1500-talets början.

Prinzessin aus der St. Georgsgruppe. Anfang
des 16. Jahrh. Princess from a St. George
group. Early 16th
century.

Fig. 200. Diakon. Omkr. 1530.
Diakon. Um 1530. Deacon. About 1530.

sprungliga bemålningen endast något litet bevarat (rött och guld). — L. resp. 214 och 119 cm. (den senare avbruten)

Ljusstakar av tenn, 2 st.; refflade skåft, enkla. Stämplrar: 1. Tre kronor. 2. Bock med ros. 3. VB 2.

Värja från 1600-talet Kavlen lindad med läder. L. 97 cm.

Fig. 201. Figurer ur ett altarskåp. 1400-talets slut.

Figuren aus einem Altarschrein. Ende des 15. Jahrh. Figures from an altar-screen. End of 15th century.

Bajonett, treeggad, avbruten med inskriften: »NE ME REMETTEZ POINT SANS HONNEUR. — NE ME TIREZ PAS SANS RAISON». — L. 56 cm. — Skänkt 1893.

Oblatjärn med kors å formarna. L. 84 cm. 1400-talet.

Indals Herdaminne, ettbladstryck på papper i enkel ram. (Jfr Indal).

Sorgekväde vid Anna Margareta Drakes bortgång. Ettbladstryck på papper. Stockholm, Grefingska Tryckeriet 1770. Svart träram med glas. H. 40, B. 32 cm. Såsom prov må andra strofen citeras.

»AT RASKE HJELTEN PÅ SITT FÄSTE
AF DÖDEN HASTIGT FÄLLES NER,
NÄR FATTIG USLING FÅFÄNGT BER
OM FLYTTNING SNART UTUR SITT NÄSTE,
AT BÄTTRE LIF FÅ TAGA AN.
SÄG OM DET WISHET KALLAS KAN?»

NYA KYRKAN

Till nya kyrkan leder på västra sidan en stigande, terrasserad uppgång. Kyrko- KYRKO GÅRD gården, som i senare tid blivit utvidgad (huvudsakligen åt norr och väster), har nämligen här innanför den nya muren bibehållit den gamla med dess stentrappa. Troligen samma förhållande i öster — i så fall betyda de innanför befintliga murdelarna endast senare utschaktning. I norr är gamla muren ej längre synlig. — Tekniken är överallt gråsten i kallmur. I nya bogården äro ingångar på västra och norra sidorna. Stolpar av sten med stenkulor; grinden av svartmålat smide.

KYRKOPYGGNADEN

Kyrkan består av klocktorn, stort rektangulärt långhus och polygont kor (fig. 204).
 MATERIAL Byggnadsmaterialet är gråsten med tegel i fönster och dörrömfattningar m. m. I korets övre étage har däremot trä kommit till användning.

EXTERIÖR Yttermurarna äro vita, slätputsade samt försedda med skråkantad putssockel av grå färg. Taket är täckt av svartmålad plåt; spetsarna på tornets hörntoueller kopparklädda. Tornet är krönt med en åttasidig, genombruten lanternin. Det är i det yttre avdelat i tre våningar, åtskilda genom listverk. I tornet är kyrkans västportal med stor stentrappa. Dörrnischens övre del upptages av ett infällt fönster. Neder-våningen har på nord- och sydsidorna fönster av samma typ som långhusets södra. I mellanvåningen rundfönster. På västfasaden ett fält med inskr.: »BYGGD UNDER KON^G OSCAR D. I^{STES} 14DE REG^S ÅR 1858». — Under de med kors avslutade gavelformerna urtavlor.

Långhusets nord- och sydfasader begränsas åt sidorna av hörnförkroppningar och följas upptill av listverk, som fortlöper runt hela kyrkan. På nord- och sydfasadernas mitt risaliter, vilka avslutas med gavlar. Portalnischerna äro av samma typ som den nyss beskrivna i västra portalen. Över portalerna fält med inskrifter; i söder: »KOMMEN OCH LÅTEN OSS GÅ UPP PÅ HERRANS BERG ES. 2 CAP.», i norr: »GUD VI FÖRBIDA DIN GODHET I DITT HELGA TEMPEL PS. 48 V. 10». På varje fasad sex fönster i rundbågiga nischer.

Korpartiet är uppdelat i en undre polygon del med tre fönster av gängse typ och en övre, halvcirkelformad del i trä med rundbågiga fönster.

INTERIÖR Tornet inrymmer kyrkans vapenhus, som har slätputsade väggar och golv av trä. Från första tornvåningen kommer man in i trapphusets övre étage bakom orgelläktaren. Från andra våningen är ingång till kyrkans vind. Trappor leda på södra och västra sidan upp i tredje tornvåningen, som utgör klockrum.

Långhusets västligaste del upptages av ett vid restaureringen år 1921 inbyggt trapprum, målat i brunt och vitt, skilt från kyrkorummet genom träväggar.

LÅNGHUS Självva kyrkointeriören karakteriseras genom de tämligen originella anordningar, varmed långhuset i öster anslutits till koret: den imponerande golvförhöjningen, de i nord- och sydöstra hörnen resta läktare, vilka uppbära den djupa, tunnvalvda båge, varmed långhuset avslutas mot det förhöjda högkoret. Sedan restaureringen omfattas även orgeln i väster av en motsvarande bågform.

Innermurarna äro strukna i slät puts av vit färg, nedtill en grönmarmorerad bård med avslutande brungrönt vågkyma. Golvet är av trä; åt öster mellan läktarna förhöjt med 2 trappsteg. Långhuset är täckt av ett ljusblått, putsat tunnvalv. Kraftigt framspringande, profilerad taklist (av trä). — Korbågen har i målning imiterade kassetter.

Fig. 202. Lidens nya kyrka, exteriör från söder.

Die neue Kirche zu Liden von Süden. Liden new church from the south

Fyra trappsteg föra upp i det höga koret (fig. 207). I sin inre resning avdelas detta genom ett ståtligt, av korintiska kolonner buret entablement; de klara och skarpa färgerna i den övre delen kontrastera i viss mån mot de dunklare gröna, violetta och gyllene tonerna i den undre. — Murarna äro behandlade i slät puts med målning, upptill fält med perspektiviska målningar, framställande en pelargång. Övre étagen har, som ovan nämnts, halvcirkelformigt avslutad plan; i det inre har man genom en målad takrundel eftersträvat illusion av fullständig cirkelbåge för en åskådare nere i kyrkorummet. Taket är platt, vitstruket; i takrundelns mitt en medaljong med allegoriska figurer; ängel med kors, ängel med gissel och svärd.

KOR

Sakristian har slätputsade väggar. I nordöstra hörnet en öppen spisel med årtalet 1921.

SAKRISTIA

BYGGNADSHISTORIA

Två blad ritningar till Lidens nya kyrka, signerade av arkitekten C. J. E. Söderlund år 1854, förvaras i kyrkoarkivet. Dessa ritningar har man emellertid ej i allo följt;

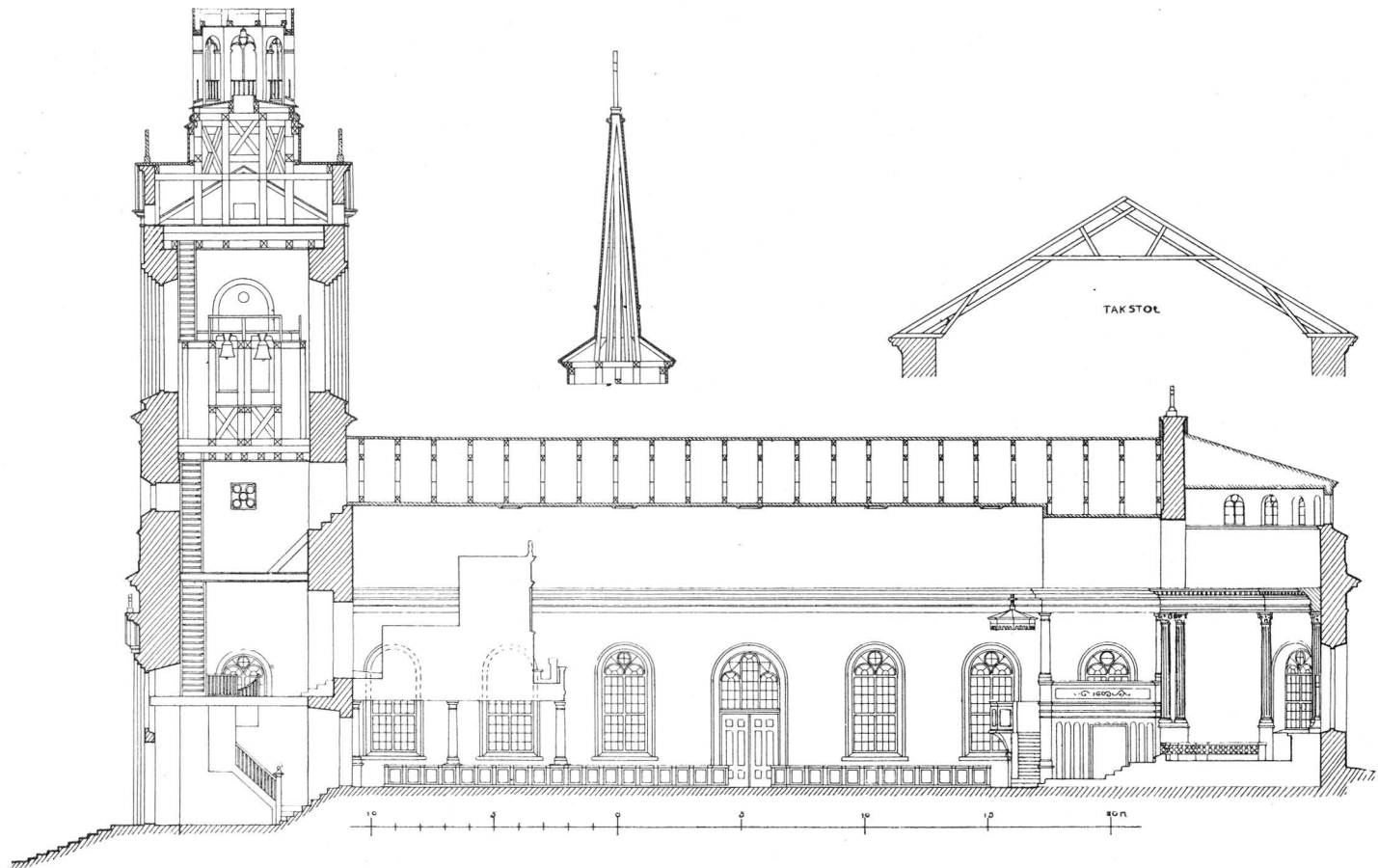

Fig. 203. Lidens nya kyrka. Sektion.

Die neue Kirche zu Liden. Längsschnitt. Liden new church. Longitudinal section.

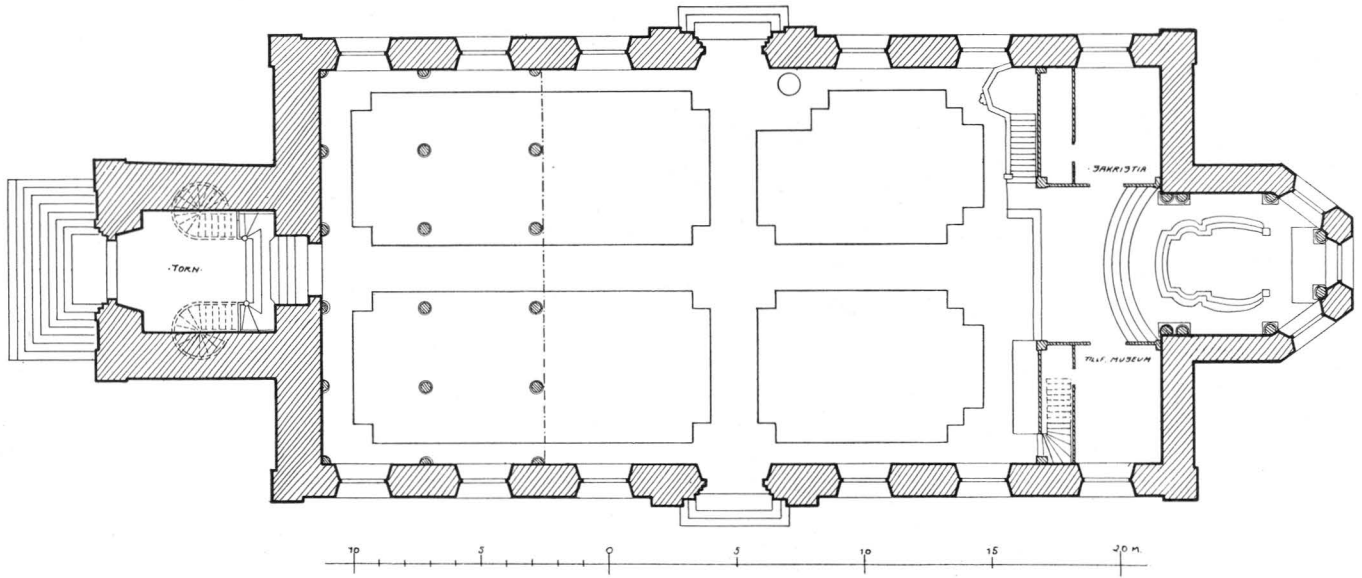

Fig. 204. Lidens nya kyrka. Plan.

Die neue Kirche zu Liden. Grundriss. Liden new church. Plan.

Fig. 205. Interiör mot öster.

Inneres gegen Osten. Interior towards the east.

en viss roll synes vid dessa omändringar kyrkans byggmästare J. Nordell hava spelat. Så t. ex. beslutes, enligt Sockenst. prot. av 16 nov. 1856, ändring av tornhuven till överensstämmelse med Nordells projekt till torn i Bräcke. Icke heller är Söderlund mästare till kyrkans ståtligaste parti, det originella och rikt utbildade koret; å hans ritningar står altaret mot en halvhög skärmvägg i flykt med långhusets östmur, och därbakom ligger en polygon sakristia, vars fönster synas från kyrkan ovan skärmväggen — nuvarande kolonnanordning och inbyggda sidorum saknas. Däremot förmler ett protokoll av 26 juli 1856, § 2: »Socknemännen antogo med acclamation den af herr Kyrkobyggmästaren J. Nordell föreslagna förändringen i afseende på Högekorets öfverdel, enligt i utkast företedd ritning». — Även i åtskilligt annat, t. ex. bänkinredningen, har man avvikit från den ursprungliga planen. — Byggnadsåret var 1858.

År 1921 genomgick kyrkan under arkitekten O. Hökerbergs ledning en restaurering. Därvid inbyggdes ett trapprum i långhusets västligaste del — orgelläktaren hade i sitt gamla skick visat sig alldeles för stor. Modernt uppvärmningssystem infördes. Puts, färger och dekoration förnyades.

Fig. 206. Interiör mot väster.

Innes gegen Westen. Interior towards the west.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altaret är grönmarmorerat och uppbär ett kors med sveptäcke i förgyllning. — Den genombrutna altarringen är även behandlad i marmorering och förgyllning och överkant och pall stoppad med röd plysch.

ALTAR-
ANORDNING

Predikstolen, som är anbragt invid läktaren på norra sidan, består av korg och baldakin. Den förra har 4 fält med symboliska emblem (törnekrona, lagtaylor, svärd, hammare, bok, basun, mitra, nyckel, spira, kors, ankare, hjärta), allt i förgyllning mot blågrön grundton.

PREDIKSTOL

Bänkinredningen är sluten, målad i blågrön färg med nummer i speglarna. Bänkarnas H. 92 cm.

ÖVRIG
INREDNING

Korläktarnas tak med tillhörande entablement uppbäras av en fri och två engagerade kolonner, grönmarmorerade med förgyllning. Orgelläktaren vilar på två rader kolonner om sex i var, alla på podier. Samma kolonntyp som på korläktarna. Orgelfasaden är sirad med lyra, palmetter m. m. All fast inredning målad i samma blågröna färg, ornament förgyllda.

- NUMMERTAVLOR Nummertavlor, 2 st., ovala, på podier. Ramen utgöres av bladkrans med festoner och palmkvistar. H. 135 cm.
- NATTVARDSKÄRL Kalk av silver, inuti förgylld. Goudronnerade vulster å fot och skaft. Stämplrar: 1. 0 5 (= 1868) 2. O. A. F. (= O. A. Fernquist, mästare i Sundsvall från 1847). H. 27 cm. — Tillhörande patén. Diam. 16 cm. — Vinkannor, 2 st., av vitmetall, märkta »Ebenezer Parker & Company Birmingham». H. 24 cm. 1800-talet. — Oblatask av tenn med punsade bladornament. Inskr. på locket: »TILL LIDENS KYRKA GIFWEN AF P. BACKMAN OCH B. I. RISSLER 1828». H. 7 cm.
- LJUSREDSKAP Ljuskronor, 2 st., av mässing. 1) Inskrift på kulan: »MATTIAS JONSON · BERGSTRÖM · OCH HANS / KIÄRE · HUSTRU · ANNA · W(E)TTER FÖRÄRAD / DENNA · LJUSKRONA · TILL · LIDEN · SOKIEN / KIÖRCKIA ANNO 1709». — 2) 3 varv ljuspipor om 8 i varje. Inskr.: »PÅ / LIDENS FÖRSAMLINGS BEKOSTNAD / UNDER KRONOLÄNSMAN LARS JONSSONS SKAFFANDE / BLEF DENNA LJUSKRONA FÖRFÄRDIGAD / AF N. P. LINDERBERG I SUNDSVALL 1849». — Ljuskrona (över altaret), liten, i empire, 5 ljushållare.
- Lampetter, 6 st., av mässing, med 3 ljushållare; drivet och punsat arbete, nytt. 4 st. skänkta av Brita Isakson enl. inskr. H. 76 cm.
- Ljusstake, sjuarmad, av mässing, ny. H. 63 cm. — Ljusstakar, 2 st., av mässing, med 3 ljusarmar. H. 40 cm.
- TEXTILIER Mässhake av svartbrun sammet med silvergaloner. Ryggvådens L. 118 cm.
- Kalkkläde av svart sammet med silverfrans och silverkvistar i hörnen. Storlek 45 × 45 cm. »GIFVET AF M. ORRSTADIUS TILL LIDENS KYRKA 1863».
- Håvar, 2 st., av violett sammet med guldbroderier, moderna.
- KLOCKOR Två klockor, en större och en mindre. På storklockan följande strof (av Wallin): »VID KLANGEN AV MIN RÖST / MÅ SÄKRA HJERTAN RÖRAS / BETRYCKTA FINNA TRÖST / FÖRFÖRDA ÅTERFÖRAS / SIG SAMLE VID MITT LJUD / TILL SENSTA EFTERTID / ETT FOLK, SOM TACKAR GUD / FÖR FRIHET, BRÖD OCH FRID».
- Å andra sidan: »PÅ LIDENS FÖRSAMLINGS BEKOSTNAD / OMGJUTEN OCH TILLÖKAD ÅR 1872 / AF / N. P. LINDERBERG I SUNDSVALL / DÅ / L. P. WESTERLUND VAR COMMINISTER / ANDERS ISACSSON I DACKE OCH OLOF ÅMAN I ÅSEN / VORO KYRKANS FÖRESTÅNDARE». H. 87, Diam. 100 cm. — Lillklockan har följande inskr.: »DENNA KLOCKANS KLANG OCH LIUD / LOCKAR SYNDARE TIL GUD / TIL HANS HUS OCH HELGA ORD / TIL HANS DYRA NATTWARDSBORD / TIL AT BEDJA MORGON QVÄL / OM AT BLIFWA EWIGT SÄLL / TIL AT TÄNCKA PÅ SIN DÖD / SAMT FÖRLOSSNING AV ALL NÖD / TIL AT TACKA FÖRST OCH SIST / FRÄLS OSS HERRE IESU CHRIST».
- Vidare läses: »DENNA KLÅCKA BLEF KIÖPT I STOCKHOLM / ÅR 1729, FÖR 900 DAL: KOP^{MT} OCH WÄGDE I SKIEP / 10 LIS^P 12 MAR^K BLEF SÖNDRSPRUCKEN ÅR 1768 I IULII MÅNAD / OMGUTEN UTI AUGUSTI SAMMA ÅR MED LIDENS FÖRSAMLINGS / OMKOSTNAD, KÜRKOHERDENS PETRI LANGS COMMI — PETRI BERGLUNDS / SAMT KYRKOWÄRDARNAS DAWID UNESSONS I KREKLE OCH PER PERSSONS / PÅ BACKENS OMSORG WÄGER NU / SKEP: 16 LIS^P 2 MAR^K OMGUTEN I SUNDSVALL AF CARL IAC. LINDERBERG». H. 71, Diam. 80 cm.

Fig. 207. Koret.

Der Chor The choir.

SAMMANFATTNING

I. En kyrka, ehuru av okänt utseende, fanns åtminstone på 1200-t. Dit hörde ett ungotiskt krusifix. En romansk madonnabild av den franska Viklaumadonnans familj är deposition från Holms kyrka.

II. En ny kyrka byggdes enl. en nu förlorad inskrift av »Dominus Josephus» (den å s. 254 nämnde kyrkoherden i Indals Liden) 1510. Den bestod av enkelt rektangulärt långhus till vilket strax därpå byggdes vapenhus och sakristia. Från denna tid stamma bilder av S:ta Ursula, madonnan, altarskåpsfigurer m. m., allt inhemskt arbete, till stor del ur Hakon Gulleasons verkstad.

III. 1561 försågs kyrkan med muralmålningar, vilka 1928 avtäcktes och konserverades.

IV. 1755 får kyrkan ny inredning, bl. a. altarpuppställning och predikstol, arbete av bildhuggaren Jonas Granberg.

- V. 1858 byggdes nya kyrkan ett stycke från den gamla, vars valv samtidigt raserades. Arkitekt: C. J. E. Söderlund, koret dock efter ritning av byggmästare J. Nordell.
- VI. 1921 restaureras nya kyrkan.
- VII. 1924—28 återställes gamla kyrkan, som nu är kyrkomuseum. Inredningen kompletteras genom depositioner från Holms kyrka.

ZUSAMMENFASSUNG

- I. Spätestens im 13. Jahrhundert gab es in Liden eine Kirche, über deren Aussehen jedoch nichts bekannt ist. Dorthin gehörten ein neugotisches Kreuzifix (Fig. 189).
- II. Laut einer jetzt verlorenen Inschrift wurde 1510 von »Dominus Josephus« (Pfarrer in Indals Liden) eine neue Kirche errichtet. Sie bestand aus einem einfachen rechteckigen Langschiff, an welches bald darauf Vorhalle und Sakristei angebaut wurden. (Fig. 182—185). Aus dieser Zeit stammen Bilder der Hl. Ursula, die Madonna, Altarschreinfiguren u. a., alles schwedische Arbeit, zum grossen Teil aus Hakon Gulleasons Werkstatt. (Fig. 192—201).
- III. Im Jahre 1561 wurde die Kirche mit Kalkmalereien versehen. Diese wurden 1928 abgedeckt und konserviert (Fig. 186).
- IV. 1755 erhielt die Kirche eine neue Einrichtung: Altaraufsatz (Fig. 187) und Kanzel (Fig. 188), eine Arbeit des Bildhauers Jonas Granberg.
- V. Ein Stück entfernt von der alten Kirche, deren Gewölbe gleichzeitig abgebrochen wurden, errichtete Architekt C. J. E. Söderlund im Jahre 1858 eine neue Kirche. (Fig. 202—207).
- VI. Die neue Kirche wurde 1921 restauriert.
- VII. 1924—28 wurde die alte Kirche wiederhergestellt. Sie dient jetzt als Kirchenmuseum. Die Einrichtung wurde durch Leihgaben aus der Kirche zu Holm ergänzt.

SUMMARY

- I. At any rate in the 13th century there existed at Liden a church, the appearance of which, however, is unknown. A neo-Gothic crucifix (fig. 189) is connected with this church.
- II. According to an inscription, which is now lost, there was erected, in 1510, a new church by »Dominus Josephus« (rector of Indals Liden). It consisted of a plain rectangular nave, that was soon afterwards enlarged by a porch and a sacristy (fig. 182—185). From this time date, inter alia, sculptures of St. Ursula, a madonna, and altar screen figures, all of Swedish workmanship, to a great extent from Hakon Gulleason's workshop. (Fig. 192—201).
- III. In 1561, the church was supplied with mural paintings, disclosed and preserved in 1928 (fig. 186).
- IV. In 1755 new fittings were provided: altarpiece (fig. 187) and pulpit (fig. 188) by the sculptor Jonas Granberg.
- V. In 1858, a new church was built, by the architect C. J. E. Söderlund, a little further from the old one, the vaults of which were at the same time pulled down. (Fig. 202—207).
- VI. This new church was restored in 1921.
- VII. In 1924—28, the old church was restored. It now serves as a church museum. The fittings have been completed by objects from the church at Holm, deposited there.

Fig. 208. Holms gamla kyrka, riven 1903.

Die alte Kirche zu Holm. Holm old church.

HOLMS KYRKA

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, INDALS TINGSLAG, HÄRNÖSANDS
STIFT, MEDELPADS ÖSTRA KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: HÜLPHERS, s. 106. — Hernösandsstudier, s. 52, 86. — Hernösandskatalogen passim — CORNELL, s. 83, 148, 216. — BYGDÉN, II, s. 23.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: B. St. Ritningar av OLOF TEMPELMAN till ny kyrka 1795.

KYRKANS ARKIVALIER: I kyrkan. TEMPELMANS ovannämnda ritningar. RÅK. I Indals kyrkoarkiv, bok L I, 1, finnas kyrkoräkenskaper införda för Holm.

FÖRSAMLINGSHISTORIA

År 1314 var Holm annex till Liden och utgjorde tillsammans med nämnda församling eget pastorat. Vid obekant tid blevo båda lagda under Indal, vilket förhållande fortfor till 1889, då de utbrötos därifrån för att bilda eget gäll, varvid Holm utgör annex till Liden.

KYRKOÅRD

Kyrkogården omgives av en granhäck. Ingång i väster med huggna stenstolpar. Särskild begravningsplats är numera anlagd i form av en skogskyrkogård belägen några hundra meter nordost om kyrkan.

KYRKOBYGGNADEN

HUVUDDelar Holms nuvarande kyrka är uppförd i nygotisk stil och består av västtorn, inrymande vapenhus, och med trapphus i norr och söder med rundade hörn; rektangulärt långhus med lägre, rakslutet kor mellan två tillbyggnader, en större på norra sidan, utgörande sakristia, och en mindre på södra, utgörande arkivrum.

MATERIAL Byggnadsmaterialet är genomgående tegel över en sockel av huggen sten.

EXTERIÖR Ytermurarna äro putsbehandlade i ljus brungul färg med ganska ymnig ornamentik, bildad huvudsakligen genom utsparat tegel. — Taktäckningen utgöres av svartmålad plåt.

TORN Tornet, med strävor i hörnen, slutar med fyra branta rösten och hög plåttäckt spira. I röstena urtavlor, därunder stora spetsbågiga ljudöppningar. Över huvudportalen, som har stentrappa och profilerad omfattning, en gavelform, slutande med en korsblomma mitt för ett mindre rundfönster, däröver inskriften: »BYGGD UNDER KONUNG OSCAR DEN II:S REGERING 1903—1904». Tornet har dessutom å 3 sidor små kopplade ljusöppningar i spetsbågeform.

Å korväggen äro 3 smala spetsbågiga, korfönster varav det mellersta högst, avdelade genom tvärspröjsar. Dessutom finnes här ingång till kyrkans värmekammare.

SAKRISTIA Sakristian, med särskild ingång på östra väggen, upplyses genom 3 små kopplade fönster.

INTERIÖR Vapenhuset har innerväggar med putsdekor samt golv av kalkstensplattor. Rummet övertäckes med ett tegelvalv, vilande på konsolstenar i hörnen.

Långhusets innerväggar äro slätputsade och dekorerade i huvudsakligen gult och grönt. Mot öster över bågen in mot koret ett språkband. Långväggarna artikuleras genom spetsbågeformer med nedlöpande väggband (i trä). Fönstren hava glas med kulört inslag. — Golv av trä.

Långhuset täckes av brunt trätak, vilande på en av stora från vägg till vägg spända bågar med infällda trepass bestående öppen takstol.

Korets golv är förhöjt med 2 trappsteg. Taket bildas av ett enkelt ribblöst tegelvalv, slätputsat i blå färg.

Uppvärmning genom varmluftssystem med värmekammaren placerad under sakristian.

BYGGNADSHISTORIA

Som byggnadsår för kyrkan i Holm uppgivas årtalen 1570 och 1695. Huru dessa kyrkor sågo ut veta vi ej. De voro uppförda av trä och hade säkerligen en föregångare av samma material.

På 1790-talet uppföres en ny kyrka av byggmästaren Pål Persson i Stugan efter ritningar av Olof Tempelman 1795. Kyrkan byggdes även denna gång av trä och

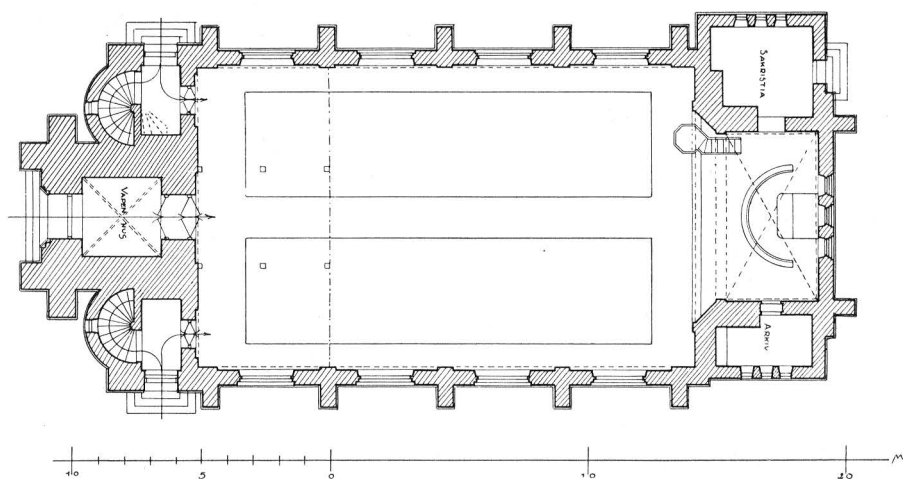

Fig. 209. Plan.
Grundriss. Plan.

utgjordes av ett långhus med torn i väster och sakristia i öster. Långhuset var täckt av ett trätunnvalv (fig. 208, 212—213).

1904 ersattes denna kyrka av den nuvarande, uppförd i nygotisk stil av arkitekten G. Hermansson.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altare av trä med enkelt krucifix; altarring genombruten, brunmålad, med röd plyschstopning. ALTARE

Predikstol, bänkinredning, orgelläktare m. m. moderna arbeten i huvudsakligen brun färg. Läktarens mittparti med orgelfasaden är kraftigt förhöjt. Armatur av mässing. PREDIKSTOL OCH ANNAN INREDNING

Predikstolen från den tempelmanska kyrkan förvaras i boden (fig. 214). Den är utförd av Jonas Hallsten 1805, blev 1809 tillbyggd av Vålberg (förmodligen en sockensnickare) samt målades och förgylldes av klockaren Erin (blåvitt och guld).

Dopfundt av granit med skål av mässing. Gåva till Holms kyrka av kommunalnämndsordf. Olof Olson 1921. — H. 89 cm. DOPFUNT

Kalk av silver, med goudronnering. Stämplor: 1. N. J. Åström. 2. L 4. 3. Tre kronor. 4. Sundsvalls vapen. Utförd av guldsmeden N. J. Åström i Sundsvall 1841. — H. 23 cm. Tillhörande patén av silver. — Vinkanna av nysilver, päronformig, med kors å locket. Given 1897. H. 47 cm. — Vinkanna av tenn, päronformig. Stämplor: 1. MSP
lejon 2. Krona. 3. Stockholms vapen. H. 15 cm. — Oblatask av nysilver med ornamental slinga å locket. Diam. 13 cm. NATTVARDSKÄRL

BRUDKRONA

Fig. 210. Exteriör från nordväst.

Äusseres von Nord- Exterior from the north-
westen. west.

TEXTILIER

Brudkrona av förgyllt silver. Består av en hög ring, varifrån uppstiga stänglar med hängande löv, kransar och imit. ädelstenar. Inskr. å ringen: »SKÄNKT AF KYRKOVÄRDARNE ERIK STEFANSSON I WESTBYN OCH MATTS JONSSON I ÖSTBYN OCH DERAS HUSTRUR ÅR 1861». — H. 9,5 cm. Diam. nedtill 11 cm., upptill 15 cm.

Mässhake av svart sammet med silvergaloner: gudsöga, kors och årt. 1821. Ryggvådens H. 128 cm. — Mässhake av grönt, mönstrat siden, fodrad med brunt lärft (?), och kantad med rödbrun sammet (?). Å ryggvåden ett kors av guldbrun mönstrat siden med guldspets i kanten, å framsidan en bred slå av samma slag. — H. 108 cm. Från gamla kyrkan. Grundstoffet från omkr. 1500, besättningen från 1700-talet. Inköpt från Indals kyrka år 1751. Något skadad.

Kalkkläde av svart sammet med silverbroderier: törnekrona i mitten och vegetativa motiv i hörnen. L. 38 cm. — Kalkkläde av svart sammet med silverbård. L. 37 cm.

Håvar, 2 st., av rött kläde, nya. — Håvar, 2 st., äldre, svarta, utan skaft.

Kyrkans äldre inventarier äro för övrigt deponerade i Lidens gamla kyrka och upptagas i dess beskrivning.

KLOCKOR

Klockor, 2 st., av malm, båda omgjutna. En större, som å ena sidan har ett krucifix samt strofen:

»NÄR DU AF MIN KLANG HÖR LJUDET
WET TILL DIG DEN FRAMBÄR BUDET
ATT TILL HERRANS TEMPEL HINNA
HOPP OCH TRO OCH KÄRLEK FINNA».

Å andra sidan under en gudssol inskriften: »ÅR 1843 DÅ P. SVEDBERG VAR PROST OCH / KYRKOHERDE ÖFVER INDALS FÖRSAMLINGAR / N. J. NORDVAL CAPELL PREDIKANT SAMT STE / PHAN ERSSON I WESTBYN OCH OL. AHLBERG I ANUNDGÅRD KYRKOVÄRDAR I HOLM BLEF DEN / NA KLOCKA MED TILLÖKNING OMGJUTEN AF / N. P. LINDERBERG I SUNDSVALL». — Upptill står runt klockan: »JOS. B. 24 V. 14 SÅ FRUKTER NU HERRAN OCH TJENER HONOM TROLIGA OCH RÄTTSINNELIGA»; nedtill: »DE RÄTTFÄRDIGE SKOLA FRÖGDA SIG AF HERRANOM OCH FÖRTRÖSTA UPPÅ HONOM OCH ALLA FROMMA SKOLA DERAFF BE-

RÖMMA SIG PS. 64 V. 11». — Klockan ornerad med N. P. Linderbergs vanliga ornamentik (bårder, drivande moln m. m.). — H. 72, Diam. 85 cm.

Lilla klockan bär inskrifterna:

»DENNA KLOCKA SOM SPRÅNGDES UNDER / RINGNINGEN EFTER CARL XIV JOHAN, BLEF UNDER DET P. SVEDBERG / VAR PROST OCH KYRKOHERDE I INDAHLS / — — — — — / PASTOR, NILS NORDWALL KAPELLPREDIKANT / OCH OLOF AHLBERG I ANUNDGÅRD SAMT MATS / MATSON I WESTBYN KYRKOVÅRDAR I HOLM / OMGJUTEN I SUNDSVALL ÅR 1844 AF N. P. / LINDERBERG». —

»DENNA KLOCKAS KLANG OCH LJUD
KALLAR SYNDAREN TILL GUD
TILL HANS HUS OCH HELGA ORD
OCH HANS DYRA NATTVARDBORD
TILL ATT BEDJA MORGON QVÄLL
OM ATT BLIFWA EVIGT SÄLL
OCH ATT VÄNTA SALIG DÖD
OCH FÖRLOSSNING IFRÅN NÖD
TILL ATT SUCKA FÖRST OCH SIST
HJELP OSS HERRE JESU CHRIST». —

»ÄRA VARE GUD I HÖJDEN». —

»KOMMEN LÅTEN OSS TILLBEDJA OCH KNÄBÖJA OCH NEDERFALLA FÖR HERRANOM, DEN OSS GJORT HAFWER PS. 95 V. 6». H. 55, Diam. 65 cm.

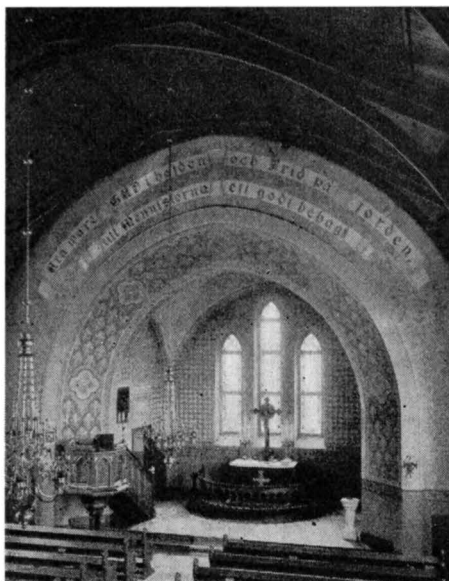

Fig. 211. Interiör.
Innes. Interior.

SAMMANFATTNING

I. Flera olika kyrkor av trä ha funnits i Holm, den äldsta trol. uppförd senast i början av 1200-t. Bland det medeltida inventariet finnes nämligen en madonna från denna tid (se Liden fig. 191). Andra medeltidsföremål äro ett krucifix och en S. Martin från 1400-t:s slut och 1500-t:s början (se Liden, fig. 190 och 196).

II. Som byggnadsår för nya kyrkor nämnas 1570 och 1695.

III. Den första kyrka, vars form vi känna, är den, som uppfördes av Pål Persson efter Tempel-mans ritningar år 1759 (se fig. 208, 212—213).

IV. 1805 ny predikstol av Jonas Hallsten.

V. År 1904 ersättes denna kyrka av den nuv., uppförd i nygotisk stil efter ritningar av G. Her-mansson. Samtida enkel inredning.

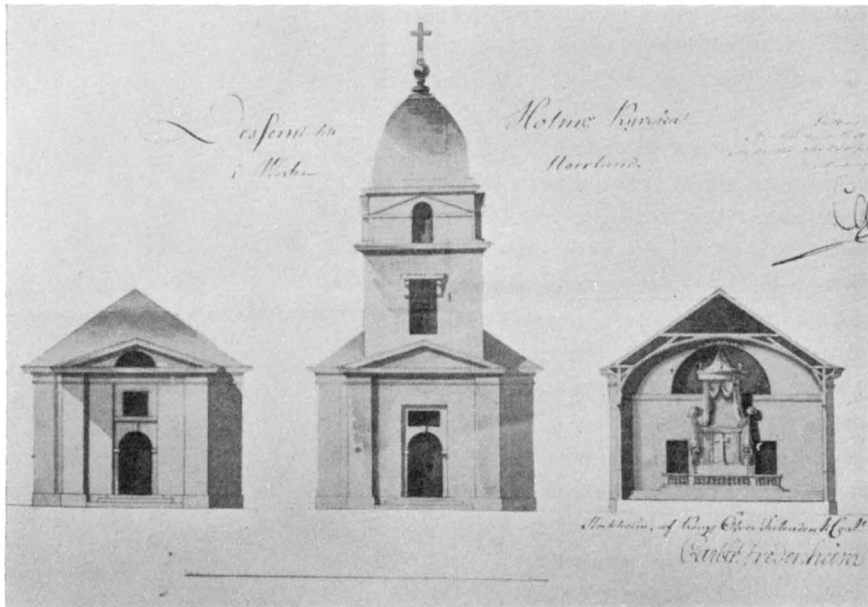

Fig. 212. Ritning till ny kyrka av Olof Tempelman. 1795.

Entwurf zu einer neuen Kirche von Olof Tempelman. 1795. Drawing for a new church by Olof Tempelman. 1795.

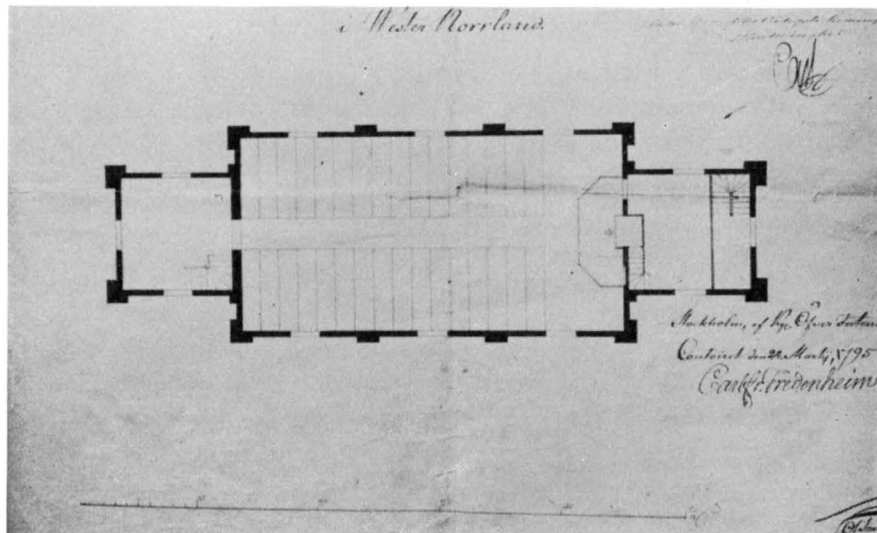

Fig. 213. Ritning till ny kyrka av Olof Tempelman. 1795.

Entwurf zu einer neuen Kirche von Olof Tempelman. 1795. Drawing for a new church by Olof Tempelman. 1795.

ZUSAMMENFASSUNG

I. In Holm hat es mehrere verschiedene Holzkirchen gegeben, von denen die älteste spätestens Anfang des 13. Jahrhunderts erbaut sein dürfte. Unter den mittelalterlichen Inventarien findet sich nämlich eine Madonna aus dieser Zeit (siehe Liden, Fig. 191). Andere mittelalterliche Gegenstände sind ein Kruzifix und ein Hl. Martin von Hakon Gulleison aus dem Anfang des 16. Jahrhunderts (siehe Liden, Fig. 190 u. 196).

II. Als Erbauungsjahre für neue Kirchen werden 1570 und 1695 erwähnt.

III. Die erste Kirche, deren Form wir kennen, ist die nach Tempelmans Entwurf im Jahre 1759 von Pål Persson errichtete (Fig. 208, 212—213).

IV. 1805 wurde eine neue Kanzel gebaut (von Jonas Hallsten) (Fig. 214).

V. Diese Kirche wurde 1904 durch die jetzige ersetzt, die nach Entwurf von G. Hermansson in neugotischem Stil gebaut ist. Einfache Einrichtung aus derselben Zeit. (Fig. 209—211).

SUMMARY

I. At Holm there have existed several different timber churches, the oldest of which was most likely erected in the early 13th century. Among the mediæval fittings, there is a madonna from that period (cf Liden, fig 191). Other mediæval objects are a madonna and a St. Martin by Hakon Gulleison from the early 16th century (cf Liden, fig. 190 and 196).

II. New churches are mentioned as having been erected in 1570 and 1695.

III. The first church, the shape of which we know, is the one built in 1759 by Pål Persson from drawings by Tempelman (fig. 208, 212—213).

IV. In 1805, a new pulpit was executed by Jonas Hallsten (fig. 214).

V. In 1904 that church was replaced by the existing one, erected in neo-Gothic style from drawings by G. Hermansson. At the same time new plain fittings were put in. (Fig. 209—211).

Fig. 214. Predikstol av Jonas Hallsten. 1805.

Kanzel von Jonas Hallsten. 1805. Pulpit by Jonas Hallsten. 1805.

Fig. 215. Indals kyrka.

Die Kirche zu Indal. Indal church.

INDALS KYRKA

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, INDALS TINGSLAG, HÄRNÖSANDS
STIFT, MEDELPADS ÖSTRA KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: HÜLPHERS, s. 94. — Hernösandsstudier, s. 112, 114, 124. — Hernösandskatalogen, nr 150, 258, 533. — CORNELL, s. 66, 84. — BYGDÉN, II, s. 3.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: B. St. Ritning till restaurering 1903 av R. ÖSTERLUND.

FÖRSAMLINGSHISTORIA

Indal var 1314 eget pastorat utan annex. Sedermera lades, vid okänd tidpunkt, Liden och Holm under Indal, ett förhållande, som ägde bestånd till 1889, då de åter avskildes därifrån.

KYRKOGÅRD

Kyrkogården, som har sin största utsträckning på södra sidan om kyrkan, är i väster, särskilt vid tornet förhöjd i nivå med en enkel kallmur av gråsten. Den inhägnas med ett svart järnstaket med grindar i norr och öster.

Kyrkan har fordom haft klockstapel. I 1726 års RÄK. omtalas att »klockstapelen... tiäras»; den bortogs troligen vid tornbygget 1848.

KYRKOPYGGNADEN

Kyrkan består av långhus med sakristia i nordost samt torn i väster (fig. 216). — EXTERIÖR
Materialet är gråsten med tegel i fönster- och dörromfattningar. Murarna äro slätputsade i vitt; i hörnen svagt förhöjda, nedlöpande putsband, nedtill enkel putssockel. Yttertaket är å långhus och sakristia avvalmat åt resp. öster och norr samt täckt med svartmålad järnplåt. Under taket å långhus och sakristia ett listverk som även fortsätter å västra långhusgaveln fram till tornmuren.

Tornet avslutas med en svagt karnissvängd, plåttäckt huv med urtavlor; huven uppbär en 4-sidig lanternin; överst en förgylld korsglob.

Vapenhusportalen i västra tornmuren är raksluten, omfattad med lister; över portalen ett insänkt fält med årtalet 1848, däröver ett tvärlagt profilerat listverk. Södra portalen, som före långhusets förlängning åt väster (se nedan) legat i fasadens mitt, är stickbågigt avslutad samt omfattas med rusticerade pilastrar.

Kyrkans fönster äro alla tresidigt avslutade, men inställda i rundade nischer med omfattningslister. Långhuset har i sydmuren fem, i nordmuren fyra och i östväggen två fönster, tornet likaså två. Sakristians båda fönster (i norr och öster) äro mindre, men av samma typ. — Rundfönster över portalen i söder och å tornet i väster. Ljudöppningarna på tornet äro stickbågiga.

Från tornets bottenvåning, som utgör vapenhus, leda å ömse sidor trappor upp i första tornvåningen, som har ingång till orgelläktaren. I andra tornvåningen finnes ingång till kyrkans vind. — INTERIÖR

En raksluten ingång leder från vapenhuset in i långhuset; vid södra ingången ett vindfång, modernt. Dessutom i koret på norra sidan en djup, stickbågig dörröppning, ledande till sakristian.

Innermurarna äro sedan restaureringen 1905 slätputsade i gult och vitt, nedtill en oljemålad schablonbård.

Rummet täckes med ett i öster avfasat tunnvalv av trä, avdelat med fyra gördelbågar och nedåt begränsat av ett kraftigt profilerat listverk av trä. På östra väggen avbrytes detta genom en på kraftiga träpilastrar vilande båge, med dessa utgörande nischomfattning kring altaruppsatsen, som framträder mot ljusblå bakgrund.

Kyrkan har trägolv, i koret förhöjt med 3 trappsteg.

Långhuset uppvärms genom 2 järnkaminer, inställda i grunda väggnischer.

I sakristian, vars golv ligger något lägre än korets, har på västra sidan inbyggt ett arkivrum. Platt tak, i nordvästra hörnet en öppen spis.

BYGGNADSHISTORIA

Efter vad som uppgives i en äldre kyrkoboksanteckning (från 1669) av kyrkoherden J. Thelaus var det första gudstjänsthuset i Indal ett träkapell beläget i »Glömsta». Den äldsta kända stenkyrkan skulle ha varit uppförd 1480 av dominus Josefus¹. I Indal liksom på andra håll är det troligt, att Josefus' arbete icke bestått i nybyggnad utan i ombyggnad av en äldre kyrka. Indals kyrka skall hava varit 25 alnar lång och 12 alnar bred (HÜLPHERS) samt försedd med valv. Vapenhuset ommurades 1693 av Joh. Hiller från Sundsvall, och ny sakristia byggdes om hösten samma år (BYGDÉN). De anteckningar, som gjordes av kyrkoherden Thelaus vid rannsakingen 1669, äro avfattade på latin och införda i en av de äldsta kyrkoböckerna. Då de utgöra den enda urkund, som talar om Josefus som byggmästare, återgivas de här i sin helhet i översättning:

Anno 1669 den 6 maj blev efter Kongl. Maj:s förordnande rannsakat i Indal om gravhögar, minnesvärda begravningar och andra gamla minnesmärken, och blev av gamla män berättat som följer. Man lägge märke härtill i följande historiska och muntliga berättelse.

Om Gudstjänstlokalens eller templens beskaffenhet och utseende:

Det första var ett kapell, byggt av trä. Ingen som nu lever, kan minnas något synnerligt att berätta därom. Men dess nyckel finnes än kvar. Det stod i Glömsta. Befolkningen visar ännu dess plats. Det andra templet är av sten, uppbyggt av en finsk man benämnd Josefus. I detta förrättas ännu gudstjänsten.

1. OM GRUNDENS SÄKERHET.

Det är uppbyggt på fast och säker grund av sten. Nu är den genom köldens inverkan en smula försvagad, bräckt och förstörd. Det har även stenvall.

2. OM PLATSENS ÄNDAMÅLSENLIGHET.

Det är vidare uppfört på en synnerligen lämplig plats, där luften och vindarna äro hälsosamma. Där finnes även ymnigt vatten i den omkringrinnande ån samt i den härliga och ryktbara Indalsälven, som flyter förbi, vilken är mycket vacker och erbjuder stor nytta, då den samma förekommer rikligt av lax och andra fiskarter.

¹ Kyrkopräst i Indal 1480—1510 (BYGDÉN, II, s. 4).

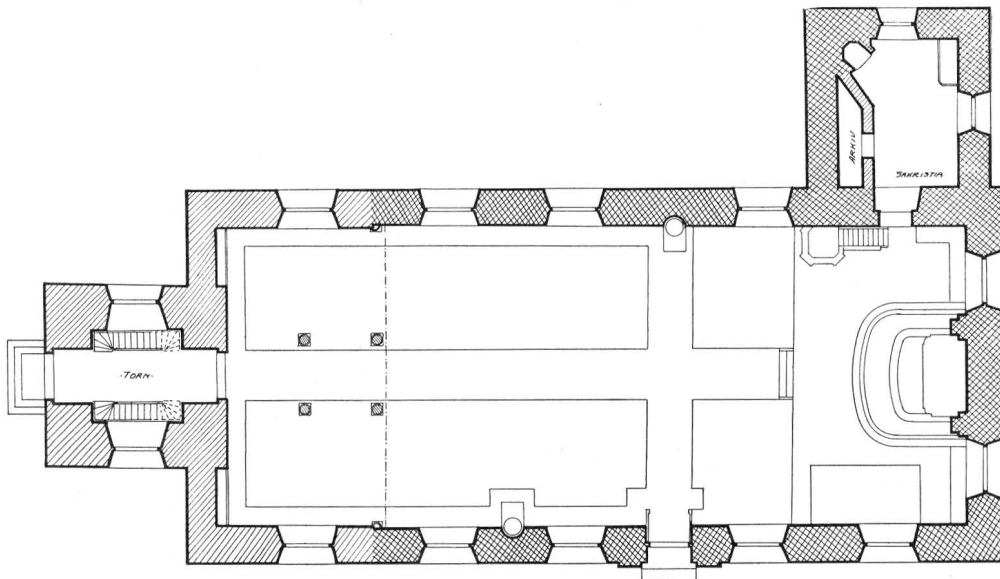
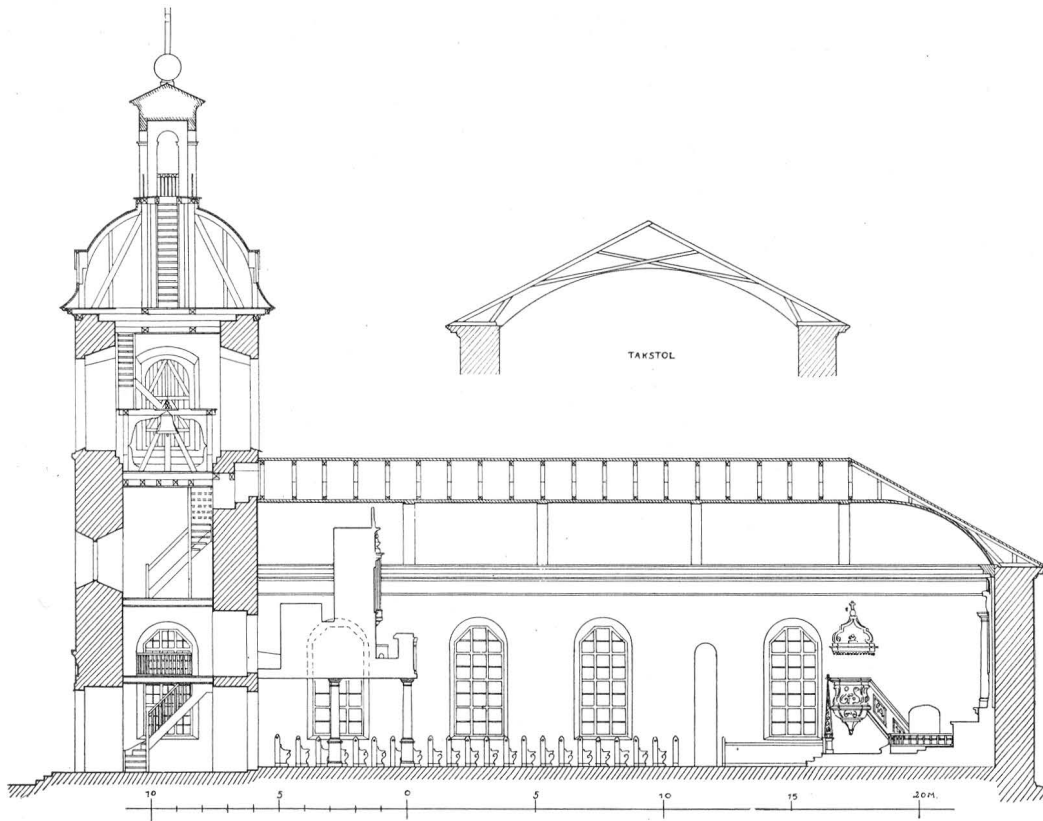

Fig. 216. Plan och längdsektion. Västpartiet yngre än de östra delarna.

Grundriss und Längsschnitt. Plan and section.

Fig. 217. Interiör mot koret.

Blick auf den Chor. Interior towards the choir.

3. OM BYGGMÄSTARENS VÄRDIGHET OCH STÅND.

Byggmästare och förste grundläggare av detta tempel var Josefus, en lärd, skarpsinnig och förståndig man, anhängare av den katolska läran, som då för tiden var rådande i dessa trakter. På grund av den oerhört hårda noggrannheten i religiöst avseende levde han ogift, skötande det enda templet och de gudstjänstliga förrättningarna. — — — Detta tempel byggdes för 189 år sedan eller år 1480 efter Kristi börd. Dess annexempel i Liden uppfördes under 3:dje året därefter eller 1483. Han var upphovsman och grundare till jämväl tre andra tempel förutom dessa två, nämligen Ljustorps, Selångers och Sköns.

4. OM HANS SORGLIGA DÖD.

Genom ett olycksdigert och plötsligt fall blev han uppslukad av vattnet i Indalsälvens häftiga strömfåra mellan byn Boda i Medelpad och »Esset» i Jämtland. Här störtar en sidoström ner. Invånarna kalla detta ställe »Strupen». Härifrån följde hans livlösa kropp med älvens hastiga lopp en sträcka av nio mil och fördes av dess vilda ström till gränsen av Indals socken. Bebyggarna kalla denna plats »Ännetsnacken». Där restes ett minnesmärke enligt folkets sed i korsform. Och sedan liket uppdragits ur vattnet jordades det i Indals kyrkogård vid ingången till kyrkans vapenhus under en klippvall eller ett ohugget och h. o. h. obearbetat stenblock.

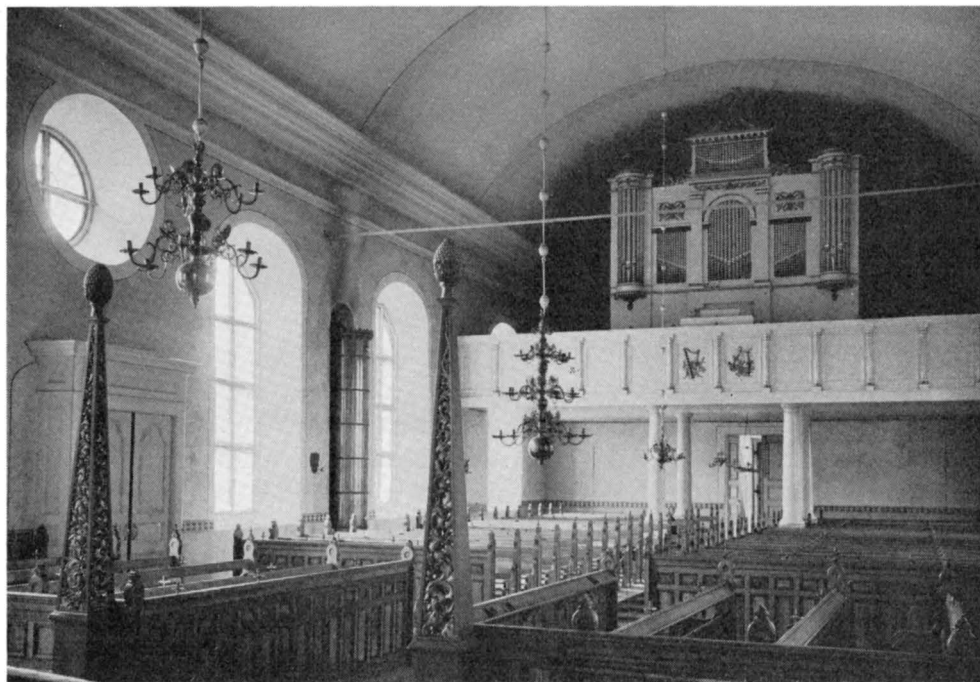

Fig. 218. Interiör mot orgeln.

Blick nach der Orgel. Interior towards the organ.

Ej heller synes här böra förtigas, att minnesmärket efter den döde, upprest på stranden där han drogs upp, icke blivit förstört av elden som många gånger rasat däromkring och bränt upp skog och gräs, som funnits bredvid, utan det står oskadat och välbehållet intill innevarande dag.»

Omkring 1750 har emellertid kyrkan blivit »för liten mot folk-numern» och man förbereder en nybyggnad eller utvidgning (1752) — — — — till kyrkomurmästaren i Stockholm för dess meddelte förslag om bekostnaden til vår nya kyrkobyggnad»; 1757 betalas »murgesällen Loström, som reste hit til Indahl från Ljustorp för att meddela oss sitt förslag om kyrkans utvidgande». Kyrkoherden Petrus Erics Lang verkade för saken med stort nit.

1760 ingås kontrakt med stiftsbyggmästaren Daniel Hagman, året därpå rives gamla kyrkan och uppföres på samma plats den nya, som blev 45 alnar lång och 32 alnar bred. Den var av Hagmans vanliga karakteristiska typ: en kullkyrka med trenne tegelvalv (det mellersta stort stjärnvalv); huvudportal i sydfasadens mittaxel; högt och åt alla håll brutet tak; sakristia på nordsidan. Snickeriarbetet har till största delen utförts av mästern Nils Almgren och målningen av Eric Hofwerberg.

Kyrkan, till vars uppförande kollektmedel insamlats från hela riket, invigdes den

6 mars 1763 av biskop Kiorning; vid detta tillfälle hölls »musique av engagerade musicanter».

1848—49 undergår kyrkan ganska betydliga förändringar. Efter ritning av byggmästaren af Trolle förlänges hon ett stycke åt väster och förses med torn. De Hagmanska valven avlägsnas och ersätts med den nuvarande taktäckningen. Invigning 24 aug. 1856.

Restaurering 1905. Ny restaurering 1938, varvid bl. a. äldre inredningsföremål konserverats och slutan bänkinredning återinförts.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

ALTAR- ANORDNING

Altarbordet är av vitmålat trä, liksom altarringen modernt arbete fr. rest. 1905. Altaruppsatsen (fig. 220) är ett rokokoarbeta. Mittstycket, vars svängda sidopilastrar uppbära kerubgossar med kalk och palm, flankeras av två profilörer: Tron och Hoppet. I överstycket svävar en duva. — De urspr. färgerna ha framtagits år 1938. — Uppsatsen är utförd 1750 av bildhuggaren Jonas Granberg från Klöfsjö i Jämtland; han nämnes i RÄK. första gången 1748, då han utfår skjutspengar för resa »hit från Sättna, att taga märke på altartaflan»; 1752 är »Altartafle Byggarens» arvode utbetalt, 1753 erlägges betalningen för »scileris taforne». Av dessa har predelladuken (Nattvarden) alltid suttit kvar å ursprunglig plats. Korsfästelsen i mittstycket, som varit ersatt med undermålig kopia, har år 1938 återinsatts på sin gamla plats (H. 220 cm.). Skillerierna äro utförda av Eric Hofwerberg. — 1752 betalas målaren Westberg i Sundsvall »för skuggmålningen til altartaflan», varmed väl avses dekorationsmålning å fondväggen.

PREDIKSTOL

Predikstolen (fig. 221), vars urspr. målning likaledes framtagits år 1938, har bukig korg med konsoler mellan de med förgyllda ornament rikt sirade fälten. Predikstols-himlen, från vilken ett i målning framställt rött draperi nedhänger å väggen, krönes med en korsglob och prydes med musselformer och lambrequiner, på undersidan en gudssol. — Utförd 1729 av klockaren Olof Gietting i Sundsvall för en summa av 324 Rd kpmt; »målaren Mästar Petter Bergström» erhåller 1731 en betalning på 318 Rd kpmt »för måhlningh och förgylning jempte gardinen til den Nya Predike-stohlen¹». 1721 års RÄK. omtalar betalning för »timbglaset» — nu förkommet.

SKULPTERAD DÖRR

I den stickbågiga ingångsöppningen till sakristian sitter en originell och ganska vackert skulpterad dörr (fig. 219). Urspr. målning framtagen 1938. På sidorna bårder med vegetativ fyllnad; i mittstycket lejon, erinrande om vissa folkliga varianter av Danielsmotivet; upptill en sol med kerubhuvuden, nedtill två kraftiga krukväxter. På inskriftstavlan står med röda bokstäver: »FÖRSTA CRÖNICEBOKEN KAP. 29 V. 17 / JAG

¹ Samma typ som denna förete predikstolarna i Hässjö, Medelpad, och Vibyggerå, Ångermanland, vilka trenne inom konstarten bilda en särskild grupp (HERNÖSANDSSTUDIER s. 112).

Fig. 219. Sakristidörren, av Jöns Nilsson. 1755.

Sakristeidür von Jöns Nilsson. 1755. Sacristy door by Jöns Nilsson. 1755.

Fig. 220. Altaruppsatsen, av Jonas Granberg. 1750.

Altaraufsatz von Jonas Granberg. 1750. Altar-piece by Jonas Granberg. 1750.

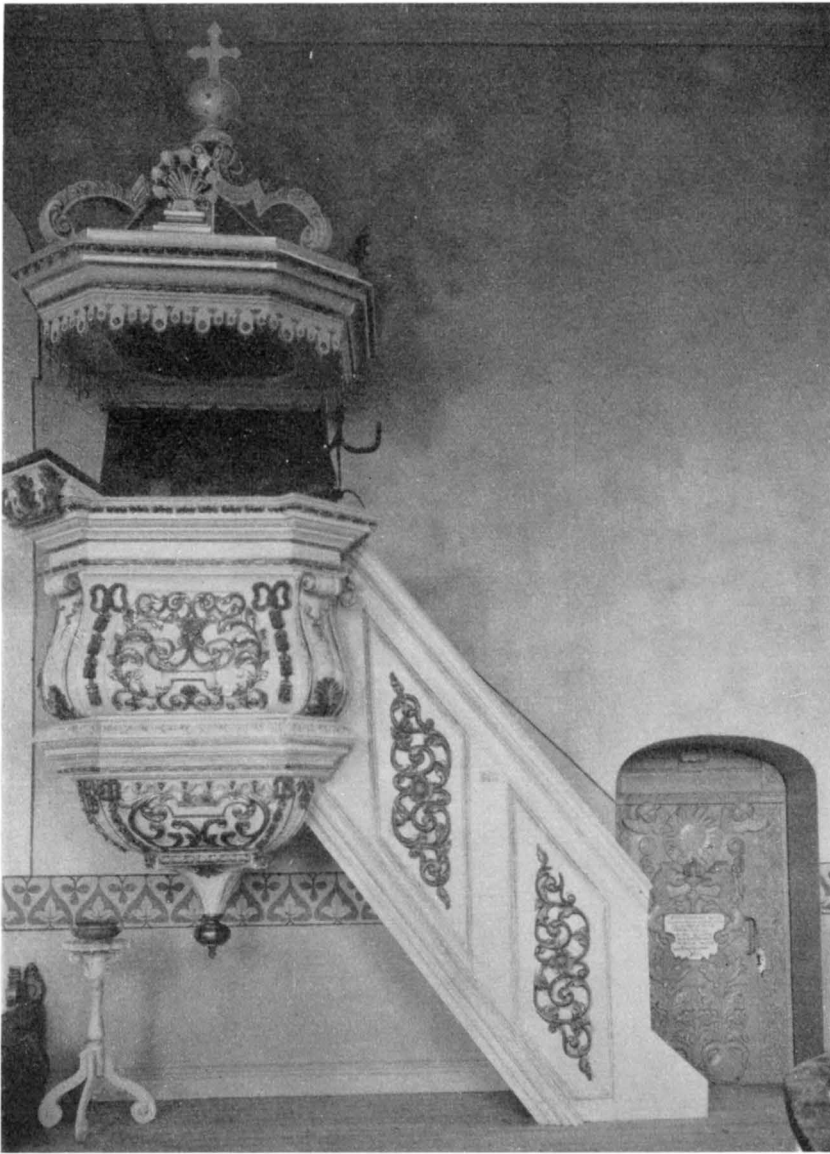
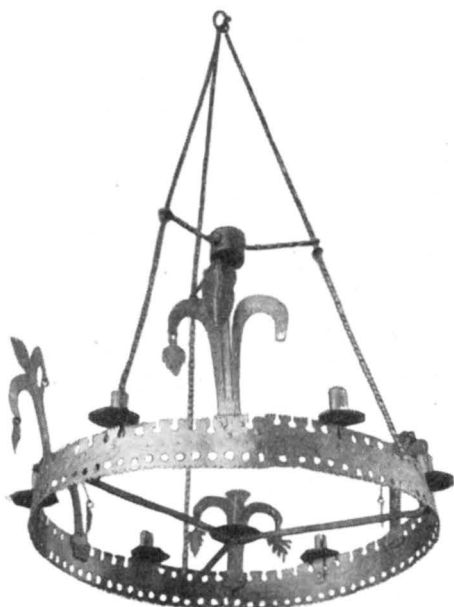

Fig. 221. Predikstolen, av Olof Gietting. 1729.

Kanzel von Olof Gietting. 1729. Pulpit by Olof Gietting. 1729.

PYRAMIDER

LÄKTARE

Fig. 222. Medeltida ljuskrona av järn.

Eiserner Kronleuchter. Iron chandelier.
Mittelalterlich. Medieval.

WET, MIN GUD, ATT TU PRÖFWAR HIERTAT / OCH
ENFALDIGHET ÄR DIG TÄCK: / THERFÖRE HAFWER
IAG / ALT THETTA UTAF ENFALDIGO / HIERTA FRI-
WILJELIGA GIFWIT: / JÖNS NILSSON I HARFWOM
/ HUSTR. MARGIT PERSDOTTER / 1755».¹

1905 års öppna bänkinredning ersattes 1938 av slutnen.

Från den gamla kyrkans inredning bevaras ett par pyramider (fig. 218 och 220) med avslutande knoppar. Sidorna äro genombrutna med förgyllt rankverk inom gröna sidolister. Pyramiderna hava ursprungligen tillhört en »Chorbalk», utförd 1727—28 av Olof Gietting, 1729 betalas »målaren Gustaf von Strömmen för sitt arbete sampt färgor och måhlaregull till Lectarne, Pyramiderne och chorbalken».

Orgelläktaren har rak bröstning, indelad i fält med åtskiljande kolonnetter, allt om-målat 1938. Spegelarna över mittgången hade före 1938 målade musikaliska emblem, lyra

och harpa. Vit orgelfasad med förgyllda ornament. Orgel av orgelbyggare Ek.

NUMMER-
TAVLA

Nummertavla (stående på podium). Rokokoarbete. I ramverket musselformer upptill och nedtill med förgyllda initialer: CINC IOS. — H. 127 cm. 1700-talets mitt.

GUÉRIDON

Guéridon, avsedd till fot för dopskål. 3-grenad fot. Vitmålad. H. 93 cm. 1700-talets förra del.

DOPSKÅL

Dopskål av tenn; vanlig form. Stämplad Lars Fredr. Fahlander i Hudiksvall år 1764. Diam. 21, H. 10 cm.

NATTVARDS-
KÄRL

Kalk av silver, förgylld. Stämplor: 1. Stockholms vapen. 2. Q (= 1728). 3. P. L. (= Petter Ersson Lund, mästare i Stockholm 1713—1750). 4. Åldermansranka. H. 22 cm. — Patén, tillhörande kalken. Diam. 15 cm.

Oblatask av nysilver; å locket ett kors. Skänkt av kyrkovärden O. P. Nilsson i Arklo 1890. — H. 15 cm.

Vinkanna av tenn med lamm på locket. Stämpel: tre kronor.

1755 nämnes »det nya Socknebudstygget ifrån Stockholm». Numera förkommet. Det skulle ersätta ett äldre »sockenbud», omnämnt i 1723 års Inv.

¹ Snickaren Jöns Nilsson var en efterföljare till Olof Gietting, f. ö. mest känd för sina tavelramar, pyramider och andra smärre arbeten. En viss stilretardation är i hans konst påtaglig.

Vid Gustaf Vasas silverreduktion 1547—48 fick Indals kyrka bidraga med en förgylld monstrans, trol. av silver, vägande 6 lödiga mark 14 lod (KÄLLSTRÖM).

Medeltida ljuskrona av järn (fig. 222). Ringen är naggad och genombruten med LJUSREDSKAP hål samt prydd med ursprungligen sex, numera fem uppstående liljor med hängande löv. Sex fastnitade ljuspipor, ej ursprungliga; i kronans mitt kvarsitter däremot en ursprunglig medeltida ljuspigg. H. 120, Diam. 60 cm.

Ljuskrona av malm, något skadad. Mellan armarna äro solrosor, vid ljuspiporna snäckor. Tre rader pipor med ursprungligen åtta i varje — i den mellersta äro två st. förkomna. — Vanlig 1700-talsform. — H. 180 cm. — Ljuskrona av mässing. I siraten solrosor. Ljuspipor i två rader om sex i varje. Inskrift å kulan: »GIFVEN I TESTAMENTE AF PÄR JONSSON OCH DESS / HUSTRU INGEBORG ANDERS DOTTER I ÖST-LÖNING. FÖR / SIG, OCH EFTER AFLNE STYRMANNEN ANDERS LÖNING / DEN 1/4 1796». — H. 95 cm. — Ljuskrona av mässing. Överst en dubbelörn. Ursprungligen åtta, numera sju ljuspipor i en rad, mellan ljusarmarna blomkalkar. Den tämligen stora kulan, under vilken en senare ditsatt, flygande, symbolisk gestalt hänger, har inskr.: »DENNA CRONA ÄR FÖRÄRDT / TILL INDALS FÖRSAMLING / AF HANDELSMANNEN / JONAS DAHLIN / OCH DES KIÄRA HUSTRU / SARA ASKER, STOCKHOLM DEN 1 MAY 1719». H. 75 cm. — Ljuskrona, liten, af mässing, med fem ljuspipor i en rad. H. 45 cm.

Lampett av driven och punsad mässing; i ornamentiken musselformer och vegetativa motiv. På reflexytan inskr.: »FÖRÄRT / AF / ÄNCKAN / CARIN CARLS / DÖTTER I BACKEN / ANNO 1762». — H. 38 cm. — En liknande, fast med något ändrad inskr.: »FÖR / ÄRT AF / CARI CARL DOTER / OLOF PÄRS HUSTRU / BAKEN I INDAL SO / ANNO 1770» (fig. 225). — Lampetter, 2 st., av driven och punsad mässing, utan inskr., vanlig form. — H. 33 cm. — Lampetter, 2 st., av mässing, drivet och punsat arbete av oval form med musselliknande överstycke. Å ljushållaren en plåt med inskr.: »FÖRÄRAT AF / HANDELSMAN HERR / JÖNS HOLMER MED / DES K. HUSTRU MARGRETA / AEDENIA, TILL INDALS KÖRKA / A.O 1710». — H. 80 cm. — I 1723 års Inv. nämnes »2 st. Ljusplåtar af träd förgyllte gifvne af Nils Pärsson i Harfworn» — nu borta.

Ljusarm av driven och punsad mässing. I sakristian. L. 45 cm. — Ljusarm av mässing, för predikstolen, vridbar kring ett skaft; 3 ljushållare; under den mellersta en plåt med inskr.: »TILL GUDS ÄRA / HUSETS PRYDNA / TILL GUDZ HUS. FÖRÄRAT AF / NILS PERSON / I HARFWOM». — Ljushållare av järn, medeltida med ristad streckning, skaft stående på tre fötter, avslutat uppåt med kors. Fyra uppåtböjda ljusarmar. — H. 52 cm.

Ljusstake av malm, 3-armad, med stor fotplatta. H. 39 cm. — Ljusstakar, 4 st., av malm, enkel form. H. 22 1/2 cm. — Ljusstakar, 2 st., av mässing med vridna skaft. H. 30 cm. — 2 st. d:o. H. 28 cm. — Ljusstakar, 2 st., av malm, 3-armade. H. 45 cm. — Ljusstake av mässing, 5-armad med kula å skaftet. H. 57 cm.

Mässhake med årtalet 1747 under korset å ryggvåden. RÄK. omnämna densamma: TEXTILIER

RÖKELSEKAR

INDALS
HERDAMINNE

EPITAFIUM

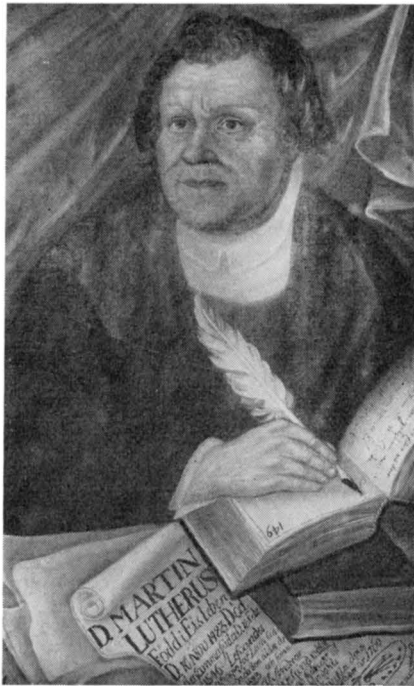

Fig. 223. Martin Luther. Målning av Andreas Eklund. 1760.

Martin Luther. Gemälde von Andreas Eklund. 1760. Martin Luther. Painting by Andreas Eklund. 1760.

»Låtit i Stockholm förfärdiga en ny mässhake af fint swart sammet med silfwersool på Bröset, silfwerkors på ryggen och breda silfvergaloner i alla kanterna, hwilken efter Handelsman Eckmans therpå lemnade Räkning, kostar 647, 29 R. 81 S». — Ryggstyckets L. 118 cm. — Mässhake, av svart sammet med silfvergaloner. Ryggvåden 133 cm. 1700-talets slut.

Kalkkläde av svart sammet. 41 × 37 cm. D:o 50 cm. i fyrkant. 1800-talet.

I ett Inv. fr. 1723 omtalas »1 st. Mässhake av siden rött och grönt» samt 1 »dito urgammal». 1763 omtalas »Ny hâf».

Rökelsekar av malm, bronserat. — H. 38 cm. 1400-talet.

I sakristian hänger »Indals Herda Minne»; ettbladstryck på pergament i svart träram, tryckt i Uppsala, utan angivet år (mellan 1763 och 1774). H. 60, B. 51 cm. (Fig. 224.)

Epitafium över Helena Catharina Lilliesköld. Oljemålning på väv i träram. Släktvapen och guldskrift med svart grund. Över vapnet står: »INSIGNIA GENEROSAE FAMILIAE LILLIESKIÖLDIORUM». Under: »HELENA CATHAR^A LILLIESKÖLD / FÖDD DEN 30 NOVEMB^R 1737 † DE^N 8

JANUAR 1776 / GUDS FRUKTAN PRYDDE DIG. DIN SNÄLLA HAND OSS / KLÄDDE / DIN FROMHET MANN OCH BARN OCH ALT HUSFOLCKET / GLÄDDE /. TILL ÅMINNELSE UPSAT AF DES BITTERLIGEN SÖRIANDE / MAKA MAG^R ANDR= G= OLDBERG, PASTOR INDALENS (IS)». — H. 126, B. 89 cm.

PORTRÄTT

Porträtt av konung Adolf Fredrik, oljemålning på duk från 1760 av Anders Eklund. Midjebild i ljus kolorit. Konungen framställd i pansar och hermelinsbrämrad serafimermantel. Underskrift: »ADOLPH FRIEDRICH, SVERIGES GÖTHES OCH VÄNDES KONUNG S. AC. H. H. (?) ARFVINGE TIL NORIGE OCH HERTIG TILL SCHLESWIG-HOLSTEIN / ANDERS EKLUND PINX 1760». H. 112, B. 80 cm. — Ramen är utförd av Jöns Nilsson. — Om kungabilden upplyses i RÄK.: »Konung Adolph Fredrics Brösbild skänckt af herr Eric Johan Drake och des Syster, Jungfru Anna Greta Drake».¹

Porträtt av Martin Luther, framställd skrivande i en bok; midjebild en face.

¹ Barn av kyrkoherden Mag. Haqvin Drake, död samma år han tillträdde pastoratet, 1745, och Märta Sebreliä.

På ett papper å bordet framför står skrivet: »D. MARTIN LUTHERUS FÖDD I EISLEBEN D. 10 NOV. 1483 DÖD DERSAMMASTÄDES D. 18 FEBR. 1546. LEVANDE AFTAGEN AF LUCA CRANACH DEN ÄLDRE ÅR 1523 OCH SEDAN AF ANDREAS EKLUND MÅLAT OCH SKÄNCKT TIL INDAHLS KYRKIA DEN 10 OCTOBER ÅR 1760». Därunder konstnärens emblem. — H. 102, B. 67 cm. — Enkel svart träram (fig. 223).

En »Jubelfäst Tafla» har funnits, till vilken Jöns Nilsson i socknestugan år 1737 förfärdigat en »en Ny Ramm». Denna ram finnes ännu bevarad och har samma form som ramen på Adolf Fredriks porträtt (se ovan). — Även har här funnits en eller flera av Hedengrans minnestavlor. 1708 uppbär nämligen »konstnären Olof Geting» snickare-, bildhuggare- och målarelön »för ramarna gorda på Hedengrans skrifter».

Golvur i rokokoform, grönt med förgyllda ornament. Skänkt till kyrkan på 1820-talet. Stod en tid i skolan.

Av Indals tvenne klockor är den äldre och mindre förfärdigad 1706 av Gerhard Meyer i Stockholm; den har emellertid senare (1821) blivit omgjuten av Esaias Linderberg i Sundsvall; ornerad med akantusbårder och ornament. Inskrifter: »IGENOM OFÖRSIKTIGHET BRÄCKT ÅR 1820 / MEN PÅ KYRKANS BEKOSTNAD ÅR 1821 / OMGUTEN I SUNDSVALL AF / ESAIAS LINDERBERG». — »ADAMS BARN! / DIG SKICKA RÄTT ATT DYRKA GUD / DÅ DIG KALLAR KLOCKANS LJUD / OCH D:WID LIKARS GRAF PÅMIN / DÖDENS MÅNGA GIFNA BUD / JEMFÖR SALOM. PRÄD. B 4 V. 17 / PSALM 90 V. 12». — Runt klockan överst: »FRÖGDER EDER AF HERRAN OCH GLÄDJENS I RÄTTFÄRDIGE LOFSJUNGER ALLA DE SOM RÄTT SINNADE ÄREN PS. 6 V. VII». — Nederst: »MÅ DINA TIENARES BARN I LANDE BLIFVA OCH DERAS ÄTT UNDER DINA ÖGONS VÅRD WARACHTIGHET EGA PSALM 102 V. 29». H. 82, Diam. 92 cm.

Större klockan är gjuten 1863 av N. P. Linderberg i Sundsvall och prydd med bårder av akantus m. m. Under ett gudsöga med omgivande kerubhuvuden står på ena sidan strofen: »HÖR GUD ÄNNU SIN NÅD DIG BJUDA! / SE TEMPLETS PORTAR ÖPPNA SIG. KAN/SKE HÄRNÄST MAN HÖR MIG LJUDA, UPP/LÅTES GRAFVENS PORT FÖR DIG. DU GÅR / EJ MER I HERRANS HUS. DITT RUM BEREDS / I JORDENS GRUS. PS. 323. 1». — På andra sidan följande inskrift: »ÅR 1863, DÅ KYRKOHERDEN L. BERGSTRÖM VAR PASTOR I / INDAHL, BLEF DENNA KLOCKA OMGJUTEN AV N. P. LINDER-/BERG I SUNDSVALL. HON VAR FÖRUT FÖRSAMLINGENS / MINDRE KLOCKA, MEN HAR NU BLIVIT TILLÖKT TILL / 5 / SKP L. 9 M STORLEK GENOM FRIVILLIGA GÅFVOR AF EN / DEL FÖRSAMLINGENS INNEVÅNARE — ÄFVEN SOM GENOM AN/DRA ÄDELMODIGA GIFVARES FRIKOSTIGHET BLAND HVILKA / FÖRTJENA NÄMNAS: GROSSHANDLAREN P. F. HEFFNER I SUNDS/VALL SOM BIDRAGIT MED 1,000 RIKS^{SD}, BÖNDERNA ERIC LARSSON / I SÅTER OCH O. P. BERGLUND / I BJÄLLSTA, HVARDERA 200 RIKS^D / HANDLANDEN J. NORMAN, NÄMNDEM. HALFVAR BACKLUND I HALL/STA, F. BOND. JACOB JACOBSSON I ÖSTANSKÅR, ENKAN MÄRTA BRITA / LANG I BJELLSTA, BÖND. J. O. YTTERBOM I BAGGBÖLE, E. SÄLLSTRÖM / I BÄCK, N. O. ZÄTTERQUIST I BACKEN, OCH WIFSTA WARFS BOLAG HVAR / DERA 100 RIKS^D». Överst runt klockan står: »ÄRA

Fig. 224. »Indahls Herda-Minne». Omkr. 1770.

Verzeichnis der Pastoren zu Indal. Um 1770. Register of the rectors of Indal. About 1770.

VARE GUD I HÖJDEN OCH FRID PÅ JORDEN MÄNNISKAN EN GOD VILJE». — Nederst:
 »FADERN BJUDER DIG KALLAR OCK GUDS SON ATT TRÄDA TRÖSTELIG INFÖR SIN NÅDESTHRON».
 H. 105 cm, Diameter 115 cm.

Fig. 225. Lappett av mässing.

Wandleuchter. 1770.
 Sconce. 1770.

SAMMANFATTNING

I. En äldre medeltida kyrka har funnits i Indal. Omkr. 1480 blir denna ombyggd, ev. helt nyuppförd, av kyrkoherden Josefus. Hans kyrka hade med säkerhet enkel, rektangulär planform.

II. Ny inredning: predikstol av Gietting och Bergström (1729), altarpopsats av Granberg och Hofverberg (1750), sakristidörr 1755 av snickaren Jöns Nilsson. (Fig. 219—221).

III. 1760 rives denna kyrka och en ny uppföres av stiftsbyggmästaren Daniel Hagman. Den var täckt av tre valv, ett större i mitten, öster och väster därom mindre valv. Taket högt och brutet åt alla sidor. Ingång mitt på sydsidan. Bland nya inventarier märkas ljusredskap, textilier och epitafium.

IV. 1848—49 får kyrkans arkitektur sitt nuv. skick: hon tillbygges med ytterligare en fönsteraxel åt v. varjämte tornet tillfogas, allt efter ritningar av byggmästaren af Trolle.

V. Restaureringar 1905 och 1938.

ZUSAMMENFASSUNG

I. In Indal gab es eine ältere mittelalterliche Kirche. Diese wurde um 1480 von dem Pfarrer Josephus umgebaut, vielleicht auch völlig neugebaut. Seine Kirche hatte mit Bestimmtheit einen einfachen rechteckigen Grundriss.

II. Im 18. Jahrhundert kamen an neuen Einrichtungsgegenständen hinzu: Kanzel von Gietting und Bergström (1729), Altaraufsatz von Granberg und Hofverberg (1750) und die Sakristeitür von dem Kunstschler Jöns Nilsson (1755). (Fig. 219—221.)

III. Diese Kirche wurde 1760 abgerissen. Gleichzeitig wurde von dem Stiftsbaumeister Daniel Hagman eine neue errichtet. Sie war mit drei Gewölben gedeckt — einem grösseren in der Mitte und östlich und westlich davon kleineren. Das Dach war hoch und nach allen Seiten gebrochen, der Eingang in der Mitte an der Südseite. Unter den neuen Inventarien sind bemerkenswert: Beleuchtungsgegenstände, Textilien und ein Epitaph.

IV. In den Jahren 1848—49 erhielt die Architektur der Kirche ihr jetziges Aussehen. Ein weiteres Joch wurde nach Westen angebaut und der Turm hinzugefügt. (Entwürfe: Baumeister af Trolle.)

V. 1905 und 1938 wurde die Kirche restauriert.

SUMMARY

I. There has existed an older mediæval church at Indal. About 1480 it was altered, perhaps totally rebuilt, by the rector Josephus. We know that his church had a plain rectangular plan.

II. In the 18th century the church was supplied with new fittings: pulpit by Gietting and Bergström (1729), altar-piece by Granberg and Hofverberg (1750), and a sacristy door by the cabinet-maker Jöns Nilsson. (Fig. 219—221.)

III. In 1760, this church was pulled down and a new one was erected by the architect Daniel Hagman. It was covered with three vaults, a larger one in the middle and smaller ones east and west of it. The ceiling is high and curbed on all sides. The entrance is situated in the middle of the south side. Among the new fittings and furniture notice should be given to the articles for lighting purposes, textiles, and a memorial tablet.

IV. In 1848—49 the architecture of the church took on its present appearance. An additional compartment was built on and a tower added, all from drawings by the architect af Trolle.

V. In 1905 and 1938 the church was restored.

MEDELPADS

VÄSTRA DOMSAGAS TINGSLAG

(SELÅNGERS, TUNA OCH TORPS GAMLA TINGSLAG)

AV

HENRIK CORNELL OCH AXEL RAPPE

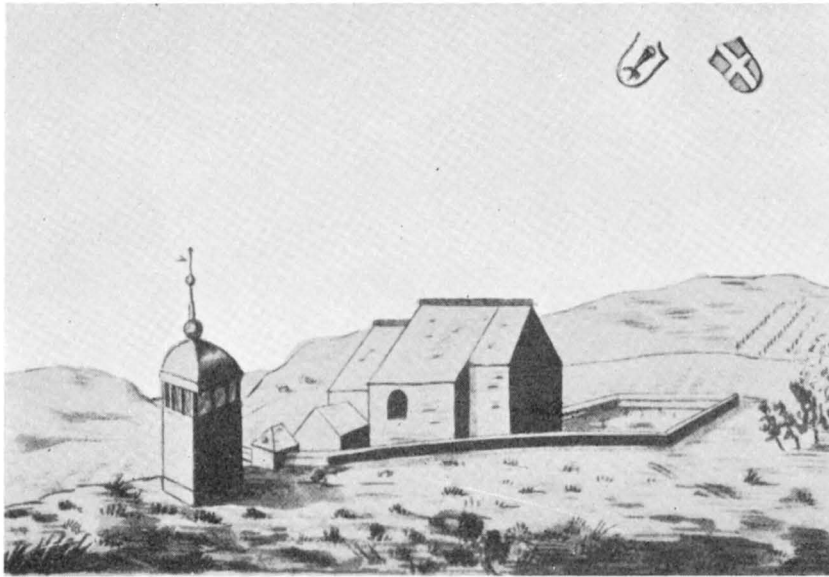

Fig. 226. Selångers gamla kyrka. Teckning av D. L. Meyer 1760. K. B.
Die alte Kirche zu Selånger. Zeichnung. 1760. The old church of Selånger. Drawing. 1760.

SELÅNGERS KYRKOR

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, SELÅNGERS TINGSLAG, HÄRNÖSANDS
STIFT, MEDELPADS VÄSTRA KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: HÜLPHERS, s. 70. — ÅSLUND, s. 342. — Hernösandsstudier, s. 38, 118, 156. —
Hernösandskatalogen passim. — GENBERG, II, s. 55. — CORNELL, s. 83, 86, 138. — BYGG-
NADSVÄRLDEN 1923, s. 372.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: A. T. A. Berättelse över kon-
serveringen av kyrkoruinen 1928—29. — B. St. Fasad och plan till kyrka 1776. Ritning till för-
ändrade bänkar 1904. — K. B. Teckning av kyrkans exteriör, av DAVID LUDVIG MEYER 1760. —
U. B. Kopia av sistnämnda teckning, utförd av C. E. ÅKERMAN 1857.

KYRKANS ARKIVALIER: I kyrkan. En stor del av arkivet gick vid en eldsvåda i präst-
gården år 1761 förlorad. Förutom räkenskaper, som finnas från 1682, bestå de konsthistoriskt
intressanta delarna av en samling räkningar, kvittenser och kontrakt, rörande nya kyrkans
byggande.

FÖRSAMLINGSHISTORIA

Selångersbygden är en av de äldsta huvudorterna i Medelpad. Selånger omnämnes
1314, men församlingen är säkert av långt äldre datum. Under Selånger lydde Sunds-
valls stad till 1822 och Sättna till 1873.

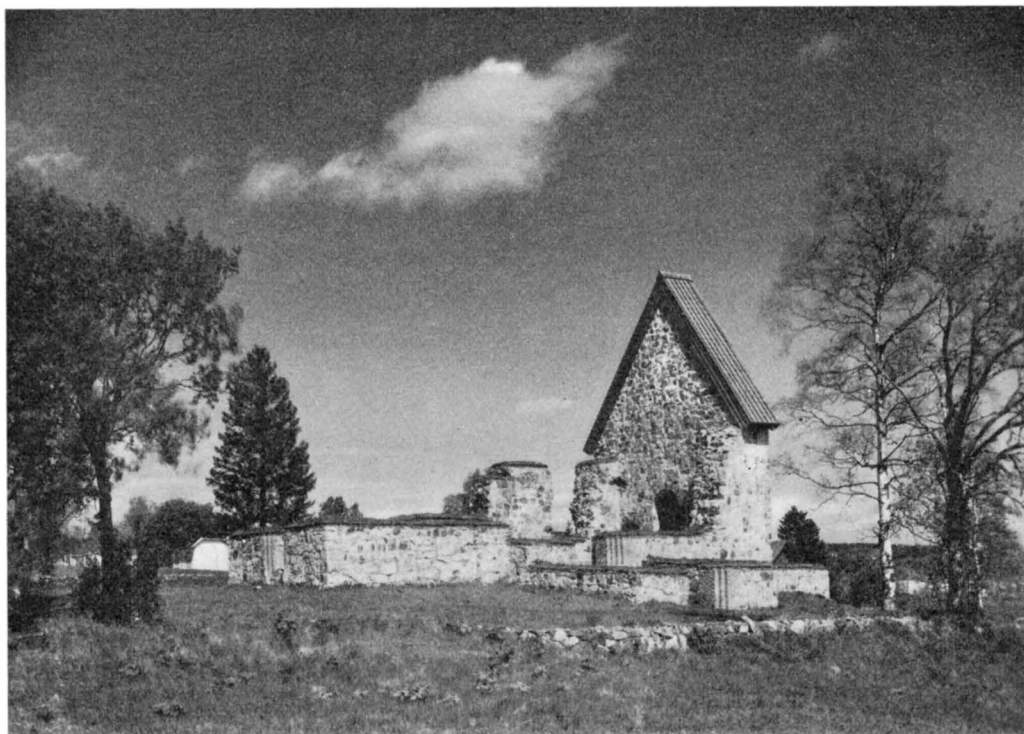

Fig. 227. Ruinen av Selångers gamla kyrka.
Die alte Kirche zu Selånger. The old church of Selånger.

GAMLA KYRKANS KYRKOGÅRD OCH KLOCKSTAPEL

Den gamla kyrkan, av vilken blott ruiner kvarstå, är belägen nära stranden av den nuvarande Selångersjön, förr en vik av havet. Kyrkogården begränsas av en till större delen raserad mur med ingång i sin nordöstliga sträckning. Ingången var försedd med en stigport. Troligen har muren varit täckt med vattentak, ehuru härom intet anges i det för tiden före 1750 mycket ofullständiga arkivet.

En klockstapel fanns vid denna kyrka, ehuru den icke bevarats till våra dagar. Dess utseende framgår av MEYERS avbildning av 1760 (fig. 226).

RUINEN AV GAMLA KYRKAN

Av murarna kvarstodo före konserveringen 1928—29 i allmänhet blott de nedre partierna till omkring 1,5 å 2 m:s höjd över den omgivande markytan. Över denna höjd voro endast vissa delar av långhusets murar bevarade, nämligen dess till nästan

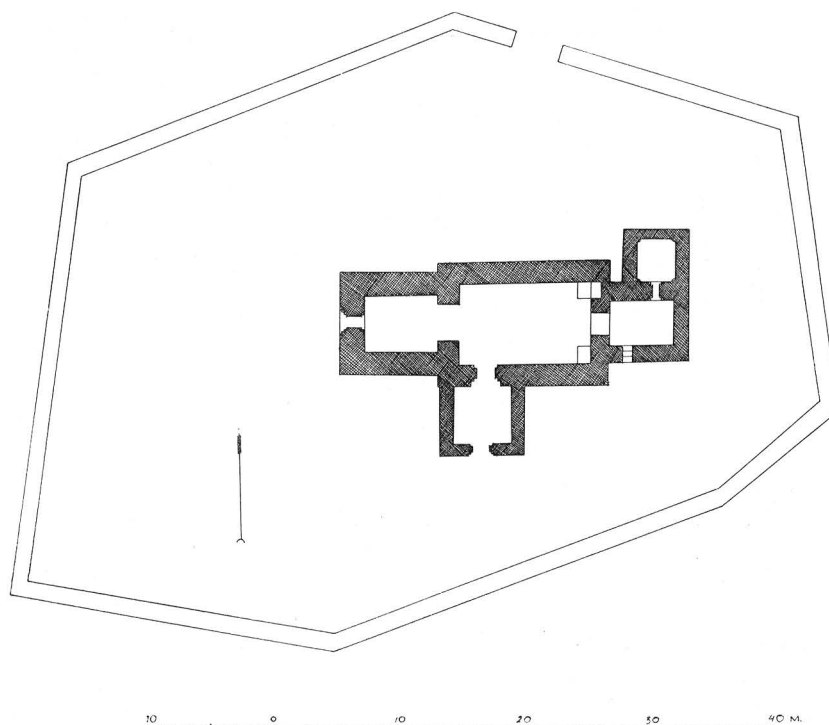

Fig. 228. Selångers gamla kyrka. Situationsplan.

Die alte Kirche zu Selånger. Lageplan. The old church of Selånger. Plan of situation.

hela sin höjd kvarstående östmur, som reste sig över den svårt skadade triumfbågen, de med denna mur sammanhängande närmaste delarna av långhusets norra och södra murar samt obetydliga rester av korets motsvarande murar, vidare det mittersta partiet av långhusets norra mur, som dock ej fanns kvar till hela sin höjd. I långhusets nordöstra och sydöstra hörn, ett stycke under långmurarnas överkant, är hörnet till ungefär 75 cm ut på väggarna fyllt med tegel. Samma sak iakttages i korets nordvästra och sydvästra hörn, där motsvarande tegelfyllning sitter omkr. 1 m lägre. Tydligt är detta resterna av tegelvalv. I långhusets nordöstra hörn finnes en nisch, täckt av en stickbåge av gråsten.

Vid konserveringen 1928—29, som leddes av arkitekten S. Anjou, ha murarna frilagts, varjämte nedfallna stenar åter upplagts. Murarna resa sig därför numera till en höjd av 2 m och mera över marken. Murkrönen ha avtäckts med lera och torv. Långhusets östgavel har täckts med ett skyddstak av bräder. I stället för den nedfallna triumfbågen har en ny båge uppmurats. Med sin trånga öppning avser den att reproducera den ursprungliga triumfbågen, sådan den byggdes vid kyrkans första uppförande och icke det utvidgade tillståndet omedelbart före ruineringen.

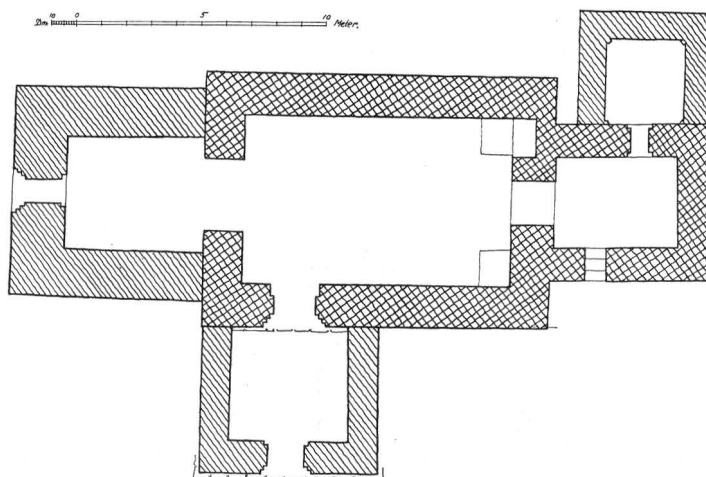

Fig. 229. Selångers gamla kyrka. Plan. De äldsta byggnadspartierna äro markerade genom dubbelskraffering.

Die alte Kirche zu Selånger. Grundriss.

The old church of Selånger. Plan.

BYGGNADS-
HISTORIA

De bevarade resterna av kyrkan, kompletterade med MEYERS bild av 1760 och de sparsamma underrättelserna hos HÜLPHERS, ge oss en tämligen fullständig bild av, hur den en gång tett sig. Den bestod av långhus, ett något mindre och smalare, rakslutet kor, torn i v., sakristia på korets n. sida samt vapenhus på långhusets sydsida. Byggnadsmaterialet är gråsten; i långhus och kor funnos valv av tegel. Ingången till tornets bottenvåning tyckes ha haft en treklöverformad båge (MEYERS avbildning).

VALV-
MÅLNINGAR

Kyrkan var invändigt prydd med valvmålningar, som bl. a. innehöllo ärkebiskop Jac. Ulfssons vapen (HÜLPHERS), vilket daterar målningarna till tiden 1469—1515. Vid restaureringen 1928 påträffades putsstycken med spår av målning. Om valv och målningar äro samtida, är ovisst; det torde dock ej vara uteslutet, att så är fallet, då valven av de bevarade spåren att döma varit senare inslagna och man från andra håll känner, att valvslagning och kalkmålningar under senmedeltiden ofta utfördes i en följd.

Kyrkans egen datering blir härigenom dock endast bestämd till tiden före valvslagningen (1469—1515). Planen och frånvaron av tegel ange emellertid ett tidigare skede, vars slutpunkt väl ej bör ligga alltför långt fram på 1300-talet. Kor och långhus äro uppförda samtidigt, av allt att döma på 1200-talet; tornet, sakristian och vapenhuset äro senare tillbyggnader, förmodligen från 1400-talet.

Den av HÜLPHERS omtalade traditionen, enl. vilken Selångers kyrka skulle vara byggd av en munk vid namn Josefus, som verkat som kyrkobyggare i dessa trakter på 1400-talet, kan därför endast tillämpas på dessa senare tillbyggnader samt tegelvalven. Jfr beskr. av Indals kyrka.

Fig. 230. Selångers nya kyrka.

Die neue Kirche zu Selånger. The new church of Selånger.

Av träinredningen är nu ingenting bevarat. De skriftliga upplysningar, som stå INREDNING
till buds, äro ytterligt knappa. Vi veta endast, att kyrkan i väster trol. hade
dubbla läktare. 1693 omtalas, att taket panelades i kyrkans bakre del, även om-
talas »gypsarbeta».

SELÅNGERS NYA KYRKA

KYRKOGÅRD

Den nya kyrkan är belägen ett stycke norr om den gamla. Kyrkogården om-
gives till större delen av terrassmur och f. ö. av vanlig mur, allt av gråsten. I söder
och norr ingångar med murade stolpar och smidda järngrindar. Stolparna avslutas
av pyramidformiga spåntak. I väster en vitputsad stigport med rundbågig öppning och

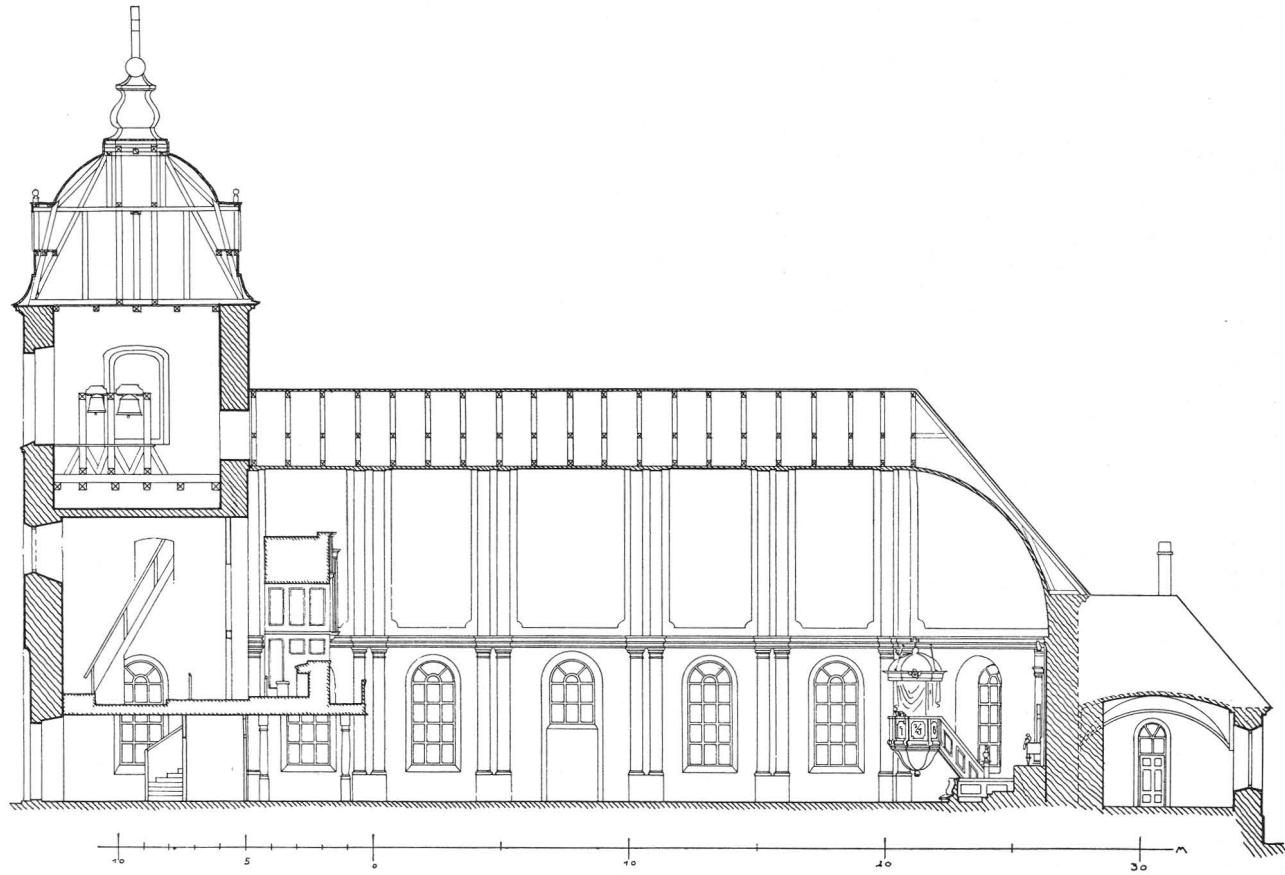

Fig. 231. Längdsektion.
Längsschnitt. Longitudinal section.

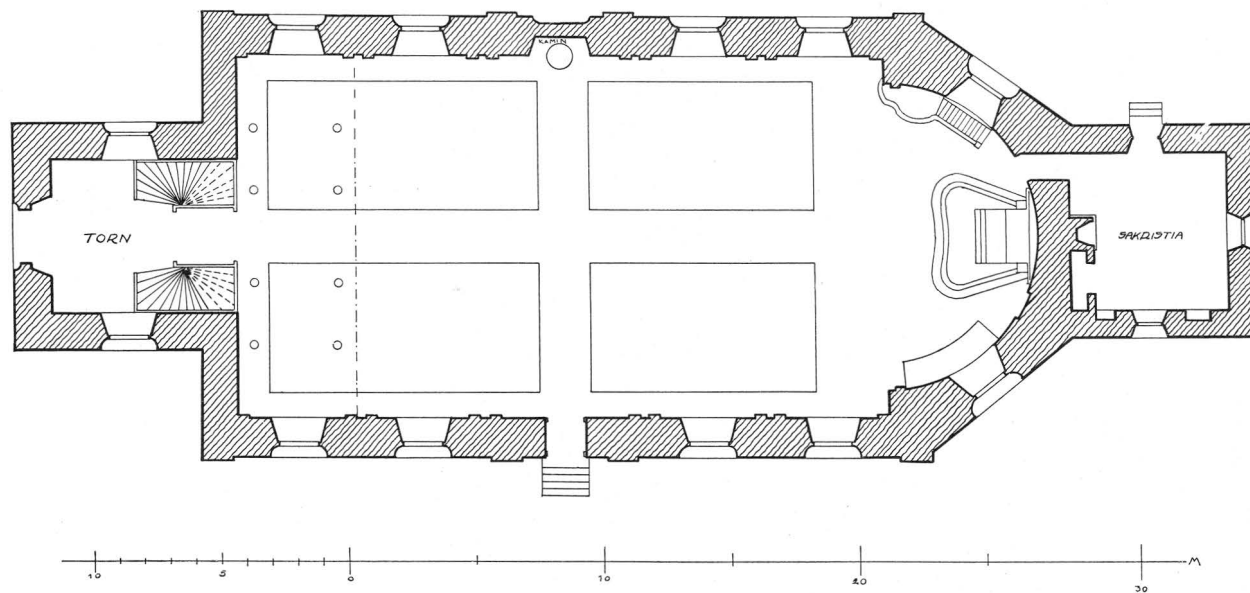

Fig. 232. Plan.
Grundriss. Plan.

Fig. 233. Interiör mot koret.

Blick auf den Chor. Interior towards the choir.

smidda järngrindar från 1800-talets förra del (fig. 230). På området mellan de båda kyrkorna och i omedelbar anslutning till den gamla kyrkogården har år 1925 en ny begravningsplats anlagts.

KYRKOBYGGNADEN

Selångers nya kyrka består av långhus med en utvändigt trekantig och invändigt halvcirkelformig, absidal avslutning i öster samt torn i väster och sakristia i öster (fig. 231—232).

EXTERIÖR Materialet är gråsten med tegel i fönster- och dörromfattningar, i tunnvalvets nedre delar samt absidvalvet. — Yttermurarna slätputsade i vitt. Såväl tak som tornhuv äro klädda med svarttjärad spån, huvens krön med kopparplåt.

Tornets portal omfattas av en mycket hög nisch. Ovanför denna en av målat blått draperi omgiven trätavla med följande inskr.: »TILL. / DEN. HÖGSTES. ÄRA. / UPPBYGGDES. DENNA. KYRKA / ÅR. 1781. / DÅ / GUSTAF. III. STYRDE. RIKET». Ovanför och bakom denna platta rester av ett målat riksvapen. — I bottenvåningen äro fönster i norr och söder. I andra våningen ett rundfönster ovanför portalen. Klockrummet erhåller sitt ljus genom fyra rektangulära fönster med träluckor. På vardera av tornhovens fyra sidor plats för urtavla.

Långhusets fasader indelas av svagt framspringande pilastrar. En profilerad taklist löper runt hela kyrkan och är även förd omkring tornet. Fönstren äro 5 på nordsidan, 4 på sydsidan samt ett mindre ovanför portalen och ett på vardera snedsidan i öster, samtliga omfattade av påfallande höga nischer. Solbänkarna äro täckta av tjock spån. Huvudingången är förlagd mitt på långhusets sydsida och har trappa av granit.

Sakristian har ingång på norra sidan samt fönster i öster och söder.

I tornets bottenvåning leda tvenne trappor upp till orgelläktaren. Golvet är av trä. I andra våningen ett fönster i östmuren mot orgelläktaren. Ingång till långhusvinden från tornets tredje våning, under klockrummet.

Även långhuset har golv av trä. De i gulvitt putsade väggarna indelas liksom ytterväggarna av svagt framspringande pilastrar med kapitäl, som motsvaras av förkroppningar i den profilerade taklisten. Innertaket utgöres av ett tunnvalv av trä och tegel (se nedan Nya kyrkans byggnadshistoria). Det indelas av kopplade gördelbågar, stödjande på väggarnas kopplade pilastrar, fälten mellan dessa inramade av släta putsband. Putsningen i gulvit ton. — Uppvärmningen sker genom en kamin på norra och en på södra långväggen.

Fig. 234. Interiör mot orgeln.

Blick nach der Orgel. Interior towards the organ.

TORN

LÅNGHUS

SAKRISTIA

INTERIÖR

LÅNGHUS

NYA KYRKANS BYGGNADSHISTORIA

En ritning till ny kyrka från 1776 förvaras i B. St. Denna blev dock ej till alla delar följd, då kyrkan byggdes. Arbetet begynte 1780 men var ej fullt avslutat förrän efter 1785. Byggmästare voro D. Lundquist i Gävle samt hans svärson J. Chr.

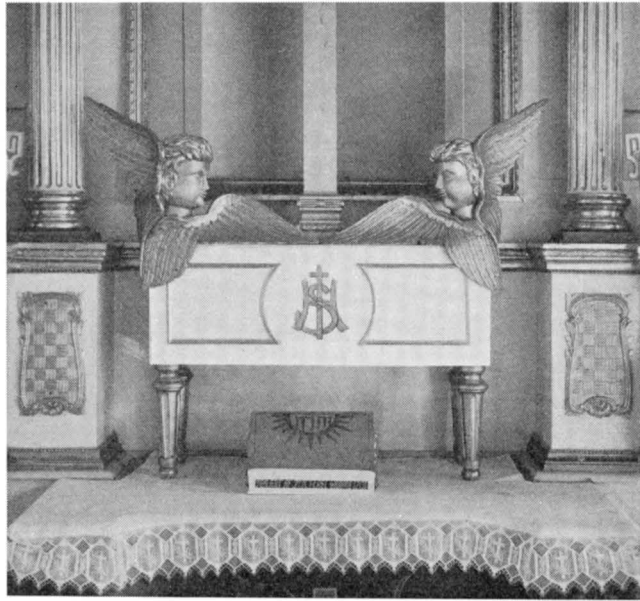

Fig. 235. Detalj av altaruppsatsen, av Olof Berggren. 1790.

Detail des Altaraufsatzes, von Olof Berggren. 1790. Detail of the altar-piece, by Olof Berggren. 1790.

Loëll. Den sistnämnde tycks ha lett arbetena på platsen. Loëll täckte kyrkan med tunnvalv av tegel, vilket man dock redan 1785 beslöt att nedtaga av fruktan för att det skulle störta in. Det ersattes med det nuvarande trätunnvalvet, varvid dock tegelvalvets nedersta delar bibehölls.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

ALTAR- ANORDNING

Altare av trä jämte altaruppsats av samma material, vitmålad, med förgyllda ornament. Den har i mitten en nisch, upptagen av ett kors och omgiven av en arkitekturanordning (se fig. 233), bestående av tvenne korintiska kolonetter vilka uppbära ett entablement. I dettas gavelfronton Kristus i en molnsky, omgiven av knäböjande änglar. På själva altaret står en låda på fyra fötter; på lådan keruber och ett kors (Förbundets ark). Altarprydnaden är utförd 1790 av bildhuggaren Olof Berggren från Borgsjö. På fondväggen bakom altaret har målats ett arkitektoniskt motiv, bestående av fyra korintiska kolonner, uppbärande ett kraftigt entablement samt ett i målning framställt, kassetterat valv, därovanpå ett krön med änglar, som hålla ett hela altaranordningen omslutande, blått draperi. — Altarringen är bukig, med förgyllda emblem i fält mellan likaledes förgyllda voluter.

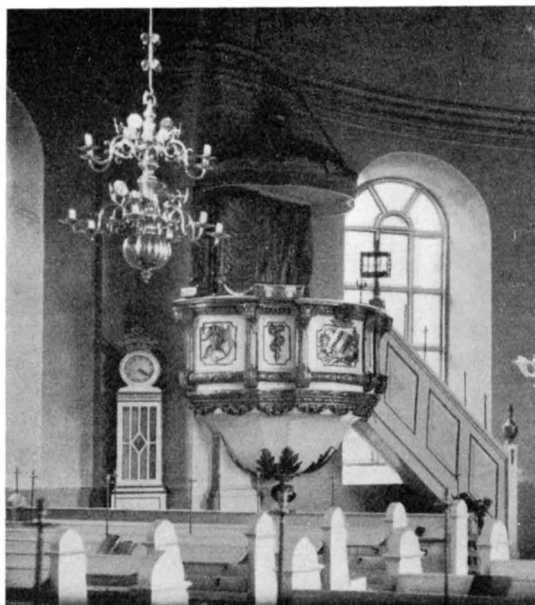

Fig. 236. Predikstolen, av Olof Berggren. 1790.
Kanzel von Olof Berggren. 1790. Pulpit by Olof Berggren. 1790.

Predikstolen (fig. 236) av Olof Berggren 1790 har rak korg, indelad i fält med förgyllda emblem och är i övrigt prydd med förgylld ornering. Målningen såväl på denna som på altaruppsatsen är åtminstone till större delen ny. — På predikstolen ett timglas (H. 112 cm) från 1790-talet.

De öppna, vitmålade bänkarna tillkommo 1904.

I kyrkans västra del en av runda träkolonner buren läktare; bröstningen är genom små förgyllda kolonnetter indelad i fält. Orgelfasadens nedre del är målad i mar-

Nummertavla med förgylld ram på vitmålad fot. Förmodligen omkring 1790. — En nummertavla från 1600-talet, av svartmålat trä med siffror målade på svarta träbrickor.

Fot till dopfunt av kalksten, H. 65 cm, urspr. bestående av två block, skaftet och basen. Skaftet siras av mänskliga huvuden, bitande i ormar, som synas dragna genom ringar på skaftets nedre del. Motivet återgår på en äldre funtgrupp, nämligen Majestatis. (Fig. 237). (Jfr ROOSVAL i Hernösandsstudier, s. 38 ff.). 1928 upptäcktes tre fragment av cuppan norr om gamla kyrkan utanför dess kyrkogårdsmur. På ett av dem ses S. Martin till häst, med svärdet delande sin kappa (för en tiggares skull). På ett annat ses ett biskopshuvud, en kräkla, ytterligare ett huvud. Mitten av 1200-talet.

PREDIKSTOL

TIMGLAS

BÄNKINREDNING

LÄKTARE OCH ORGEL

NUMMERTAVLOR

DOPFUNT

DOPSKÅL Dopskål av tenn med lock. Stämplrar: 1. Tre kronor i sköld. 2. En bock (=Hudiksvall). 3. H. 2(= 1790). 4. C. F. B. (två gånger). Avlång rokokoform.

NATTVARDSKÄRL Kalk av silver. H. 23 cm. Inskr.: 1. »OMGIORD OCH TILLÖKT ÅR 1780 FÖR 200 DALER KOPP^{MT} / GIFNE SÅSOM TESTAMENTE, EFTER AFLE PROBSTEN MAG^R SALOMON ÅMANN / FÖDD ÅHR 1725. COMMUNISTER I SILLÅNGERS PASTORAT 1756 / PASTOR DERSTÄDES 1769, OCH DÖD DEN 27 MARTS 1777 AF / DESS ENKEFRU BRITA CATH: NORDIN SAMT 2^{NE} AF VIII HONOM ÖFVERLEFVANDE BARN»; 2. (Innehåller Ps. 34 v. 9). Stämplrar 1. Tre kronor. 2. Sundsvalls vapen. 3. P. S. (= Petter Sellerstedt, mästare i Sundsvall 1764—1808). 4. X (= 1780). Tillhörande patén. Diam. 14 cm. Inskr. på undersidan: »ÅHR 1780 / OMGIOR D OCH TILLÖKT / MED THY ÅTFÖLJA(N)DE KALK, / IGENOM AFLE^{NE} PROBSTENS MAG^R / SALOMON ÅMANS ARFWINGARS / OMSORG OCH BEKOSTNAD / SALIG ÅR DEN SOM ÅTER BRÖD UTI GUDS RIKE, / LUC: 14: V: 15».

Kanna av silver. H. 30,5 cm. Inskr. på livet: »ÅR 1817 / OMGJORDES DEN GAMLA COMMUNIONSKANNAN / SOM VÅGDE 56 LOD, / OCH TILLÖKTES DENNA NYA MED 30¹/₂ LOD». Stämplrar: 1. Tre kronor. 2. Sundsvalls vapen. 3. N. SUNDING (mästare i Sundsvall 1806—1809, även senare), L3 (= 1817).

Oblatask av silver. L. 12,5 cm. Oval. Driven ornering av fågel- och växtmotiv. Inskr. på locket: »GUDZ H. NAMPN / TILL ÅHRA OCH SELLÅNGERS / KYRCKIOS BEPRYDELLSE GIFWER / BEFALLNINGSMANS SAL. DANIEL BERTILLSONS EFTERLEFVERSKA EHREBORNE OCH MYCKET HEDER / WÅRDE MATRONA HUSTRU CHRISTINA LARSDOTTER / DENNA SILFVER ASCK / A^O 1685». Under botten en två gånger upprepad stämpel: DB (= Daniel Bertillson?). — Oblatsked av silver. L. 14 cm. Stämpel: A (?) S. Omtalad i Inv. 1767.

LJUSREDSKAP Ljuskröna av mässing med sex armar i två kransar. Inskr.: »UTAF / HANDELSMANNEN I SUNDSVALL / OLOF WESTMAN / OCH / DE^S HUSTRU / CHARL: MAR: DOROTH MODÉE / ÅHR 1796». — Ljuskröna av mässing med åtta armar i tre kransar. Inskr.: »TILL GUDS NAMNS ÅRA OCH SILLÅNGERS KYRKIAS PRYDNAD / ÅR DENNA LIUSKRONA GIFWEN A^O 1740 AF HANDELSMANNEN / I SUNDSWALL HERR ERICK NORDEHOLM OCH DESS KIÅRE HUSTRU / DYGDDESAMME MATRONA MÅRTA HÖGSTRÖM SAMT ÅMINNELSE EFTER SIN / FADER OCH SWÅRFADER HANDELSMANNEN I SUNDSWALL SAHL. MARTIN HÖGSTRÖM SAMT MODER OCH SWÅRMÖDER DYGDDESAMME MATRONA / INGBORG ÅNGMAN». — Ljuskröna av mässing (på läktaren). Inskr.: »TILL GUDS NAMPNS ÅHRA OCH SILLÅNGER / KYRKIA TIL PRYDNAD ÅR DENNA LIUSKRONA SKIENCKT I / TESTAMENTE EFTER NEMDEMANNEN PER MATSON I KOL / STAD OCH DES HUSTRU ANNA JONSDOTTER KIÖPT FÖR / 100 DR KOPP^{MT} OCH GUTIN I STOCKHOLM / ÅHR 1711».

Ljuskröna av mässing för 16 ljus i två kransar krönt av fläkt örn. Inskr.: »TORSTEN · IONÆ · HELSINGUS · PASTOR · HANS HUSTROR / 1) ELISABETH · CASTENS · DOTTER · 2) ELISABETH · LARS / DOTTER · HANS · BARN · MEDH · THEN · ANDRA · / HUSTRON · MARGARETA · TORSTENS · DOTTER · / ÅHR · 1660».

Glaskröna för 12 ljus i en krans. Ny.

Fig. 237. Dopfuntsfot. 1200-talets mitt.

Fuss eines Taufsteins. Mitte Base of a font. Middle
des 13. Jahrh. of 13th century.

Ljusplåtar av driven mässing. 1. Ett par, H. 53 cm. Inskr. på reflexytan (på båda): M. N. S. / A. A. D. — 2. Ett par, H. 57 cm. Inskr. (på båda): G. O. D. G. / A^O 1706. — 3. a): En med H. H. S. / B. H. D. (H. 44 cm.) samt två utan inskr. H. 39 och 49 cm.

Ett par trepipiga ljusarmar av malm (på altaret). H. 44 cm. Under foten (på båda): 1795. — Tvåpipig ljusarm av driven mässing. Inskr.: »GIFVEN AV HANDELSMANNEN / OLOF SIÖDIN / SAMT / DESS KIÅRA HUSTRU / INGRID LINDSTRÖM ÅR 1779». — Ett par trepipiga ljusarmar (på läktaren). Inskr. (på båda): »ERIC SEPERSON HUSTRU ANNA MÅRTENS DOTTER ÅR 1746».

Mässhake, av röd sammet med smalt kors av silvergalon. H. 132 cm. 1700-talet. TEXTILIER

Håv av grönbrun sammet med silverfransar och silvergalon. Vidhängande inskr.: »FÖRÄRD / TILL SILLÅNGERS KYRKA / AF / BONDEN LARS OLOFSON SAMT / DESS KÄRA HUSTRU CHATA / RINA JOHANS / DOTTER F. BERGSÅKER ÅR 1779 D. 6 JUNII / DÅ KYRKOHERD. MAG: DILL / NER HÖLT FÖRSTA / SOKN STÄMMAN». — Håv av grönbrun sammet med silverfransar och silvergalon (något olik föreg.). — Håv av vitt, blommigt siden med silver- och guldbroderier.

Huvudbanér tillhörande häradshövdingen Erich Theet, död 1693. H. 216 cm. HUVUDBANÉR (fig. 238). Sköld omgiven av gröna, försilvrade och förgyllda akantusblad. Överst ett hjorthuvud på en halvmåne. I skölden tre silverstjärnor i rött fält; därunder ett snedställt rött kors med guldbårder. Inskr.: »HANS KONGL. MAIJETZ TROMAN OCH HÄR /

Fig. 238. Huvudbanér för häradshövding Erich Theet, död 1693.

Funeralwappen über Erich Theet, gest. 1693. Hatchment of Erich Theet, d. 1693.

RADS HÖFDING: ÖFWER: MEDELPAD: DEN EDLE / OCH WÄLBORNE: HERR: HERR ERICH TEET: ÄR FÖDD: HIT: TIL / WERLDEN: ÅHR 1646 DEN 5 JANUARI OCH: UTI HERRA / NOM SALIGEN AFSOMNAT: A^O 1693: DEN 15 JANUARI».

Värja, avbruten. L. 60 cm. På de plana sidorna löper en spetsig ås ända fram till fästet. S-formig parerstång. Dess uppböjda gren är bredast på mitten. Tumbygel på insidan med snäckformig skyddsplåt. Parerplåt i form av en snäcka, vars ned-sänkta delar äro försedda med små hål. Kavle av trä, lindad delvis med flätad och delvis med enkel mässingstråd. Pärnformig, refflad stälknapp, överst slutande med en liten knapp. Fästets alla metalldelar äro sirade med växtornament. 1600-talet. VÄRJA

Bokpall på altaret. L. 47, H. 26 cm. Inskr.: »FÖRÄRT AF MICHAEL GRAN 1701». — MÖBLER OCH BOKPALL (i sakristian). L. 51, H. 21 cm. 1600-talets senare del. DIVERSE

Golvur. H. 300 cm. (se fig. 236). Inskr.: »E. G. S. M. G. N. D. / 1848».

Straffstock med fyra hål samt skampall förvaras i tornet.

Sockensigill med två parallella fiskar i mitten. Omskrift: SILLÅNGERS SOCKEN.

Kyrkan äger två klockor. På den större läses: »GUDI TIL ÄRA / OCH SILLÅNGERS FÖRSAMLING TIL TIENST / GUTEN 1675 AF 3¹/₂ SKEPS^S VIGT / OMGUTEN I SUNDSWALL 1765 / MED 1 SKEP^S TILLÖKNING AF CARL JAC. LINDERBERG / FÖR (?) DALER KOP^{MT}. BETALTE MED KYRKANS MEDEL / FÖRSAMLINGENS SAMMANSKOTT OCH / HINDRIC ERSSONS I RASÅSEN SKÄNKTA 200 DALER KOP^{MT}». Mitt i inskriften är ett krucifix. Därunder: »BEVARE TIN FOT NÄR TU GÅR TILL GUDS HUS OCH KOM TILL ATT HÖRA. E (?) V. 17». På andra sidan: »PASTOR PROBSTEIN MAG. JOH. LAUR. HUSS / COMINISTER MAG. SALOMON ÅMAN / ADIUNCTER HR. LARS HUSS OCH ERIC NEANDER / KYRKOWERDAR OLOF PÄRSSON I BERGSÅKER / PER NILSSON I KÅLSTAD». KLOCKOR

Den mindre klockan bär följande inskrift: »KUNG FREDRICHS DÖD MIG SVÅRA BRÄKTE, KUNG ADOLPHS THRON MIG ÅTER LÄKTE. JAG SPRUCKEN OCH OMGUTEN BLEV I SUNDSWALL DÅ MAN ALLMÄNT SKREF 1751».

Enligt GENBERG (II, 57) bar på hans tid större klockan följande inskr.: »Komne ähre wi af Jacobs huus, låt oss wandra i Herrans lius. Olof Pedersson Ström, Befallningsman i Herjeådalarne. Ærewördig och Höglärd M. Ivarus Teeth Pastor i Silånger, Sundswall och Sätne. Bestält och härutinnan förärat 200 D. K. M. af Befallningsman i Jemteland Wälbetrodde Daniel Berthilsson An. 1672. Lofwer Gud i hans helgedom: lofwer honom med klara symbaler och wälklingande. S. Jöran Putens änka låtit giutan An. 1672. Edell och Wälbördig Herr Eric Teet till Sunnarö, Häreshöfding öfver Medelpadh». — Förenad med inskriften var familjen Theets vapen. Om den mindre klockan säger GENBERG, att den hade en inskr., varav man endast kunde urskilja att den var gjuten i Lübeck år 1608.

SAMMANFATTNING

I. Äldsta kyrkan i Selånger, som nu ligger såsom ruin (konserverad 1928—29) härstammar från 1200-t. — Kor och långhus.

II. Sannolikt på 1400-t. tillkomma torn, vapenhus och sakristia.

III. Kyrkan dekorerades mellan 1469 och 1515 med kalkmålningar, sannolikt i samband med insläende av stenvalv.

IV. Ny kyrka, den nuv., uppföres 1780—85, av D. Lundquist och J. Chr. Loëll, och förses 1790 med altarpupsats och predikstol av Olof Berggren.— Under loppet av 1700-t. tillkomma ljusredskap och textilier.

V. Restaurering 1904, varvid bl. a. den öppna bänkinredningen utföres.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Die älteste Kirche in Selånger, die jetzt eine Ruine ist (konserviert 1928—29), stammt aus dem 13. Jahrhundert und besteht aus Chor und Langschiff.

II. Wahrscheinlich im 15. Jahrhundert kamen Turm, Vorhalle und Sakristei hinzu. (Fig. 226—229.)

III. Zwischen 1469 und 1515 wurde die Kirche mit Kalkmalereien geschmückt, wahrscheinlich zur selben Zeit, als Steingewölbe gelegt wurden.

IV. Eine neue Kirche — die jetzige — wurde in den Jahren 1780—85 von D. Lundquist und J. Chr. Loëll errichtet. 1790 erhielt sie einen Altaraufsatz und eine Kanzel, ausgeführt von Olof Berggren. (Fig. 230—236.) Im Laufe des 18. Jahrhunderts kamen auch Beleuchtungskörper und Textilien hinzu.

V. Im Jahre 1904 wurde die Kirche restauriert. Dabei wurde u. a. das offene Gestühl ausgeführt.

SUMMARY

I. The oldest church at Selånger, now a ruin (preserved in 1928—29), dates from the 13th century and consists of choir and nave.

II. Probably in the 15th century a tower, porch, and sacristy were added. (Fig 226—229.)

III. Between 1469 and 1515 the church was decorated with mural paintings, probably in connection with stone vaulting.

IV. A new church — the present one — was erected, by D. Lundquist and J. Chr. Loëll, in 1780—85. In 1790 an altar-piece and pulpit were added by Olof Berggren. (Fig. 230—236.) In the course of the 18th century, articles for lighting-purposes and textiles were added.

V. In 1904 the church was restored, in doing which, inter alia, the open pews were made.

Fig. 239. Sättna kyrka.
Die Kirche zu Sättna. Sättna Church.

SÄTTNA KYRKA

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, MEDELPADS VÄSTRA DOMSAGAS
TINGSLAG, HÄRNÖSANDS STIFT, MEDELPADS VÄSTRA KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: HÜLPHERS, s. 75. — Hernösandsstudier, s. 86, 112, 134. — Hernösandskatalogen passim. — GENBERG, II, s. 61. — CORNELL, s. 88, 211, 240, 252. — BYGDÉN, III, s. 231.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: A. T. A. Plan och fasad av nya kyrkan från söder. — B. St. Uppmättningsritning av gamla kyrkan, 3 blad, samt ritning för tillbyggnad, 3 blad.

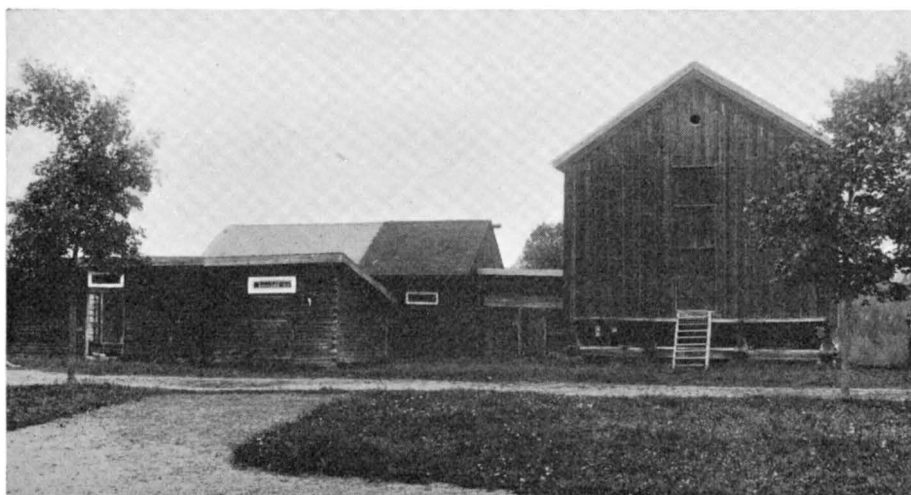

Fig. 240. Sockenmagasin och stallar.

Gemeindespeicher und Kirchenställe. Parish warehouse and church-stables.

FÖRSAMLINGSHISTORIA

Sättna fanns 1314 som annex till Selånger, att döma av uttrycket »Silanger cum annexa» (D S 3 nr 1946). Församlingen erhöll egen komministratur 1810 och kyrkoherde 1873.¹

KYRKOGÅRD OCH KLOCKSTAPEL

Kyrkogården, som i senaste tid utvidgats åt söder, är delvis omgiven av stenmur, delvis av trästaket. På kyrkans västra sida reser sig en kyrkogårdsport. 1841 fattade sockenstämman följande beslut: »Skulle en stegport muras av tegel liknande den västra vid Selångers kyrka» samt »portarna skulle förfärdigas af klenmeden Lögdquist på Lögdö». Tydligt avses härmed den nuvarande porten med dess smidda järngrindar. Väster om kyrkogården äro stallar och sockenmagasin belägna (fig. 240).

Klockstapel fanns här vid slutet av 1600-talet men har sedermera rivits.

¹ STYFFE, Skandinavien under unionstiden, 3:dje uppl. 1911 s. 395, uppräknar »Settna, nu Sättna, som lærer hafva en gammal kyrka» bland socknarna i Ångermanland, tydligen på grund av någon förväxling.

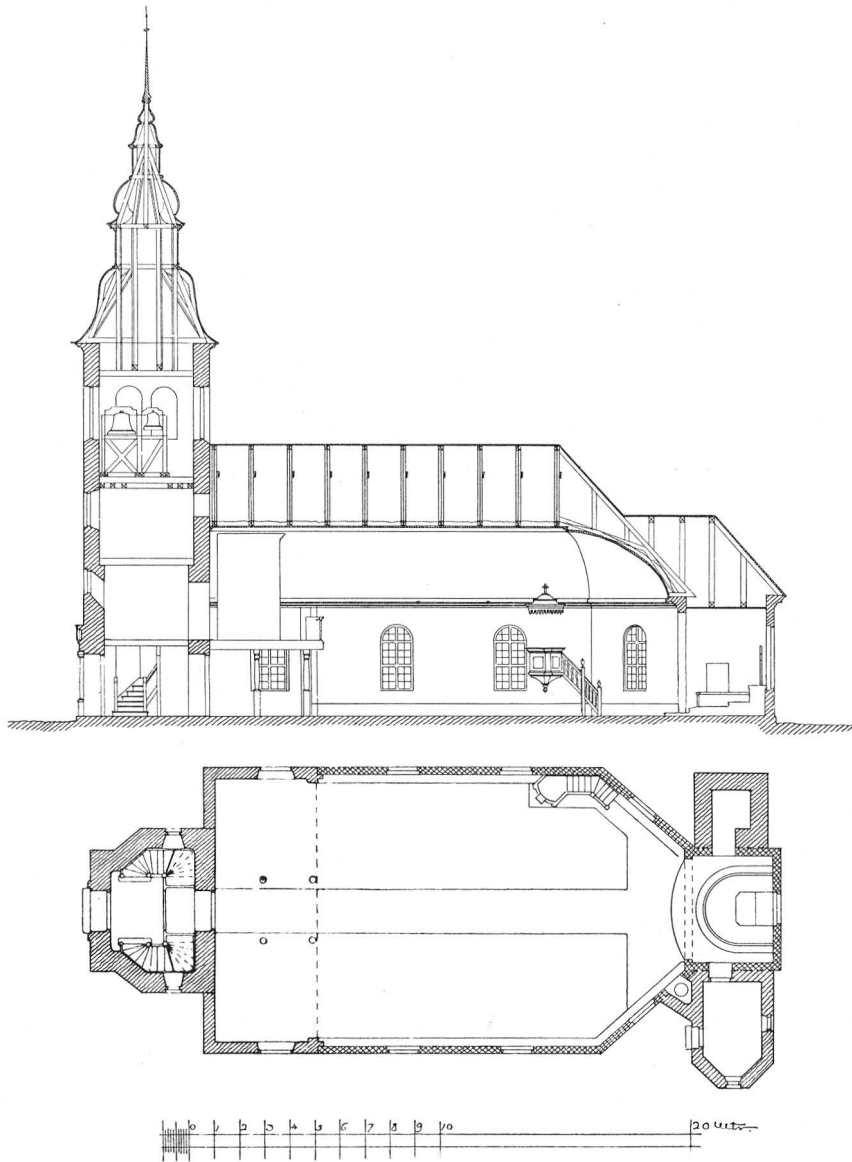

Fig. 241—242. Sektion och plan. De äldsta byggnadspartierna äro markerade genom dubbelskräffering.

Längssnitt und Grundriss. Die ältesten Gebäudeteile sind durch Doppelschräffierung hervorgehoben.

Longitudinal section and plan. The oldest parts of the building are marked by double hatches.

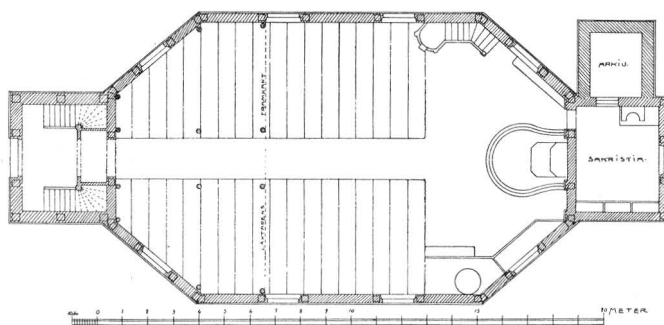

Fig. 243. Plan av kyrkan före senaste utvidgningen.

Grundriss der Kirche vor der letzten Erweiterung. Plan of the church before its latest enlargement.

KYRKBYGGNADEN

HUVUDELAR Kyrkan består i sitt nuvarande skick av torn i väster, rektangulärt långhus med tresidig avslutning i öster, vartill kommer ett rakt avslutat kor. Tillbyggnader till detta äro i norr arkiv och i söder sakristia, den senare med tresidig avslutning åt sydsidan.

MATERIAL Byggnadsmaterialet är trä med undantag för arkivet och de delar, som 1909 tillbyggdes i tegel, nämligen långhusets västligaste del, tornet och sakristian. —
EXTERIÖR En cementerad sockel löper runt hela kyrkan. — Murar och väggar blevo under den nämnda restaureringen 1909 vitputsade såväl ut- som invändigt.

Tornhuvuven är beklädd med kopparplåt, kyrkans övriga yttertak sedan 1909 med eternitskiffer.

Tornet, avslutat upptill av en profilerad list, krönes av en tämligen hög och nedtill karnisprofilerad huv, avslutad av ett kors. Klockrummet erhåller sitt ljus genom rundbågiga tvåkopplade fönster åt alla fyra sidorna. Portal i väster.

Långhuset har fyra rundbågiga fönster på var sida, varav ett är beläget på vardera av det 3-sidigt avslutade långskeppets snedsidor (dessa med färgat glas). — Även i korets östra ände ett fönster. — Sakristian har utom från koret ingång även direkt utifrån, i v., samt fönster i ö. och s. — Till arkivrummet kommer man endast från koret. Fönster saknas.

INTERIÖR I tornets bottenvåning äro trapphus utbyggda i norr och söder med uppgång till orgelläktaren. —

Det inre täckes av ett tunnvalv av trä. Valv och väggar äro försedda med ornaments- och figurmålningar utförda år 1910 (scener ur Kristi historia). Väggen avslutas upptill av en profilerad list. Koret har ett mycket platt tunnvalv.

Golv av trä.

Uppvärmningen sker genom en kamin, placerad i en in mot kyrkan vettande nisch i sakristians mur.

Fig. 244. Interiör mot koret.

Blick auf den Chor. Interior towards the choir.

BYGGNADSHISTORIA

Om den äldsta kyrkan i Sättna¹ veta vi föga. Måhända var den av trä och uppförd senast under 1300-talet, att döma av triumfkrucifixet fig. 247.

År 1651 bygges »en ny trä kyrkia». Men icke heller om dennas utseende känna vi mer, än att den var prydd med målningar. Den nedrevs 1742, och en ny kyrka av trä uppfördes av byggmästaren Sam. Hasselberg från Stockholm. Denna kyrka hade åttkantig planform (se fig. 243), det nuvarande koret tjänade som sakristia och långhusets tresidigt avslutade östra del som kor. Det enl. ritn. rektangulära och i bottenvåningen fönsterlösa tornet var täckt av spåntak i jämnhöjd med långhusets åt båda sidor avvalmade och likaledes spånklädda yttertak. Klockrummet hade åt alla fyra sidorna rakavslutade öppningar, försedda med träluckor. Det hela kröntes av en spånklädd huv med flöjel.

¹ Belägen nära den nuv. prästgården. — Preliminär undersökning förberedes.

Fig. 245. Altarskåp. 1500-talets början.

Altarschrein. Anfang des 16. Jahrh. Altar-screen. Early 16th century.

Sitt nuvarande utseende erhööll kyrkan genom en reparation 1862 och en ganska genomgripande nybyggnad år 1909. Vid detta tillfälle tillbyggdes långhusets västligaste del med c:a en fjärdedel av sin längd, torn och sakristia, allt av tegel, och erhööll kyrkan sin nuvarande takbeklädnad.

Fig. 246. Målning på dörr till altarskåpet fig. 245.

Malereien auf der Tür des Altarschreins Fig. 245. Paintings on the door of the altar-screen, fig. 245.

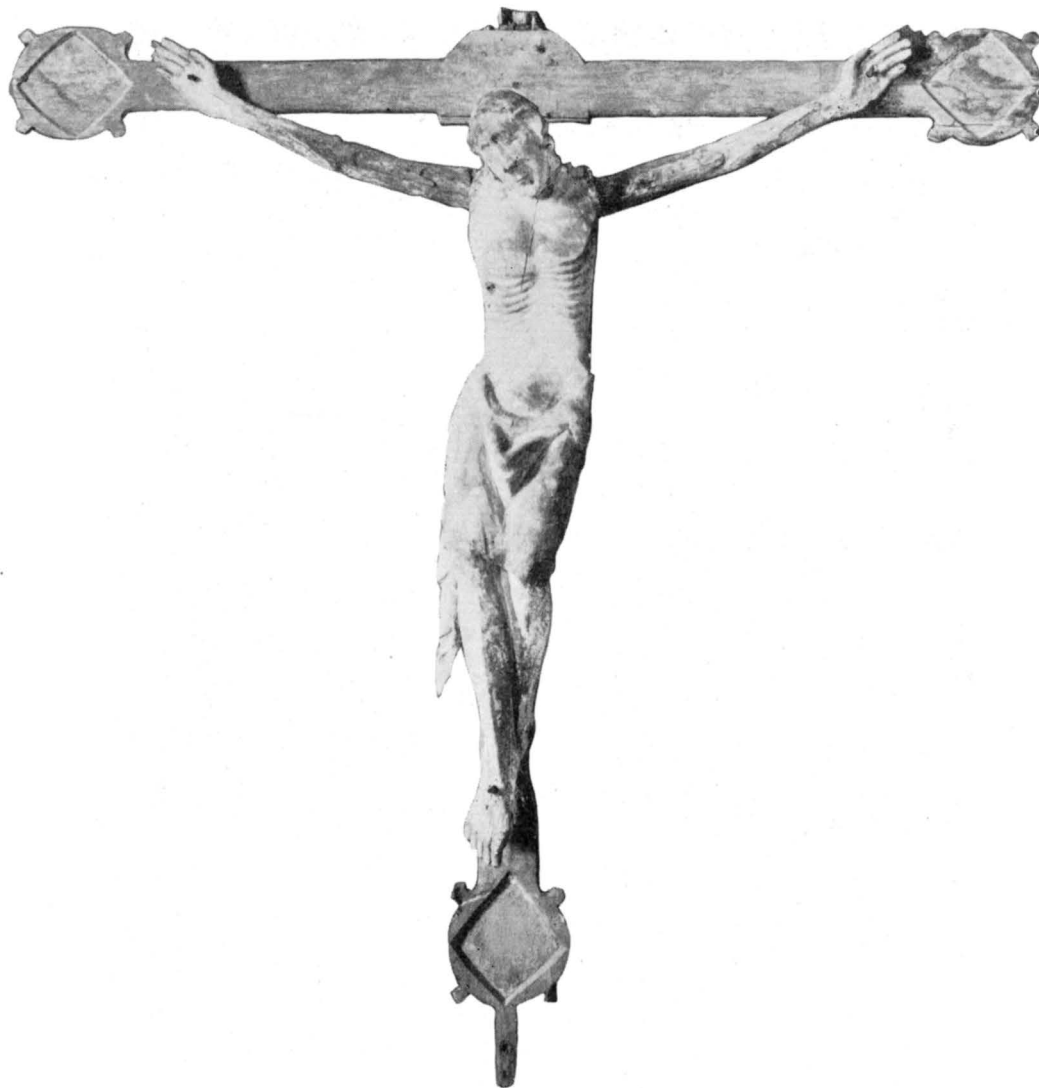

Fig. 247. Krucifix. 1300-talets slut.

Kruzifix. Ende des 14. Jhds. Crucifix. End of the 14th century.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

- ALTARANORD-
NING Altaranordningen utgöres av ett enkelt bord framför det med glasmålning dekorerade fönstret. På bordet ett lamm (av trä) med korsfana (se predikstolen).
- ALTARRING Altarring av trä med balusterdockor. Vitmålad och klädd med röd plysch. — Altarets och altarprydnadens utseende före senaste ombyggnaden framgår av följ.,

Fig. 248. Pietà. Medeltidens slut.

Pietà. Spätmittelalterlich. Pietà from the later Middle Ages.

i kyrkans arkiv förvarade beskrivning, upprättad av prosten Boström: »Altaret af trä, omgifvet af altarrund likaledes af trä, finnes vid kyrkans östra vägg. På altaret är ett förgylldt kors med törnekrona m. m. Ofvanför koret sitter en strålande förgylld sol med inskr. Jahve med hebr. bokstäfver. På väggen å ömse sidor om altaret finnes 4 delvis förgyllda pelare med derofvanpå anbragt förgylld list hvarpå sitter 2 engla-bilder». Jfr uppmättningsritningen fig. 243 samt predikstolen.

ÄLDRE
ALTARUPP-
SATS

ALTARSKÅP

BISKOP

PIETA

PREDIKSTOL

Fig. 249. Maria. 1500-talets början.

Maria. Anfang des 16. Jahrh. Mary. Early 16th century.

Några delar av denna altarpopsats, bl. a. två putti, H. 37 cm, förvaras i tornet.

Altarskåp med dörrar. Corpus H. 130, B. 118 cm. I corpus: en nådastolsframställning, flankerad av den heliga Katarina av Alexandria t. v. och ett krönt kvinnligt helgon t. h. På dörrarnas insidor äro målningar bevarade, ehuru skadade. T. v. upptill S. Barbara och S. Gertrud, nedtill S. Birgitta och S. Katarina av Vadstena. T. h. överst två biskopar samt därunder S. Olof med skägg och yxa samt S. Erik med svärd. Utfört i Hakon Gulleasons atelier i början av 1500-talet. Nu skadat, i synnerhet ryggen och arkitektoniska delar (fig. 245—246). Dep. i Härnösands museum.

Krucifix. Kroppens H. 132 cm. All färg är avskrapad. Den övre korsarmen borta. Evangelistsymbolerna, som varit fästade på korsändarnas rundlar, äro förkomna. 1300-t:s slut (fig. 247). Dep. i Härnösands museum.

Stående madonna. H. 86 cm. Barnet förlorat. Vecken vid midjan, som vanligen äro rundade, äro här platta. Verk av provinskonstnär, 1500-talets början (fig. 249). Dep. i Härnösands museum.

Helig biskop i skåp, vars ena dörr är bevarad. Bildens H. 78 cm (fig. 250). Biskopen höjer välsignande två fingrar. På dörren målningar föreställande Kristi uppståndelse (de sovande väktarna vid sidorna) samt Petrus (med nyckeln) och Laurentius martyren. Utfört av någon Hakon Gulleason närstående konstnär, 1500-talets början. Dep. i Härnösands museum.

Pietåbild. H. 46 cm. Arbete från medeltidens slut. Dep. i Härnösands museum. (Fig. 248.)

Predikstolen är i senare tid ommålad och troligen även något förändrad (fig. 244). Korgen är rak med hörnkonsoler; på framsidan en uppslagen bok med ett av en värja genomborrad hjärta och inskrift. Eb. 4. 12.

Omkring boken följande inskrift: »GRASSATUR EXTRA RESOLVENS». Taket krönes av en strålände sol, som icke tycks vara ursprunglig. Lammet, som troligen har vilat på taket, ligger nu på altaret. Möjligen har solen tillhört altarpopsatsen. Predik-

stol och altarpupsats utfördes 1717 av bildhuggaren Gottlob Rosenberg i Stockholm för en kostnad av 1 000 Dr.

Timglas av gammal typ som i Tuna, på förgylld ståndare.

Bänkarna äro öppna och flyttbara, brunmålade.

Kyrkans ursprungliga träinredning utfördes av snickaren Jon Andersson i Arklo. Till bänkinredningen hörde de ännu bevarade pyramiderna (H. 210 cm), utförda av Jonas Wennberg 1760. Nu undanställda i tornet.

Läktare i långhusets västra, tillbyggda del. Dess bröstning, försedd med enkla, åttkantiga fält med de 12 apostlarnas bilder, härrör från tiden före ombyggnaden 1909. 1783 hade man beslutat bygga en läktare. Det är emellertid ovisst, om den genast kom till utförande.

Som målare i kyrkan omtalas på 1760-talet Olof Nording.

Nummertavla från mitten av 1800-talet, målad i blått och guld. Självtaavlans H. 53, B. 40 cm.

Kalk av nysilver. H. 27 cm. Saknar stämplrar. Tillhörande kannan. H. 31 cm.

Patén av silver. Diam. 17 cm. Stämplrar: 1. Tre kronor. 2. SUNDBERG. 3. F 5 (= 1860). 4. Otydlig stämpel (L?). Inskr.: »TILL HÖRSETTNA KYRKA, VÄGER 14 LOD».

Kalk av tenn. H. 17 cm. Inskr.: »SÄTTNA KYRKA TILLHÖRIG». Kalk av tenn. H. 11 cm. 1800-talet.

Ett eller flera silverföremål av ej angivet slag, oförgyllt, vägande 5 lod. mark. 9 lod fräntogs kyrkan vid Gustav Vasas silverreduktion 1547—48. (KÄLLSTRÖM).

Brudkrona av silver. H. 7, Diam. 14 cm. Stämplrar: 1. Tre kronor. 2. E. N. D.

Fig. 250. Helig biskop. 1500-talets början.
Heiliger Bischof. Anfang des 16. Jahrh. Holy bishop. Early 16th century.

BÄNK-
INREDNING

PYRAMIDER

LÄKTARE

NUMMER-
TAVLA

NATTVARD-
KÄRL

BRUDKRONA

STOP

LJUSREDSKAP

TEXTILIER

Fig. 251. Målningar på dörren till skåpet fig. 250.

Malereien auf der Tür des Altarschreins Fig. 250.

Paintings on the door of the altar-screen fig. 250.

(=Er. Nordin, mästare i Sundsvall 1848—50 och senare).
3. Otydlig stämpel.

Tennstop med lock. H. 26 cm. I en sköld på locket: E. M. S. och K. P. D. 1649. Stämplor: A. S. över ett nedhängande blad, ett huvud av en grip.

Ljuskrone av mässing. Åtta ljusarmar i tre kransar; däremellan blommor och eldflämmor. Inskr.: »TILL GUDS ÄHRA / SETNA FÖRSAMLINGS NYTTA / OCH THES KYRKIOS PRYDNAD / ÄR DENNE LIUSCRONA GENOM / KYRKHÖRDEN MAG^R JOHAN LARS / SON HUSS FÖRSORG MED SOCKNEMEN / NENS SAMMANSKOTT ÅHR 1749, / GIORD I GEFLE AF KLÅCKIUTAREN MR E. HILLSTRÖM». — Ljuskrone av mässing med åtta armar i två kransar, lik föregående. Inskr.: »ÅHR 1749 D^N 13 DECEMBER / PÅ SETTNA FÖRSAMLINGS KÅSTNAD TIL / THES NYTTA OCH KYRCKANS PRYDNAD / GIORD I GEFLE AF MÄSTER / ERIC HILLSTRÖM». — Ljuskrone av mässing. Åtta armar i två kransar. Inskr.: »DENNA LIUSCRONA AF 2¹/₂ R METALL WIGT, FÖRFÄRDIGAD / AF CARL JAC: LINDERBERG FÖR 19 RIKSD.: 21 SKIL: 4 RUN: SPECIE, INKÖPTES / OCH BETALTES TIL ⁵/₇ GENOM FRIWILLIGT SAMMANSKOTT OCH TIL ²/₇ / AF KYRCKANS MEDEL ÅR 1783. DÅ PROST. MAG^R / ER. JOH: DILLNER WAR KYRKHÖRDE».

Ljuskrone av glas. 1800-talet.

Ljusarm av mässing, trepipig. Sköld med inskr.: »I. S. D. G. S. D. / A N O / 1736 / VTGDE».

Ljusstake av mässing. 1. Trepipig, H. 36 cm, 1700-talet. 2. Liknande, H. 30 cm. 3. Liknande, enkel, H. 45 cm.

Ljusplåtar av driven mässing. 1. Ett par, H. 45 cm. 2. Ett par, H. 44 cm. 3. Ett par, H. 27 cm. Fem ljusplåtar av driven kopparplåt, krönte med kungl. krone och två korsade C, omfattade av lejon, försilvrade. Omkr. 1700. H. 45 cm.

Mässhake av sammet med blomranksmönster. H. 110 cm. Italienskt eller nederländskt arbete från 1500-talet. På denna fastsydda ett broderat band och en clipeus som ursprungligen tillhört en korkåpa. Broderiet på clipeus föreställer Marias kröning, därunder tvenne vapen (det ena S. Erik, Stockholms stads vapen); på bandet S. Anna samt aposteln Paulus. Broderierna äro förmodl. nederländskt arbete från medeltidens slut (fig. 253—254).

Fig. 252. Ljusplåt. Omkr. 1700.

Wandleuchter. Um 1700. Sconce. About 1700.

Fig. 253. Clipeus. Senmedeltida.

Clipeus. Spätmittelalterlich. Clipeus from the later Middle Ages.

Mässhake, H. 119 cm, av sammet med kant och kors av silvergalon och årtalet 1778, broderat med silvertråd. På andra sidan sol av silver och Jahve med hebr. bokstäver.

Två håvar av svart sammet med silverband. 1700-talets slut.

Karl XIII:s tal till riksdagen den 2 maj 1810 i förgylld ram med krona upptill. H. 60 cm, B. 48 cm.

Värja med balja av läder. På klingan \mathfrak{F} samt $C \times C \times C$ i rännan (fig. 255).

Av klockorna, som hänga i tornet, bär den större på ena sidan följande inskr.: »ÅR 1910 / DÅ GUSTAF V VAR KONUNG / E. LÖNEGREN BISKOP I HERNÖSANDS STIFT / FR. BERGENHOLZ LANDSHÖFDING I VESTERNORRLANDS LÄN / JAK. ALB. HAMMARGREN KYRKOHERDE. / O. P. MODIN I LÖFSÄTT OCH C. A. ÅSÉN I FLATA / KYRKOVÄRDAR, BLEF DENNA KLOCKA GJUTEN AF JOH. A. BECKMAN & C:O I STOCKHOLM». På andra sidan:

»MOLNEN SAMLAS, MOLNEN LÄTTNA
ALLTING SKIFTAR HÄR PÅ JORD
MEN JAG TROR ATT LILLA SÄTTNA
GLÖMMER EJ SIN HERRES ORD
UTAN KOMMER PÅ MITT BUD
HIT ATT TJÄNA HERREN GUD.»

Den mindre klockan bär på ena sidan följande inskr.: »PÅ SÄTTNA FÖRSAMLINGS BEKOSTNAD / OMGJUTEN AF N. P. LINDERBERG I SUNDSVALL ÅR 1847». På andra sidan: »I FOLK BÄRER FRAM HERRANOM ÄRO OCH / MAGT BÄRER FRAM HERRANOM HANS NAMNS / ÄRO, OCH KOMMER I HANS GÅRDAR. TILLBEDER / HERRAN I HELIG PRYDNING. HELA VERLDEN FRUKTE HERRAN. PSALTAREN».

GENBERG (II, 61) omtalar två klockor i Sättna, en mindre och äldre utan inskrift och en större med följande inskr.: »Bestält och köpt för Kyrkiones medel i Sätne S. uti Pastoris Ærew och Högl. Mag. J. Bibergs beställningstid A. 1727. Lofwer Gud i hans helgedom. Ps. 150. An 1727 guten af Hinric Lind i Stockholm. Kommer låtom oss gå i Guds hus att wi måge wandra i Herrans hus».

KLOCKOR

FÖRSVUNNA
KLOCKOR

Fig. 254. Broderier på bård till mässhake. Senmedeltida.

Stickereien auf dem Besatz einer Kasel. Spätmittelalterlich.

Orphrey of a chasuble from the later Middle Ages.

SAMMANFATTNING

I. Sannolikt fanns här en kyrka redan under 1300-t. Till denna hörde ett triumfkrucifix (fig. 247). Omkring och närmast efter 1500 tillkommo ett altarskåp av Hakon Gulleon (fig. 245—246), en Pietà, ett verk av folklig inhemsk konst (fig. 248), en biskop (fig. 250), en madonna (fig. 249) samt en vacker, trol. från Belgien importerad broderad kåpa (fig. 253—254).

II. 1651 bygges en ny träkyrka av okänt utseende.

III. 1742 uppfördes av trä den delvis ännu bevarade kyrkan med åttkantig plan och torn. Byggmästare: Sam. Hasselberg från Stockholm. Altaruppsats och predikstol av Gottlob Rosenberg, Stockholm, 1747. Ljusredskap m. m.

IV. Reparation 1862.

V. Genomgripande ombyggnad 1909, då v. delen av långhuset nybygges, det gamla trätornet rives och ett nytt torn av tegel uppföres. Dessutom sakristia och arkivbyggnad vid kyrkans ö. del.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Wahrscheinlich gab es in Sättna schon im 14. Jahrhundert eine Kirche. Zu dieser gehörte ein Triumphkruzifix (Fig. 247). Um und bald nach 1500 kamen hinzu ein Altarschrein von Hakon Gulleon (Fig. 245—246), eine Pietà, einheimische Volkskunst (Fig. 248), die Skulptur eines Bischofs (Fig. 250), eine Madonna (Fig. 249) und ein schöner, vermutlich aus Belgien eingeführter gestickter Chormantel (Fig. 253—254).

II. 1651 wurde eine neue Holzkirche von unbekanntem Aussehen errichtet.

III. Im Jahre 1742 wurde aus Holz die teilweise noch erhaltene Kirche mit achteckigem Grundriss und Turm von Sam. Hasselberg aus Stockholm erbaut. Altaraufsatz und Kanzel stammen von Gottlob Rosenberg aus Stockholm, 1747. Ferner kamen hinzu neue Beleuchtungskörper u. a.

IV. 1862 wurde die Kirche repariert.

V. Ein durchgreifender Umbau fand 1909 statt: der westliche Teil des Langschiffes wurde neugebaut, der alte hölzerne Turm abgerissen und ein neuer aus Ziegel errichtet. Ausserdem wurden eine Sakristei und ein Archiv an der Ostseite der Kirche erbaut. (Fig. 239, 241—242, 244.)

SUMMARY

I. Probably there existed a church at Sättna as early as the 14th century. From that period a rood cross (fig. 247) has been preserved. About 1500 and directly after there were made an altar screen (fig. 245—246) by Hakon Gulleon, a Pietà of popular Swedish workmanship (fig. 248), the image of a bishop (fig. 250), a madonna (fig. 249) and a beautiful embroidered cope (fig. 253—254), probably imported from Belgium.

II. In 1651 a new timber church of unknown appearance was built.

III. A timber church with octagonal plan and tower, parts of which are still in existence, was erected, in 1742, by Sam. Hasselberg of Stockholm. Notice should be given to the altar-piece and pulpit by Gottlob Rosenberg, Stockholm 1747, articles for lighting purposes, &c.

IV. In 1862 the church was repaired.

V. In 1909 a radical rebuilding took place. The western part of the nave was rebuilt, the old timber tower was pulled down and a new one of brick was erected. Moreover, a sacristy and muniment-room were added to the east part of the church.

Fig. 255. Värja.

Degen. Sword.

Fig. 256. Tuna kyrka före tornets uppförande.

Die Kirche zu Tuna vor dem Bauen des Turms. Tuna church before the erection of the tower.

TUNA KYRKA

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, TUNA TINGSLAG, HÄRNÖSANDS
STIFT, MEDELPADS VÄSTRA KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: HÜLPHERS, s. 33. — Hernösandsstudier, s. 87, 106, 144, 164. — Hernösandskatalogen passim. — CORNELL, s. 87, 279 och passim. — Tidskriften BYGGNADSVÄRLDEN 1923, s. 369—71.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: A. T. A. Redogörelse rör. utgrävning 1918 jämte uppmättningsritning. Berättelse rör. 1928 års konserveringsarbeten. — B. St. Två ritningar till altartavla och predikstol, odaterade, men härrörande från tiden före 1792, då de detta år kopieras för kyrkans räkning (enl. RÅK.). Ritning till orgelfasad av 1898. Plan och sektion av orgelverket av LARS FR. HAMMARDAHL 1796. Sydfasad (samt utplånad planritning i blyerts) 1777.

KYRKANS ARKIVALIER: I arkiv i kyrkans sakristia. Inv. av 1666 samt RÅK. från samma år. I slutet av den kassabok, som börjar med 1786, finnes ett sammandrag över kyrko-byggnaden.

KYRKOÅRD, KLOCKSTAPEL OCH STALLAR

Bogårdsmuren av gråsten i kallmur är till största delen omgjord 1873. I söder en stigport (fig. 256) (omtalas år 1800), vitrappad och upptill försedd med profilerad list och gavelröste, även detta ornerat av profilerade listverk. Porten är täckt av tjärad spån samt har smidda järngrindar med dekorativt överstycke.

Klockstapelns är belägen på en liten höjd strax söder om kyrkogården (fig. 258 och 259). Den har fyrkantig plan, är helt inklädd med spån och avslutas av en karnisvängd huv med lökformig överdel samt spira. På flöjeln, i form av ett gapande djurhuvud, står »Anno 1746», vilket år den uppfördes av klockaren Alexander Thun.

Utmed landsvägen i närheten av kyrkan äro uppförda 44 stycken knuttimrade kyrkstallar, de flesta omålade (fig. 257).

KYRKBYGGNADEN

Kyrkan består av ett rektangulärt, enskeppigt långhus, täckt av trenne ribblösa valv, det mellersta större och rikare utbildat än de andra. Den östligaste travén utgör kor. I norr sakristia, i väster torn, det senare tillbyggt 1937 (fig. 260 och 261).

Materialet är gråsten; valv, fönster- och dörrinfattningar av tegel. Västmuren har gavelröste av trä. Murarna äro slätputsade i vitt. Yttertak, täckt av tjärad spån, är avvalmat mot öster samt svagt utböjt närmast taklisten. Fönsteröppningarna äro fyra på sydsidan, tre på nordsidan samt två åt öster, samtliga rundbågiga. Dessutom finnes i västgavelns träröste ett mindre, upptill trekantigt fönster samt ett liknande innanför den sydportalen omslutande nischen.

MATERIAL
EXTERIÖR

Sakristian, som till väggar och yttertak överensstämmer med kyrkan f. ö., har tvenne små rundbågiga fönster, ett på väst- och ett på nordsidan.

Västportalen, som utvidgades vid restaureringen 1928, omramas med kvader-tecknade pilastrar och båge. Huvudingången i söder fick samtidigt ny omramning av kalksten. På båda ställena vindfång med inre svängdörrar, byggda 1928. Huvudingångens inre omramning, kolonner och överstycke, utfördes vid samma tillfälle i anslutning till kyrkans äldre, klassicerande inredning. Ovanför huvudingången en stentavla med följande inskr.: »ÅR 1777 DÅ / GUSTAF III VAR KONUNG I SVERIGE / BARON GÖRAN ABR. FALKENGREN / LANDSHÖFDINGE ÖFWER WESTERNORRLANDS / ABRAHAM ENAGRIUS HÄRADSHÖFDINGE / IONAS ÅHSLUND KRONOFÖGDE I MEDELPAD / ERICH TUNSSON KRONOLÄNSMAN I TUNA. DOCTOR OLOF KIÖRNING / BISKOP ÖFWER HERNÖSANDS STIFT / MAG. NILS NORDSTRAND PROST OCH KYRKOH. / ERICH PÄRSSON I RUNSBY OCH NÄMNDEMAN / ABRAHAM OLOFSSON I ÅSTA KYRKOVÄRDAR I TUNA / BLEF DENNA KYRKA BYGD AF PETTER DAN. HAGMANSSON».

Dubbla dörrar leda in till kyrkan. De yttre äro plåtbeslagna på innersidan, det inre paret har i övre hälften stora speglar, i nedre rutmönster och mindre speglar.

Fig. 257. Kyrkstallar.
Kirchenställe. Church-stables.

Dörningen av järn (Diam. 17,5), med fem runda omtag samt två fyrkantiga upphöjningar vid fästet, bär en inskr., som möjligen kan tydas: »A^o 77» (= kyrkans byggnadsår 1777). Ringen är dock troligen av äldre, medeltida (?) ursprung.

INTERIÖR

I det inre är kyrkan vitputsad. På läktartrappornas skärmväggar målad skenarkitektur, arkader med nisch (fig. 270). Golvet är av trä, koret något högre än den övriga kyrkans. Här äro dessutom några gravstenar nedlagda i golvet (se s. 315). Uppvärmningen sker medelst centralvärmeledning med pannrum i en 1928 inredd källare under sakristian.

SAKRISTIA

Sakristian täckes av ett valv av samma utseende som kyrkans. I nordöstra hörnet är ett arkivutrymme inbyggt.

BYGGNADSHISTORIA

Tuna gamla kyrka var belägen på samma plats som den nuvarande. Vid undersökning i samband med restaureringen 1928 påträffades under golvet grundmurar,

vilka utvisa, att gamla kyrkan bestått av långhus samt smalare, rakslutet kor. Långhusets sydmur har av allt att döma kommit till användning i den nya kyrkans sydmur och likaså korets östgavel i den nuvarande östgaveln.¹ I RÄK. 1666 omtalas sakristia. År 1688 omnämnes vapenhusets spånande. Vapenhus och sakristia ha sålunda funnits ehuru likväl inga rester av dem anträffats. Kyrkan bör, av planformen att döma, ha uppförts under 1200-talet. Av återstående inredning från denna kyrka märkes den nuvarande sakristidörren och ett stycke av en bröstning till läktare eller bänkar (se vidare s. 309 f.). — Till gamla kyrkan hörde även en stapel, omnämnd 1681. Möjligen ha delar av denna övergått i den nya. Kyrkogårdsmuren hade spåntäckt vattentak (1696 upptages i RÄK. bl. a. reparation och tjärning på bogården).

Tuna nuvarande kyrka är uppförd 1776 —78 av byggmästaren Pehr Hagmansson. Redan 1772 hade ritningar och förslag till ny kyrkobyggnad framlagts av Hagmanssons fader, Daniel Hagman. Tydligt ha de varit bestämmande för interiören, som på det närmaste överensstämmer med flera andra av Daniel Hagman byggda. Till exteriören avviker kyrkan från de Hagmanska däri, att yttertaget ej är brutet. — Snickeriarbetet vid kyrkans inredning utfördes av sockensnickaren Nils Pärsson, vilken man väl därför får tillskriva en större del av nuv. träinredningen. Målningen utfördes 1794 av Jonas Wagenius.

Hagmanssons kyrka planerades med torn i väster, till vilket grunden lades i samband med de övriga byggnadsarbetena. Först 1937 uppfördes emellertid tornet.

Fig. 258. Klockstapel. 1746.
Glockenturm. 1746. Belfry. 1746.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altarbordet är av trä och gråmarmorerat. Framsidan prydes av en förgylld relief ALTARANORDNING föreställande pelikanen med sina ungar. Altarprydnaden består av en enkel, arkitonisk uppbyggnad av trä, marmorerad i likhet med altarbordet samt försedd med

¹ Undersökningsberättelse i A. T. A.

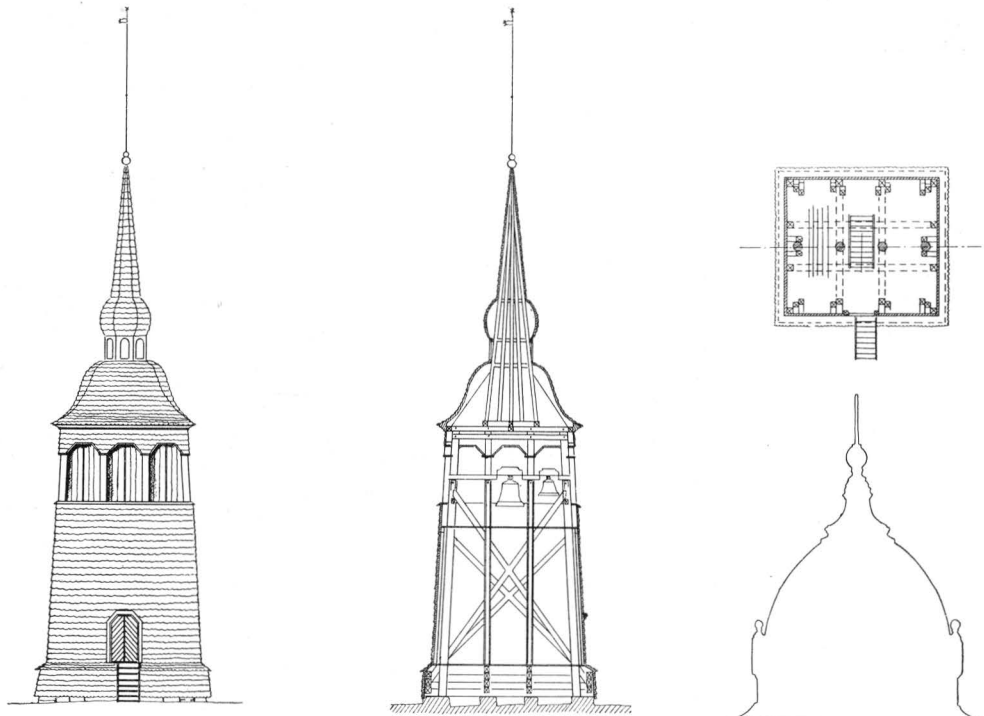

Fig. 259. Klockstapeln. Skala 1 : 300.
Glockenturm. Belfry.

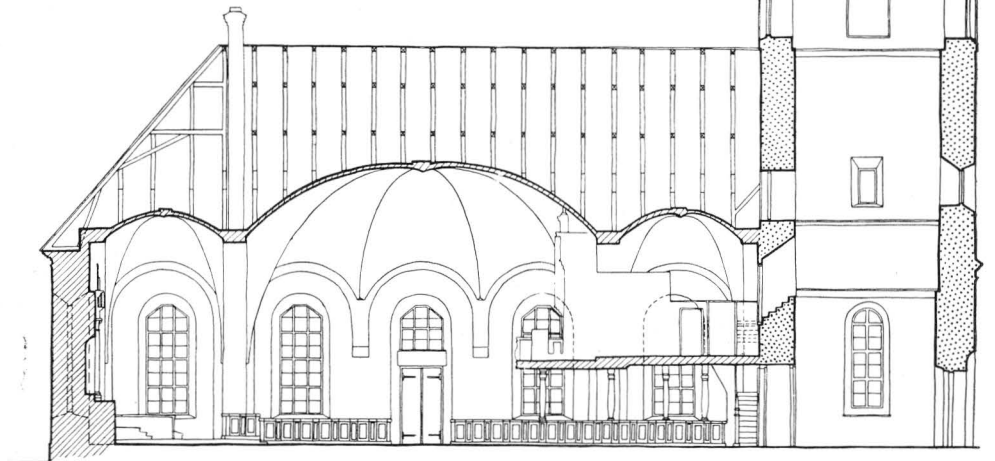

Fig. 260. Längssektion. Skala 1 : 300.
Längsschnitt. Longitudinal section.

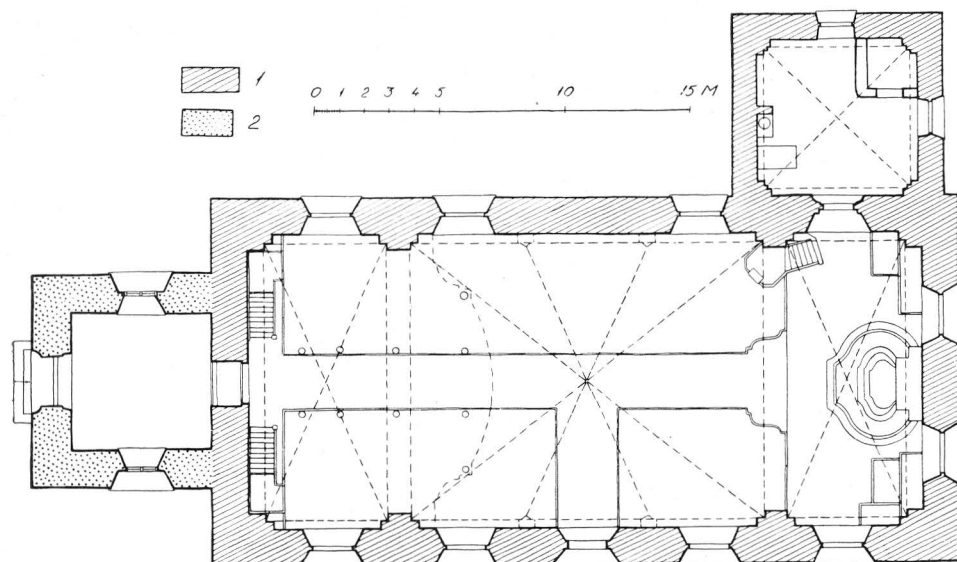

Fig. 261. Plan.
Grundriss Plan.

förgyllda ornament. I en rundbågig nisch mellan tvenne kolonner med korintiska kapitäl står en gipskopia av Thorvaldsens Kristusbild. Ovanför nischen bära tvenne änglar en krans. Utförd av Johan Edler 1793 (se vidare predikstolen). (Fig. 262). — Altarringen, av gråmarmorat trä med svarvade dockor, har framtill ett fält av genombrutet, förgyllt lövverk i snidat trä (1880-talet).

Ett stycke av en äldre altarskiva av sandsten är inmurat t. v. i tröskeln vid s. ingången. Ornerad med kors i hörnen, varav endast ett är synligt.

Triumfkrucifix (fig. 266) av trä. H. (figuren) 126 cm. Polykromeringen väl bibehållen. Arbeta från 1400-talets förra hälft.

TRIUMF-
KRUCIFIX

Predikstolen (fig. 262) är av trä, rak, med snidade och förgyllda ornament (bl. a. en örn inom eklövskrans på korgens framsida) på gråmarmorad botten. Baldakinen är försedd med ett kort, nedhängande, skulpterat draperi, fortsatt i blå målning på väggen. Liksom altaruppsatsen utförd 1793 av Johan Edler, som för båda erhöll 100 rdr.

PREDIKSTOL

Timglas med fyra glas i förgyllt och röd ram, ständaren målad i grått och guld. 1700-talets förra hälft. H. 83,5 cm.

TIMGLAS

Den rikt snidade sakristidörren (fig. 264) härstammar från gamla kyrkan. H. 250, B. 129 cm. I vardera av de fyra fälten ett träd, omramat av rika bårder i plattskärning. Ungefär på dörrens mitt följande inskr.: »ERICH BRÖMS IOHANNA GROT ANNO 1721». Upptill ett bibelspråk, Matt. 21.

SAKRISTI-
DÖRR

Fig. 262. Interiör mot öster.

Inneres gegen Osten. Interior towards the east.

FRAGMENT AV
ÄLDRE LÄK-
TARBRÖST-
NING

Samma dekorationsstil möter oss på ett stycke av en bröstning till läktare eller bänkar i gamla kyrkan, som nu användes i korets nordöstra hörn. (Fig. 265). L. 218 cm. Under de med plattsjärning prydda bågarna stå skulpterade träd, omväxlande barr- och lövträd. Inskr.: »TIN WÄG AT IAG MÅ WANDRA I TINE SANNING. BEHÅLT MIT HIERTA WID THET ENA AT IAG TIT NAMPN FRUCTAR 1691» samt målat: »H^o R. P. P. I S — — —, C. S. D^R I ÖN, J. H. S. O. J. S. P. H. S. UTI RENÖ». Då enl. RÄK. arbete utfördes på läktaren 1691, är troligt, att detta därav utgör en del.¹

BÄNKINRED-
NING

Bänkkvarterens form och fördelning framgår av planen fig. 261. Bänkarna äro slutna, ha enkla rektangulära speglar och äro marmorerade i grått.

LÄKTARE OCH
ORGEL

I kyrkans västra del är uppförd en på tio balusterformade träkolonner vilande läktare med framskjutande mittparti och bröstning uppdelad i fält, skilda av pålagda halva balustrar. Läktaren är gråmarmorerad med balustrar och lister förgyllda (fig.

¹ Från samma snickarverkstad härrör förmodligen ett nu i Nordiska Museet befintligt skåp från Tuna, daterat 1670. Vi återfinna här de karakteristiska träden med de vridna stammarna och platta bladen. Avbildat i S. ERIXON, Möbler och heminredning i svenska bygder, I, pl. 2 och fig. 272. (Nord. Mus. 21, 931).

Fig. 263. Interiör mot väster.

Inneres gegen Westen. Interior towards the west.

263). Den nuv. orgeln, gråmarmorerad och försedd med skulpterade och förgyllda ornament, uppsattes 1797.

Ett par pyramider (H. 141 cm), målade i grönt, rött och guld. Från 1700-talet (fig. 263). — Möjligen äro de identiska med dem, som år 1708 skänktes av prosten Kiorning. Vid nya kyrkans byggande 1778 omtalas, att ett par pyramider målades av Söderhamns målaren Sven Hult. Pyramiderna äro nu placerade i koret på låga postament vid bänkkvarterens hörn, vilka ursprungligen burit höghalsade eldurnor. Dessa blevo vid restaureringen 1928 placerade i kyrkans västra del.

PYRAMIDER

Fragment av dopfunt. H. 60, Diam. 80 cm. — Endast nedre delen av kuppen samt ett stycke av foten äro bevarade. Den förras undersida prydes av från mitten utgående strålar i relief, den senare är fyrpassformig. Dep. i Härnösands museum.

DOPFUNT

Dopfuntlock (fig. 267). Yttre Diam. 71, inre Diam. 57, H. 21 cm. Av massiv furu i form av en mycket platt kon. Längs kanten löper en bård, bestående av en romansk akantusslinga. 1200-talet.

DOPFUNTS-
LOCK

- DOPFAT Dopfat av pressad mässing (fig. 268). Diam. 50 cm. Tyskt arbete i 1500-talsstil. I botten en framställning av syndafallet, omgiven av en bård dekorativa bokstäver utan begriplig mening samt en bladslinga. På brädden har i senare tid ristats m. n. s. 1777. — Fatet skänktes till kyrkan av prästbolsföreståndaren Martin G. Nordstrand
- DOPSTÄLL år 1778. — Tillhörande dopställ av trä är förfärdigat och skänkt till kyrkan av
- DOPSKÅL sockensnickaren Nils Pärsson 1778. H. 104 cm. Enkelt arbete. — Dopskål av tenn. H. 13 cm. Stämplor: 1. G. F. B. med en kärve inunder. 2. Bockhuvud. 3. X3. 4. Tre kronor.
- NATTVARDSS KÄRL Kalk av silver. H. 23 cm, enkel. Inskr.: »DENNA KALK / ÄR GIFVEN TILL TUNA KYRKA SÅSOM TESTAMENTE EFTER FRAML. PROFESSOREN OCH PROBSTEEN / HERR MAGISTER PET: TIGERSTEDT 1744 AF 37 LODS VIGT: OCH TILLÖKT ÅR 1784 AF KRONO / BEFALLNINGSMAN I MEDELPAD HERR JONAS AHSLUND OCH DESS FRU ANNA BRITA FORSTEDT MED FEM OCH EN HALF RIKSDALER SPECIE». Stämplor under foten: 1. Åldermansranka. 2. Stockholms vapen. 3. F. I. 4. Y (=1735). Stämplor på kuppan: 1. Sundsvalls vapen. 2. Tre kronor. 3. P. S. (förmodligen Petter Sellerstedt, mästare i Sundsvall 1764—1808). Tillhörande patén av silver. Diam. 12,5 cm. Stämplor som å kalkens fot.
- Oblatask av silver. H. 7 cm. Tillverkad senast 1685. Oval, med driven ornering av blad-, blom- och fågelmotiv. På locket följande inskr.: »GUDS H. NAMNE TILL ÄHRA OCH THUNA KYRCKIOSBEPRYDELSE GIFWER BEFALLNINGSMANNS SAL. JÖRAN BERTILSONS EFTERLÅTNE ENCKIA EHREBOHRNE OCH MYCKET HEDERWÄRDHE MATRONA HUSTRO SARA MÅRTENSDOTTER DENNE SILLFWER ASCK: A^o 1685». Stämpel: D i fyrpass, upprepat två gånger. — Oblatask av silver, L. 15, H. 9 cm, enkel. Inskr.: »GORD FÖR THUNA KYRKA DEN 10 JULIJ 1821». Stämplor: 1. Tre kronor. 2. Stockholms vapen. 3. W 3 (= 1827). 4. C. LAMPA.
- Sockenbudstyg i läderfodral med årtalet 1729, består av: Kalk av silver, delvis förgylld. H. 12 cm. Knappen goudronnerad. Inskr.: »P.F. 1729». Stämplor: 1. I (= 1697). 2. H. B. inom rektangulär ram. Patén av silver, delvis förgylld. Diam. 8 cm. Oblatask av silver, delvis förgylld. Diam. 4 cm. Locket förlorat.
- Kanna av silver, delvis förgylld. H. 28 cm. Tillverkad i Stockholm 1714. Å det päronformade livet följande inskr.: »TILL TUNA KYRKIA ÄR DETTA I TESTAMENTT EFTER PROBSTEEN OCH KYRKIOHERDEN MAG. PETRUS KIÖRNING, PROSTINNAN H. CATHARINA LIDMAN KYRKERHERDEN MAG. JONAS GRANHOLM, PROBSTEEN MARGARETA PLANTIN ÄHR (!) 1714 GIFWIT AF DE I SORGEN QVARLEMNAD». Stämplor: 1. R. K. W. inom oregelbundet firsidig, nedtill tillspetsad ram (=R. Wittkopf, mästare i Stockholm 1687—1722). 2. Stockholms vapen. 3. B (=1714). — Kanna av silver, goudronnerad. H. 40 cm. Inskr.: »TILL TUNA KYRKA / AF / ERIK NORDLANDER / PÅ HANS 50DE FÖDELSEDAG DEN 1 JANUARI 1823 / DENNA FÖRSAMLING VAR HANS FÖDELSEORT / DETTA ALTARE HANS FÖRSTA NÅDABORD». Stämplor: 1. Tre kronor, 2. Stockholms vapen. 3. Q 3 (=1822). 4. G. FOLCKER (mästare i Stockholm från 1807). På locket ett lamm.

Fig. 264. Sakristidörren. 1721.
Sakristeitür. 1721. Sacristy-door. 1721.

Ciborium av förgylld koppar. H. 14 cm. Svenskt arbete från 1300-talet. Sexkantig behållare med koniskt, tornhuvformigt lock, som burit ett nu förkommet kors. Locket ornerat med graverade vinrankor. Under locket en korsgloria, ett attribut ensamt tillkommande Kristus. Kring behållaren graverad inskr. i majuskler: »AVE MARIA GRACIA PL(ENA)» (= begynnelseorden i ängelns hälsning till Maria). Fot har troligen funnits.

EMALJ . Emaljerad platta (beslag från skrin el. dyl.) av koppar. (Fig. 269.) Fyrpassform. Diam. 12 cm. I mitten ett lamm med korsfana i pålagd relief. Själva plattans mönster består av växtrankor i metall, mellan vilka den utsparda grunden fyllts med blå emalj. Längs kanten en vit emaljrand. Lammets gloria vit med rött kors. Åtta stycken hål för mässingsstift, varav ett återstår. Limogesarbete från 1200-t:s förra del.

Brudkrona av förgyllt silver. H. 12 cm. Tillverkad i Sundsvall 1855. Prydd med infattade stenar av färgat glas och målat porslin.

LJUSREDSKAP Ljuskrone av mässing. Översta leden föreställer en sittande gosse med det ena benet lagt över det andra. Tre kransar med åtta ljusarmar. Manschetter i form av snäckor. Inskr.: »JOH. XII V. 35 / WAKEN MEDAN I HAFWEN LIUSET AT MÖRCKRET BEGRIPER EDER ICKE / GUDI TIL ÄHRO OCH TUNA MODERKYRCKIA TIL PRYDNAD ÄR / IAG MED KYRCKIONES OCH FÖRSAMBLINGENS / MEDEL KIÖPT OCH GUTEN ANNO 1726 AV N. N. / PTOR ET PTG PET:ER TIGERSTEDT». — Ljuskrone av mässing, försedd med två kransar om sex ljusarmar vardera. Krönes av en dubbelörn, nedtill avslutad med ett dubbelsidigt djuransikte hållande en ring i munnen. Inskr.: »1777 / GUDI TILL ÄHRA / OCH TUNA KYRKA TILL PRYDNAD / ÄR DENNA LIUSKRONA SKÄNKT UTI TESTAMENTIE / AF NÄMDEMANNEN WÄHLFÖRSTÄNDIG / PEHR ABRAHAMS / SON UTI ÄNGIOM / SAMT DESS KIÄRA MAKÄ HUSTRU BRITA / PEHRS DOTTER / OCH KOMMER DE FÖR SIG OCH SINA EFTERKOMMANDE / AT BEHÅLLA SINA FÖRFÄDERS GRAFSTÄLLE PÅ / KYRKOGRÄDEN». — Ljuskrone av glas med prismor i form av hängande löv. 1800-talet. — Ljuskrone av glas (på läktaren), inköpt 1829. — Ljuskrone av järn, medeltida. H. 23 cm. Slät ring genombruten av runda hål. Från kanten nedhängande, stiliserade blad. Defekt. Ljuskrone av järn, medeltida. H. 16 cm. Mycket defekt.

Ett par ljusplåtar av driven mässing. H. 47 cm. På reflexytan: »s. t. v. / B. H. B. / 1757». I senare tid förgyllda. — Ljusplåt av driven och försilvrad koppar. H. 23 cm. På reflexytan: »A. O. S. / K. L. D. / 1766». — Ett par ljusplåtar av driven mässing från 1700-talets mitt. H. 62 cm. I senare tid förgyllda.

Ljusarm av driven mässing med tre ljuspipor, snäckformiga manchetter och rund väggplatta med växtornament. L. 50 cm. På vidfäst plåt: »FÖRÄHRAT AF N. P. SHK:M:D I BERGOM E:E:S HS:P:D I RVNSVIK 1708». I senare tid förgylld.

Ett par ljusstakar av silver med kannelerade skaft, klassicistisk form. Enl. inskrift av 1794. H. 27 cm.

Trearmad ljusstake av malm. Omkr. 1700. H. 48 cm. Vidfäst plåt i form av sol med en platta med hebreiska bokstäver. — Ett par ljusstakar av tenn. H.

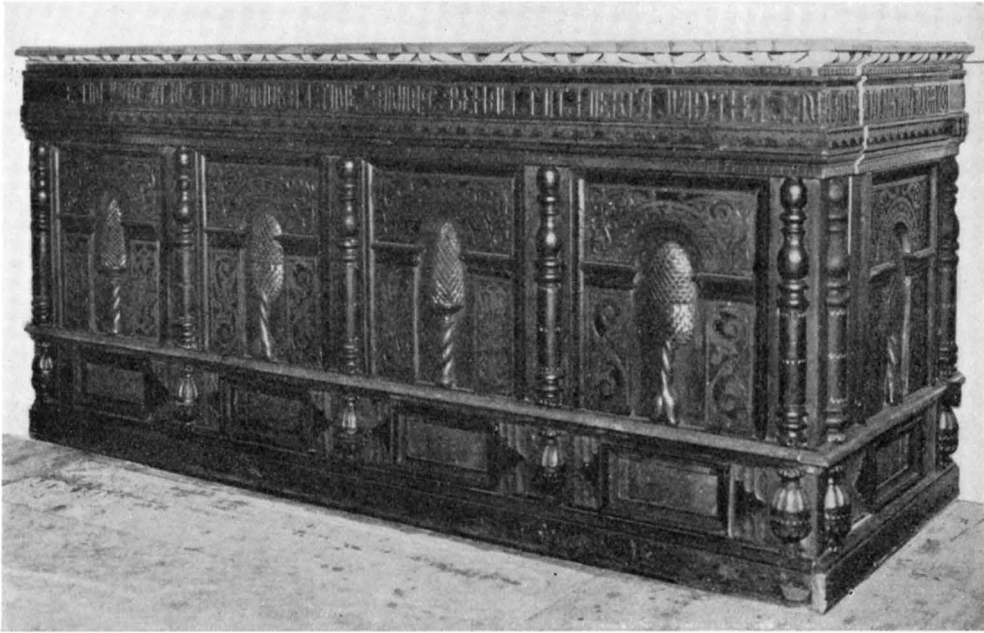

Fig. 265. Äldre läktarbarriär. 1691.

Älteres Emporengitter. 1691. Ancient organ-loft railing. 1691.

18 cm. 1600-talet. Rund fot. Stämplor: 1. \boxed{G} . 2. Krona. 3. E. o. med en nyckel mellan. — Ett par ljusstakar av tenn. H. 18 cm. Stämplor: 1. D. B. över en lilja. 2. Krönt huvud (S. Erik). 3. \boxed{L} . 4. Kunglig krona. 1600-talets slut el. régence. — Ett par ljusstakar av tenn med refflat skaft. H. 19 cm. Stämplor: 1. P₂. 2. G. F. B. över en vase. 3. Bockhuvud.

Mässhake av grön fasonerad sammet, granatäpplemönstrad. (Fig. 271). 1400-talets slut. Möjl. florentinsk. — Mässhake av violett sammet, fodrad med oblekt lärfä och kantad med smal guldtrådsspets. På ryggen krucifix, korset broderat med brunt silke och guldtråd. Kristusfiguren i hög relief. Över tvärkorset I. N. R. I. På framsidan en sol, under krucifixet en dödskele. H. 128 cm. Kan vara identisk med den, som i Inv. säges vara köpt 1687. TEXTILIER

Två st. håvar av röd sammet, broderade, skänkta av prosten Tigerstedt.

I korgolvet äro följande gravstenar inlagda: 1. Kalksten. B. 167 cm. (Övre GRAVSTENAR hörnen äro numera dolda under altarringen.) I hörnen keruber. Inskr. kring kanten: »GUDZ HAND OCH INTET DÖDZQWAHL KOMMER VID THEM OM / THE ÄN I MENNISKORS SYN MYCKET LIDA / SÅ HAFWA THE DOCK ETT VIST HOPP AT THE ALDRIG FÖRGÅS SKOLA». Mitt på stenen: »DENNA GRAF / HÖRER SALIGE HERR PROB / STEN OCH KYRKIO-

Fig. 266. Triumfkruzifix. 1400-talets förra del.

Triumphkruzifix. 15. Jahrh. Rood crucifix. 15th century.

Fig. 267. Dopfuntslock. 1200-talet.

Deckel eines Taufsteins. 13. Jahrh. Lid of a font. 13th century.

HERDEN / MAGISTER PETRUS KIÖRNING / OCH NU VARANDE KYRKIOHERDE / HERR MAGISTER
 JONAS GRANHOLM MED / DES KÄRE HUSTRU MARGARETA PLANTIN OCH DERAS LIFS / ARF-
 WINGAR TILL / 1711». — 2. Kalksten. L. 176, B. 104 cm. Inskriften är till stor
 del utplånad: »VIVO ET VOS VIVETIS. MEMORLÆ / OLAVI LIDMANNI / P. ET P. TUN -- /
 AC CONIUGIS --- / CATHARINÆ BOZ Æ Æ / UT --- / FILII ILLI QUI / LOCUTUM --- /». (= Jag
 lever, I skolen ock leva. Till åminnelse av O. L. etc.). I de båda övre hörnen ke-
 ruber, i de nedre timglas och dödskalle. — 3. Kalksten. Storlek 200 × 157 cm.
 I hörnen kerubhuvuden. Runt kanten inskr. (Apok. 2, v. 10). I mittfältet inskr.
 inom en lagerstavsram och därunder en med adlig krona krönt vapensköld. I dess
 fält en tiger och fem stjärnor: »DENNA GRAF / HÖRER TILL PROFESS: / PROBSTEN OCH

Fig. 268. Dopfat. 1500-talet.

Taufschüssel. Font-basin. 16th century.

Fig. 269. Emaljerad platta. Limogesarbete från 1200-talets förra del.

Emallierte Platte aus Limoges, 1. Hälfte des 13. Jahrh. Enamelled plate of Limoges workmanship. First half of the 13th century.

KYRKIOHERDEN / MAG. PETRUS TIGERSTEDT / MED / HANS KIÄRA MAKÅ / MARGARETA LUNDBERG / OCH DERAS / ARFWINGAR». — Dessa gravstenar ha förmodligen tillhört trenne murade gravar, som vid restaureringen 1928 påträffades inom området för gamla kyrkan.

PORTRÄTT Porträtt av Johan Thelberg (1816—1888), oljemålning på duk, utfört av Olof Grafström.

MINNESTAV-
LOR Fröjdekväde över hundraårsminnet 1693 av Uppsala möte, kalligrafiskt tryck av Ambrosius Hedengran. Skulpterad ram, krönt av en kerub. Ramen utfördes 1697 av Olof Jonsson. »Stofferad» 1699 av Mons Sabel. — Gedenckmahl av 31 okt.

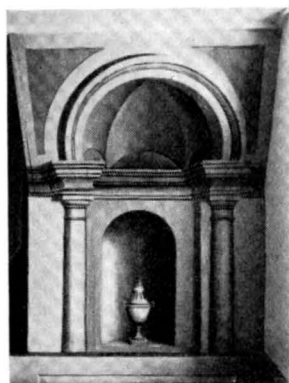

Fig. 270. Målning under läktartrappan. Jfr fig. 263.

Malerei unter der Emporen-
treppe. Painting be-
neath the organ-
loft staircase.

1717 (tvåhundraårsminnet av reformationen), i skulpterad och förgylld ram med en kerub nedtill. — Åminnelsekväde av den rena evang. lärans predikande 1721 och 1730, i skulpterad och förgylld ram. På dess övre kant en krona omgiven av två huvuden. — Ettbladstryck, innehållande gravkväde över professorskan Margareta Lundberg den 4 juli 1736. H. 51, Br. 29 cm (utom ramen). Infattat i skulpterad, förgylld och rödmålad ram. Innehåller en dikt på alexandriner, föregången av följande inledningsord: »BITTER DÖDSKLAGAN, / OCH SORGE PERSONALIA / TÅ / PROFESSORSKAN OCH PROBSTINNAN / ÄDLA OCH FÖRNÄMA FRU / MARGARETA LUNDBERG / FÖR THETTA S. TH. PROFESS. EXTRAORD. NU KYRKJOHERDENS OCH PROBSTENS I TUNA OCH MEDELPAD / MAG. PETRI ERICI TIGERSTEDTS. / I LIFSTIDEN HÖGTÄLSKADE, EFTER DÖDEN HÖGTSAKNADE / MAKAS / ANDELÖSA LEKAMEN / I HÖGFÖRNÄMT OCH HEDERLIGT FOLCKS NÄRWARO, EFTER GUDELIG OCH LOFWÄRD FÖRD WANDEL, SALIGEN

Fig. 271. Detalj av mässhake. 1400-talets slut.

Detail einer Kasel. Ende des 15. Jahrh. Detail of a chasuble. End of 15th century.

IFRÅN WERLDEN TAGOT / AFSKED MED CHRISTELIG LIK-PREDIKAN HEDERLIGEN BEGROFS DEN
4. JULII 1736 I TUNA MODERKYRCKA / FÖRD OCH BESKREFNE / AF / THEN SAL. DÖDAS / I
SORG QVARLEMNAD I HOPP OCH TÅLAMOD ÄNNU LEFWANDE KÄRA MAN».

Skåpur, vitmålat och förgyllt. Enligt inskrift från år 1871. — Kista av trä, grå-
målade, med järnbeslag. L. 90, H. 51, B. 64 cm. — Kista av liknande färg. L. 60,
H. 40, B. 41 cm. Nyckelskylt i form av urna. 1800-talets början. — Kista, liknande
föreg. L. 81, H. 42, B. 56 cm.

MÖBLER

I stapeln hänga tvenne klockor. Den större, H. 83, Diam. 97 cm, orneras
upptill av akantusblad; mellan dessa inskr.: »GLORIA IN ALTISSIMIS ET IN TERRE PAX
IN HOMINIBUS BENE PLACITUM. LUC. 2 v: 14» (=Ära vare Gud i höjden och frid på
jorden till människorna ett gott behag). Nedtill runt klockan en bård av kartuscher

KLOCKOR

och vegetativa motiv samt därunder inskr.: »KOMMER I AF IACOBS HUS LÅT OSS WANDRA I HERRANS HUS». Å ena sidan krucifix, kerubhuvud och följande inskr.: »THENNE LJUDANDE MALM / KALLAR GUDS DYRKJÖPTA FÖRSAMLING TIL HERRANS HELIGA TEMPEL / HWAREST GUDS HELIGA ORD LIUDER / OCH BJUDER: BETTRER EDER OCH TROR EVANGELIO MARC. 1 CAP. V. 15». På den andra sidan fem stycken kerubhuvuden och följande inskr.: »ÅR 1645 ÄR THENNA KLOCKA GUTEN / OCH HAFWER MED SIT LIUD 116 ÅR / TJENT TUNA CHRISTELIGA FÖRSAMLING / SEDAN HON FÖR NÅGRA ÅR TILLBAKA AF SPRICKANDE FÅTT FEEL ÄR HON 1761 I JUNII MÅNAD / GENOM GUDS NÅDIGA BISTÅND OCH KYRCKOHERDENS / OCH PROB:- MAGISTER ANDERS SÖDERSTRÖMS / SAMT TUNA FÖRSAMLINGS FÖRSORG / TIL THENNA FORM OMGUTEN AF / CARL JAC: LINDERBERG I SUNDSVALL».

Den mindre klockan, H. 65, Diam. 79 cm, orneras upptill av två kraftiga ornamentsbårder med vegetativa former. Mellan dem: »SOLI DEO GLORIA ANNO 1681». Nedtill smal bård av uppåtriktade hjärtformiga blad och inskr.: »GLORIA IN EXCELSIS DEO HOLMIAE ME FUNDEBAT MICHEL BADER». (= Ära vare Gud i höjden. Michel Bader i Stockholm gjorde mig).

På ena sidan dessutom: »TILL GUDZ NAMPNS AEHRA OCH / TUNA FÖRSAMBLINGZ TIENST AER / DENNA KLOCKA BESTELLT AF O. / LIDMAN. P: OCH PRAE. / ANNO 1681».

SAMMANFATTNING

I. Medeltida kyrka, bestående av långhus med smalare, rakslutet kor, 1200-t. Från samma sekel en plakett med Guds lamm i emaljarbete från Limoges (fig. 269), ett dopfuntslock av inhemskt arbete (fig. 267) och ett fragment av en dopfunt.

II. Sakristia och vapenhus, förmodligen tillbyggda mot slutet av medeltiden. Från 1400-t. ett triumfkrucifix (fig. 266).

III. Från tiden 1600-t:s slut och början av nästa sekel ha bevarats prov på inredning i en folklig, synnerligen intressant stil (fig. 264 o. 265).

IV. Nuv. kyrkan uppfördes 1776—78 på den gamlas grund och sannolikt med användande av dess syd- och östmurar. Arkitekt: Daniel Hagman, byggmästare: Pehr Hagmansson. Samtida inredning (fig. 260—263).

V. 1928 restaurering.

VI. Torn tillbyggdes 1937.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Eine mittelalterliche Kirche, bestehend aus Langschiff und schmalere, grade abschliessendem Chor, stammt aus dem 13. Jahrhundert. Aus derselben Zeit sind bewahrt: eine Plakette mit dem Lamm Gottes (Emailarbeit aus Limoges, Fig. 269), der Deckel eines Taufbeckens (schwedische Arbeit, Fig. 267) und ein Bruchstück eines Taufsteins.

II. Vermutlich gegen Ende des Mittelalters wurden Sakristei und Vorhalle hinzugebaut. Aus derselben Zeit — 15. Jahrhunderts — stammt ein Triumphkruzifix (Fig. 266).

III. Aus dem Ende des 17. und Anfang des 18. Jahrhunderts sind einige Einrichtungsstücke in volkstümlichem, ausserordentlich interessantem Stil erhalten (Fig. 264, 265).

IV. Die jetzige Kirche wurde 1776—78 auf den Fundamenten der alten und wahrscheinlich unter Verwendung der Süd- und Ostmauern erbaut. Architekt: Daniel Hagman, Baumeister: Per Hagemansson. Einrichtung aus derselben Zeit (Fig. 256, 260—263).

V. Im Jahre 1928 wurde die Kirche restauriert.

VI. Turm 1937.

SUMMARY

I. At Tuna there existed in the 13th century a mediæval church, consisting of a nave and a narrower, square-ended choir. From the same time date a plaquette with the Lamb of God, in enamel-work (fig. 269), from Limoges, the lid of a font of Swedish workmanship (fig. 267), and the fragment of a font.

II. Probably at the close of the Middle Ages a sacristy and a porch were added. From that time (15th century), a rood crucifix (fig. 266) is preserved.

III. From the late 17th and early 18th century date specimens of fittings in a popular, particularly interesting style (fig. 264, 265).

IV. In 1776—78 Daniel Hagman and Pehr Hagemansson erected a new church on the foundation of the old one, in doing which the old south and east walls probably were used. Contemporary fittings (fig. 256, 260—263).

V. In 1928 the church was restored.

VI. Tower 1937.

Fig. 272. Attmars kyrka.

Die Kirche zu Attmar. Attmar church.

ATTMARS KYRKA

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, TUNA TINGSLAG, HÄRNÖSANDS
STIFT, MEDELPADS VÄSTRA KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: HÜLPHERS, s. 39. — Hernösandsstudier, s. 40, 86, 87, 120, 124.
— Hernösandskatalogen passim. — CORNELL, s. 84, 138, 214, 216. — Byggnadsvärlden
1923, s. 369.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: A. T. A. SIDENBLADH, s. 423.

KYRKANS ARKIVALIER: I kyrkan. RÅK. fr. o. m. 1670. Äldsta Inv. trol. av d. å.
VIS. PROT., varibland ett av år 1767 är av särskilt intresse, emedan det lämnar de enda upplys-
ningar, vi äga, om den nya kyrkans byggande. Förteckning på hvad påkostades wid Attmars
kyrkas invigningsact, som skedde d. 30 jan: 1763.

KYRKOÅRD OCH KLOCKSTAPEL

Av arkivets uppgifter att döma var den gamla kyrkan belägen på samma ställe som den nuvarande. Kyrkogården, utvidgad åt söder 1921 och 1927—28, är omgiven av ett staket av smidda järnband, men hade fordom spåntäckt mur och delvis möjligen ett plank. I väster äro grindar samt i söder mitt för kyrkans huvudingång en murad stigport med smidda järngrindar. En ny stigport uppfördes 1714. Troligen är det denna, som kvarstår, ehuru ombyggd, förmodligen vid nya kyrkans byggande 1760—61. Den har ett svängt överstycke och vid dettas nedre gräns en spånklädd list.

Klockstapelns, med fyrkantig plan, ligger i kyrkogårdens s. v. hörn och är in- KLOCKSTAPEL klädd med spån; överst en spira och flöjel, med årtalet 1827(?) (fig. 275). En stapel uppfördes 1688 av Olof Olofsson och reparerades bl. a. 1726. Den tycks ha varit inklädd redan från början och kan säkerligen identifieras med den nuvarande.

KYRKOBYGGNADEN

Attmars nuvarande kyrka består av rektangulärt långhus, vars östligaste travé HUVUDDERAR tjänar till kor samt en till detta i norr tillbyggd sakristia (fig. 273 och 274).

Kyrkan är byggd av gråsten med valv av tegel.

MATERIAL

Yttermurarna äro slätputsade i vitt med hörn samt fönster- och dörromfattningar skära. Innermurarna äro likaledes putsade i vitt, senast 1924—25.

Det spånbeklädda, svarttjärade vattentaket är brutet åt alla sidor (fig. 272).

EXTERIÖR

Utefter murkrönet löper runt kyrkan en profilerad list. Kyrkans södra sida bildar en symmetriskt anlagd huvudfasad, uppdelad av svagt framspringande lisener, ytterligare betonad genom den mitt på väggen förlagda huvudingången, omgiven av två fönster på var sida (se sid. XIII). Den stickbågiga portalinfattningen inramas av tvenne pilastrar, upptill förbundna med varandra medelst en spåntäckt list. Ovanför portalen ett rundfönster. De övriga fönstren äro upptill trekantigt avslutade med rundbågig fönsternisch. I öster ingångsport och rundfönster liknande dem på södra sidan. På norra sidan tre fönster, på den östra två.

Solbänkar av svarttjärade bräder. — Sakristian har ett fönster i norr och ett i öster, båda med järngaller och träluckor.

Den symmetriska anläggningen i det yttre är även genomförd i det inre och be- INTERIÖR tonas här av de tre ribblösa stjärnvalven, av vilka det mellersta är mycket stort, under det att de båda sidovalven i öster och väster äro ungefär hälften så stora och även lägre samt mindre rikt indelade (fig. 273).

Golv av trä, i koret något förhöjt.

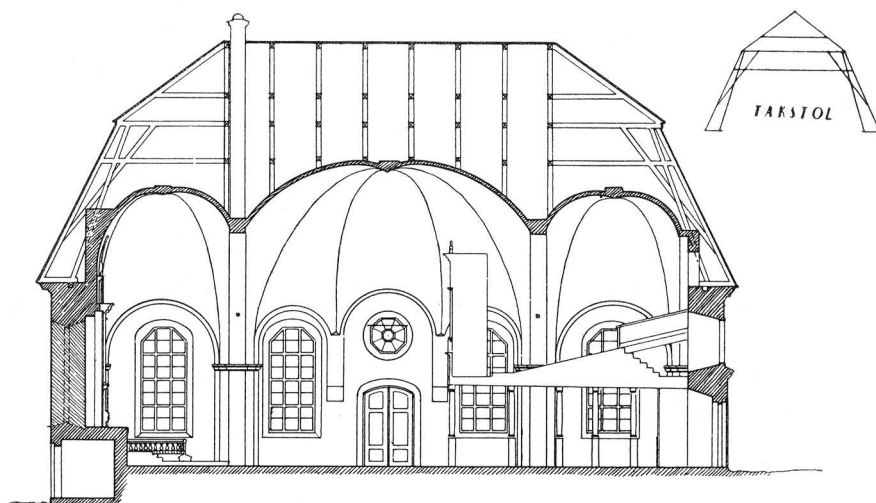

Fig. 273. Längdsektion. Skala 1:300.

Längsschnitt. Longitudinal section.

Sakristian är täckt av ett ribblöst kryssvalv, som överensstämmer med kyrkans. Uppgång till vinden genom en lucka på västmurens insida ovanför läktaren. Kyrkan uppvärms sedan 1924 från en under koret belägen värmekammare med ingång utifrån på kyrkans östra gavel. Kyrkan upplyses med elektriskt ljus.

BYGGNADSHISTORIA

Underrättelserna om den gamla kyrkan i Attmar äro ytterligt sparsamma. Den bestod av långhus och kor samt vapenhus och sakristia. Troligen var den byggd under medeltiden. Om dess byggnadsår lämnas i ett Vis. PROT. av 1767 en uppgift, som dock torde böra tagas med försiktighet: »Här förtjenar att anmärkas, att tå, gamla kyrkan nederrefs, fants uti ena väggen wid takbandet en sten, som nu upvistes, uti hwilken 1160 war inhugget, som ofelbart lærer utmärka det åhret på hwilket kyrkan blef uppbygd».

Om inredningen i denna kyrka veta vi intet.

Den nuv. kyrkan uppfördes 1760—61, utan tvivel av Daniel Hagman, att döma av likheten med andra av honom byggda kyrkor, t. ex. Borgsjö. Härtill kommer även en annan omständighet. Den norra långhusmuren är på ett ställe av omkr. 1 m längd tämligen långt åt öster avjämnad ovanpå med murbruk (synligt från vinden). I bruket äro två namn inristade: Petter Hagmansson och S. Gietting, tydligen

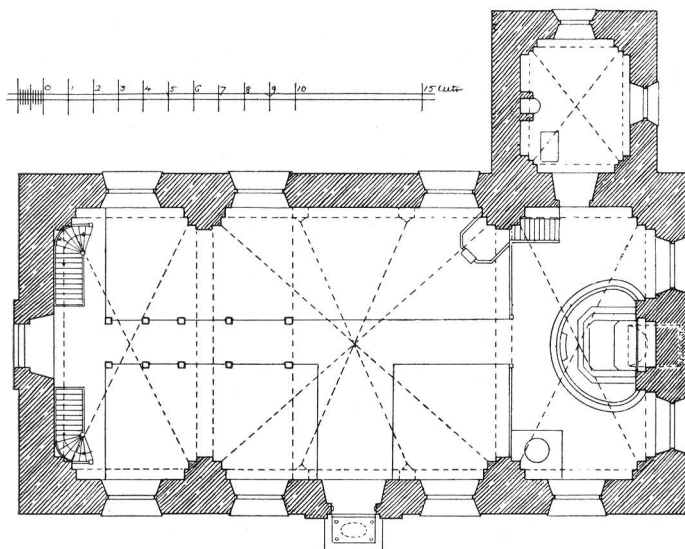

Fig. 274. Plan.
Grundriss. Plan.

två gesäller, som deltagit i bygget. Petter Hagmansson var, som namnet anger, son till Daniel Hagman, och då han på andra ställen arbetat under fadern, är det troligt att denne varit byggmästare även i Attmar. Daniel Hagman hade lärt byggnadskonstens »formaliteter», som det heter i en samtida handling (Stöde ark.), i Stockholm, varom även hans kyrkor bära vittne. Tydligt är det tidens centralanläggningar, som föresväva honom, då han utför sina herrgårdsliknande kyrkor med den accentuerade mittportalen, det stolta stjärnvalvet över kyrkans centrum och de mindre valven på sidorna. Attmar tillhör hans tidigaste byggen.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altare av trä, vitt med förgyllda ornament. Altaruppsatsens sidopilastrar och ALTARANORDNING överstycke äro murade av sten samt marmorerade i gulvitt och grävitt. Predellan däremot är av trä och vitmålad. På sidorna tvenne profilörer, Tron och Kärleken med resp. kors och ett brinnande hjärta. Altartavlan, föreställande Kristi uppståndelse, och predellamålningen, Nattvarden, äro oljemålningar på duk, utförda av Sven Hult från Söderhamn 1773.

Altarring, vitmålad, med balusterdockor. Klädsel plysch.

Krucifix (fig. 278). Kroppens H. 97 cm. Höftklädet blått, rött och guld, fodret blått. TRIUMFKRUCIFIX Glorian röd och grön med ränder av guld. Evangelisternas symboler målade i tavlor på korsändarna. Av Hakon Gulleon. 1500-talets början.

- MADONNA Madonna med barnet (fig. 279). H. 147 cm. Karnationen tämligen mörk. Mantel helt förgylld med blått foder. Barnet håller ett språkband, på vilket står med minuskler: MAGNIFICAT: AN. Samma mästare och tid som föregående.
- PREDIKSTOL Predikstol (fig. 276) från 1828. Vit med förgyllda ornament. — Timglas med TIMGLAS smidad och förgylld träställning. H. 72 cm. Senare delen av 1700-talet.
- BÄNKINREDNING 1920 vitmålades bänkarna. Förut voro de målade i ekimitation. Skranket mellan koret och församlingsrummet pryddes då av stolpar med urnor och flammor, vilka nämnda år borttogos.
- LÄKTARE I kyrkans västra del en läktare med enkel bröstning i vitt och guld, medelst kolonnetter indelad i fält med åttkantiga rutor. På läktaren fasta, öppna bänkar. Orgelfasad enkel (1800-talets mitt), i vitt och guld med klassicistisk ornering, mittstycket prytt av lyra med kors.
- NUMMERTAVLA Nummertavla av trä med förgylld ram. Fotställning vitmålad. H. 108, B. 71 cm.
- FOT TILL DOPFUNT Fot till dopfunt av kalksten (fig. 280). H. 56 cm. FyrSIDIG fotplatta med hörnblad. Upp till fyra stiliserade människohuvuden. 1200-talets förra hälft. Dep. i museet i Härnösand. — DOPSKÅL av tenn. Diam. 19 cm. Saknar stämplrar. 1700-talet.
- NATTVARDSKÄRL Kalk av silver. H. 24 cm. Stämplrar: 1. Tre kronor. 2. s. LUNDELL. 3. G. S. (?). Inskr. under foten: »HERR COMMINISTERN PETER N. FORSSTRÖM I ATTMAR 1776, TILLHÖR ATTMARS KYRKA».
- Kanna av silver. H. 27 cm. Stämplrar: 1. Stockholms vapen. 2. *E* (=1717).
- Oblatask av silver, oval. L. 12 1/2, H. 4 cm. Inskr. under botten: »ANNO 1751 D. 19. SEPTEMBER SKIENCKT TIL KIÖRCKAN AF INGRID HÖÖG WEGER 20 LOD». Ovanpå: »TILLHÖR ATTMARS KYRKA» samt monogram i. h. med krona över. — Oblatask av nysilver, fyrkantig L. 15, H. 13, B. 13 1/2 cm. Inskr.: »MINNE SKÄNK TILL / ATTMARS KYRKA / AF KYRKOVÄRDARNE H. ANDERSSON & A. M. GRAFSTRÖM / 1877».
- En monstrans, förmodligen av silver, vägande 2 lödiga mark 9 lod, framtogs kyrkan vid Gustav Vasas silverreduktion 1547—48. (KÄLLSTRÖM).
- LJUSREDSKAP Ljuskröna av glas från 1700-talet. — Ljuskröna av mässing. Två kransar med sex ljusarmar i varje. Hänger på en led, föreställande en man, som rider på en dubbelörn. Inskr.: »MATTH. 5. V. 10. TILL GUDS HELIGA NAMNS ÄHRA OCH ATMARS PRYDNAD I KIÖRCKAN ÄR DENNE LJUSKRÖNA MED KIÖRCKIANS OCH FÖRSAMBLINGENS MEDEL / KIÖPTER MEDELST DÅWARANDE PASTORIS PROF. PETRI ER. TIGERSTEDTS GUEDELIGA OMSORG ANNO 1720». — Ljuskröna av mässing. Två kransar med åtta ljusarmar, emellan dem blomkalkar och solar. Inskr.: »TILL ATTMARS KYRKA GIFVEN AF FRAML. LECTORNS SAL. MAG: S ERIK HELLBERGS / HEL OCH HALF SYSKON / BISKOPEN DOCTOR OLOF KIÖRNING, / GÄSTGIFVAREN AUGUSTIN BÅNG OCH DESS HUSTRU ANNA MARG: KIÖRNING, / SAL: COLEGA TUNVALLS ÄNKA BARBRO HELLBERG / SAL: COMINIST: S STARINS ÄNKA CATHA: R HELLBERG / SAL: PROBSTEIN LIDINS ÄNKA INGRID HELLBERG, / ÅHR 1775». — Ljuskröna av glas (och mässing). 1800-talet. — Ljuskröna av järn. Två ringar med nedhängande

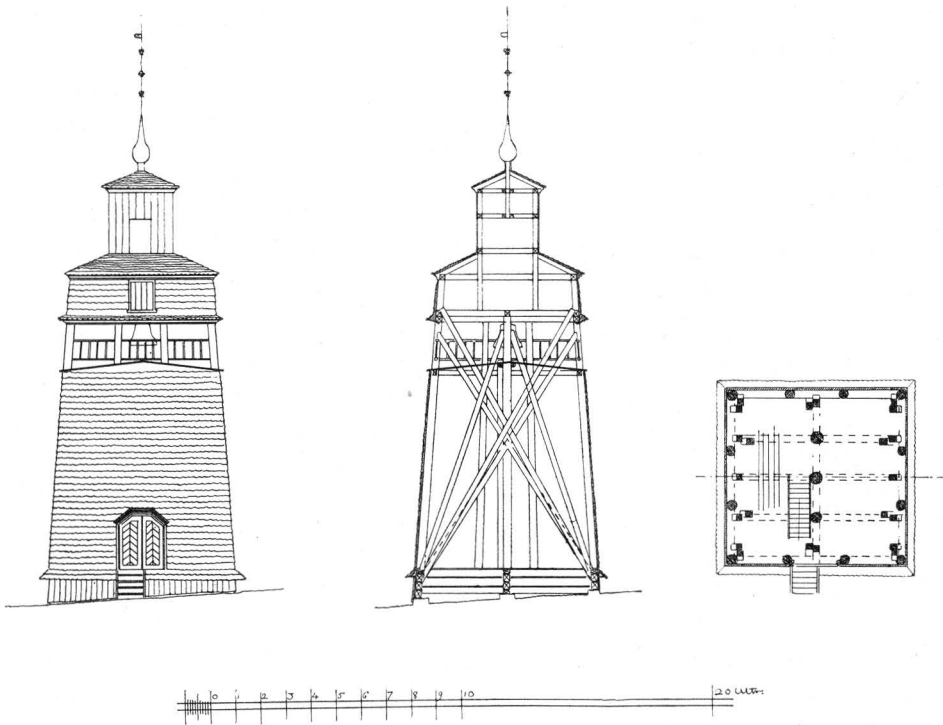

Fig. 275. Klockstapeln.
Glockenturm. Belfry.

löv och uppstigande liljor. Den större ringens Diam. 44 cm. Medeltida. Dep. i Härnösands museum.

Ett par ljusplåtar av driven mässing. H. 57 cm. Inskr.: »OLOF BERGSTRÖM / MARGARETA OLOFS DOTER / 1731». — Ett par liknande, H. 39 cm, utan inskr. — Ett par ljusarmar av driven mässing. 1700-talet.

Ett par ljusstakar av driven mässing med vridna skaft. H. 22 cm. — Ett par ljusstakar av tenn. H. 29 cm. Skaft med triangelformiga avfasningar. Inskr.: E. W. B / F. W. B. Stämplor: (under foten): 1. En ängel med stav i handen och året 1692. 2. En ros med en krona över. 3. I (=1697); (på manschetterna och pipan). 4. En sköld innehållande en krona.

Mässhake av röd sammet med broderat krucifix i relief på ryggen samt »1751». TEXTIL

Rökelsekar av malm (fig. 281), medeltida. Dep. i Härnösands museum. RÖKELSEKAR

Gravsten, L. 170, B. 100 cm, av röd kalksten med järnringar i alla fyra hörnen. I mitten en oval krans, upptill omgiven av två kerubhuvuden, nedtill av timglas och dödskele. GRAVSTEN

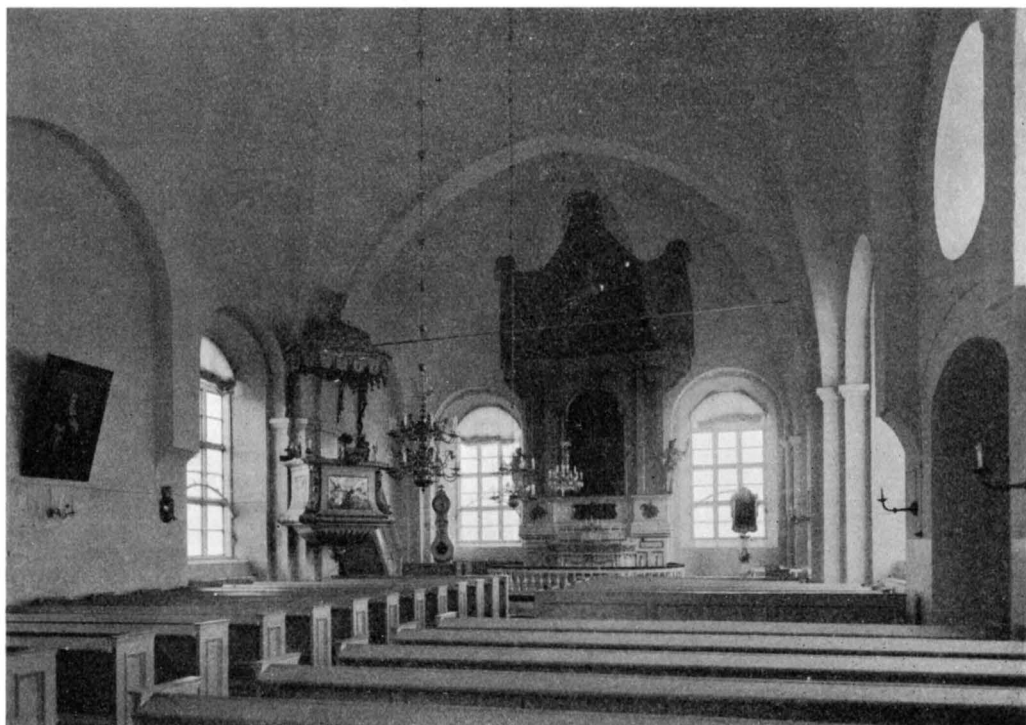

Fig. 276. Interiör mot öster.

Inneres gegen Osten. Interior towards the east.

OLJEMÅLNING Oljemålning på duk, porträtt av biskopen Olof Kjørning. Inskrift: »OLOF GRAFSTRÖM MINNE TILL ATTMARS KYRKA SOMMAREN 1896».

MÖBLER Brudbänk, H. 94, B. 83, Dj. 47 cm. I sakristian.

Fragment av dörr, B. 134 cm, ornerad med balustrar och refflor i plattskärning, vitt mot svart. »ANNO 1734».

Kista, enkel, L. 59, H. 34, B. 33 cm. — Kista, järnbeslagen, L. 108, H. 65, B. 65 cm. — Kista, beslagen med järnband, L. 121, H. 53, B. 57 cm.

Kollektlåda av trä. L. 48, B. 31, H. 22 cm.

Ur med skåp, vitmålat med förgyllda ornament. På urtavlan: SAMUEL : JO : BURMAN / ATTMAR. 1800-talet.

KLOCKOR Klockorna hänga i stapeln. Större klockan, H. 74, Diam. 95 cm. Upptill skriftband mellan en uppåt- och en nedåtriktad akantusbård. »SOLI DEO GLORIA ET IN TERRA PAX HOMINIBUS». Nedtill bård med stående akantus. Därunder inskr.: »AGITE CANTEMUS SCHOVAE. CLANGAMUS RUPI SALUTIS NOSTRAE. EAMUS AN — — — — FACEIM? CIAS CUM GRATIARUM ACTIONE PS XCV». — Å ena sidan under en gudssol och inom

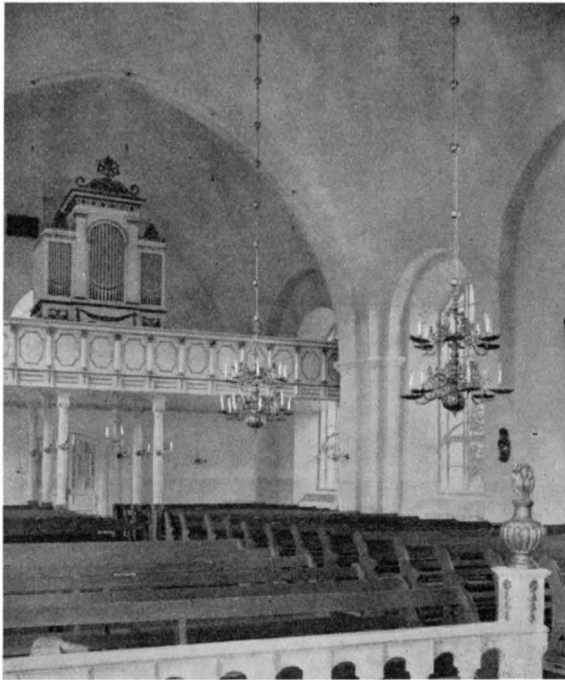

Fig. 277. Interiör mot väster.

Inneres gegen Westen. Interior towards the west.

ornamentram står: »DEO HONORI / USNI ATTMARENSIBUS / IMPENTRIS / TEMPLI AC BONORUM / CURA / OLAI LIDMAN / PRAEP. ET PAST. TUN. / FUSA / A. 1667». — Å andra sidan ornamentram med kerubhuvuden: »GUTEN I STOCKHOLM AF PETTER / DANT ANNO 1667 / OMGUTEN I SUNDSVALL AF ESAIAS LINDERBERG ÅR 1819».

Mindre klockan. Upptill bårder och skriftband som å stora klockan. Inskr.: PS. 147 v. 12. — Nedtill (som å stora klockan). Inskr.: »SÖKER HERRAN MEDAN MAN KAN FINNA HONOM. ES. 55 v. 6». — På klockans ena sida: »GUDI TILL ÄHRA OCH ATTMARS FÖRSAMLINGS / HEDER ÄR JAG MED HENNES OCH KYRCKIONES ME / DEL KÖPT OCH GUTEN AF GERHARDT MEYER A:O 1725 / P. E. P. PET:ER:TIGERSTEDT 1½ SK». Omfattande ornamental slinga med kerubhuvuden över och under skriften. — På andra sidan står: »I ALLE SOM MITT LIUD AF THENNA STAPELL HÖREN / ACH KOMMER SNART I DAG ATT I GUDZ WILLJA GÖREN».

Mässbok, skriven på pergament med illuminerade initialer i blått, grönt och rött. (8:o). Slutet av 1400-talet.

Mariaseqvens från 1400-talets slut på pergament med omväxlande röda och blå initialer. (8:o).

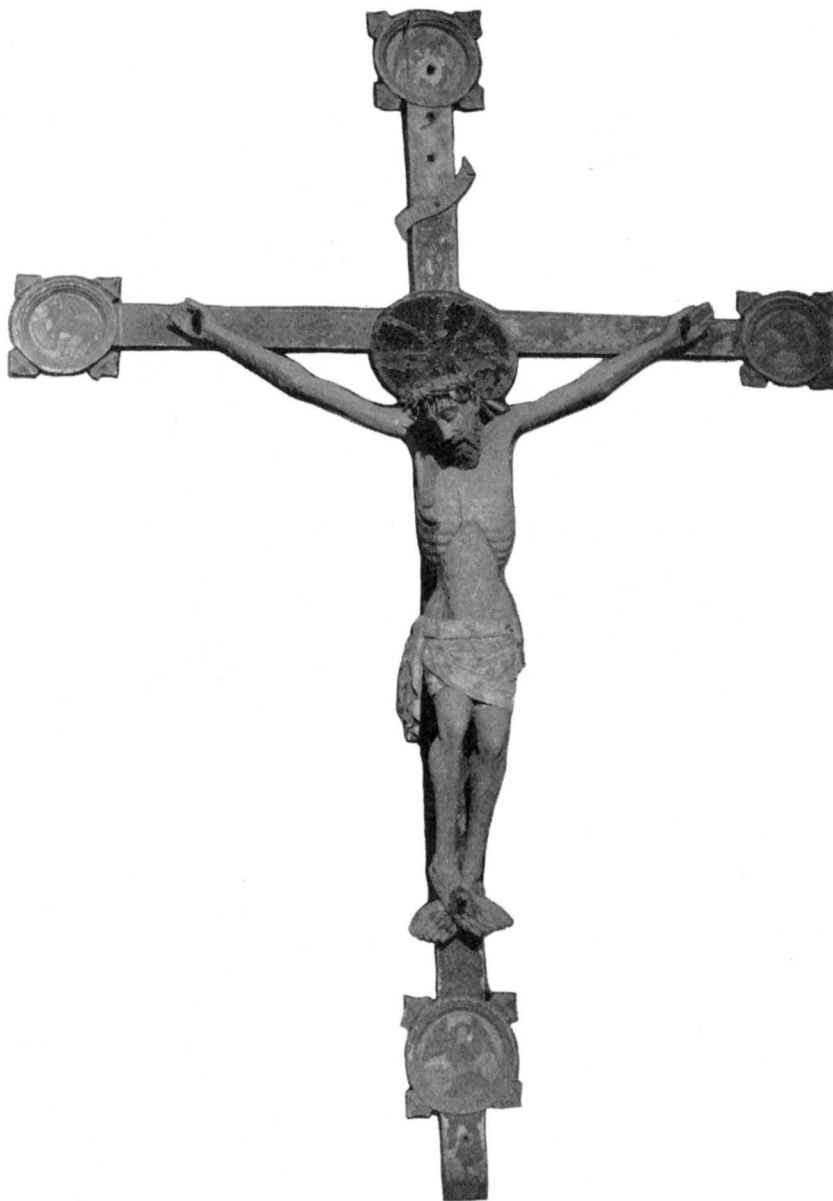

Fig. 278. Kruzifix av Hakon Gulleeson. 1500-talets början.

Kruzifix von Hakon Gulleeson. Anfang des 16. Jahrh. Crucifix by Hakon Gulleeson. Early 16th century.

En handskriven samling böcker och predikningar (Handbok?) från 1587 el. 1603 i gamla läderpärm. Konserverade.

SAMMANFATTNING

I. Senast under 1200-t:s förra del har kyrka funnits i Attmar, vilket framgår genom tillvaron av en gotländsk dopfont från denna tid, av »Calcarius»-gruppen (fig. 280).

II. Vid medeltidens slut består kyrkan trol. av långhus, kor samt sakristia och vapenhus. Bland inventarierna märkas träskulpturer av Hakon Gulleon, 1500-t:s början (ett krucifix, fig. 278, och en madonna, fig. 279) samt vidare två pergamentshandskrifter, en mässbok och en Mariaseqvens, båda från 1400-t:s slut.

III. Klockstapel uppföres 1688, en dylik har emellertid säkert funnits redan tidigare. Storklockan är av 1667.

IV. År 1760 rives gamla kyrkan och den nuv. uppföres av byggmästaren Daniel Hagman. Nattvardssilver, ljuskronor, mässhake.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Spätestens in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts muss es in Attmar eine Kirche gegeben haben. Das geht u. a. aus der Existenz eines gotländischen Taufbeckens aus dieser Zeit hervor, das zur »Calcarius»-Gruppe gehört (Fig. 280).

II. Gegen Ende des Mittelalters bestand die Kirche wahrscheinlich aus einem Langschiff, einem Chor mit Sakristei und einer Vorhalle. Unter den Inventarien sind bemerkenswert: Holzskulpturen von Hakon Gulleon aus dem Anfang des 16. Jahrhunderts (ein Kruzifix, Fig. 278, und eine Madonna, Fig. 279) sowie zwei Pergamenthandschriften (ein Messbuch und eine Mariensequenz), beide aus dem Ende des 15. Jahrhunderts.

III. Im Jahre 1688 wurde ein Glockenturm errichtet. Doch hat sicher schon früher ein solcher existiert. Die grosse Glocke stammt aus dem Jahre 1667.

IV. Im Jahre 1760 wurde die alte Kirche abgerissen und die neue von dem Baumeister Daniel Hagman errichtet. Aus dieser Zeit stammen die Kronleuchter und das Abendmahlssilber (Fig. 272—274, 276, 277).

SUMMARY

I. At Attmar, in the early 13th century at the latest, there existed a church, which we conclude from a Gotlandic font from that period, belonging to the »Calcarius»-group (fig. 280).

22. *Sveriges kyrkor. Medelpad I.*

Fig. 279. Maria med barnet. Av Hakon Gulleon. 1500-talets början.

Maria mit dem Kind. Von Hakon Gulleon. Anfang des 16. Jahrh. Mary with child. By Hakon Gulleon. Early 16th century.

Fig. 280. Doppfontsfot. 1200-talets förra del.

Fuss eines Taufsteins. Base of a font. First half
1. Hälfte des 13. Jahrh. of the 13th century.

Fig. 281. Rökelsekar.

Rauchfass. Censer.

II. At the end of the Middle Ages the church consisted of a nave, choir with sacristy, and porch. Among the furniture and fittings notice should be given to wood sculptures by Hakon Gulleson from the early 16th century (a crucifix, fig. 278, a madonna, fig. 279), and two parchments: a missal and a sequence of Mary, both from the late 15th century.

III. In 1688 a belfry was erected, but it is certain that another one existed before. The big bell was cast in 1667.

IV. In 1760 the old church was demolished and the present one built by Daniel Hagman. Communion silver and chandeliers were added. (Fig. 272—274, 276, 277).

Fig. 282. Stöde kyrka.
Die Kirche zu Stöde. Stöde church.

STÖDE KYRKA

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, TUNA TINGSLAG, HÄRNÖSANDS
STIFT, MEDELPADS VÄSTRA KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: HÜLPHERS, s. 44. — MAGNUS NORDENSTRÖM, Utkast till Beskrifning öfver Stöde socken i Medelpad (författad omkr. 1770) i: JOHAN NORRLANDER, Norrländska samlingar II, Stockholm 1894, s. 59 ff. — Hernösandsstudier, s. 34, 58, 116. — Hernösandskatalogen passim. — ÅSLUND, s. 320. — GENBERG, II, s. 74. — J. ROOSVAL, Svenskt Konstgalleri, s. 40. — CORNELL, s. 87, 278 och passim.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: K. B. NILS REINHOLD BROCMAN, Resa till Hälsingland 1763.

KYRKANS ARKIVALIER: I kyrkan. Stöde kyrkoarkiv är det rikaste i Medelpad. Det innehåller åtskilliga medeltida brev,¹ ett dombrev av 1530 (tryckt av GABRIEL THULIN, Redogörelse för de ecklesiastika Boställena II, s. 89), en beskr. av 1761 över den äldsta kyrkan och

¹ GENBERG, II, s. 75, har tryckt ett nu förkommet brev av 1418.

den nyas byggande samt ms. till NORDENSTRÖMS ovannämnda arbete. RÄK. från 1668. Inv. av 1670 och senare data. Ritning av kyrka (plan och fasad) samt stapel före ombyggnaden 1881. — I Museet, Härnösand: En konsthistoriskt viktig och även i övrigt intressant räkenskapsbok för kyrkokassan, omfattande åren 1501—1532 (utgiven av CORNELL i Arkiv för norrländsk hembygdsforskning 1918).

FÖRSAMLINGSHISTORIA

Stöde nämnes 1314 och torde då ha utgjort eget gäll. Före 1425 har församlingen emellertid blivit annex till Tuna. Genom kungl. brev av den 9 november 1852 utbröts Stöde därifrån och har sedan denna tid haft egen kyrkoherde.

KYRKOÅRD OCH KLOCKSTAPEL

Kyrkogården har fått sin nuvarande utsträckning efter utvidgningar åt söder 1870 och nordväst 1885. I söder och väster är en hög terrass av gråstenskvadrar. Den till Stöde gamla kyrka hörande kyrkogården var omgiven av en trätäckt gråstensmur. Åtminstone på västra sidan fanns en stigport, krönt av ett smitt järnkors. Utgång från kyrkogården tyckes även ha funnits på västra sidan, ehuru det är osäkert, om den varit överbyggd. Vid gamla kyrkans rivning 1757 nedrevos även stora delar av kyrkogårdsmuren. En ny stiglucka uppfördes i början av 1800-talet på samma ställe som den gamla, men fick under 1880-talet vika för de nuvarande murade stolparna, som upptill bära tvenne urnor och stängas med smidda järngrindar. Den forna kyrkogårdsmuren är numera ersatt med en granhäck.

Klockstapel omnämnes tidigast 1670; 1750 tycks en tämligen vidlyftig reparation ha företagits. Stapeln, vars utseende framgår av fig. 284, nedrevs år 1881, då klockorna flyttades till det nybyggda tornet. Stapeln var försedd med en huv i form av ett fyrdelat, spånklätt sadeltak och krönt av en hög, spånklädd spira. Den var infodrad med bräder, men hade troligen ursprungligen varit öppen.

BÅRHUS

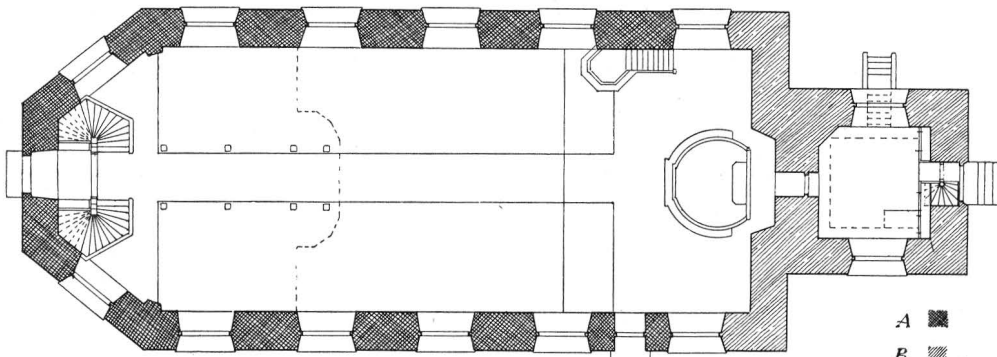
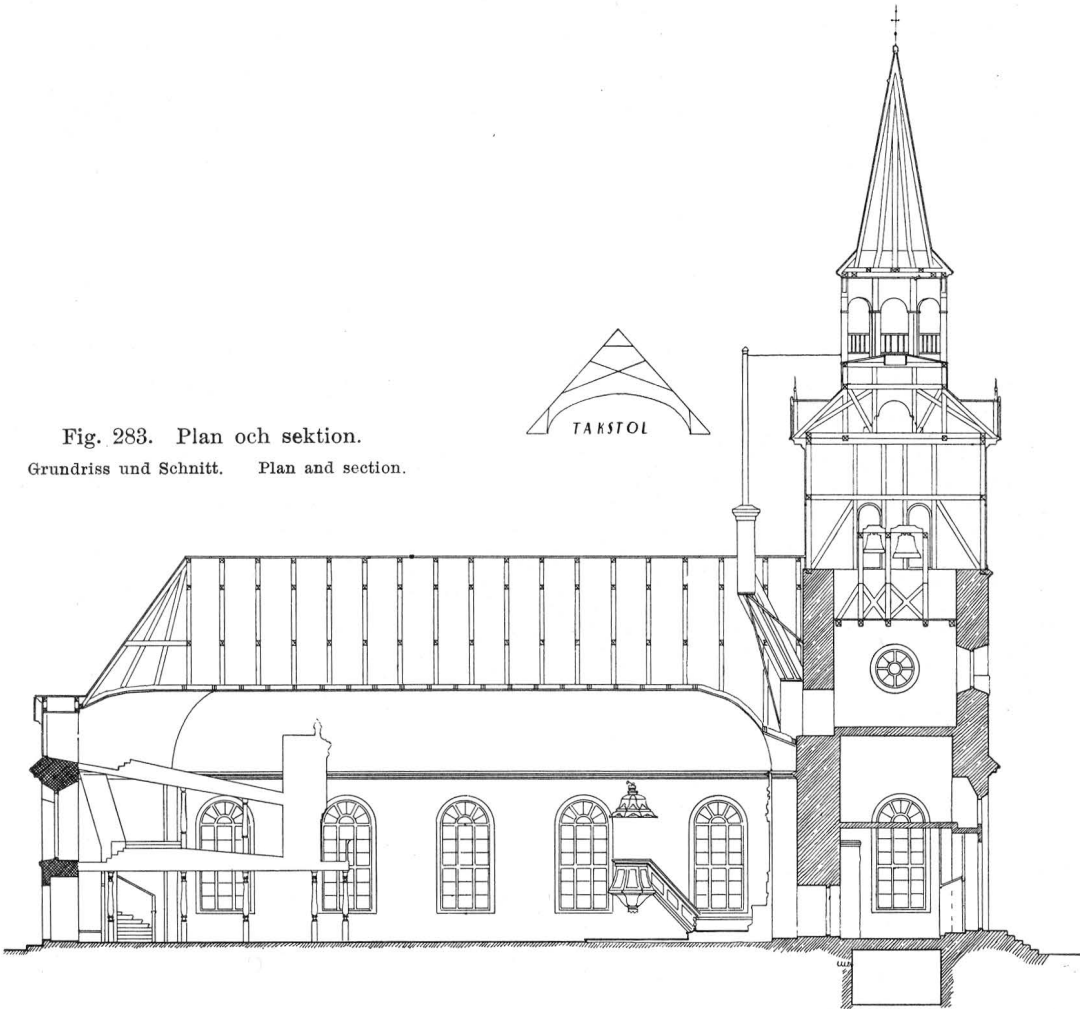
I kyrkogårdens sydvästra hörn är ett bårhus av tegel, uppfört 1890.

KYRKOBYGGNADEN

Kyrkan består av ett i väster tresidigt avslutat långhus och torn i öster, i vars bottenvåning sakristian är inredd (fig. 283). — Materialet är gråsten med tegel i fönster- och dörromfattningar. — En i ljusrött målad putssockel löper runt hela kyrkan. — Yttermurarna äro slätputsade i vitt. — Långhusets yttertak är beklätt med tjock furuspån, tornets takfall och tornspiran med kopparplåt.

EXTERIÖR

Fig. 283. Plan och sektion.
 Grundriss und Schnitt. Plan and section.

A ■
 B ▨

Fig. 284. Kyrkan före 1881.

Die Kirche vor 1881. The church before 1881.

TORNET

I tornets bottenvåning finns en rundbågig ingångsportal; i densamma övre, segmentformiga del ett fönster med strålförmigt spröjsverk. Dörrar av trä. Här ovanför sitter en kopparplatta med följande inskr.: »KYRKAN BYGD 1759, UTVIDGADES 1881 VID TORNETS UPPBYGGANDE. ESAIAS 45 : 22». Tornet har på vardera norra och södra sidan ett rundbågigt fönster i djup nisch. I andra våningen ett litet rundfönster på vardera av tornets fria sidor. I tredje våningen ses på alla fyra sidorna tvenne höga, smala, rundbåiga ljudöppningar. Tornkroppen avslutas av en profilerad list. Däröver vidtager det kopparklädda, åt alla sidor sluttande taket. Fyra urtavlor. En åttkantig lanternin med gallerförsedd altan samt en spetsigt avsmalnande kopparhuv med kors kröner det hela. Bottenvåningen tjänar som sakristia med ingång från långhuset samt på norra sidan. Portalen på östra sidan ger däremot tillträde till tornets övre våningar. I andra våningen förvaras kyrkans äldsta inventarier.

Långhuset (fig. 283 och 287) har 5 fönster på varje långsida lika nedre tornvåningens. Solbänkar av svart plåt. Det västliga, tresidiga partiet har likaledes två sådana fönster jämte ett mindre ovanför västingången samt därovanför ett ur taket framspringande mansardfönster, täckt av ett litet spånklätt sadeltak. Profilerad taklist av trä.

Tvenne ingångar föra till långhuset, en rundbågig i väster samt en i söder mellan de båda östligaste fönstren. Innanför den västra ingången ett inbyggt tresidigt vindfång med fönster inåt kyrkan för sekundär belysning.

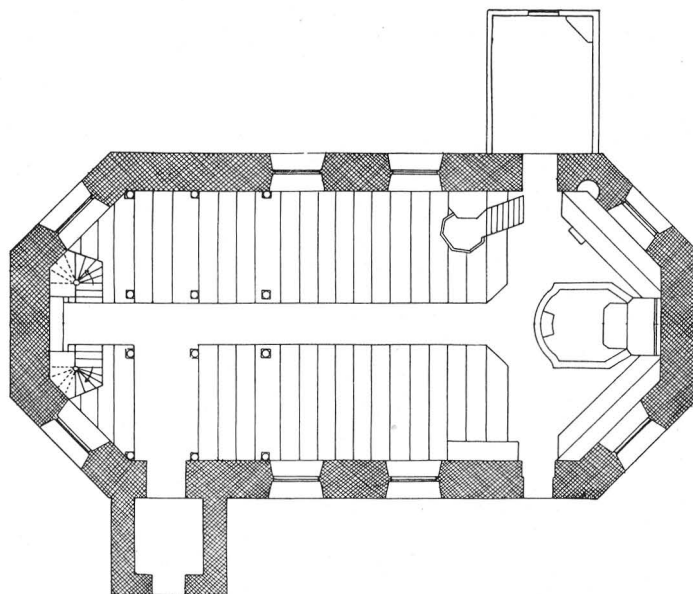

Fig. 285. Plan av kyrkan före 1881.

Grundriss der Kirche vor 1881. Plan of the church before 1881.

Kyrkans interiör är enkel, väggarna slätputsade i ljus gulvitt, nedre delen upp till fönstren oljemålade i blått. Innertaket utgöres av ett vitmålat paneltunnvalv. Golv av trä med en något högre avsats framme vid altaret. Långhusets östligaste del utgör kor. I fondväggen en stor nisch (fig. 286), i vilken altaret har sin plats. Därbakom ingång till sakristian. INTERIÖR

Uppvärmning genom centralvärmeledning med element anbringade under fönstren.

BYGGNADSHISTORIA

Stöde gamla, år 1757 nedrivna kyrka låg på samma ställe som den nuvarande. Tack vare en från år 1761 bevarad beskrivning äga vi en tämligen klar föreställning om densamma.

I nämnda beskrivning inhämtas om gamla kyrkan följande:

»Anno Reparata Salutis
MDCCLXI

Till underrättelse för efterkommanderne vill man kårteligen uptekna att Stöde kyrka har i lång tid varit nog trång, så att man ej kunnat se, huru hälften, mindre flera af de år 1756 befundne människor i socknen, som då woro wid 750 st. kunde få bänkrum inom den rymd och belägenhet, som gl. kyrkan hade, hvilken war utaf den grundritning och widd som här står.

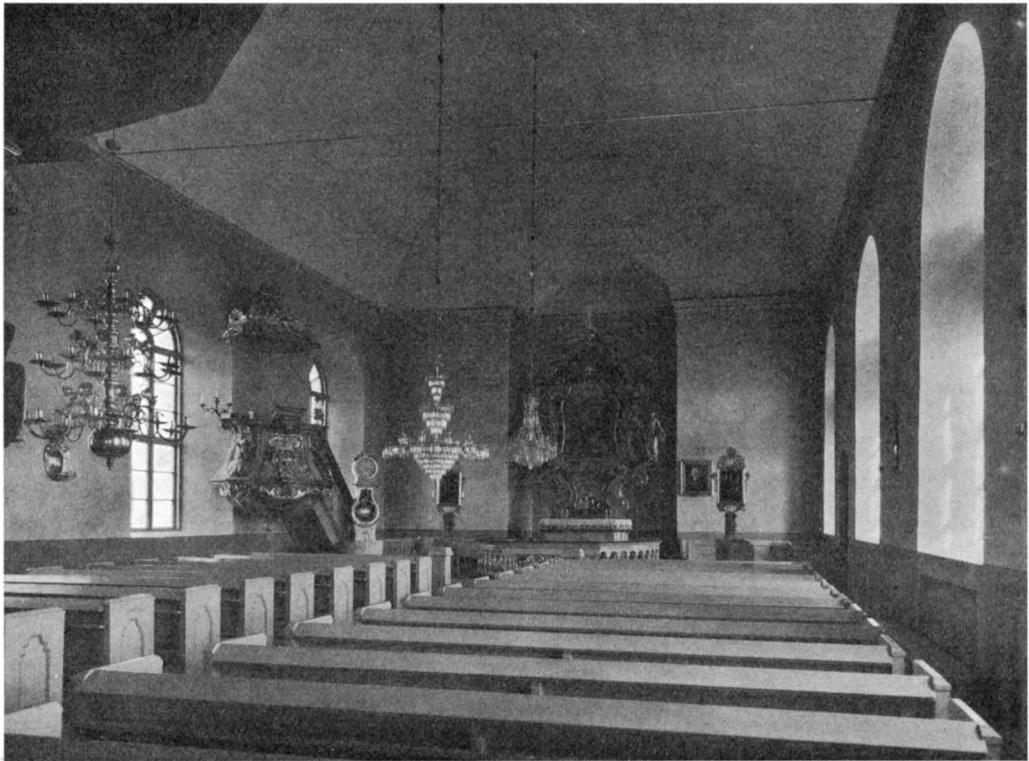

Fig. 286. Interiör mot öster.

Inneres gegen Osten. Interior towards the east.

A. Wapenhuset, sådant det nu står för (= såsom) ett redskapshus västan för kyrkan. Här måste en stor del stadna af åhörarna för trängslen skull, dock bestod gudstiensten mästa dels i samtal och at ansa sina barn.

B. Sjelfwa kyrkan med bänkrum, såsom spiltor i ett stall, af $4\frac{1}{2}$ alns längd hwar bänk. Ty kyrkan war $17\frac{3}{4}$ al. lång innom muren $10\frac{3}{4}$ al. bred. Muren war af grus och sandstenar,¹ (ganska få större) samansatt till 10 quarters tjocklek el. närmare sagt 3 al.

C. Choret war sedermera påbygdt, som man hördt och befant wid rifningen. Det war innom murarna långt 7 al. och 6 al. bredt, så at när ett altarskrank för 8 à 10 personer war utwidgat, och några nödige bänkrum inträngde, war näplⁿ plats för faddrar till 2 barn öfrig, ehuru de sammanpackades.

D. Sakristian af trä, sådan som hon ännu är återrullad till muren.

E. Wid detta hörnet satt predikstolen, under en hwallfboge af muren, som blifwit när öpning slogs til det påbygde choret, såsom på flera gl. kyrkor ses. Här stod prästen i trängsel och under en himmel af gråsten.

F. betyder fönstren, som woro någorl^a höga, men smala, det ena på norra sidan war först

¹ Med sandstenar torde menas grövre småstenar.

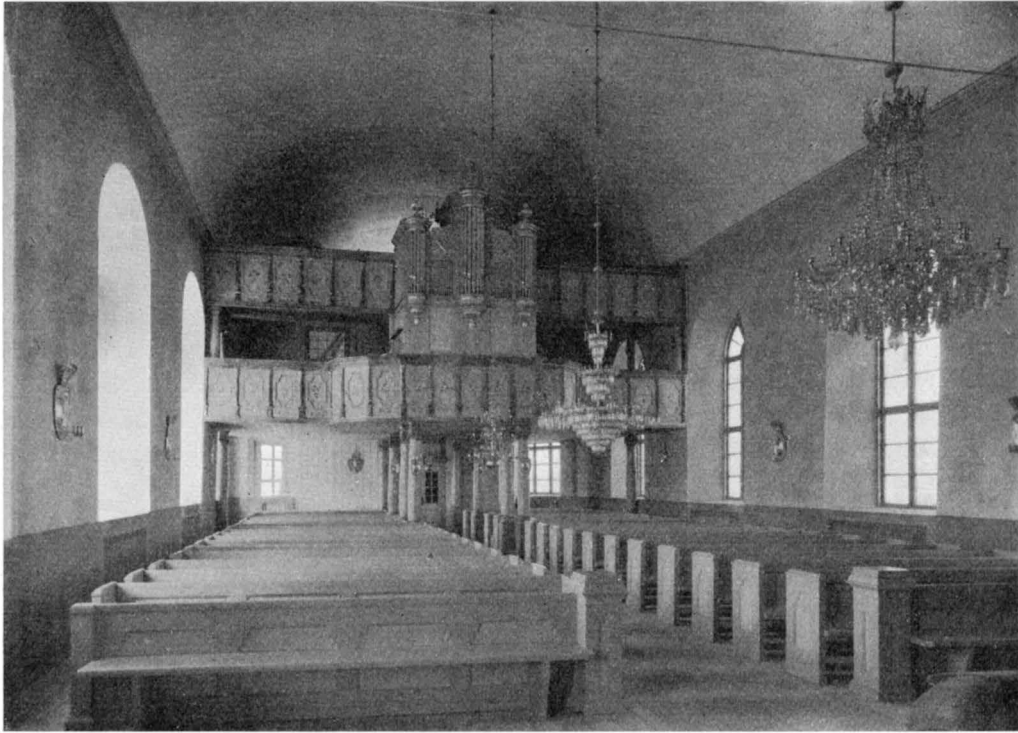

Fig. 287. Interiör mot väster.

Innere gegen Westen. Interior towards the west.

wid pass år 1745 uphuggit och insatt, hwarföre det förut warit mörkt nog hälst ock innan chor fönstret ff. blef insatt när altartaflan gordes.¹

G. Dörrarna.

Utom dess war gl. kyrkan så bofällig att stenarna suto hängande särdeles i östra röstet och öfwer predikstolen, emedan norra muren war alldeles sönderskriden och wid sammanskruvningen, som skedt och förra kyrkoräkningen utwisar, har dragit södra muren äfwen til att luta.² Företrädarna hafva sökt bota sådant med det at 2 st. lectare en öfwer den andra, att ett trähwalf och flera onödiga kåstnader blifwit gjorde, men kyrkan förblef ändock lika mörk och trång och qwalmig. Man ville aldrig för att begynna bygga af grunden, utan behölt gl. ordspråket: Kyrkan är et gammalt hus, nog står hon: Mine förfäder hafva fått rum där, nog får ock jag, medan jag lefver.»

Till ovanstående uppgifter bör läggas, att vapenhuset var av trä, samt att sakristian hade en välvd källare. Både detta vapenhus och sakristian voro uppförda närmast

¹ Detta fönster tillkom 1673, men de bevarade delarna av altartavlan förefalla något senare.

² Denna sammanskruvning utfördes 1695 av en Mäster Olof från »Hudwykswald». Därvid borttogos även de strävpelare som uppförts till stöd åt norra muren.

före 1685. Koret var måhända en senare tillbyggnad, om man så får tyda ordet »påbyggt» i beskrifningen av 1761. Av underrättelserna är det f. ö. svårt att draga säkra slutsatser om kyrkans tillkomsttid och historia. Den bör dock med största sannolikhet ha varit byggd under medeltiden, troligen 1200-talet. Förekomsten av vissa inventarier från denna tid (se nedan), som alltid torde ha tillhört kyrkan, tyder på att den fanns redan i detta århundrades början.

År 1699 omtalas en »chordörr». Härmed menades troligen dörren mellan koret och sakristian, vilken just vid denna tid var tämligen nybyggd.

Skriftliga underrättelser om den fasta inredningen saknas, utöver vad som anges i den nyss citerade beskrifningen. Några få rester äro bevarade. Av altarprydningen två större figurer (H. 155 cm), två putti (H. 75 cm) samt ett kerubhuvud (H. 20 cm) omkr. 1700. — Till den gamla predikstolen har hört ett litet skulpterat lejonhuvud, som tydligen varit fäst på postamentet till någon av hörnkolonnerna. I bårhuset förvaras ett listverk, som möjligen tillhört trappan till den gamla predikstolen.

Beskrifningen av 1761 säger om den nya kyrkans byggande:

»Men circa medium hujus seculi begynte någon tala alfvarsammare om Kyrkans reparation, fast man måste foga sig efter tiden och ej utsäga all sin tanke; medan ingen wiss Kyrkobyggningslag ännu war utgången. Den olägenhet tillstötte att allmogen wille ingalunda bygga rymligt och waragtigt och probsten och Kyrkoherd. Herr Mag. Söderströms sjukdomstillstånd kom emellan jämte en befunnen penningebrist, som härrördt af sämre hushollning och upmuntring til att sammanskjuta och att någon klocka blifwit tillköpt etc. Man hade ett par tusende daler k^{mt} och 9 000 d. vid pass åtgingo (utan hwad som efteråt betaltes, som gör in alles något öfr 200 d. el. rotunde, räknat 1 200 d. utom altartaflan). Eftertiden lærer för den skull intet kunna neka ett sannskyldigt loford, om den så behagar åt Comminister Magn. Nordström, som med länsman Eric Grafströms tillhjelp användt mycken bemedling, nit omsorger och upseende härwid, oagtdadt alla förtretligheter de ledo så af allmogen, som Byggmästaren. Den samma war en afskedad soldat i lexan sⁿ i dalarne Olof Romberg benämnd, hwilken af socknen blef utkorad, efter man icke wiste af någon närmare Kyrkomurare den tiden. Man accorderade med honom och lades någon del af grunden 1757 om hösten men en Mäster Dan. Hagman som i medeltid blifwit antagen för stiftets Kyrkobyggare och lärdt formaliteter i Stockholm gorde några invändningar, som man dock för allmogens skull icke fick hafva något afseende uppå. Romberg uppförde muren 1758 om sommaren och taklade, förfärdigande hwallfwet och rappingen 1759 om sommaren, och det alt sammanräknat på något öfver 20 weckors tid. Ehuru han war en böndernes smekare och såg mer på avance än hederl. byggnad, måste han dock göra efter påstående och tillsyn av sockenprästen. Snickringen skedde af en Bondeson ifr. Siöns sⁿ benämnd Pär Johansson, jämte insocknes folk och snickare. Äntelⁿ kunde man inwiga kyrkan, som skedde d. 6 jan. 1760 i en tämmel. sträng winter, i Herr Doct. och Biskopens ställe af Probstens och församlingens kyrkoherde Herr Magister Andr. Söderström. Hwad för öfrigt war att anmärka wid denna kyrkobyggnad, hwad därtill har behöfts, med hwad hjelp och collecter den är uppförd m. m. sådant ses efter handen i de årens kyrkoräkningar».

Den nya kyrkan erhöll sitt nuvarande utseende 1881, då tornet uppfördes och långhuset förlängdes åt öster samt fönstren grupperades om och gjordes rundbågiga. Arbetet utfördes av byggmästaren L. R. Bergström från Refsund i Jämtland, enligt

Fig. 288. Altaruppsats av Johan Edler och Carl Hofverberg. 1763.

Altaraufsatz von Johan Edler und
Carl Hofverberg. 1763.

Altar-piece by Johan Edler and
Carl Hofverberg. 1763.

Fig. 289. Triumphkruzifix. 1300-talets slut.

Triumphkruzifix. Ende des 14. Jahrh. Rood crucifix. End of 14th century.

Fig. 290. St: Olov. Omkr. 1225
—1250.

St. Olof. Um 1225 St. Olaf. About
—1250. 1225—1250.

Fig. 291. St: Mikael. 1200-talet.

St. Michael, 13. Jahrh. St. Michael, 13th
century.

Fig. 292. Maria med barnet.
1500-talets början.

Maria mit dem Kind. Anfang
des 16. Jahrh.
Mary with child. Early 16th
century.

Fig. 293. Madonna. Hakon Gulle's
atelier. 1500-talets början.

Madonna aus der Schule Hakon Gulle's. An- fang des 16. Jahrh.	Madonna from Hakon Gulle's school. Early 16th century.
---	--

av honom uppgjord ritning. Trävalvet härstammar från 1824. Det urspr. tegelvalvet nedtogs på grund av sin bristfällighet redan 1819.

Den äldsta delen av kyrkan, d. v. s. $\frac{2}{3}$ av långhuset fr. väster räknat, tillhörde den kyrka, som 1757—59 uppfördes av byggmästaren Olof Romberg från Leksand

Fig. 294. S:ta Anna själv tredje. 1528.
St. Anna selbdritt. 1528. St. Anne self third. 1528.

Fig. 295. S:t Görän. Hakon Gulle-
sons atelier. Omkr. 1520.

St. Georg aus der Schule Hakon Gul-
lesons. Um 1520. St. George from
Hakon Gulle-
son's school. About 1520.

Hans kyrkas exteriör och plan framgå av fig. 284 och 285. Den var byggd av gråsten, putsad och hade tegelvalv, var tresidigt avslutad både i ö. och v. samt försedd med vapenhus och sakristia på vanliga ställen, den senare av trä. Ingången vid vapenhuset igenmurades vid dettas borttagande, och i dess ställe upptogs den nuv. ingången. Den Rombergiska kyrkan hade särskild ingång till koret, vilken ännu är

ALTAR-
ANORDNING

Fig. 296. Manligt helgon. Omkr. 1500.
Ein Heiliger. Um 1500. A saint. About 1500.

Altaruppsatsen har en övervägande mörkblå marmorering med förgylld ornering, fjällen i silver. Vingarna upptill och på sidorna äro rödmarmorerade. Den förutvarande övermålningen och partiella vitlimningen skedde enligt inskr. på baksidan 1849. Nederst på predellan spår av utplånad inskr. — Bildhuggararbetet är utfört av Johan Edler från Sundsjö i Jämtland 1763 för en kostnad av 950 d. kmt. Träarbetets målning och förgyllning ombesörjdes av conducteuren Eric Hofverberg.²

¹ Jfr CORNELL, Daniel Hagman och hans samtida, i BYGGNADSVÄRLDEN 1923, s. 360.

² Angående dessa mästare se HERNÖSANDSSTUDIER, s. 116 och 120.

bevarad (i långhusets sydöstra del). Långmurarna hade endast tvenne fönster, placerade nära varandra, vilket antyder att interiören var täckt av trenne valv, av vilka det mellersta motsvarade de nämnda båda fönstren. De 1819 nedtagna tegelvalven böra ha haft den form, som byggmästarfamiljen Romberg vanligen använde, d. v. s. stjärnvalv med ribbor, dekorerade nära hjässan och anfangen med ett enkelt motiv av dropplikt utstickande koppstenar.¹

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altaret av trä, 1800-talet. Målat i blått med marmorerade fält i gult, brunt och rött. — Altaruppsatsen (fig. 288) utgör en rikt ornerad omramning till en målning på duk, föreställande »vår k. återlösares uppståndelse», utförd av Carl Hofverberg, kapten vid Jämtlands regemente. Han erhöll för sitt arbete 300 d. kmt. — Ramverkets nedre del omfattar en predella med en skulpterad relief av nattvarden. Tvenne förgyllda sidostatyer (profilörer) flankera omramningen, Moses med lagens tavlor och Kristus med ett äpple med kors; de bära dessutom var sitt inskriftsblad: »GENOM MOSEN ÄR LAGEN GIFVEN» och »NÅD OCH SANNING ÄR KOMMEN GENOM JESUM CHRISTUM». Uppsatsen krönes av en relief med pelikanen samt en strålande sol. Den ursprungliga färgen har vid kyrkans restaurering 1917 blivit framtagen.

Altarringen, utförd 1881 av J. Edler från Jämtland,¹ har blåa balusterdockor av förgyllning. Klädsel av röd schagg. Mittpartiet utgöres av ett genombrutet akantusmotiv med ymnighetsskål i mitten. ALTARRING

Profilörer, sidofigurer till en försvunnen altaruppsats. H. 155 cm. 1600-talets slut. PROFILÖRER
Triumfkrucifix, kroppens H. 60 cm (fig. 289). Kristusbildens högra fot är lagd över den vänstra, så att dess häl stöder mitt på dennas översida. Evangelistsymbolerna, som varit målade på tavlorna på korsändarna, äro utplånade. I de fyrkantiga tavlornas svicklar skulpterade bladornament. 1300-talets slut. TRIUMF-
KRUCIFIX

S. Mikael på en tvehövdad drake. H. 93 cm (fig. 291). Vingarna nu förkomna. Färgen förstörd. 1200-talet. MEDELTIDA
TRÄSKULP-
TURER

S. Olov, H. 147 cm, sittande, (fig. 290) med trollet Skalle under sina fötter. Trollets huvud är bortbrutet. Rester av färg utvisa, att manteln varit förgylld med rött foder med schabloner, spännet rött, skägg och hår guld, karnationen tämligen ljus. Krona och yxa förkomna. — Ehuru bilden visar starkt provinsiella drag, tillhör den en av norsk-engelska förebilder beroende inhemska skola och torde kunna dateras till 1225—50.

Madonna, stående (fig. 292), H. 120 cm. Barnet fattar med högra handen om ena benet och drar upp det, så att knäet böjes i rät vinkel. Barnets huvud förlorat. Övermålad med gråblå färg. 1500-talets början.

Madonna (s. k. misericordiabild) med mantel, under vilken hon tager mäniskorna i sitt beskydd. H. 77 cm. (fig. 293). I manteln knäböja lekmän och andliga, nederst till höger en påve. Hakon Gulleasons atelier, 1500-talets början. Färgen förstörd.

S. Göran. H. 55 cm. Mycket svårt skadad (fig. 295). Av den grupp bilden tillhör, återstår blott riddaren, som förlorat armar och ben. Han är iförd harnesk med en vapensköld på bröstet. Hakon Gulleasons atelier. Omkr. 1520.

I kyrkans RÄK. för år 1521 anges, att en Göransbild inköpts för »VI marc XX». Emellertid är det ovisst, om detta gäller denna eller en S. Göransbild, som nu finnes i Lögdö kapell, men fordom tillhört Stöde kyrka.² Bilderna äro mycket lika varann och tydligen utförda vid samma tid, varför dateringen 1521 mycket väl kan gälla för dem bägge. Lögdö bilden är bättre bibehållen (jfr s. 183 o. 185).

S. Anna själv tredje (fig. 294). H. 104 cm. Denna tyvärr svårt skadade bild är utförd av någon lärjunge till Hakon Gulleason år 1528 enligt Stöde räkenskapsbok för detta år, där bland utgiftsposterna står: »Item pro ymagine beate Anne XXVI march» d. v. s. för den heliga Annas bild XXVI mark. — Färgen tämligen väl bibehållen, nästan uteslutande guld; vitt på huvudbonaden och doket.

¹ Bör ej förväxlas med sin på 1700-talet verksamme namne.

² NILS REINH. BROCMAN (s. 48) uppger att häradsförordning Björner köpt ett Görans-beläte från Stöde och skänkt till Lögdö bruks kapell. Uppgiften bekräftas av NORDENSTRÖM (s. 62), som kommenterar RÄK. för 1521 med dessa ord: »Detta Görans beläte med sin häst stod fordom hos en kyrkovärd i Nedansjö, men skall sedan blifwit transporterat till Lögdö bruks Capell».

Fig. 297. Dopfunten. 1200-talets början.
Taufstein. Anfang des 13. Jahrh. Font. Early 13th century.

Manligt helgon med bok. H. 50 cm. Huvudet förlorat. Omkr. 1500. (Fig. 296.)

Två processionsstavar fr. slutet av medeltiden, en med spiralvridet skaft, grön och röd, en med kantigt skaft, krönt av ett kors.

PREDIKSTOL Predikstolen är snidad med ornaments- och figurskulptur (fig. 286). Korgens mellersta fält upptages av en framställning av de fyra evangelisterna, sittande vid ett bord med böcker och ett bläckhorn framför sig. Bakom evangelisterna deras symboler. Av sidofälten prydes det ena med ett brinnande hjärta, ett svärd och en hammare liggande på lagens taylor, det andra med korset, kalken, törnekronan och spikarna liggande på en uppslagen bok. Fälten skiljas av kraftiga, förgyllda voluter med putti. Underredets fyllningar orneras med ett ytmönster, imiterande korgflätning. Taket krönes av ett lamm med korsfana, vilande på boken med de sju inseglen, och kantas liksom korgen av nedhängande genombrutna musselornament. I takets undersida en sol. — Predikstolen har numera fått sin ursprungliga målning framtagen. Den rika orneringen är förgylld, grunden marmorerad i gråblått med djupare blått på de stora listerna. Trappbröstningens fält, bakgrunden till korgens konsoler och reliefens omgivning marmorerade i skärt. Predikstolen erhöles 1759 i köp

Fig. 298. Dopfunten.
Taufstein. Font.

eller byte med Sundsvalls kyrka. Den tillhör en grupp predikstolar, som stå Johan Edler nära, och synes vara utförd vid 1700-talets mitt.

Timglas på predikstolen, monterat på ställning av driven mässingsplåt. H. 60 cm. 1700-talet. TIMGLAS

Bänkinredningen (fig. 286 och 287), som härstammade från år 1883, omgjordes vid restaureringen 1917 och består av öppna bänkar, målade i blågrått och försedda med raka gavlar, vilkas spegelmotiv är lånat från kyrkans ursprungliga inredning, varav några rester finnas bevarade (samma former återkomma på läktarnas bröstning). De gamla bänkgavlarna voro målade i gråvitt och försedda med samma enkla blomsterdekor som läktarbröstningarna. Delar äro bevarade på läktaren. Den gamla bänkinredningen utfördes tillika med nedre läktaren av snickaren Per Johansson från Sköns socken 1759. BÄNKINRED-
NING

Kyrkan har tvenne ovanför varandra placerade läktare (fig. 287) i väster. Den undre, på mitten framspringande läktaren, som är uppbyggen av träkolonner med snidade kapitäl, utfördes samtidigt med den gamla bänkinredningen (se ovan). Den övre tillbyggdes 1824 och liknar den undre, men har rak begränsning framåt. Den LÄKTARE

Fig. 299. Dopfunten.
Taufstein. Font.

nu åter framtagna ursprungliga målningen visar följande färger: de stora kolonnerna, som bära läktaren, ha ljusblå skaft med mörkare kapital; bröstningens halvkolonner och större lister äro mörkare blå, fälten grå med ljusgula lister, den omgivande ytan gråblå.

Orgelfasaden stiger upp framför den övre läktaren. Dess sidopartier äro krönta av urnor, mittpartiet av en lyra. 1800-talet. (Fig. 287.)

NUMMER-
TAVLOR

Nummertavla enkel, av svartmålat trä, med siffror målade på trälappar. H. 44, B. 30 cm. Skänktes till kyrkan år 1709 av »ERICH ERSSON I LOO OC SKÄPPARE LODIN». Användes ej. — Nummertavlor, 2 st., rokokostil. 1. Inskr.: »GIFVEN / AF / J. A. SN / OCH / S. L. D.». 2. Inskr. »C. O. S. I. P. D.».

DOPFUNT

Dopfund av kalksten (fig. 297—299). H. 92, Diam. 83 cm. Huggen i tre block. Uttömningshål i botten. Kuppen har en tämligen vittrad bildserie, varav man ännu kan urskilja: Heliga tre konungars tillbedjan (Maria med barnet i profil); Kristi födelse (av oxen och åsnan synas endast halsarna, Josef sitter bredvid sänghuvudet); Barnamordet; Kristus i dödsriket; Den korsfäste med en soldat på vardera sidan.¹

¹ Tydningen efter ROOSVAL, i *Hernösandsstudier*, s. 34 ff.

På undersidan är kuppan ornerad med fjäll. — Från övre delen av mellanstycket framskjuta fyra huvuden, mellan dem tvenne svin samt människohuvuden i halvprofil. — Fotplattan rund med profilerad kant. — Arbete av den gotländske mästaren »Calcarius», 1200-talets början. Enligt NORDENSTRÖM skulle funten ha skänkts till kyrkan av en viss Ingmar i Västerås, som levde vid reformationstiden, en uppgift, som ej kunnat bestyrkas.

Ett trälock, som fordom funnits till funten, är numera förlorat. NORDENSTRÖM säger nämligen, att »stora trälocket med et agnus Dei ofwanpå, effter bildhuggare-kånst, är sönder gängit».

Kalk av silver, H. 37 cm, med tillhörande patén, Diam. 15 cm. Inskr.: »PÅ NATTVARDS-
KÄRL STÖDE KYRKAS BEKOSTNAD FÖRFÄRDIGAD 1833, TILLÖKAD 1880». Stämplor: 1. Tre kronor. 2. Sundsvalls vapen. 3. A. Lignell (mästare i Sundsvall 1806—25; änkan fortsatte verksamheten till 1842). — Kanna av silver, H. 36 cm, med bedjande änglabarn på locket. 1800-talsrokoko. Inskr.: »FÖRFÄRDIGAD FÖR STÖDE KYRKAS MEDEL ÅR 1851». Stämplor: 1. Tre kronor. 2. Stockholms vapen. 3. C. Hammer (mästare i Stockholm från 1846). 4. V4 (=1851). — Oblatask av silver, H. 18, L. 16 cm, med lamm på locket. Inskr.: »AF / KYRKOVÄRDEN A. ABRAMSSON / TILL / STÖDE KYRKA / 1872». Stämplor: 1. Tre kronor. 2. Stockholms vapen. 3. E(?) A. S. (möjligen den av Upmark s. 173 omtalade Petter Adolf Sjöberg, vilken signerar med ett E-liknande P). 4. Y 3 (=1829). — Sockenbudstyg i fodral av urholkat trä. Innehåller: 1. Kalk av silver med löstagbar kupa, H. 14 cm. Saknar stämplor. 2. Patén av silver, Diam. 9 cm. Stämpel: A (=1759). 3. Oblatask, vars lock är uppdraget i en konisk spets, H. 10, Diam. 7 cm. Utan stämplor. År 1774 inköptes nytt sockenbudstyg, varmed antagligen avses detta.

Oblatask av järnbleck, H. 10, L. 17 cm.

Kanna av tenn, H. 34 cm, med lamm på locket. Inskr.: »STÖDE KYRKA TILLHÖRIG VIGT 5/8 R». Stämplor: N. A. Santesson, Stockholm. 1800-talet.

Brudkrona av förgyllt silver. H. 10, Diam. 15 cm. Stämplor: 1. Sundsvalls vapen. BRUDKRONA 2. Tre kronor. 3. (otydlig) L1(?) (=1769?). År 1779 inköptes tvenne brudkronor hos guldsmeden Modin i Sundsvall. — Kronan förvarades i kopparfodral med lock och handtag.

Till bröllopsceremonien hade man, förutom brudkronan och den vanliga pällen, här även en brudgumsrock och peruk, den senare ännu bevarad.

Ljuskrone av smitt järn. Diam. 35 cm. Fyra ljuspipor. Medeltida (fig. 300). LJUSREDSKAP — Ljuskrone av järn. H. 41 cm. Tre avdelningar med tillsammans 7 ljuspipor. Från medeltiden (fig. 300). — Ljuskrone av mässing med åtta armar i en krans. Inskr.: »ANNO 1689 DEN 5 JANUA / ÄR DENNA LIUSCRONA TIL STÖ / ETE VÖRSAMLING KYRCHIA FÖRÄRAT / AF ERLICK OCH FÖRSTONDIG JONAS NILSON / LOV TIL TACKSAMHEIT AT GUD HONOM PO / SIN RESA BEVARED OCK HELBREGTA TILLBAKA FÖRT IFRON OSTINNIEN». — Ljuskrone av mässing med 16 ljusarmar i två kransar, däremellan blommor

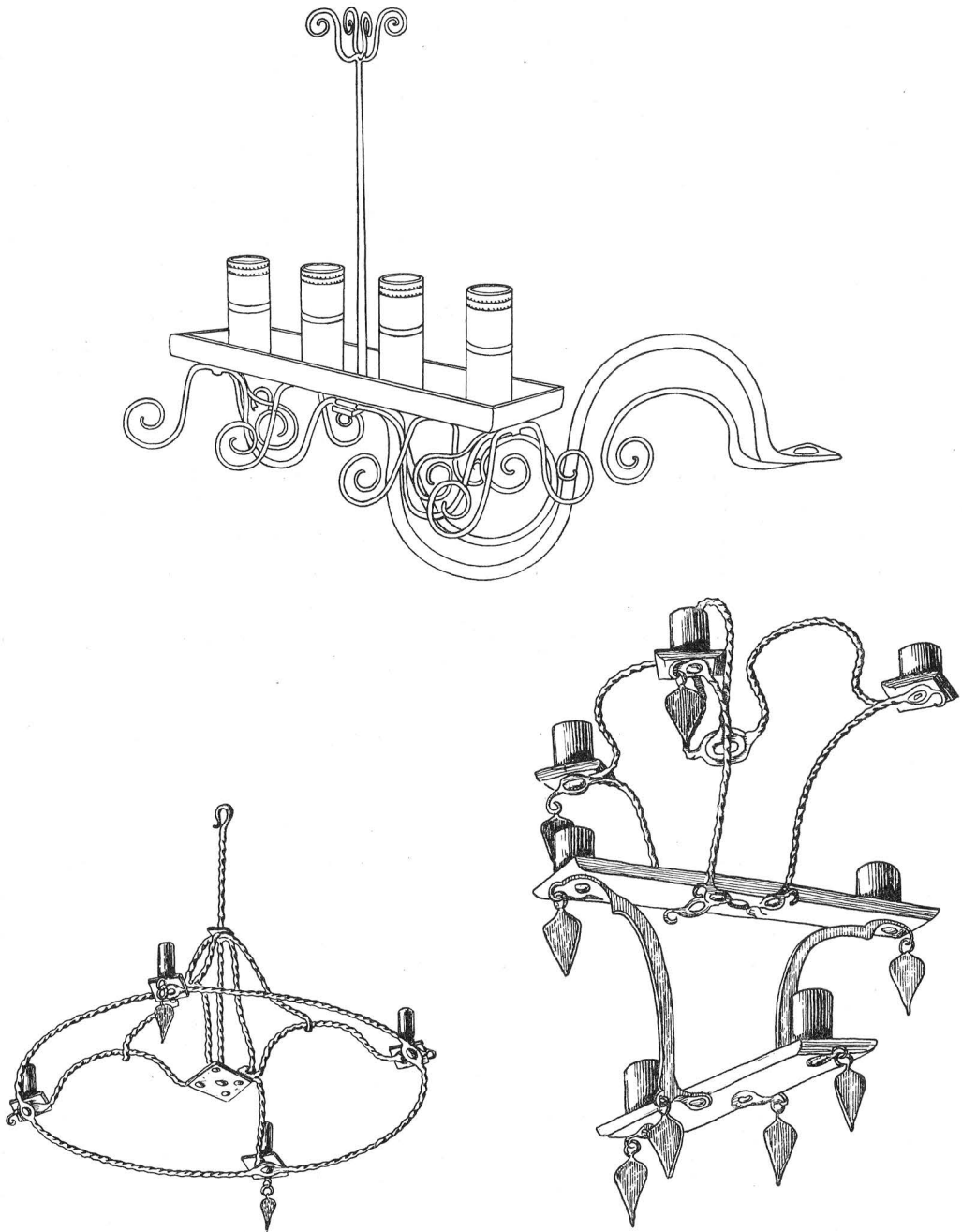

Fig. 300. Ljusredskap av järn.

Eiserner Beleuchtungskörper. Lighting appliance of iron.

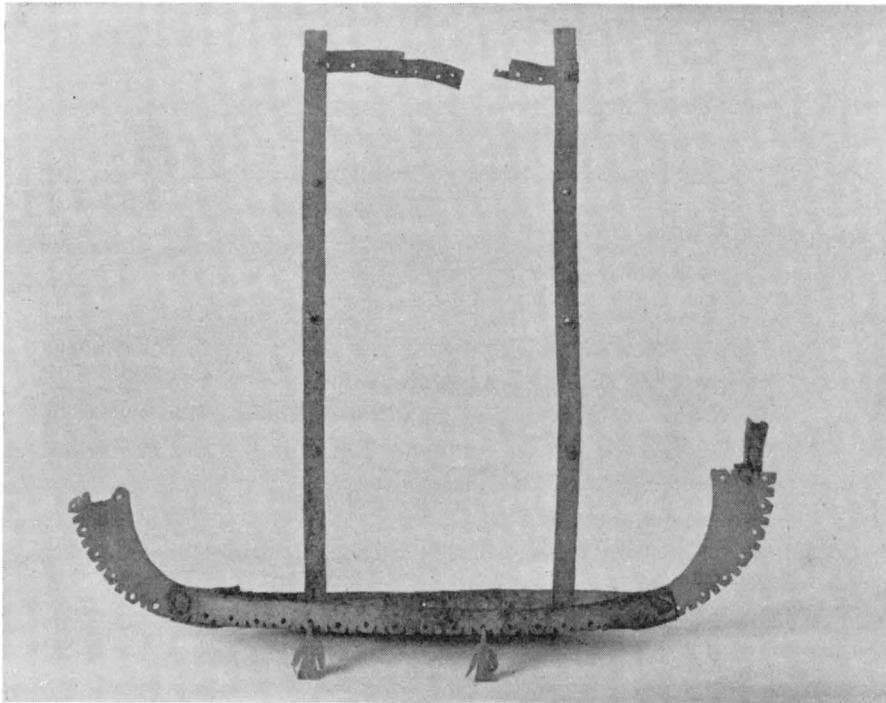

Fig. 301. Ljushållare av järn.
Eiserner Leuchter. Candlestick of iron.

och flammor. Inskr.: »GUD TILL ÄHRA OCH STÖDE KYRKIA / TILL PRYDNA ÄHR DENNE CRONA FÖR / ÄHRAT AF ERICH ABRAM SON OCH / HANS K. HUSTRO ELISABET / STENS DOTTER I NÄNSKJÖ / A^O 1706». — Ljuskrone av mässing med 24 ljusarmar i tre kransar, däremellan blommor. Inskr.: »AF BERÖMLIG OMTANKA FÖR STÖDE KYRKAS PRYDNAD, / HAFVA TILL DENNA KRONAS BETALNING FRIVILLIGT FÖRÄRADT / KRONO LÄNSMANNEN HERR INGE : KERFSTEDT / OCH DESS KÄRA MAKAN MADAME M. GRAFSTRÖM 16 RDR. 32 S. SAMT DANNEMANNEN ^{ERIC} SVENSSON I LOO 16 R^β β 32 S. AF KYRKANS MEDEL ÄR TILLAGT 14 RDR. 21 S. / KOSTAR TILLSAMMANS RDR. 47 S. 37 ÅR 1786». — Tvenne ljuskronor av glas från 1800-talet. — Ljuskrone av trä (defekt) med ljusarmar i två rader och däremellan solar, målade i guld och rött.

Ljusplåtar av driven mässing. 1. Ett par, H. 73 cm. Inskr.: »E. P. S. I LOO / 1705». — 2. Ett par, H. 44 cm. Inskr. på den ena: »E. H. A. M. ANNO 1730»; på den andra: »O. I. B. ANNO 1730». — 3. Ett par, H. 71 cm. Inskr. på reflexytan: »N. I. S. — M. S. I. D. / K. S. T. / 1760 / A. T. S. H. B. I. D.». — 4. Ett par utan inskr. H. 55 cm. 1700-talet. — 5. Ett par, H. 38 cm. 1700-talet. — 6. Ett par, H. 30 cm. 1700-talet.

Ett par skulpterade lampetter av trä. H. 64 cm. 1700-talets förra del.

Trearmad ljusarm av driven mässing. L. 37 cm. Lagades 1752. På predikstolen.

Trearmad ljusstake av malm med fem ljuspipor. Inskr.: »E. G. S. A. H. D 1812». H. 50 cm. På altaret. — Trearmad ljusstake av malm. H. 33 cm. På predikstolen. — Ett par ljusstakar av driven mässingsplåt. H. 18 cm. — Ljusstake av tenn. H. 27 cm. 1600-talet. — Ljusstake av tenn. H. 23 cm. I stämpeln 1680.

Fragment av krön till ett sakramentshus (?). Troligen utfört vid 1500-talets början. Färger: Knoppen guld, takfallet rött, nedre delens utsida vit, det inre mörkbrunt.

TEXTILIER

Mässhake, H. 132 cm, av brun, ursprungligen röd sammet, fodrad med blå lärft (fig. 302). På ryggsidan ett kors, helt broderat i guld och silke i flera färger, framställande apostlar, stående på rutade golv under baldakiner. På den lodräta armen, uppifrån och ned: Petrus med nyckel samt två figurer med otydliga attribut, på tvärarmen Jakob d. y. med valkträet och Johannes evangelisten med kalken. De upp- och nedvända arkitekturfragmenten i korsändarna visa att korset i senare tid är hopsatt av ursprungligen på annat sätt ordnade delar. Broderiet mycket nött. Nederländskt eller möjligen svenskt arbete från omkr. 1500.

Mässhake, H. 123 cm, av mörkviolett sammet fodrad med oblekt lärft. Kantad av smal silverspets och dekorerad på ryggen med ett krucifix. Kors av silveralon, Kristusfiguren i hög relief. I korsets nederända en dödska. På framsidan sol i upphöjt guldbroderi. Inköpt 1687.

Antependium av röd sammet. H. 107, L. 271 cm. Framsidan inramad av smal silveralon. På mitten »J G V S / 1717» inom bladkrans av silveralon.

Kalkkläde av blommigt, rödgult siden med blå och vit linnespets. 50 × 50 cm. 1700-talet. — Kalkkläde av grönbrun sammet med silverspets och med silveralon broderat: »J G, J N / 1737».

Håv av vitt siden med broderier i klumpsöm av guldtråd, blommor och blad; grönt skaft snidat med akantusmotiv. 1700-talet. — Håv av svart sammet med silveralon. Inskr. på en från skaftet nedhängande liten sköld: »FÖRÄHRT / AF GÄSTGIFV. MAT / THIAS NILSSON / OCH HUSTRU IN / GRID CARLSDO / TER I KIÄL / STA»; på andra sidan: »ANNO 1758 / I DECEMBRIS / 17—». Liknande håv med sköld och inskr.: »HANS CHRISTOPHERSON / I WIGGE / HUSTRU INGRI NILS / DOTTER IFRÅN KIÄL / STA OCH STÖDE / SOCKN / AO 1759».

FANSTÅNG

Fanstång med mycket små rester av en processionsfana. L. 255 cm. Stoffet rödmålat med meander och schablonerad rosett i guld. 1500-talets början.

GRAVSTEN

Gravsten av kalksten från 1600-talet (i koret). De övre hörnen prydas av två kerubhuvuden, de undre av resp. ett vingat timglas och en dödska. Inskr. är mycket nött och otydlig: (DENNA) STEN OC- (GRAF) HÖR / ERICH ABRAHAMSSON / I NÄNSIÖ OCH HANS / ARWINGAR. TIL. — / ANNO 1707. L. 142, B. 116 cm.

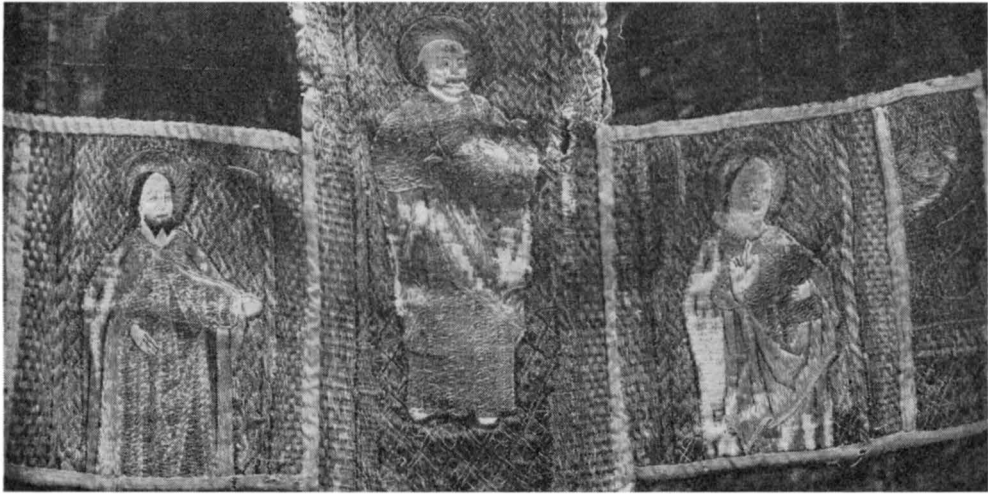

Fig. 302. Broderier på mässhake. Omkr. 1500.

Stickereien auf einer Kasel. Um 1500. Embroideries on a chasuble. About 1500.

I kammaren i tornets tredje våning förvaras ett trettiotal gravkors av smidesjärn från slutet av 1700- och början av 1800-talet.

EPITAFIUM

Epitafium av skulpterat trä. Storlek 127 × 61 cm. Sönderslaget i två delar. På den i mitten av akantusslingor omramade spegeln inskr.: »BEVARA TIN FO / OT NÄR TU GÅR / TILL HERRENS HUUS PRED. / 5 V. 1 /». Därunder en skulpterad inskr., varav hälften är bortfallen: »— — — SON OCK — — — — PERSDOTT». — Arbetet beslätat med trälampetten. 1700-talets förra del.

VÄRJA

Värja, L. 107 cm, med S-formig parerstång och genombruten parerplåt. På fästets alla metalldelar och 25 cm framåt klingan etsade växtornament. Inskrifter otydliga utom en: »IN HOC SIG / NO VINCES /» (=i detta tecken skall du segra). Dessutom, svårare att tyda: »PRO LEGE ET PRO REGE (?)» samt »FIDE SE. B. CUI VIBE» och »ME FECIT T. (I?). SOLINGEN». Kavlen lindad med mässingstråd.

Porträtt av prosten Ruuth 1823—99, oljemålning på duk, signerad AXEL ^{JDT} 1904. H. 63, B. 53 cm.

Jubileumsfesttavla till reformationsfesten 1717; slät ram med blad i hörnen. H. 82, B. 59 cm. — Ram av trä, krönt av växtslinga med Karl XI:s namnchiffer. Svart med hopplista. H. 126, B. 78 cm. — Liknande med Karl XII:s namnchiffer. H. 131, B. 78 cm. — Ram med hopplista och plattskärning. H. 109, B. 79 cm. — Krön till en ram, bestående av akantusornament och en krona samt namnchiffer innehållande två F. L. 67 cm.

MÖBLER

Golvur, skänkt till kyrkan 1864 av nämndemannen Jan Andersson. På urtavlan: G. W. LINDEROTH, STOCKHOLM. Ställningen rokokoaftad.

Järnbeslagen kista. H. 60, B. 54, L. 95 cm. 1600-talet. — Kista av järn. H. 54, B. 61, L. 74 cm.

Straffstock (förvaras i bårhuset). 1752 inköptes en ny stock, förmodligen denna.

KLOCKOR

Klockorna äro uppsatta i tornet. Den större har följ. inskr. på ena sidan:

»DÅ ÖFVER TUSEND' ÅR SEXHUNDRADE MAN SKREF
MED SEXTIFYRA TILL JAG FÖRSTA GÅNGEN BLEF
AF KONSTIG HAND BEREDD TILL HERRANS HUS ATT SAMLA
DEN HÖGSTES MENIGHET, SÅ UNGA, SOM DE GAMLA;
MEN NÄR I ÅTTI ÅR MIN KLANG OCH RENA LJUD,
SÅ GODT JAG KUNNAT, TJÄNT GUDS FOLK OCH DERAS GUD,
VARDT JAG SÅ ILLA BRÄCKT AF VÅDELIGT TILLFÄLLE
OCH NY AF SAMMA MALM JAG SATTES PÅ MITT STÄLLE;
SEN HUNDRATRETI ÅR ÅNYO HADE GÅTT
OCH VID EN KLÄMTNING JAG EN SPRICKA ÅTER FÅTT,
SOM SKÄMDE ALLT MITT LJUD, MAN GJÖT MIG EN GÅNG TILL
FÖR SAMMA PLATS OCH VÄRF, SÅ LÄNGE HERREN WILL».

På andra sidan: »TILL STÖDE FÖRSAMLING ÄR DENNA KLOCKA OMGJUTEN / UNDER KYRKOHERDARNA A. SÖDERSTRÖMS OCH J. C. RUUTHS TID / AF G. MEJER I STOCKHOLM 1744 /

OCH AF / N. P. LINDERBERG I SUNDSWALL 1874». Den mindre klockans inskrifter äro, på ena sidan: »Then ther öron hafver till att höra, han höre». Därunder en bild av Kristus med överskrift »SALVATOR MUNDI»; vidare:

»JAG HAR VÅL LITET LJUD. DOCK KALLAR JAG TILL KYRKA
KOM SNART, FÖRSUMMA EJ DIN STORE GUD ATT DYRKA».

På andra sidan: »TILL GUDS HELIGA NAMNS ÄHRA ÄR JAG MED STÖDE / KYRKIAS, FÖRSAMLINGENS OCH OLOF SJÖBERGS HJELP / KJÖPT OCH GUTEN HOS M. CATH. MEYER. / PAST. PROF. PETR. ER. TIGERSTEDT A^O 1720».

SAMMANFATTNING

I. En kyrka fanns åtminstone i början av 1200-t. Bland inventarierna märkas bl. a. en gotländsk kalkstensfunt av s. k. »Calcarius-typ» från början av 1200-t., bilder av S:t Olof och ärkeängeln Mikael, 1200-t. samt ett krucifix, slutet av 1300-t.

II. Stöde kyrka beskrives utförligt i samband med dess rivning 1757. — Vi förstå därav att hon vid medeltidens slut hade rektangulärt långhus och smalare, rakslutet kor. Flera träskulpturer av Hakon Gulleon äro bevarade från början av 1500-t. Tack vare den bevarade dåtida räkenskapsboken känna vi prisen på skulpturerna. Mässhake med broderier, omkr. 1500.

III. Kyrkan undergår upprepade reparationer, som dock ej hindra dess förfall. Ny inredning under 1600-t. Klockstapel nämnes 1670.

IV. Ny kyrka uppföres på samma ställe som den gamla 1757—59. Byggmästare: Olof Romberg. Ny inredning, varav märkes altarpopsats av Johan Edler 1763.

V. 1819—24 nedtages Rombergs valv och ett tunnvalv av trä insättes.

VI. År 1881 förlänges kyrkan åt ö. Torn bygges i dess ö. ände. Stapeln rives. Större delen av den gamla inredningen förkastas.

VII. Restaurering 1917, omfattande bl. a. nya öppna bänkar, konservering av äldre inventarier med framtagning av urspr. bemålning.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Spätestens Anfang des 13. Jahrhunderts gab es in Stöde eine Kirche. Aus dieser Zeit sind an Inventarien erhalten ein gotländisches Taufbecken aus Kalkstein vom sog. »Calcarius-Typ» aus dem Anfang des 13. Jahrh., (Fig. 297—299), Bilder des Hl. Olof und des Erzengels Michael (Fig. 290—291) aus dem 13. Jahrh., sowie ein Kruzifix aus dem Ende des 14. Jahrh. (Fig. 289).

II. Im Jahre 1757 wurde die Kirche abgerissen und dabei eine ausführliche Beschreibung verfasst. Daraus geht hervor, dass sie gegen Ende des Mittelalters ein rechteckiges Langschiff und einen schmalen, gerade abschliessenden Chor hatte. Aus dem Anfang des 16. Jahrh. sind mehrere Holzskulpturen von Hakon Gulleon bewahrt. Dank dem noch erhaltenen damaligen Rechnungsbuch kennen wir sogar die Preise der Skulpturen. (Fig. 293—295.) Ferner stammt aus der Zeit um 1600 eine Kasel mit Stickereien (Fig. 302).

III. Die Kirche wurde verschiedentlich repariert, was jedoch nicht ihren Verfall hindern konnte. Neue Einrichtung aus dem 17. Jahrhundert. Ein Glockenturm wird 1670 erwähnt.

IV. In den Jahren 1757—59 wurde, an derselben Stelle wie die alte, von Olof Romberg eine neue Kirche errichtet. Von der neuen Einrichtung ist besonders bemerkenswert der Altaraufsatz von Johan Edler (1763). (Fig. 288.)

V. In den Jahren 1819—24 wurde Rombergs Gewölbe abgerissen und ein hölzernes Tonnengewölbe eingesetzt.

VI. 1881 wurde die Kirche nach Osten verlängert, am Ostende ein Turm erbaut und der Glockenturm abgerissen. Der grössere Teil des alten Inventars wurde verworfen.

VII. Die 1917 vorgenommene Restaurierung umfasst u. a. neue offene Bänke, Konservierung älterer Inventarien und Abdeckung der ursprünglichen Bemalung.

SUMMARY

I. At all events, there existed a church at Stöde in the early 13th century. Among the fittings and furniture preserved from that period attention should be paid to, inter alia, a Gotlandic limestone font of the so-called »Calcaarius»-type (early 13th cent.) (fig. 297—299), sculptures of St. Olaf and the archangel Michael (fig. 290—291) from the 13th cent., and a crucifix from the late 14th century (fig. 289).

II. Stöde church is described in detail in connection with its demolition in 1757. From this description we understand that at the end of the Middle Ages it had a rectangular nave and a narrower, square-ended choir. From the early 16th century there have been preserved several wood sculptures by Hakon Guleson. Thanks to the account-book of that time, which is still in existence, we even know the prices of the sculptures. (Fig. 293—295.) Moreover, a chasuble with embroideries from about 1500 (fig. 302) has been preserved.

III. The church repeatedly underwent repairs, which, however, could not check its decay. In the 17th century, new fittings were provided. The belfry is mentioned in 1670.

IV. In the years 1757—59, a new church was erected by Olof Romberg on the same site. Among the new fittings then procured, the altar-piece by Johan Edler (1763) deserves notice. (Fig. 288.)

V. In 1819—24 Romberg's vault was pulled down and a timber barrel vault was built.

VI. In 1881 the church was lengthened towards the east. A tower was built at its eastern end. The belfry was demolished and most of the old fittings were discarded.

VII. In 1917 the church was restored, in doing which, inter alia, the older fittings and furniture were preserved and the original paintings were disclosed. New open pews were provided.

Fig. 303. Torps kyrka.
Die Kirche zu Torp. Torp church.

TORPS KYRKA

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, TORPS TINGSLAG, HÄRNÖSANDS
STIFT, MEDELPADS VÄSTRA KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: HÜLPHERS, s. 53. Hernösandsstudier passim. Hernösandskatalogen passim. CORNELL, s. 16, 87, 132, 232, 251.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: B. St. Diverse fotografier och ritningar.

KYRKANS ARKIVALIER: I kyrkan.

KYRKOGRÅRD OCH KLOCKSTAPEL

Torps kyrka är belägen nära Fränstasjöns norra strand. Kyrkogården erhöll sitt nuv. omfång efter en utvidgning, huvudsakligen åt öster, under senare delen av 1800-talet. Den begränsas till större delen av en granhäck. Åt söder och delvis i

väster bildar den en låg, av stenmur kantad terrass (fig. 303). Två ingångar, i söder och väster, med murade grindstolpar, härröra från 1893—94.

ÄLDRE STIG-
PORTAR

Den gamla kyrkogården var omgiven av spåntäckt gråstensmur. Tvenne stigportar funnos, belägna i norr och söder, ävenledes täckta med spån. År 1724 betalades 15 daler till gästgivaren »Pär Gulichsson för gallervärcket i stegportarna». Härmed åsyftas trol. ett golv av glest gallerverk i smidesjärn, vars uppgift var att förhindra boskapen att intränga på kyrkogården, då portarna stodo öppna. Dessa stigportar böra ha varit uppförda före tiden omkr. 1675, då de ej finnas omtalade i RÅK., som börja vid denna tid. 1796 ombyggas de eller ersättas med nya, uppförda av byggmästaren Geting. Till dessa ha urspr. de smidda järngrindarna i kyrkogårdens nuv. portar hört, ehuru tillkomna senare än 1796. En av dem bär vid låset en inskrift: 1836/A. L. S. Dessa stigportar nedrevos år 1882.

KLOCKSTAPEL

Klockstapel uppfördes 1674 av snickaren Jon Andersson från Hässjö och försågs samma år med spiror och flaggor, smidda av Pål Jonsson. Vid det nuv. tornets uppförande 1782 blev stapeln obehövlig och finnes numera icke.

KYRKOBYGGNADEN

Kyrkan består av långhus med tvärskepp i öster samt östtorn, vars bottenvåning tjänstgör som sakristia (fig. 305).

EXTERIÖR

Materialet är gråsten med tegel i valv och omfattningar. — Svarttjärad sockel. — Fasaderna äro slätputsade i vitt. Takfallen täckas av spån med undantag för tornhuvu, som är kopparklädd. Profilerad taklist, som går runt hela kyrkan (fig. 303).

TORNET

Tornet (fig. 303) har på södra sidan en utbyggnad för trappan samt på norra sidan en liknande utbyggnad, som tjänstgör som ingång till sakristian. — På östra väggen ett fönster av samma storlek som långhusets, men utan dessas höga blindnisch. Andra våningen har endast ett rundfönster mot öster, varemot den tredje visar rundbågade, av träluckor stängda ljudöppningar åt alla fyra hållen. — Tornkroppen begränsas upptill av en profilerad list. Det hela krönes av en hög, åttkantig, kopparklädd spira, vid vilkens bas fyra urtavlor äro anbragta. På tornets spets ett förgyllt kors. — Sakristian i tornets bottenvåning har kryssvalv, trægolv och i norra hörnet en dörr till koret. I andra tornvåningen utmynnar den ovan omnämnda trappuppgången. Här förvaras vissa äldre inventarier. Tredje våningen är klockrum. Därifrån ingång till långhusvinden.

FÖNSTER

Kyrkans fönster äro rundbågiga och anbragta i mycket starkt förhöjda, halvhjälmformade nischer. Det rikt indelade spröjsverket är av trä. Solbänkar av tjock, svarttjärad spån. Långhuset har fyra fönster på var långsida, varav ett på det öster om tvärskeppet belägna, som kor nyttjade partiet. Tvärskeppet har tre fönster på norra

sidan och två på den södra. Över sydingången, som stänges med plåtbeslagna dörrar, en rundbågig nisch, jämnhög med de omgivande fönstren. I nischen är ett rundfönster med ornamentala glasmålning anbragt samt däröver en tavla med följande inskrift: »DÅ GUSTAF III VAR KUNG I RIKET / BAR. CARL BUNGE HÖFDING I LÄNET / DR. ERICK HESSELGREN BISKOP I STIFTET / ABRAH. ENAGRIUS DOMARE I LANDET / MR. PEHR WASENIUS PAST. & PRAEP. / ERIK WALLMARK COMMUN. I PASTORATET / JOHAN ERSS I KOMSTA P. PERSS I WISSLAND / KYRKOVÄRDAR I SOCKNEN / BYGDES KYRKAN AF J. CH. LOELL 1782 / RISTADT AF BR. PATR. LUDV. PELT / OCH DES FRU C. M. HOFVERBERG».

Förutom denna portal har kyrkan en rundbågig ingång även i väster, försedd med plåtbeslagna dörrar. Ovanför portalen en rundbågig nisch och över denna ett mindre, rundbågigt fönster.

Mellan västingången och kyrkorummet är en liten förhall med trappor till orgel- INTERIÖR
läktaren.

Golvets i kyrkan är av trä, i koret förhöjt. Innermurarna äro slätputsade. Lång- LÅNGHUS OCH
hus och tvärskepp äro täckta av tunnvalv, förstärkta av kraftiga gördelbågar (fig. 304), TVÄRSKEPP
nu jämte valvfältens ramar vitmålade, fälten däremot grå. Väggarna indelas av koplade pilastrar, motsvarande de ovan nämnda gördelbågarna i valvet. År 1925 försågs väggarna med ny målning. Härvid har väggens nedersta parti, i det närmaste upp till fönstrens underkant, oljemålats i ljusbrunt. Pilastrarnas sockel är marmorerad i samma färg, under det att överdelen har gråblå marmorering. Den profilerade taklisten är vit med grågrönt mellanparti. Väggfälten grå. Korväggens övre del upptages av en dekorativ målning, framställande det himmelska Jerusalem, utförd vid restaureringen 1925 av Yngve Lundström. I tvärskeppets norra gavel Kristus välsignar barnen, grått i grått. — Uppvärmningen sker genom ångvärmeledning. Värme-kammare utbyggd i sydvästra hörnet.

BYGGNADSHISTORIA

Torps gamla kyrka, varav delar ingå i den nuv., var uppförd av sten samt bestod av långhus med sakristia och vapenhus. Dateringen är oviss, men av allt att döma var den medeltida. Mot slutet av 1600-talet undergick kyrkan en avsevärd repara- INREDNINGS-
tion, varvid den även försågs med en ovanligt rik träinredning. Bl. a. erhöll sakristian ARBETEN UN-
en påkostad inredning, bestående av bänkar, tak- och väggpanel samt omramningar DER 1600-
kring dörr och fönster. Detta arbete utfördes 1697 av Gregorius Raaf. Många TALET
delar av denna inredning finnas bevarade (se nedan) (fig. 309) utan att det är möjligt att rekonstruera deras urspr. uppställning. Gregorius Raaf arbetade även med det vidlyftiga korskranket m. m. Korskranket fullbordades 1708 av snickaren Olof Jönsson, vilken 1709 utförde pyramiderna. Åtminstone två läktare funnos, en i väster samt en i koret. De målades 1734 tillika med pyramiderna, korskranket och

Fig. 304. Längdsektion. Skala 1:300.
Längsschnitt. Longitudinal section.

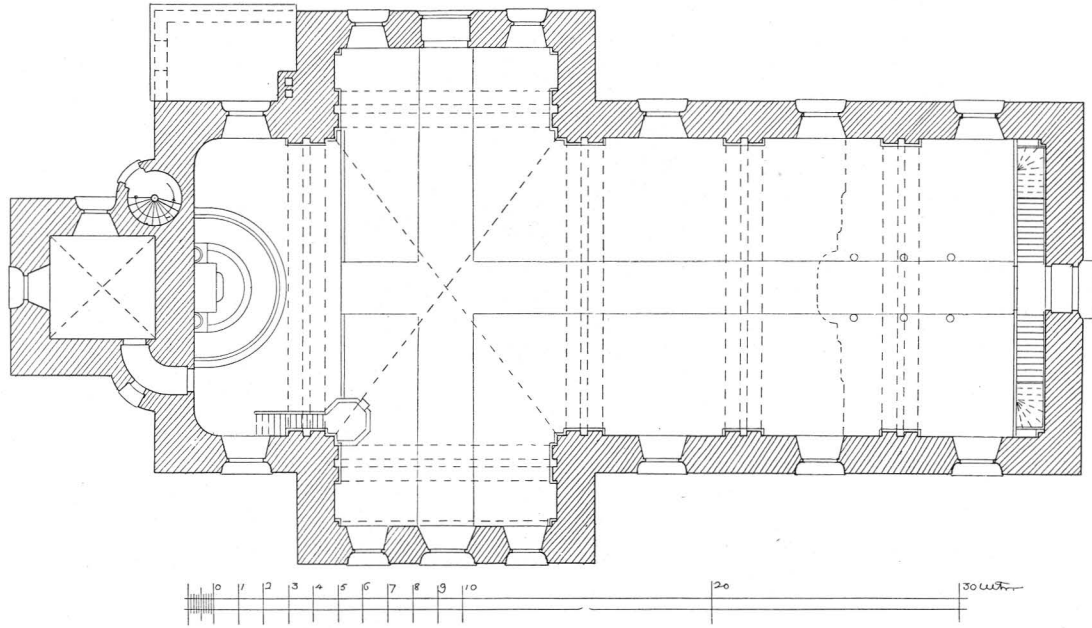

Fig. 305. Plan.
Grundriss. Plan.

Fig. 306. Interiör mot öster.

Inneres gegen Osten. Interior towards the east.

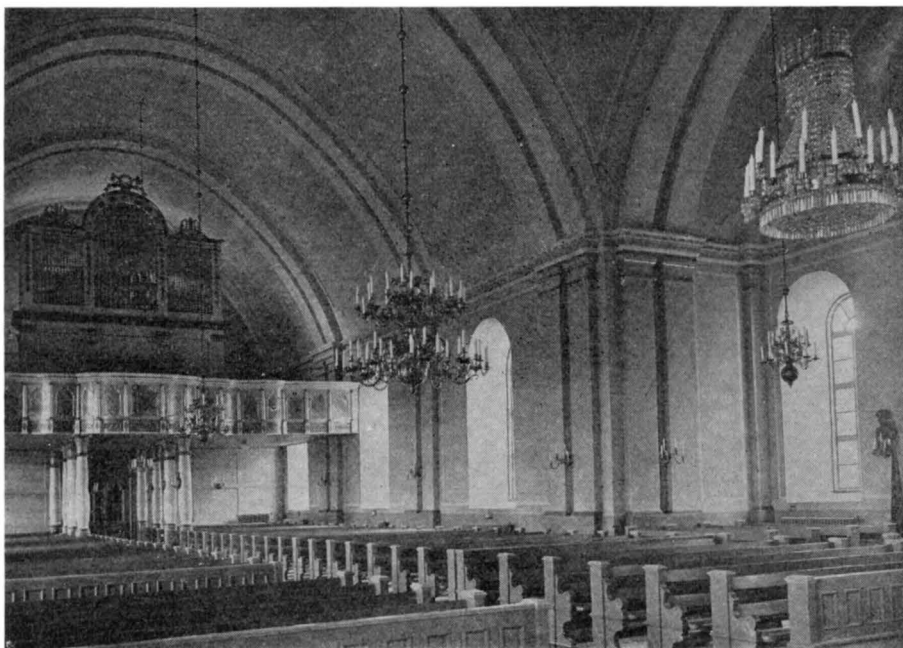

Fig. 307. Interiör mot väster.

Inneses gegen Westen. Interior towards the west.

de slutna bänkarna m. m. av Lars Swedin från Alsen. — 1731 uppsattes tvenne nya valv i kyrkan av byggmästaren Anders Malm. Fönster tyckas ha funnits i södra och östra väggarna.

Den nya kyrkan uppfördes år 1782 av byggmästaren J. Ch. Loëll. Den ännu bevarade förslagsritningen tyckes icke helt och hållet ha blivit följd vid arbetets utförande. Den ger dock säkerligen en i huvudsak riktig bild av kyrkans utseende före tornhuvens ombyggnad på 1880-talet.

Kyrkans nuv. yttre har delvis fått sin prägel av en restaurering 1882—83. Tornet ombyggdes då efter en åskeld enligt ritningar av arkitekten C. F. Ekholm. År 1925 har kyrkan putsats utvändigt samt fullständigt ommålats i det inre.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altare av trä med förgylld ornering Altaruppsatsen (fig. 306) reser sig på ALTARANORD-
NING postament på ömse sidor om altaret och består av två kannelerade halvkolonner med korintiska kapital, upptill förenade genom en båge, prydd med kerubhuvuden och

Fig. 308. Fragment av altaruppsats från 1700-talet.

Fragment eines Altaraufsatzes aus dem 18. Jahrh. Fragment of an altar-piece. 18th century.

ÄLDRE ALTARUPPSATS

ALTARRING

MEDELTIDSKULPTUR

krönt av en sol. Den utfördes troligen 1852 med altaruppsatsen i Kungsholms kyrka i Stockholm såsom förebild (jfr även Haverö). Målning vitt och guld. Omramningen innehåller en oljemålning, Korsnedtagningen, utförd för kyrkans gamla altarprydnad av Carl Hofverberg 1749, och sedermera renoverad av en målare vid namn Kjellström från Gävle 1852.

I tornet förvaras delar av en äldre altaruppsats (H. 600, B. 479 cm), arbetad av en till namnet okänd konstnär från Stockholm och skänkt »i testamente efter Pastor Mag. Clemens Thelaus samt Pastorskan Elisabeth Kenzelia och theas son, kandidat Olaus Thelaus», varom även en nästan utplånad inskr. bär vittne. Uppsatsen målades av Carl Hofverberg (fig. 308).

Altarring i balusterform med dockor målade i vitt och guld.

S:t Olov i skåp. H. 118 cm. (fig. 312). Furu; förgylld och polykromerad. Med vänstra handen håller han i sitt mantelband, den högra har hållit en yxa, varav endast nedre delen är bevarad. Under konungens fötter ligger trollet Skalle, under denne två odjur; nederst synas tandraden och ögonen av ett stort odjur, möjligen representerande helvetets gap. Färgen är svårt skadad:

mantel, klädnad, hår och skägg guld, likaså kronan, som nedtill har ett blått band; stolen röd, dynan därpå grön; trollet rött och grönt; skåpets sidoväggar på insidan gula med röd ornering, kantlisten grön.

Bilden torde härstamma från 1200-talet, men har omkr. 1500 blivit restaurerad, varvid bl. a. skåpets målning torde ha utförts.

Predikstolen utfördes 1852 av Kjellström (fig. 306). Kostnaden belöpte sig till 1167,34 daler, och han skall på densamma ha använt »circa 460 böcker guld».

Timglas på predikstolen, H. 87 cm. 1700-talets mitt.

De resterande delarna av gamla predikstolen förvaras i tornrummet. Den är utförd av Gregorius Raaf och påbörjades 1690. Den raka korgen är arkitektoniskt indelad med vridna hörnkolonner och rikt prydd med plattskärning på fält och lister.

PREDIKSTOL

TIMGLAS

ÄLDRE PREDIKSTOL

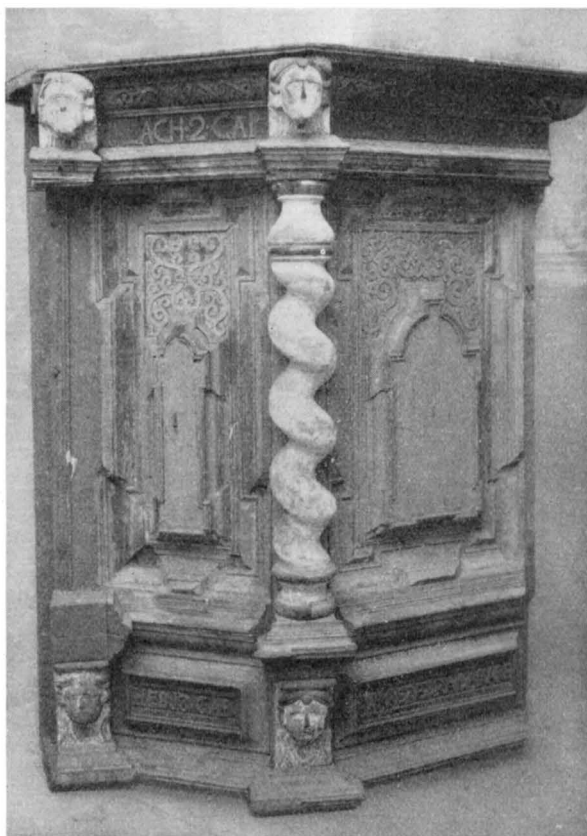

Fig. 309. Predikstol av Gregorius Raaf. 1600-talets slut.

Kanzel von Gregorius Raaf. Ende des 17. Jahrh. Pulpit by Gregorius Raaf. Late 17th century.

På de starkt framspringande fyllningarna uppsattes år 1694 snidade bilder, förmodligen desamma, som nu fått sin plats på funtlocket (se nedan). På de framspringande sockel- och gesimspartierna inskrifter i snidade kapitäl. Även baldakinen är försedd med ett nät av bandslingor i plattskärning. Predikstolen målades av Carl Hofverberg i blåvit marmorimitation 1731. (Fig. 309.)

Även en del av ett med predikstolen samtidigt och av samma hand utfört bröstvärn finnes bevarat. Det bär följande inskr. i plattskärning: »OLAUS ERICI HUSS PASTOR TORPENSIIUM».

Ett par pyramider på kulfötter, med fjällklädda, röda hörnlister och grön fyllning, bestående av en kraftig, genombruten vinranka med druvklasar. H. 258 cm. Utförda 1709 av snickaren Olof Jonsson och målade 1734 av målaren Lars Swedin från Alsen, Jämtland. Uppställda i norra korsarmen. PYRAMIDER

Fig. 310. Dörr från 1725.

Tür. 1725. Door. 1725.

Fig. 311. Dopfunt av mäster Sighraf. Slutet av 1100-talet.

Taufstein von Meister Sighraf. Ende des 12. Jahrh. Baptismal font by Master Sighraf. End of the 12th century.

Den öppna bänkinredningen tillkom år 1900. 1925 målades den i grågrönt med violettgrå marmorering på sidostyckena. Av den gamla bänkinredningen finnas ännu några delar bevarade, dels med fyrkantig spegel, dels med speglar försedda med treklöverformade bågar. H. 90 cm. De torde härröra från senare delen av 1700-talet (likna bänkgavlarna i Borgsjö fr. omkr. 1770).

Läktarens bröstvärn torde vara ungefär samtidigt med kyrkans byggande. Indelas av små fält, åtskilda av halvkolonner. Den hade urspr. en färgrik bemålning. År 1925 fick den ljus grågrön, marmorerad målning samt förgyllning. — Orgelfasadens ett förhöjt mittparti, krönt av ett ornament, bestående av en krans och två kors-

BÄNKINRED-
NING

LÄKTARE
OCH ORGEL

lagda trumpeter. De raka sidopartierna krönas av lyror. 1800-talets förra del. — En läktare i södra korsarmen nedtogs 1900.

DOPFUNT Dopfunt av sandsten. (Fig. 311.) H. 78, yttre diam. 69 cm. Utförd av den gotländske mästaren Sighraf, vars verksamhetstid infaller i slutet av 1100-talet.¹ På grund av stenens förvittrade tillstånd kan man icke med säkerhet urskilja figurframställningarna. Fotstyckets hörn ha emellertid sittande figurer i tronstolar. Kuppen har bl. a. visat en rad sittande apostlar, en stående soldat, två springande djur m. m. Funten är utförd i två skilda stycken, kupa och fot. Hål i botten för vattnets avtappande. Nu uppställd i norra korarmen, som ordnats till ett dopkapell med pyramider flankerande funten och enkel glasmålning.

DOPFUNTS-LOCK Lock av furu till dopfunten, numera vitmålat. Åtskilliga skulpterade figurer, ursprungligen sannolikt hörande till den Raafska predikstolen (se ovan), ha nu fått sin plats på locket. Inskr. i plattskärning på kanten: »PSALM 36 V. 10. NÄR TIG HERRE ÄR EN LEFVANDES KÄLLA OCH I TINO LIUSE SE WI LIUS. ÅHR 1708». Funtlockets snickare hette Olof Jönsson (utförde även läktare och altarskrank m. m.).

NATTVARDS-KÄRL Kalk av silver. H. 29 cm. Inskr.: (på ena sidan) »GÖRER DET TILL MIN ÅMINELSE», (på andra sidan) »EFTER SALIGA FRU PROSTINNAN ELEONORA CHARLOTTA DAHLBERG FÖDD D. 1 NOV. 1728, DÖD D. 1 APRIL 1785 / ÄR KALKEN JEMTE PATENET TILL TORPS KYRKA GIVVEN AF DESS EFTERLEFVANDE MAN CONTR. PROSTEN / MAG:R PEHR WASENIUS OCH DESS DOTTER MARG. CHARL. CALWAGEN FÖDD DJUPENSTRÖM / SAMT PÅ KYRKANS BEKOSTNAD ÅR 1864 OMGJORD OCH FÖRSTORAD». Stämplor: 1. K 5 (=1864). 2. Stockholms vapen. 3. Tre kronor. 4. G. Folcker (mästare i Stockholm från 1845). — Tillhörande patén. Diam. 17,5 cm. Stämplor som föregående.

Kanna av silver, päronformig, delvis förgylld. H. 27 cm. Inskr.: »DENNA KANNA HAR H. PASTOR MAG: CLEMENS THELAUS LÅTIT GIÖRA TIL TORPS KYRKIA 1761». Stämplor: 1. F (=1694). 2. Stockholms vapen. 3. P. L. inom fyrpassformig ram samt åldermansranka.² — Kanna av nysilver. H. 37 cm.

Oblatask av silver. H. 11, D. 12 cm. På locket en knopp i form av en blomma. Stämplor: 1. R (=1753). 2. Stockholms vapen. 3. P. Lund (= Petter Pettersson Lund, mästare i Stockholm 1749—81) samt åldermansranka.

Sked av silver, förgylld. L. 17 cm. Inskr.: »TORPS KYRKA / TILLHÖRIG / D. 18 $\frac{14}{11}$ 21». Stämplor: 1. P₃ (=1821). 2. Sundsvalls vapen. 3. Tre kronor. 4. C. H. inom rektangulär ram (troligen Christoffer Hagman, mästare i Sundsvall 1819—1830).

Brudkrona av silver. H. 12 cm. Stämplor: 1. F₇ (=1908). 2. Stockholms vapen. 3. Tre kronor. 4. K. Andersson.

BELYSNINGS-REDSKAP Ljuskrona av mässing, hängande på led i form av dubbelörn. En krans med åtta armar. Inskr.: »GUDH TIL ÄHRA: TORPS KYRKIO TILL PRYDNINGH HAFVER BORGAREN

¹ J. ROOSVAL, Revision av gotländska dateringar. Fornvännen 1925 o. 1926.

² Mästarsignaturen P. L. med årtalet 1694 kan ej identifieras med någon av de hos UPMARK s. 94 nämnda Stockholmsguldmederna.

OCH HANDELSMANNEN FRÅN STOCKHOLM EHRB:RE
 ACHTAT OCH / WÄHLFÖRSTÅNDIG NILLS ANDERSON
 BERGMAN MED SIN K. HUSTRU H:U MARIA NILLS
 DOTTER REYTTER FÖRÄHRAT / THENNA LIUSCRONA
 TILL THETTA HERRANS HUUS ANNO 1701 DEN 25
 DECEMBER». — Ljuskrone av mässing, på
 läktaren. Två kransar med vardera sex armar.
 Hängleden består av en liten figur med kors
 i högra handen. Inskr.: »SOL JUSTITIA LUCEAT
 ECCLESIA / GUDS HUUS TIL PRYDNAT FÖRÄRAT / AF
 TORPS FÖRSAMLING A. 1705». — Ljuskrone av
 mässing med åtta armar i två kransar. Häng-
 led, bestående av en kvinna med kors i ena
 och bok i andra handen. Inskr.: »GUDI TIL
 ÄHRA OCH TORPS KYRCKIA TIL PRYDNAT / GIWIN
 AF MARTA HUSS I TESTAMENTE EFTER / DES SAL.
 MAN H. JOH. KENZELIUS OCH HENNES K. BARN A.
 1705». — Två ljuskronor av glas från 1800-
 talet. — Större ljuskrone av mässing från 1900,
 enl. inskr. skänkt av Carin Sofia Berg, f. Huss,
 och Carl Johan Berg. — Ljuskrone av järn.
 Diam. 70 cm. En krans med hängande löv och
 på övre sidan bommar, ledande till mitten.
 Piggas och pipor för ljusen. Medeltida typ.
 — Ljuskrone av järn. Diam. 50 cm. Enkel.
 Medeltida typ.

Ljusplåt av driven mässing. H. 30 cm.
 Avrundat fyrkantig form. På reflexytan: »JON
 CHRISMAN SON / ELISAB: NILS DOT:ER / I / BODE /».
 — Ljusplåt av driven mässing. H. 47 cm.
 På reflexytan inristat: »ANO 1753 / I F B». —
 Ljusplåt av driven mässing. H. 44 cm. 1700-
 talet. — Ett par ljusplåtar av driven mässing.
 H. 40 cm. Genombruten bård. Överstykke i
 form av strålände sol. På reflexytan graverat:
 »FÖRÄRT / I TÄSTAMÄNTE / UTAF LARS JÖRANSSON
 / OCH DES HUSTRU BARBRU / PÄRS DOTTER I / FJNSTA
 ÅHR 1791». — Ett par ljusplåtar av driven
 mässing. H. 29 cm. På reflexytan, som är sköld-
 formig och omgiven av musselformade ornament,

Fig. 312. St: Olov. 1200-talet.
 St. Olof. 13. Jahrh. St. Olaf. 13th century.

Fig. 313. Broderier på mässhake. 1400-talets slut.

Stickereien auf einer Kasel. Ende des 15. Jahrh. Embroideries on a chasuble. Late 15th century.

står: »FÖRÄHRT AF CHRISTINA / PÄRS DOTTER IFRÅN / FINSTA OCH TORP / ÅHR 1774». Den andras inskr. något olika formulerad. — Ett par ljusplåtar av driven mässing från 1700-talets mitt. H. 81 cm.

Ett par tvåarmade ljusarmar (på läktaren). Inskr. på en sköld (lika på båda): »FÖRÄRT / AF / SKRÄDDAREN / OLOF JONSSON SAMT / DES KIÄRA HUSTRU / MARTA JÖNS DOTTER / UTI FLÿ ÅR 1773». — Ljusarm av järn för fyra ljus. L. 43 cm. Medeltida typ.

Ett par ljusstakar av driven mässing. H. 63 cm. Vridna skaft. På foten: »JONAS TRUNDMAN: MARTHA I. D. HUSS 1682». — Trearmad ljusstake av malm. H. 47 cm. Vid mittarmen en liten reflexyta i form av sol. På en vidfäst sköldformig plåt står: »KIÖPT FÖR 5 RD. BANCO 26 SK. 8 RUNDSTYCKEN / SKÄNCKTE TILL TORPS KYR / KA AF HR. KRONO BEFALL / NINGSMANNEN JONAS ÅHS / LUND OCH DES FRU ANNA / BRITA FORSTEDT 1789». — Ett par ljusstakar av malm. H. 19 cm. På foten: »N E S M N D J FINSTA 1802».

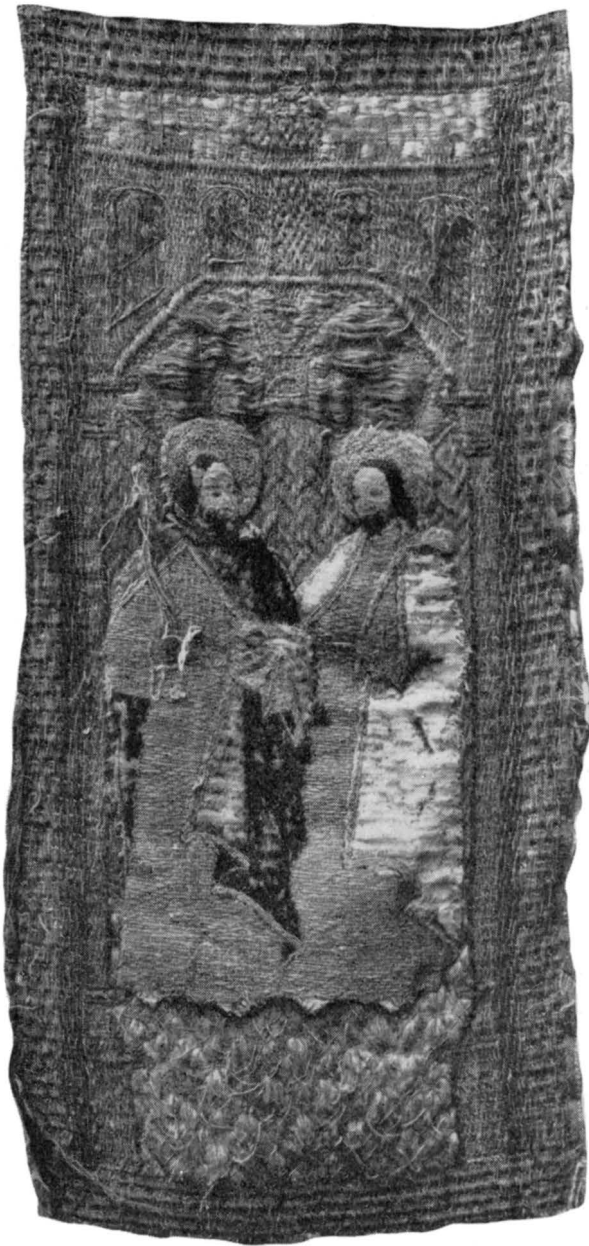

Fig. 314. Mässbaksbroderier. 1400-talets slut.
Stickereien auf einer Kasel. Ende des 15. Jahrh. Embroideries on a chasuble.
Late 15th century.

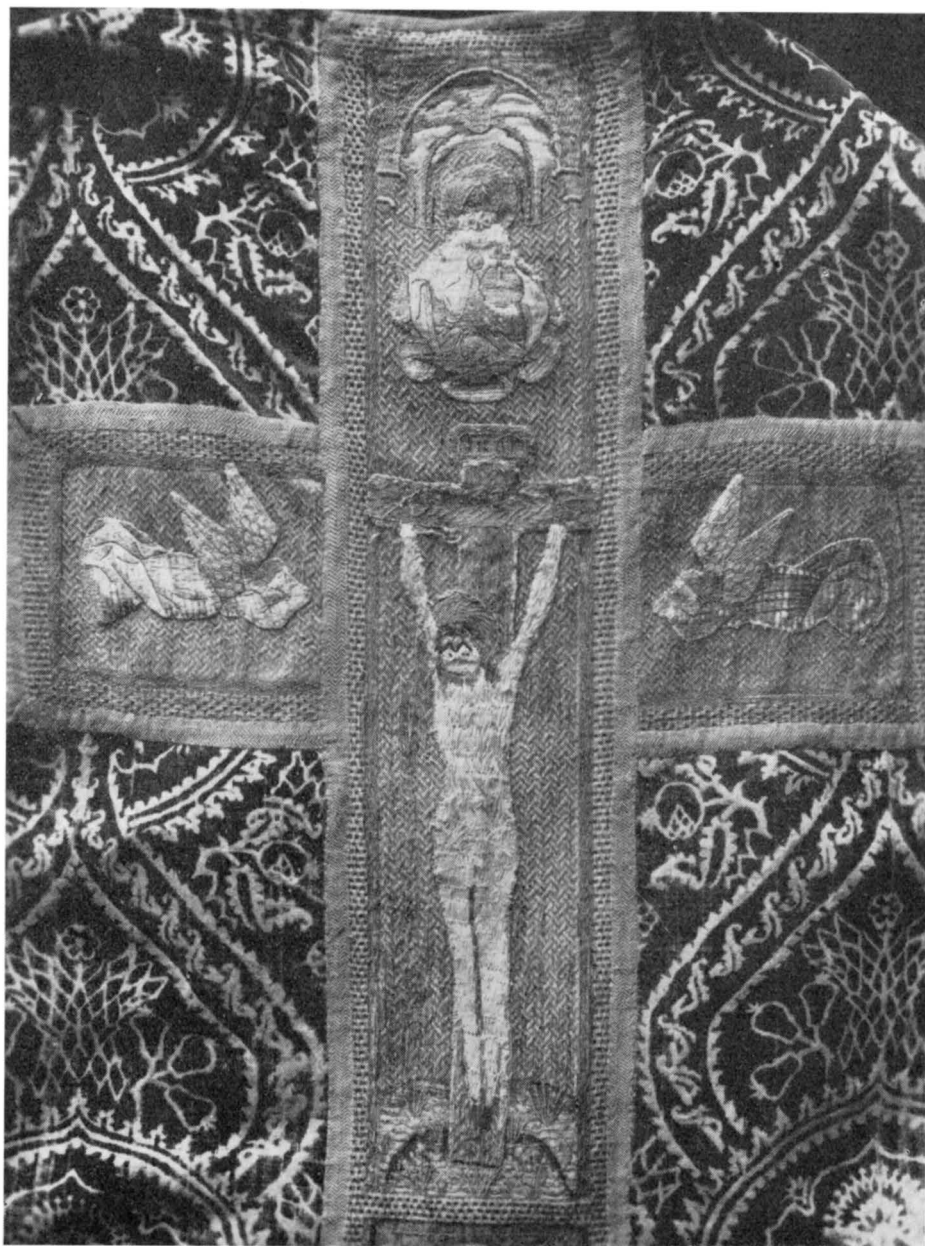

Fig. 315. Detalj av mässhake. 1400-talet.
Detail einer Kasel. 15. Jahrh. Detail of a chasuble. 15th century.

Fig. 316. Broderier på mässhake. 1400-talet.

Stickereien auf einer Kasel. 15. Jahrh. Embroideries on a chasuble. 15th century.

TEXTILIER

Fig. 317. Stol av medeltida typ.

Stuhl von mittelalterlichem Typ. Chair of mediaeval type.

samt ytterligare en apostel. 1400-talet. Broderierna nötta, guldet borta. (Fig. 316.)

Mässhake av grönt siden med vita granatäpplen, fodrat med vit lärft. L. 133 cm. Dekoreras på ryggen med kors av ljusgult siden med granatäpplemönster, på framsidan av en slå, som går uppifrån och ända ned samt kring halsen av en bård av samma tyg. I kanten fragment av mångfärgad silkesfrans. Medeltidens slut.

Tvenne håvar av svart sammet med silvergalon. 1800-talets början.

PYRAMIDER

Två små pyramider. H. 52 cm, med plattskärning, äro troligen utförda av Gregorius Raaf och torde ha tillhört något epitafium eller altarprydnaden.

DÖRR

En ståtlig dörr finnes bland övriga äldre inventarier i tornkammaren, (fig. 310), 1700-talets början. H. 300, B. 187 cm. Ornerad med kraftiga akantusslingor. En pilasterställning omger följande inskr.: »DETTA MÅSTE VARA ET HELIGT / RUM TY HÄR BOR VISSERLIGEN GUD / OCH HÄR ÄR HIMMELENS PORT GEN. / 28 CAP. V. 17 /. DÖRREN ÄR TESTAMENTER / AT TIL GUDS HUS PRYDNAD / AF GÄSTGIFVAREN VÄL / ACKTAD PÄR GULICKSSON OCH HANS KIÄRA HUS / FRU ELIZABETHA PÄHRS / DOTTER SAMBT BARN O. ARFVINGAR FRÅN VISS / LAND ANNO CHRISTI 1725». Dörren målades 1750 av »unga Hofverberg».

Mässhake av vit moiré, fodrad med skär lärft. Kors av broderier i guld och flerfärgat silke: Kristus på världsklotet, Andreas med kors, Paulus med svärd, Judas Taddeus med klubba samt därunder ett apostlar med blott den enes huvud bevarat. På korsarmarna: t. v. Maria Magdalena, t. h. en apostel. Endast det svårt skadade ryggstycket samt fragment av framsidans siden äro bevarade. Broderierna ha ursprungligen varit monterade på annat tyg. Broderiets H. 128 cm. 1400-talets slut. (Fig. 313, 314).

Mässhake av svart sammet med granatäpplemönster, fodrad med vit lärft (fig. 315). H. 126 cm. Dekoreras på ryggen av påsytt kors med broderier i guld och silke i olika färger: Gud Fader med världsklotet, därunder Kristus på korset, vidare ett kvinnligt helgon, trol. den heliga Birgitta, samt nederst Johannes evangelisten. På var och en av korsets tvärramar svävar en ängel in mot mitten. På framsidan är påsytt ett liknande broderat band med bilder, föreställande uppifrån räknat: Judas Taddeus, Jacob d. y.

Dörrfyllning el. dyl., snidad, med två krönta lejon stående mot varann och hållande mellan sig Karl XII:s krönta namnechiffer samt årtalet 1709. H. 42, B. 60 cm. Troligen utförd av Nils Jönsson. Uppsatt på vägghörnet mellan södra korsarmen och långhuset.

Järnbeslagen kista av furu. H. 48, B. 51, L. 91 cm.

MÖBLER M. M.

En del av en flöjel, föreställande ett vilddjursgap och försedd med datum $31/7$ 1763, förvaras i tornet. L. 37 cm.

Tavla, broderad med korsstyg och glaspärlor. Inom ram. H. 90, B. 80 cm. Föreställer bröstbild av den törnekrönte Kristus. Skänkt av prostinnan Huss. 1800-talet.

Karmstol av medeltida typ (fig. 317). H. 107, sitsens H. 52 cm. Rokokostol i sakristian. H. 104, sitsens H. 42 cm.

På kyrkogården ligger en gravsten av kalksten. L. 197, B. 130 cm. Översta delen avslagen. I hörnen keruber; tvenne inskr., vardera inom en bladkrans, på mitten i svicklarna mellan kransarna ett timglas och en dödskalle. I den ena kransen: »OLAUS ERICI / HUSS PASTOR / TORPENSIVM / ELISABETA NIURENIA / JOHANNES KENZELIUS / — — — — utplånat — — / CLEMENS THELAUS 1740 / ELISABET KENZELIA / 1743 /». I den andra kransen: »CHRISTUS ÄR MIT LIF / OCH DÖDEN ÄR MIN / VINNING. PHILIPP 1 C. 21 V.».

GRAVSTEN

Kyrkans tre klockor äro gjutna 1882 av N. P. Linderberg i Sundsvall, sedan de äldre klockorna genom en åskeld detta år blivit nedsmälta. Enl. Inv. voro de äldre klockorna följande: stora klockan gjuten 1706 och omgjuten 1862 hos N. P. Linderberg; mellanklockan bar en inskr.: »DENNA KLÅCKA ÄR MEDELST PASTORIS MAGISTER CLEMENS THELAI OMSÅRG SAMT TORPS FÖRSAMLINGS OMKOSTNAD BLEFVEN OMGJUTEN AF KONGL. STYCKGJUTAREN GEHR. MEIJER I STOCKHOLM ÅHR 1735»; lillklockan var gjuten 1750 hos Gehr. Meijer i Stockholm.

KLOCKOR

SAMMANFATTNING

I. Att döma av bevarade inventarier tycks en kyrka ha funnits i Torp redan under slutet av 1100-t. Äldst är dopfunten (fig. 311), av den gotländske mästaren Sighraf. En S:t Olofsbild (fig. 312) är fr. 1200-t. Från senare medeltid äro märkliga mässkläder bevarade. (Fig. 313—316.)

II. På 1690-t. erhåller kyrkan ny inredning, huvudsakligen utförd av Gregorius Raaf i plattskärningsteknik (fig. 309).

III. 1782 rives den gamla kyrkan och bygges den nuvarande (fig. 305) av byggmästaren Loëll. Ståtliga kronor o. a. ljusredskap från hela 1700-t.

IV. 1882 erhåller tornet den nuv. huven. År 1900 får kyrkan öppna bänkar samt förses med dekorationsmålningar i taket. Allt efter ritningar av arkitekten G. Hermansson.

V. 1925 ny målning invändigt samt putsning utvändigt.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Nach erhaltenen Inventarien zu urteilen, scheint schon Ende des 12. Jahrhunderts in Torp eine Kirche bestanden zu haben. Das älteste Stück ist das Taufbecken (Fig. 311) von dem gotländischen Meister Sighraf. Ein St. Olofsbild (Fig. 312) stammt aus dem 13. Jahrhundert. Aus dem späteren Mittelalter sind bemerkenswerte Messgewänder erhalten. (Fig. 313—316.)

II. In den 90er Jahren des 17. Jahrhunderts erhielt die Kirche eine neue Einrichtung, die hauptsächlich von Gregorius Raaf ausgeführt wurde (Fig. 309).

III. 1782 wurde die alte Kirche abgerissen und die jetzige (Fig. 305) vom Baumeister Loëll erbaut. Stattliche Kronen und andere Beleuchtungskörper aus dem ganzen 18. Jahrhundert sind erhalten.

IV. Im Jahre 1882 erhielt der Turm seine jetzige Spitze. 1900 wurde ein offenes Gestühl angeschafft und die Kirche mit Dekorationsmalereien an der Decke versehen, alles nach Entwürfen des Architekten G. Hermansson.

V. 1925 erfolgte neue Bemalung inwendig und Verputzung auswendig.

SUMMARY

I. From preserved fixtures and furniture we may gather that there existed a church at Torp as early as the end of the 12th century. The oldest piece is the font (fig. 311) by the Gotlandic master Sighraf. An image of St. Olaf (fig. 312) dates from the 13th century. Remarkable chasubles have been preserved from the later Middle Ages. (Fig. 313—316.)

II. In the sixteen-nineties the church was supplied with new fittings, principally executed by Gregorius Raaf. (Fig. 309.)

III. In 1782 the old church was demolished and the present one (fig. 305) erected by the architect Loëll. Magnificent chandeliers and other articles for lighting purposes date from the whole of the 18th century.

IV. In 1882 the tower was given its present spire. In 1900 the church was supplied with open pews and decorative paintings on the ceiling from drawings by G. Hermansson.

V. In 1925 the church was painted inside and plastered outside.

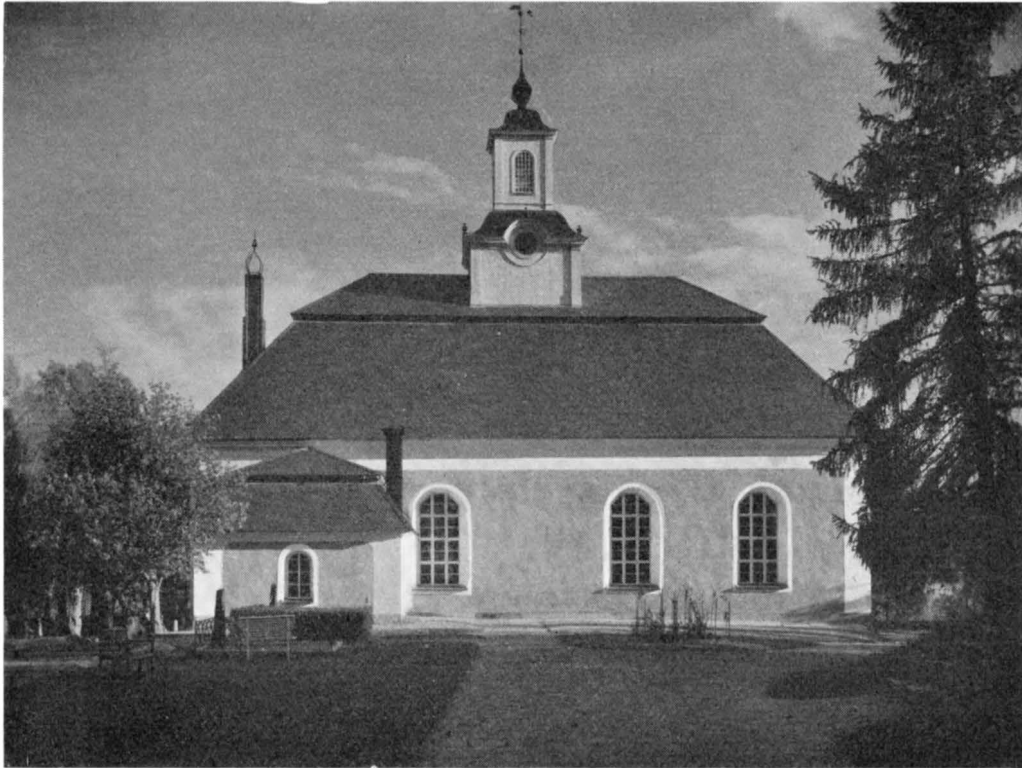

Fig. 318. Borgsjö kyrka.
Die Kirche zu Borgsjö. Borgsjö church.

BORGSJÖ KYRKA

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, TUNA TINGSLAG, HÄRNÖSANDS
STIFT, MEDELPADS VÄSTRA KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: HÜLPHERS, s. 61. — Hernösandsstudier, s. 86, 106, 116 och 126. — Hernösandskatalogen passim. — CORNELL, s. 83, 207 ff., 240, 254. — Samme författare i BYGGNADSVÄRLDEN 1923, s. 347 f. och 370. — BYGDÉN, I, s. 129. — V. LINDHOLM: Ur Borgsjö sockens krönika. Örnsköldsvik 1921.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: A. T. A. — B. St.

KYRKANS ARKIVALIER: I arkivbyggnad vid prästgården. Vid en eldsvåda i prästgården den 28 febr. 1844 gick så gott som hela kyrkoarkivet upp i lågor. Av det bevarade är 25. *Sveriges kyrkor. Medelpad I.*

Fig. 319. Tvärsektion. Skala 1:300.

Querschnitt. Cross section.

följande] av intresse för byggnad och inventarier, nämligen en räkenskapsbok för åren 1757—1836 samt en dagbok på kyrko-, prästgårds- och annat arbete, börjad 1754. Dessutom finnas även några lösa blad, utgörande kvittenser m. m. från kyrkobygget 1768 samt därmed sammanhängande arbeten.

FÖRSAMLINGSHISTORIA

Borgsjö utgjorde egen församling år 1314 och hade då Haverö till annex. Redan i början av 1400-talet är det emellertid lagt under Torp, vilket förhållande ägt bestånd till 1667, då församlingen förklarades för eget pastorat, men redan efter två år återförenades den med Torp genom kungl. resolution 8 juni 1669. Genom kungl. brev 30 dec. 1878 blev församlingen slutligen definitivt eget pastorat, ehuru kyrkoherde tillsattes först 1890.

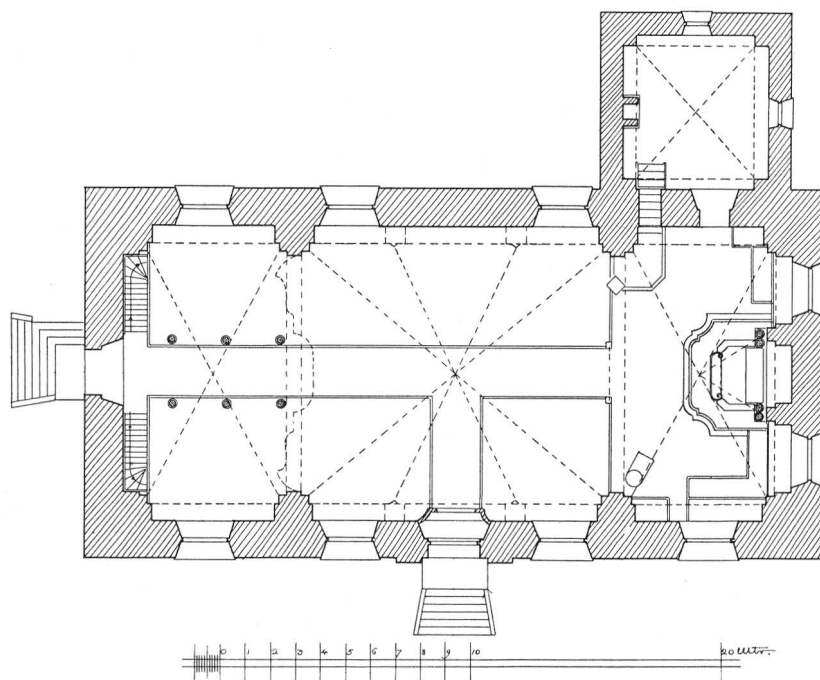

Fig. 320. Plan.
Grundriss. Plan.

KYRKOGÅRD, KLOCKSTAPEL, BOD OCH KYRKSTALLAR

Borgsjö kyrka är belägen i en svag sluttning åt söder ned emot Borgsjön. Terrängen närmast kyrkan är planerad, varigenom på kyrkans nedre sida en terrass bildas. I denna är en trappa mitt för kyrkans huvudingång (södra ingången). Terrasseringen bildar åt söder en naturlig avslutning av kyrkogården, som för övrigt är omgiven, dels av en granhäck, dels av ett staket av trä. Den har utvidgats 1906 och 1927. 1906 blev bl. a. den av Per Hagmansson år 1806—1808 uppförda stigluckan flyttad från sin ursprungliga plats öster om kyrkan. Den står nu på norra sidan och består av en stor portal i mitten samt på sidorna om denna två murade stolpar. De tvenne ingångar, som härigenom bildas, stängas genom smidda järngrindar. De stora i mitten ha i smidet bildade bokstäver och årtal: P.E.S. S.A.D. 1805. Ovanför bågen en liten sten med inskription: FÖRST BYGGD 1806 / HIT FLYTTAD 1906. Portalen och stolparna äro vita och slätputsade med socklar av granit.

Nordväst om kyrkan är klockstapelns belägen. Den är inklädd med bräder och KLOCKSTAPEL spån och tjärad i svart och svartbrunt. Dess utseende, plan och konstruktion framgå tydligt av fig. 321. Uppförd 1782 av Pål Persson i Stugun.

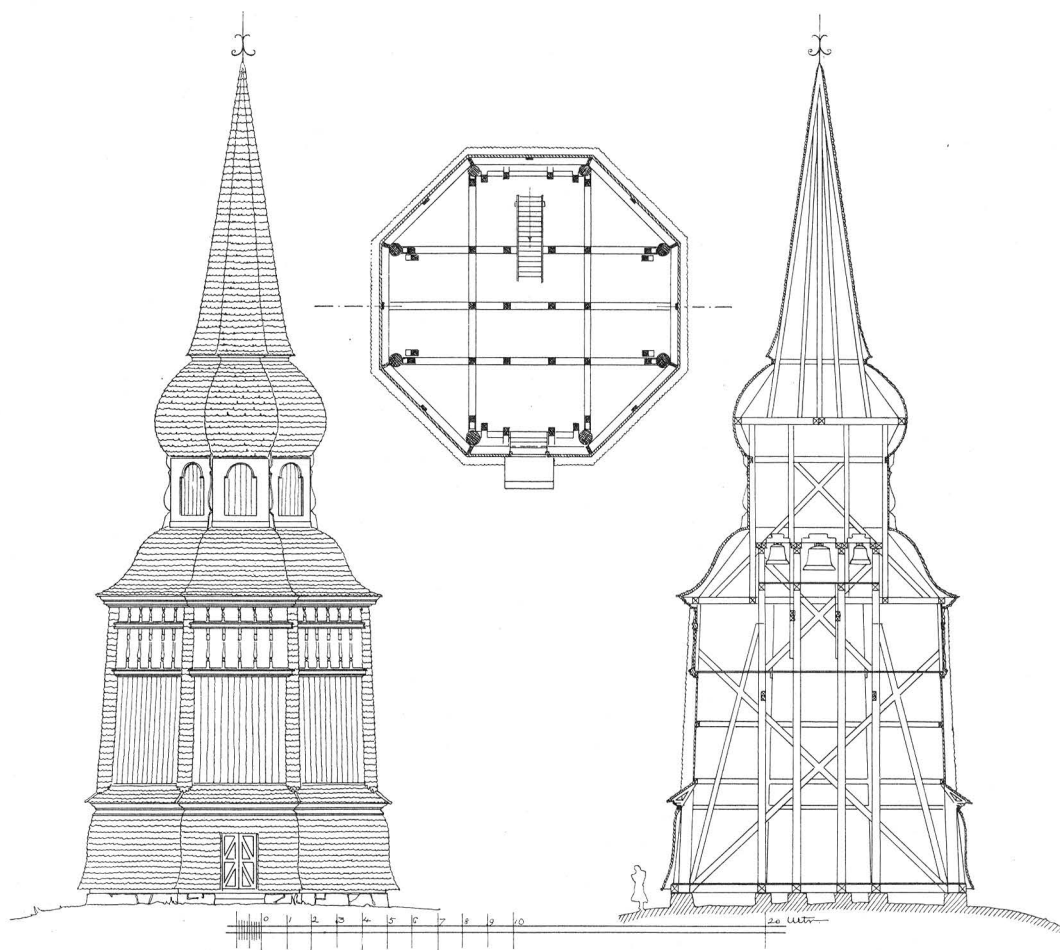

Fig. 321. Klockstapeln.
Glockenturm. Belfry.

Stapel omtalas tidigast 1754, då den tjäras.

Kyrkans knuttimrade bod är belägen söder om kyrkan, nedanför den ovan omtalade terrassen.

Vid landsvägen n.v. om kyrkan äro de timrade kyrkstallarna belägna.

KYRKBYGGNADEN

HUVUDDLAR Borgsjö nuvarande kyrka består av ett enskeppigt rektangulärt långhus, vars östligaste travé tjäna som kor, samt sakristia i norr (fig. 320). På mitten en torn-artad lanternin.

Materialiet är gråsten, med tegel i valv, fönster- och dörromfattningar; sockel av granit. MATERIAL

Kyrkan är utvändigt slätputsad i skär ton med vita omfattningar och hörnband. Även den profilerade taklisten är putsad i vit färg. Yttertaket är brutet och täckt med svarttjärad spån; takryttarens huv och avsats äro klädda med koppar. Sakristians tak är avvalmat.

Västingången har inåt stickbågig dörrnisch, brunmålade ytterdörrar. De inre dörrarna äro grönmarmorerade med grå- och vitmarmorerade dörrspeglar och förgyllda lister. Överstykke med grönt mönstrat glas, spröjsverk av trä. På insidan läses: »EN DAG I DINA GÅRDAR ÄR BÄTTRE ÄN ELJEST TUSEN». Sydportalen, som är huvudingång, är rundbågig och flankerad av 2 pilastrar, vilka bära ett smalt, spåntäckt entablement och fortsättas till taklisten av putslistener. Mellan dessa ett rundfönster med glaset i murens yttre liv. Närmast över dörröppningen en inskrifttavla av röd sandsten: »GROSSHANDLAREN / HERR ERIC BORÄUS FÖDD I PARTEBO D. 23 SEPT. 1693 / DÖD I STOCKHOLM DEN 11 AUG. 1766 HAR AF KÄRLEK / TILL GUD OCH SIN FÖDELSEORT TILLIKA MED SIN FRU / MARIA CATHARINA RAHM SKÄNKT TILL DETTA / HERRANS HUSES UPPBYGGGANDE 30 000 DR KMT / ORDSPR. BOK 10.7 / DE RÄTTFÄRDIGES MINNE BLIFVER I VÄLSIGNESE / TEMPLUM EXSTRUCTUM ANNO 1768 / CURA PASTORIS PETRI WASENII». Den västra portalen är enklare och består endast av en rundbågig öppning med ett vid senaste restaurering tillkommet, framspringande koppartak.

KYRKANS
EXTERIÖR
INGÅNGAR

Långhusets fönster (placering, se plan fig. 320) hava samtliga djup rundbågig nisch, under det att själva fönsteröppningen är tresidigt avslutat. Solbänkar av svarttjärad trä.

Takryttarens nedre kvadratiske del täckes av ett svagt karnissvängt, kopparbeklätt tak. Lanterninen har ett rundbågigt fönster åt var sida och kopparklädd huv med nedtill lökformig spira. Urtavla åt alla fyra sidorna (fig. 318).

Utmed norra sidan en cementerad vattenränna.

Sakristian har fönster i öster och norr, mindre än de övriga. Ingång i västra muren upptagen vid restaureringen 1915.

Golvet är av trä i kyrkan, av kalkstenskvadrar i det förhöjda koret samt i vindfången i väster och söder. INTERIÖR

Innerväggarna ha vit putsning, under bänkinredningens vägghyllor ned till golvet grågrön. Där sådana paneler saknas ersättas de av marmorerade vägglister.

Täckningen utgöres av tre ribblösa stjärnvalv av tegel.

Det åtta-delade mittvalvet, som är lika stort som de båda andra tillsammans, stöder på kraftiga murpilastrar i hörnen samt dessutom på tvenne väggkonsoler å sidomurarna. De två sidovalven äro konstruerade så att de motsvara halva mittvalvet (d. v. s. dess södra eller norra hälft). De stöda sålunda på murpilastrar i hörnen samt dessutom på tvenne konsoler på öst- resp. västmuren, sålunda här vilande på tre sköldbågar liksom mittvalvet på nord- och sydväggarna.

Fig. 322. Interiör mot öster.

Inneres gegen Osten. Interior towards the east.

Uppvärmningen sker genom värmeledning, tillkommen vid restaureringen 1915. Förändring av uppvärmningssystemet har ifrågasatts.

SAKRISTIA

Till den något lägre än koret liggande sakristian kommer man genom en stickbågig dörröppning med två trappsteg av sten. Mellan sakristian och koret är muren genombruten av en trätrappa upp till predikstolen; dörröppningen stickbågig, dörren brunmålade. Sakristian täckes av ett kryssvalv av tegel på sköldbågar vid alla fyra väggarna. Fönstren äro försedda med galler. På västra väggen en öppen spisel.

BYGGNADSHISTORIA

Vi veta om den gamla kyrkan i Borgsjö endast att den var byggd av sten, 25 alnar lång och 11 alnar bred. Den nuvarande kyrkan uppfördes åren 1766—68 av byggmästaren Daniel Hagman. Fullt färdig tycks den dock inte ha varit förrän

Fig. 323. Interiör mot väster.

Inneres gegen Westen. Interior towards the west.

efter 1770, och vissa delar av inredningen ha tillkommit ännu senare. Bland Hagmans gesäller nämnes hans son Joh. Daniel Hagman samt D. Gietting.

Vid en restaurering 1915 omlades kyrkans golv, varvid koret försågs med kalkstenskvadrar. Vid detta tillfälle tillkommo även värmeledningen samt vindfången vid ingångarna liksom även baldakinerna på portalernas utsida.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

ALTAR- ANORDNING

Altaret av trä har rundade hörn samt på sidorna speglar med fyllningar. Marmorerat i grågrönt.

Altaruppsats (fig. 325) av målat och förgyllt trä, utgörande den arkitektoniska ramen till tvenne på duk utförda oljemålningar. Altartavlans H. 275 cm, predellans 99 cm. Huvudbilden föreställer tre konungars tillbedjan. Madonnan sitter till vänster, klädd i en ljusröd dräkt, blå slöja på huvudet och en grön mantel. Framför Maria knäböjer den äldste av konungarna, Caspar. Bakom honom väntar Melchior, iförd gul dräkt med blå ärmar. Längst till höger står den mörkhyade Balthazar med mörkröd mantel och en fjäderprydd turban på huvudet. Predellans målning föreställer Nattvarden och har samma färgskala som den större. Utförda av målaren Holm i Stockholm 1794.

På båda sidor två kolonner, uppbärande ett rikt ornerat och förgyllt överstycke med putti, blomsterguirlander o. dyl. Altaruppsatsen utfördes 1783 av Johan Edler, predikstolens mästare. Bakom densamma är en nisch i muren begränsad av de konsoler, som uppbära valvets över korfönstren löpande sköldbågar. Som en fond åt hela uppsatsen är på muren målat ett draperi. Altaruppsatsen »stofferades» av Jonas Wagenius 1789.

BRUDBÄNK

Sammanbyggd med det upphöjda golvet strax invid altaret och vänd emot detta står en i mörkbrunt, rött och guld marmorerad träbänk med lädersits (sitsens H. 57, B. 187 cm).

ALTARRING

Altarringen är marmorerad i likhet med altarbordet och indelad i fyrkantiga speglar med förgyllningar och förgyllda lister. Stoppning med läderklädsel.

ÄLDRE ALTARTAVLA

Altartavla (dukens H. 188, B. 104 cm) på duk, föreställande Kristus på korset med de sörjande. Kopia efter någon målning ur Rubens' skola och målad under 1700-talets förra hälft. Målningen inramas av en rikt förgylld ram, krönt av en sol och tvenne urnor samt akantusliknande blad på sidorna. Tavlan är placerad på ett understycke av trä med följande inskrift: »GUD MIN KLÄRA FADER TILL ÄHRA OCH HANS HELIGA HUUS TILL PRYDNAD / HAF:R JAG PETTER ERIKSON NORBERG FÖDDER I BORSIÖ SOKEN OCH SILLERII BY TILLIKA MÄD / MIN K. HUSTRU ANNA MARIA LINNG SKIÄNKT DENNA LILLA ALTARE TAFFLA. STOCKHOLM ÅR 1734». Hänger nu på norra väggen.

Fig. 324. Dörr från år 1688. De skulpterade figurerna äro medeltida.

Tür aus dem Jahre 1688. Die skulptierten Figuren sind mittelalterlich.

Door from 1688. The sculptured figures are mediæval.

MEDELTIDA SKULPTUR St. Olov, sittande. Skulptur av furu. H. 117 cm. 1500-talets början. Signerad av Hakon Gulleason (fig. 328). På klädnadens bårder inskrifter i majuskler; på det ena slaget: »HELP SANCTEUS OLAUS KONUNG»; på det andra: »IHESUS NASARENUS REX IUD...» Nedtill på mantelbården: HA-KEN. Manteln sammanhålls över bröstet med ett stort spänne och faller ned på knäns insida. Trollet Skalle, på vilket konungen trampat, är förkommet, likaså den högra armen och yxan. Polykromi väl bibehållen. (Rörande några smärre medeltida skulpturer se nedan vid dörren till sakristian.)

PREDIKSTOL Predikstol av trä, marmorerad i grågrönt med förgyllda ornament. Korgen, som är vackert rokokosvängd med konsoler i hörnen, är prydd med tre skulpturer i relief, framtill såningsmannen, på sidorna symboler, såsom hjärta, lagtavlor, svärd, kalk, bok, kors och törnekrona.

Runt kanten av det ävenledes svängda taket samt som bakgrund ett grönmålat draperi (skulpterat av trä), vars bakre sidoflikar vila på tvenne från predikstolskorgen på väggen uppstigande postament. På baksidan av predikstolens tak följande inskrift, vars riktighet bekräftas genom uppgifter i arkivet: »BILDHUGGERIET GIORDT AF JOHAN EDLER J JEMTLAND / MÅHLNING OCH FÖRGYLLNING AF PAUL HALLBERG IFRÅN HUDIKSVALL ÅR 1771». (Fig. 326.)

TIMGLAS Timglas. H. 105 cm. Av förgyllt trä med fyra glas. Prydes av dödskalles, vingar, kvist och stjärna.

BÄNK-
INREDNING Bänkinredningen är sluten, med dörrar indelade av speglar och listverk (se fig. 322—323). Målningsytan marmorerad i grågrönt. Spegelarna fyllas av blomornament i olika schatteringar av rött, blått och blågrönt på ljust grå botten. En vit blomranka omramar motivet. Ryggstödens översta bräde samt psalmboksstöden äro målade i rödbrunt.

De främsta bänkarnas skärmar (mot koret) samt de övriga bänkarna i koret ha speglarna, som begränsas av lister i enkel fyrkantform (fig. 323), ornerade dels med bilder i helfigur av evangelister (med symboler) och apostlar (med attribut), med resp. namn över var och en, dels med enbart dekorativa landskap. Figurerna äro målade i flera färger (blått, brunt, rött, svart, vitt), men bakgrundslandskapen ha nästan utslutande blått, vitt och obetydligt brunt. Samtliga fyra evangelister förefinnas, men endast nio apostlar (fattas: Petrus, Paulus och Matteus, vilka troligen vid kaminens insättande borttagits). — Av en betydligt bättre kvalitet äro de enbart dekorativa landskapen, vilka till antalet äro femton, i något varierande storlek med tämligen dunkla eller fördunklade färger (grönt, blått, grått, vitt och svagt rosa i molnen). De föreställa i allmänhet stora träd eller också berg, som förtona i fjärran, men även andra motiv förekomma, t. ex. en antik båge, en brunn med rinnande vatten, en stad, sedd i fjärran, några hus med branta tak, en kyrka etc.

Alla bänkar försedda med smidda ljushållare med vridna skaft.

Läktaren har öppna vita bänkar.

Några skärmar och dörrar, utgörande delar av gammal bänkinredning ha nu

sin plats på läktaren och äro dels i användning, dels lösa. 1. Del, förmodligen av bröstvärn med ornering av rankmotiv i plattskärning. H. 91 cm. 1600-talets slut. 2. Två bänkdörrar med refflor och arkader. Ungefär samma tid. H. 95 cm.

GAMMAL
BÄNKINRED-
NING

Rester av korskrank(?), bestående av ett långt smalt rutverk av trä samt ett möjligen därmed sammanhängande, triangelformigt stycke (grind i korskranket?) med snedställt rutverk. H. 132, B. 65 cm.

KORSKRANK

Pyramider, ett par. H. 230 cm. Krön i form av druvklasar. Repstavar, som varit förgyllda, löpa längs hörnen. Skulpturverket har varit målat i rött och guld.

PYRAMIDER

Läktaren uppbäres av tre par marmorerade kolonner med joniska kapitäl. Tvenne symmetriskt anordnade uppgångar leda dit upp. På bröstningens speglar, som omgivas av förgyllda lister, äro femton profeter målade, i mittfältet namnet Jahve (hebr. bokst.) omsvävat av en krets änglar. Profeternas namn stå på de smala fälten mellan de försilvrade kolonnernas postament. Den kraftigt profilerade listen är marmorerad i grågrönt liksom hela bröstvärnets för övrigt samt försedd med förgylld hålkäl. (Fig. 323.)

LÄKTARE

Bänkinredningen och läktaren ha utförts av snickare-åldermannen Olof Hillgren och hans gesäller, som voro verksamma här ännu i oktober 1770 (räkning å kosthåll av 20 okt. 1770). Målningen är åtminstone delvis ett verk av Paul Hallberg från Hudiksvall.

Orgeln uppsattes år 1770. Fasaden dekorerades 1790 av bildhuggaren O. Berggren. Enligt HÜLPHERS var denna orgel den första, som uppsattes i någon landskyrka i Medelpad.

ORGEL

Dörr (till sakristian) av furu. H. 249, B. 137 cm (fig. 324). Uppdelad i två fyrkantiga, av profilerade lister begränsade fält, fyllda av en smidesartad plattskärning; upptill ett halvrunt, likaledes av lister omramat gavelfält. Inskrifter på tvärlistor och mittspeglar: »H/ERE WÅR HERE HURU HERLIGIT ÄR TIT NAMPN I ALLAN» ... — »CRISTUS ÄR MIT LIF DÖDEN ÄR MIN VINNING ANO 1688». — »ACK AT IAGH HÖRA ... THET HEREN GUDH TALA». »TIN ORD ÄR EN RÄTT LÄRA HELIGHET ÄR TINS HUUS PRYDNING».

SKULPTERAD
DÖRR TILL
SAKRISTIAN

På dörren äro fastspikade fyra medeltida bilder; överst ett predikande Kristusbarn, H. 37 cm, som troligen tillhört en madonna från omkr. 1200, längre ned två apostlar och en diakon, altarskåpsfigurer från slutet av 1400-talet.

Tvenne nummertavlor äro uppsatta på bänkarnas skärmar på ömse sidor om altaret. Svarta, ovala, med förgyllda, gustavianska ramar. H. 60 cm. Den ena något mindre än den andra. Den ena enligt inskr.: »FÖRÄRDT TILL DETTA HERRANS/HUS AF ORNAMENTS BILDT/HUGG. HERR OL. BERGGREN 1798 JUNIO». 72 cm.

NUMMER-
TAVLOR

Dopfunt, av furu med lock. H. (utan lock) 85, Yttre diam. 72 cm (fig. 327). Ornerad i plattskärning med keruber, frukter och beslagsartad ornamentik. Kuppen är sexkantig, locket indelat i sex triangulära fält. Foten placerad på ett firsidigt postament. Polykromerad. Inskr. runt skålens liv: »UTHAN EN WARDER FÖDD AF WATN OCH ANDANOM KAN HAN ICKE INGÅ I GUDS RIKE 1693. JOH. 3 V. 5».

DOPFUNT

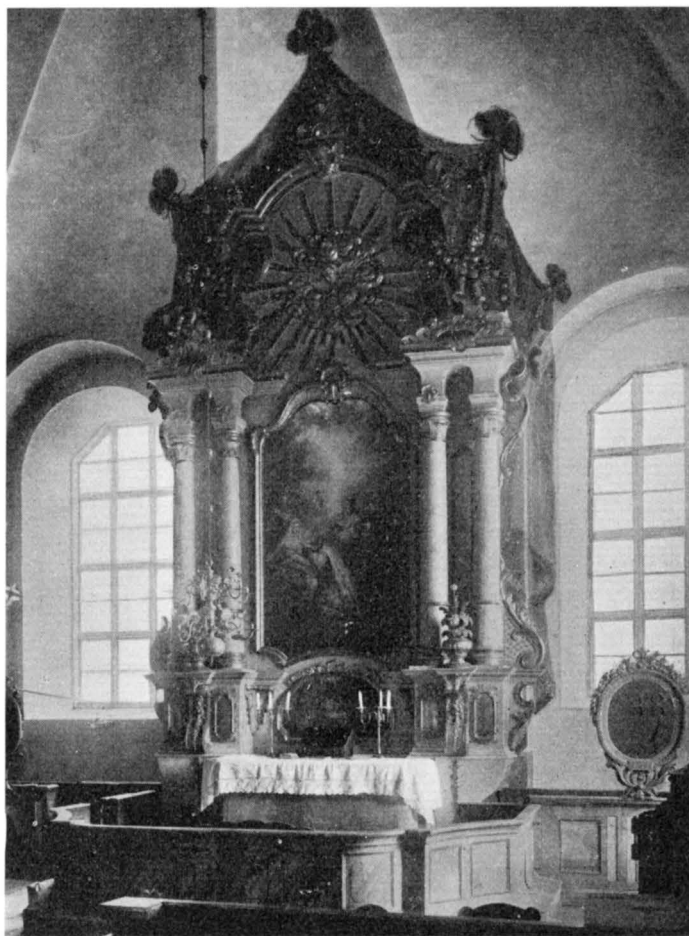

Fig. 325. Altaruppsatsen, av Johan Edler. 1783.

Altaraufsatz von Johan Edler. 1783. Altar-piece by Johan Edler. 1783.

NATTVARD-
KÄRL

Kalk av silver. H. 24. Invändigt förgylld, utförd av guldsmeden Möllenberg i Stockholm 1842. Stämplor: 1. L 4 (=1842). 2. S. Erik i profil (=Stockholm). 3. Tre kronor. 4. Möllenberg. — Patén av silver, utförd av samma guldsmed som föreg. Diam. 36,5 cm. Översidan förgylld. Stämplor som föregående.

HÜLPHERS omnämner en kalk (sid. 61), som nu ej finns i behåll, med påskrift: S:T BRIGITTA A:O D. M C C C C C.

Oblatask, av silver, utförd av samma guldsmed som föreg. Oval. H. 12, L. 13 cm. Sidan ornerad av en bladkrans. På locket ett lamm. Stämplor som föregående. — Oblatask av tenn, ornerad med blommor. Diam. 12, H. 6,5 cm. Inskr.: ANNO 1685 / I. N. R. I. / K. H. D. / S. O. H.

Fig. 326. Predikstolen, av Johan Edler. 1771.
Kanzel von Johan Edler. 1771. Pulpit by Johan Edler. 1771.

Sockenbudstyg av järn, H. 16 cm, i kapsel av koppar.

Kyrkan ägde under medeltiden 2 små monstranser av koppar, helt eller delvis förgyllda, den ena vägande 1 lödig mark 15 lod, den andra 1 lödig mark 7 lod. Båda fränhändes kyrkan vid Gustav Vasas silverreduktion 1547—48 (KÄLLSTRÖM).

LJUSREDSKAP

Ljuskrone av mässing. I koret. Två ljuskranor med sex armar i varje; emellan dem solar och blommor. Inskr.: »DENNA LIUSCRONA ÄR SKÄNKT / TILL BORGSJÖ KYRKA TILL ET TESTAMENTE OCH ÅMINNELSE / AF BONDEN ÄRLIG OCH WÄLFÖRSTÄNDIG NILS JÖNSSON OCH DES HUSTRU / BRITA OLOFS DOTTER MED DES BARN NILS ANDERSSON OCH HUSTRU SEGRIN NILS DOTTER / SAMT MÅNS JÖNSSON OCH HUSTRU CHRISTINA NILS DOTTER I BODTIERN / ÅR 1775». — Ljuskrone av mässing. H. 81 cm. Två ljuskranor med sex armar i vardera (en arm bortbruten); emellan dem blommor. Inskr.: »GUDI TILL ÄRA / OCH BORGSJÖ KYRKIA TILL PRYDNAD ÄR DENNA / LIUSKRONA TILL ETT TESTAMENTE FÖRÄHRT AF NEMDE / MANNEN ACKTAD OCH WÄL FÖRSTÄNDI JÖNS JONSSON SAMT / DES KIÄRA HUSTRU MAGDALENA EDSTRÖM IFRÅN ÅNGIE BY / BLEF KÖPT UTI SUNDSVALL ÅR 1769 AF KLÄCKEGIUTAREN / CARL JAC: LINDERBERG FÖR 300 DALER KOP^{MT}». — Ljuskrone av mässing. Två rader ljusarmar med åtta armar i vardera. Mellan dem blommor. Mittstaven krönes av en symbolisk kvinnofigur, religionen. — Ljuskrone av mässing. Åtta ljuspipor, ornering av blomkalkar o. dyl. Inskr.: GUDI TILL ÄHRA OCH BORGSJÖ KYRKA I MÄLPA TILL PRYDNAD / HAFW^R WÄLCK^D ERICH GÜLICKSSON MED DENS KIÄRA HUSTRU HUST^R BRITA / JÖNS DOTTR DENNA LIUSKRONA SOSOM ETT TESTAMENTE EFTER DESS SAL FADER OCH SWÄRFADER GULICK IONSON FÖRÄHRAT DEN I MARTIJ / A^{NO} 1704».

Ljuskrone av järn, medeltida. H. 20 cm. Ring med uppstigande liljor och i underkanten hål (troligen efter nedhängande lövformiga kläppar).

Ljusplåt av driven mässing, åttkantig. H. 115 cm. Ornerad av hjärtformiga bucklor och slingor med blad och blommor. I reflexytan inskr.: »IFRÅN ÅNGIE GIFVEN TILL BORGSJÖ KYRKIAS PRYDNA AF ERICH OLOFSSON BÅNG OCH MAGDALENA LIND 1714». Överstykke, runt med en rund och en hjärtformig reflexyta. — Ljusplåt av driven mässing. H. 30 cm. Inskr.: »I. I. S. / M. E. / 1752». — Ljusplåtar, 1 par av driven mässing. H. 31 cm. Driven ornering. På reflexytan inskr.: »PÄR GÜLICK SON I BORGSJÖBYN M. P. D. 1745». På ljusarmens fäste A. L. (monogram). — Ljusplåtar, 1 par mycket lika föregående. H. 30 cm. Inskr.: »GULICK B 1745 I. I. S. / M. E. 1752».

Ljusarm av malm för tre ljus. Inskr.: »FÖRÄHRT AF INGRID ERICSDOTTER / FRÅN BORGSJÖ OCH / SILLRE BY / ÅR 1772». — 2 ljusarmar av mässing. L. 65 cm. Vardera för två ljus. På den ena: »MÅNS OLOFSSON / BRITA ERICSDÅT / TER PÅ BACKEN / 1756. GIFVIT AF OLOF BERGSTRÖM OCH MARGRETA OLOFS DOTTER 1729». — Ljusarmar, 4 st. små, i predikstolen. Av malm. Inskr.: »A. O. S.». — Ljusarm av driven mässing. Trearmad. L. 58 cm.

Ljusstakar, 1 par av tenn med vridna skaft. H. 30 cm. Inskr.: »I. O. / S. L.» i en vapensköld. Stämplor: H. M. i en krona, därunder en ros. — Ljusstakar, 1

Fig. 327. Dopfund. 1693.

Hölzernes Taufbecken, 1693. Baptismal font. 1693.

par av tenn med vridna skaft. H. 26 cm. Stämplor: P. A. S. och en nyckel i en vapensköld samt en krona även i en vapensköld. — Ljusstake av mässing. H. 40 cm, sjuarmad. — Ljusstakar, 1 par av driven mässingsplåt. H. 45 cm. På den enas fot: »PEDER OLOFSON BONG ANNO 1682». — 2 stycken trearmade mässingsljusstakar. H. 47 cm. — Ljusstake av järn. H. 22 cm. Sex ljuspipor i en rad, nitade på en ram, som vilar på fyra fötter.

TEXTILIER

ÅMINNELSE-
TAVLOR

Fig. 328. S:t Olov. Av Hakon Gulle-
son. 1500-talets början.

St. Olof. Von Hakon Gulle-
son. Anfang des 16. Jahrh.
St. Olaf. By Hakon Gul-
leson. Early 16th cen-
tury.

1697. Inramad. — Gustav III:s tal den 25 juni 1771 i förgylld ram krönt av krona. H. 58, B. 49 cm. — Gustav III:s tal den 21 aug. 1772 i liknande ram. H. 58. B. 52 cm.

Bänk av furu. Ryggstödet har fyrpassformade urtag. 1700-talet.

KLOCKOR

I klockstapeln hänga tre klockor. Den minsta (södra) har på ena sidan ornering,

Mässhake med broderi. Tyskt arbete från senare delen av 1400-talet. H. 140 cm (fig. 329). Av rödbrun sammet i granatäpplemönster, fodrad med blå lärft. Broderierna, som ursprungligen varit monterade på annat tyg, bilda ett kors på ryggsidan och framställa mot en fond av spiralvis ordnade guldtrådar, fästade med rött silke, överst den Korsfäste omgiven av Petri och Pauli bröstbilder och vid korsets fot Maria och Johannes sörjande. Vidare nedanför krucifixet S. Göran och draken (fig. 330). Broderiet mycket nött, guldets försvunnet.

Mässhake av röd sammet fodrad med röd lärft. H. 130 cm. Kantad med silvergaloner. På ryggen ett kors av silverband och nederst under korsstammen årtalet 1726. Därunder monogram: E. L. O.

Håv av blå sammet med silvergaloner. Initialerna P. B. M. E. På skaftet en liten nedhängande plåt, målad på ena sidan med en framställning av en fattig kvinna och därunder »SALIGT ÄR AT HELRE GIFWA ÄN TAGA 1752»; på den andra sidan en man, begärande almosa, därunder »FÖRGÅTER ICKE GIÖRA WÅL, OCH MEDDELA, TY SÅDAN OFFER TÄCKES GUDI 1752». — Håv, enkel, å skaftets fästhylsa inskr.: »GIFVIT I TESTAMENTE AF E. I. S. B. S. E. A:O 1771».

Rökelsekar av malm. H. 16 cm. 1400-talet. — Bibehållna kedjor fästade i ett flikigt överstycke, avsedda för bärandet.

Åminnelsetavla vid hundraårsminnet av Uppsala möte.

Ram med listverk. H. 137, B. 88 cm. — D:o. »Dhe förnämsta Dygders samtahl och Ryktets utroop» vid Karl XI:s jordfästning 26 nov.

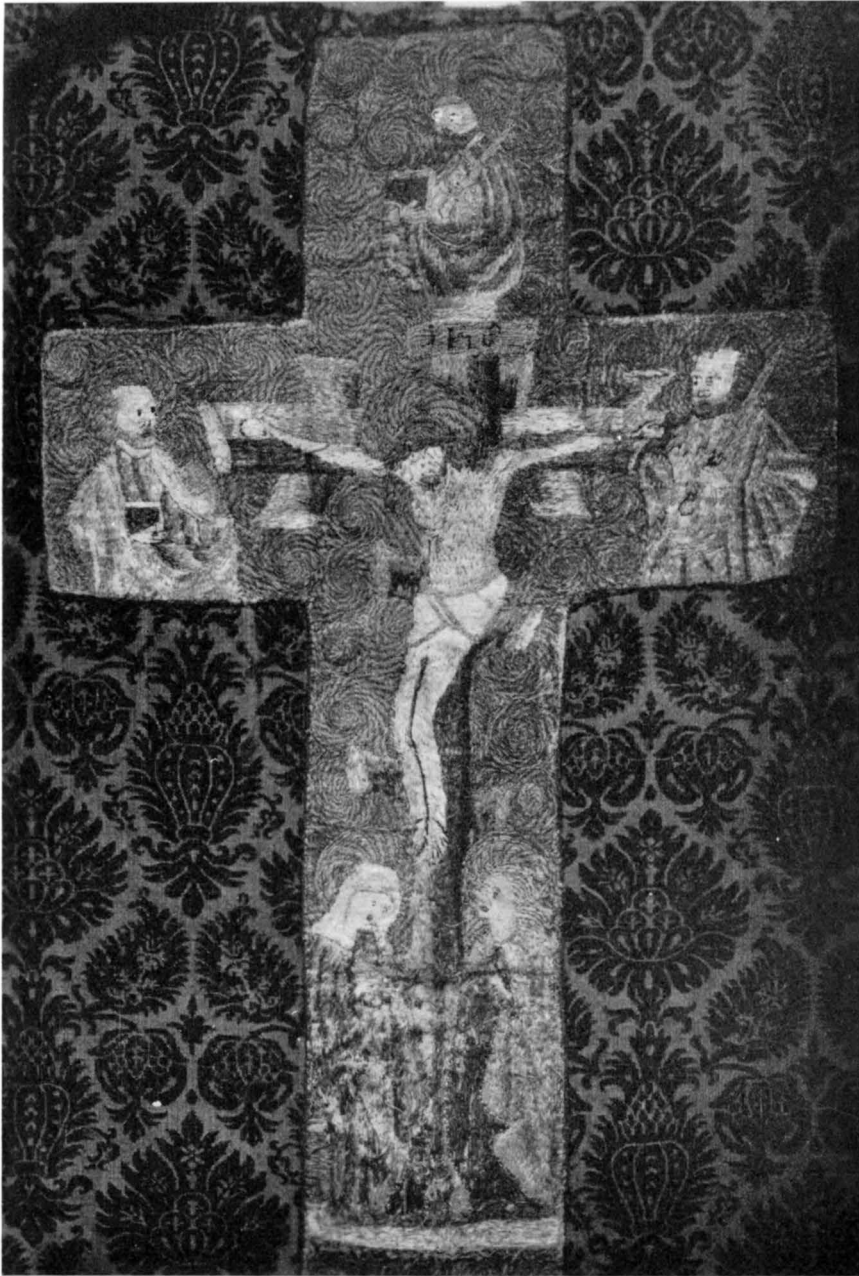

Fig. 329. Detalj av mässhake. 1400-talets senare del.

Detail einer Kasel. Zweite Hälfte des 15. Jahrh. Detail of a chasuble. Late 15th century.

Fig. 330. Detalj av mässhaken fig. 329.

Detail der Kasel Detail of the chasuble
Fig. 329. fig. 329.

bestående av keruber, tre kronor, blommor och inskr.: »OL. E. HUSS PAST. I TORP OCH BORGSJÖ / KYRKOWÄRD: ERIC OLOFSSON I ÅNGE / HANS MÅNSSON I BORGSJÖBYN / HOLMLÆ ME FUNDEBAT IOH. MEJER 1673».

På andra sidan:

»I OTTATYO ÅR JAG MED MITT GIELLA LIUD
HOPSAMLAT BORGSJÖBOR ATT HÖRA HERRANS BUD
THEN SAMMA TIENST IAG NU OMGUTEN WIL THEM GIÖRA
O, AT THE HADE LUST GUDS ORD MED ANDAKT HÖRA

ABRAH. E. BÅNG

P. ET P. TORPENS¹

COMMUNIST GULIC BORÉN

KYRKOWÄRD: IÖNS ERSSON GUBBYA GULIC NILSON NÄSET
1752 OMGUTEN AF M. D. FLODSTRÖM».

Den största klockan (mellerst) har på ena sidan ett krucifix och tvenne kerubhuvuden samt inskr.: »UP. OCH LÅTER OSS GÅ UP TIL ZION / TIL HERREN VÅR GUD / JER. 31 V. 6».

På andra sidan en sluten och två öppna kronor samt en inskr. omgiven av fem keruber: »DÅ ADOLPH FRIEDRICH WAR KUNG I RIKET / P. A. ÖRNSKÖLD HÖFDING I LÄNET / DR. OLOF KIÖRNING BISKOP I STIFTET / MG^R P. WASENIUS PASTOR OCH G. BORÉN COM. I PASTORATET. / BR. JONSSON OCH O. OLOFSSON KYRKOWÄRDAR I SOCKNEN. OMGÖTS DENNA KLOCKA PÅ KYRKANS KOSTNAD / AF CARL JAC. LINDERBERG I SUNDSVALL 1769».

Mellanklockan (norra). Inskr. på ena sidan:

»I DAG JAG KALLAR DIG ATT HÖRA HERRANS ORD
I MORGON VID MITT LJUD DU MYLLAS NED I JORD
I HJERTAT ORDET GÖM OCH GÖR HVAD DET DIG BJUDER
SÅ STÅR DU UPP TILL FRÖJD NÄR DOMSBASUNEN LJUDER».

Inskr. på andra sidan meddelar, att klockan år 1735 blev »första gången gjuten och skänkt av två vänner en vid namn Bång i Ånge och en trummare», samt att den sedermera omgjutits.

¹ P. et P. = Pastor et Prepositus.

SAMMANFATTNING

I. En kyrka fanns i Borgsjö kanske redan omkr. 1200, att döma av den lilla Kristusbild från denna tid, som är fastspikad på gamla sakristidörren. I bevarade urkunder omtalas kyrkan 1314. Äldsta uppgiften ang. en stenbyggnad meddelar att denna mätte 25 alnar i längd och 11 i bredd. Den torde tillkommit senast under 1400-t. En St: Olofsbild av Hakon Gulleon, början av 1500-t., är bevarad (fig. 328) samt några altarskåpsbilder (fig. 324). Även en mässhake med figurala broderier, tyskt arbete fr. 1400-t. (fig. 329—330).

II. Av inredningsföremål, som tillkommit i gamla kyrkan, är sakristidörren märkligast, utförd i den norrländskt nationella plattsnideri-tekniken 1688 (fig. 324).

III. 1766—68 uppfördes den nuv. kyrkan efter ritningar av Daniel Hagman. Inredningen — bänkar och läktare av snickaren Olof Hillgren, predikstol (1771) och altaruppsats (1783) av Johan Edler — är anmärkningsvärd såsom en av de vackraste och bäst bevarade i hela vårt land. Den gamla målningen, en sällsynt väl stämd sammanställning av grågrön marmorering, guld och färger, utförd till väsentlig del av målaren Paul Hallberg i Hudiksvall, är oklanderligt bevarad. — 1782 uppfördes klockstapeln av Pål Persson i Stugun.

IV. Restaurering 1915, varvid bl. a. vindfång och baldakiner vid portalerna tillkommo.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Schon um 1200 muss es in Borgsjö eine Kirche gegeben haben; darauf deutet das kleine Christus-bild aus dieser Zeit, das an die alte Sakristeitür angenagelt ist. In erhaltenen Urkunden wird die Kirche 1314 erwähnt. Die älteste Angabe über ein steinernes Gebäude teilt mit, dass dieses 25 Ellen lang und 11 Ellen breit war. Es dürfte spätestens im 15. Jahrhundert entstanden sein. Erhalten sind ein St. Olofsbild von Hakon Gulleon aus dem Anfang des 16. Jahrhunderts (Fig. 328) sowie einige Altarschreine-bilder (Fig. 324) und eine Kasel mit figuralen Stickereien, deutsche Arbeit aus dem 15. Jahrhundert (Fig. 329—330).

II. Von Einrichtungsgegenständen, die zur Zeit der alten Kirche entstanden sind, ist am bemerkens-wertesten die Sakristeitür (Fig. 324), die 1688 ausgeführt wurde.

III. In den Jahren 1766—68 wurde nach Entwürfen von Daniel Hagman die jetzige Kirche errichtet. Die Einrichtung — Gestühl und Empore von dem Kunsttischler Olof Hillgren, Kanzel (1771) und Altar-aufsatz (1783) von Johan Edler — ist bemerkenswert als eine der schönsten und best erhaltenen in ganz Schweden. Die alte Bemalung, eine ausserordentlich gut abgestimmte Zusammenstellung von grau-grüner Marmorierung, Gold und Farben, die zum wesentlichen Teil von dem Maler Paul Hallberg in Hudiksvall ausgeführt wurde, ist tadellos bewahrt. (Fig. 322, 323, 325, 326).

IV. 1915 fand eine Restaurierung statt. Dabei kamen u. a. Windfang und Baldachine an den Portalen hinzu.

SUMMARY

I. From the little sculpture of Christ from about 1200, that is nailed to the old sacristy door, you may guess that there existed a church at Borgsjö as early as that. Preserved documents mention the church in 1314. The oldest information about a *stone building* says, that it measured 25 ells in length and 11 in breadth. Most probably it was built in the 15th century. The following mediæval fittings have been preserved: a sculpture of St. Olaf by Hakon Gulleson from the early 16th century (fig. 328), some reredos sculptures (fig. 324) and a chasuble with figurative embroideries of German workmanship from the 15th century (fig. 329—330).

II. Among the fittings from the old church, the sacristy door (fig. 324) is most remarkable, having been executed in 1688 in Norrland.

III. In 1766—68 the existing church was built from drawings by Daniel Hagman. The fittings — benches and loft by Olof Hillgren, pulpit (1771) and altar-piece (1783) by Johan Edler — are remarkable as some of the most beautiful and best-preserved in Sweden. The old painting, a particularly harmonious combination of grayish green marbling, gold, and colours, principally executed by the painter Paul Hallberg at Hudiksvall, is perfectly preserved. (Fig. 322, 323, 325, 326.)

IV. In 1915 the church was restored, in doing which an air-hole and canopies at the doors were added.

Fig. 331. Haverö kyrka.

Die Kirche zu Haverö. Haverö church.

HAVERÖ KYRKA

MEDELPAD, VÄSTERNORRLANDS LÄN, TORPS TINGSLAG, HÄRNÖSANDS
STIFT, MEDELPADS VÄSTRA KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: OL. JOH. BROMAN, Glysisvallur, utgiven av Gästrike-Hälsinge nation i Uppsala, II. K. HÆGERMARCK, Helsingboken (Prosten Bromans Glysisvallur i utdrag), s. 114. Hernösandsstudier, s. 53, 109, 114, 124. Hernösandskatalogen passim. E. MODIN, Hogdalssocknarnas kyrkliga minnen, i Jämtlands Fornminnesförenings Tidskrift, Bd 7, s. 124 (1921). BYGDÉN, I, s. 291 f. CORNELL.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: U. B. OL. JOH. BROMAN, Glysivallur, andra flocken. Manuskript tillhörande Gästrik-Hälsinge Nation i Uppsala. — B. St. Ritning till nybyggnad 1851, plan, tvärsektion och fasad mot söder. Lantmäteriarkivet, Härnösand: BRANDELL, Beskrivning över Haverö.

KYRKANS ARKIV: I kyrkan. RÅK. fr. o. m. 1668. I den äldsta kassaboken finnes en konsthistoriskt viktig handling införd, nämligen en beskrivning över den gamla kyrkan, upprättad vid den nyas byggande.

FÖRSAMLINGSHISTORIA

Haverö är tydligen den socken, som åsyftas, då 1314 års förteckning över ärkestiftets församlingar nämner ett annex till Borgsjö (D. S. 3, n. 1946). År 1560 flyttades Haverö emellertid genom Gustav Vasas brev av 17 febr. som annex till Ytterhogdal. Först 1812 fick församlingen rätt att bilda eget pastorat. Dess första kyrkoherde tillsattes 1819.

KYRKOGÅRD

Kyrkogården (fig. 331) omges av ett vitmålat spjälstaket med ingångar på ömse sidor om tornet, den norra med smidda järngrindar mellan stenstolpar, som upptill avslutas med klot. I grindarnas smidesverk läses: »A. M. S. 18 C. H. D. 51». Staketet uppsattes 1845, då enligt SOCKENST.PROT. den 26 jan. 1845 »i det förfallna bogårdstaketets ställe en snygg gärdesgård uppsattes». 1862 planterades kyrkogården med lövträd.

KLOCK-
STAPLAR

Haverö kyrka har tidigare haft klockstapel. Åtminstone tre sådana ha avlöst varandra. Om den äldsta av dessa vet man blott, att den funnits på 1600-talet. Den andra uppfördes 1693—94. »In September», heter det i räkenskaperna »Begynte Hela församlingen arbeta på nyy klockstappul, dess Byggmästare warit soldaten från Liusdahl Jonas Olufzon Bråss med sin Broder Bängt Bråss» etc. 1776—77 uppföres åter en ny stapel av byggmästaren Pål Persson.

KYRKOBYGGNADEN

EXTERIÖR

Haverö nuvarande kyrka består av enskeppigt långhus med torn i väster och sakristia på östra gaveln (fig. 332). Den senare har åtminstone vad de nedre delarna beträffar tillhört den gamla kyrkan.

Materialet är gråsten, med valv, fönster- och dörromfattningar av tegel. Runt hela kyrkan löper en grå putssockel.

Kyrkan är utvändigt vitputsad. Samtliga yttertak av svartmålad plåt.

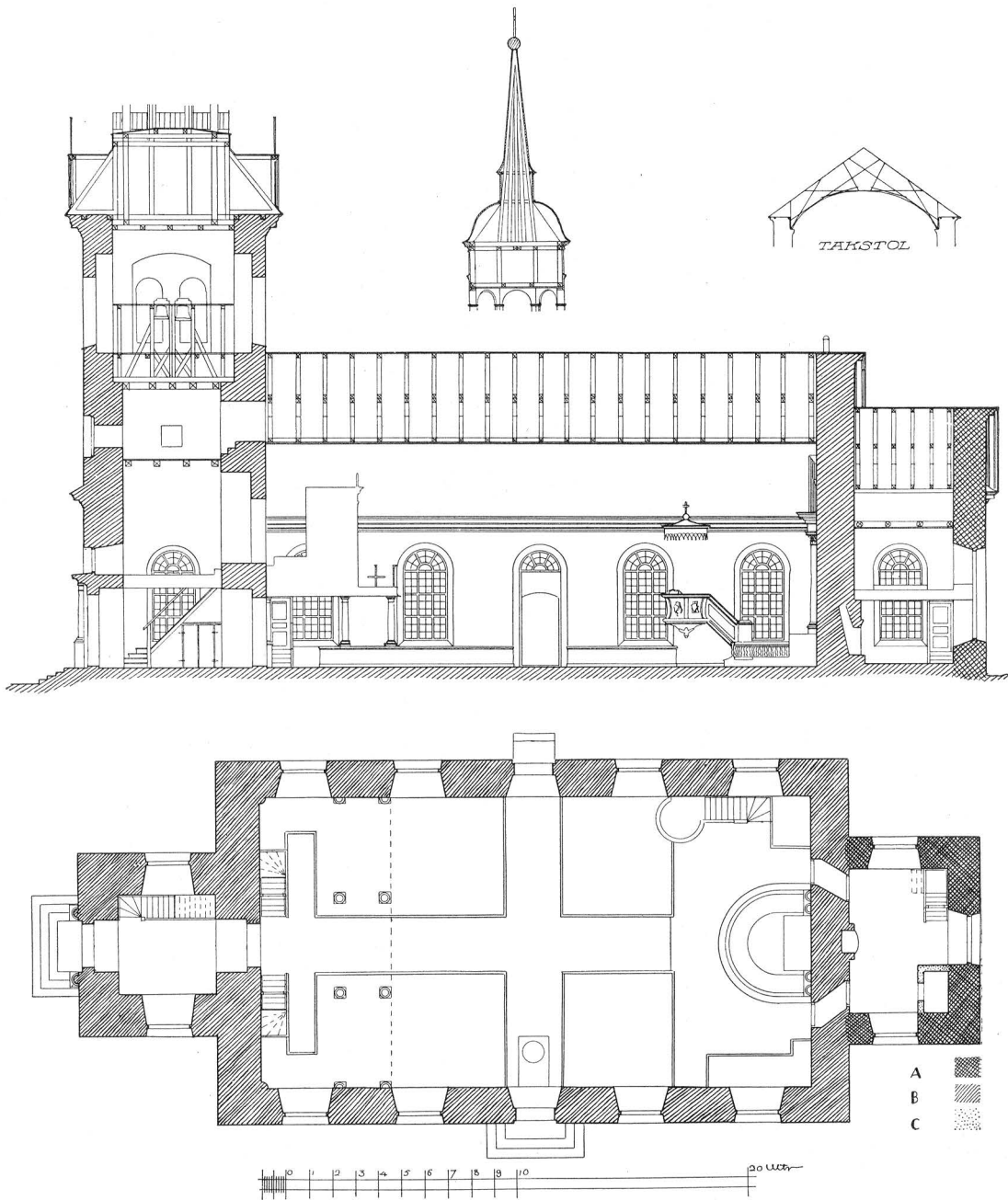

Fig. 332. Plan och sektion.

Grundriss und Längsschnitt. Plan and longitudinal section.

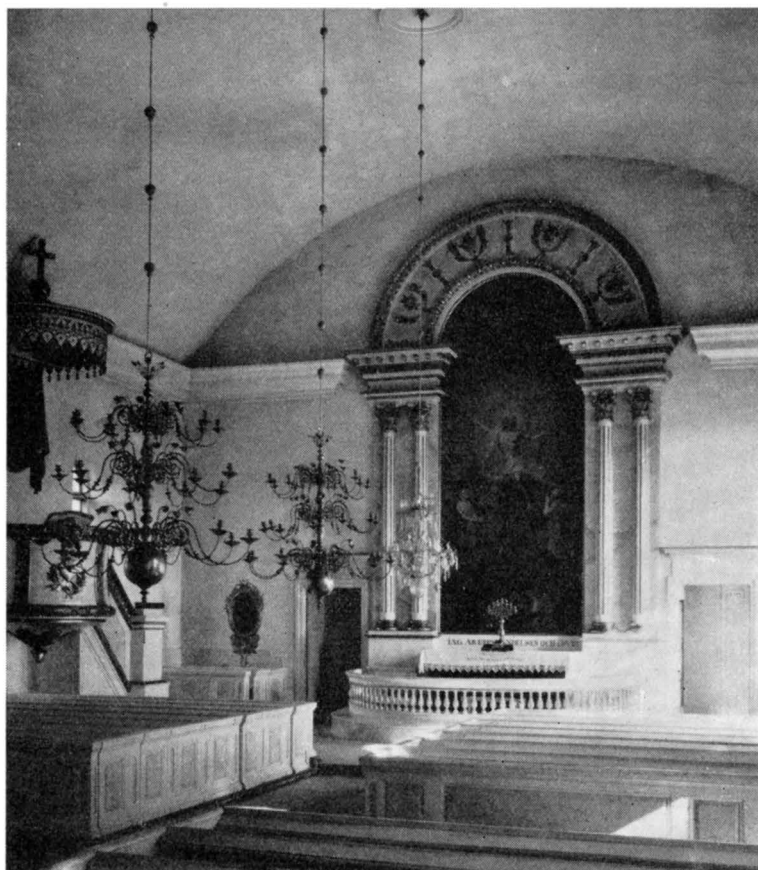

Fig. 333. Interiör mot öster.

Inneres gegen Osten. Interior towards the east.

TORN Huvudingången ligger på tornets västra sida. Den inramas av tvenne på postament ställda kolonner, uppbärande ett mindre entablement, avtäckt med plåt. Ovanför portalomfattningen ett halvcirkelformigt fönster. Därövanför en inskriftstavla.

Dörröppningen är stickbågig. En stentrappa leder upp till porten. Bottenvåningen har i norr och söder ett högt rundbågigt fönster liknande långhusets. Bottenvåningen avslutas av en profilerad list, avtäckt med svart plåt. I andra våningens östmur finnes ingång till långhusvinden. På vardera av de tre övriga ett rundfönster. Klockrummet har på varje sida tvåkopplade, rundbågiga fönster. Bågarnas anfang markeras av lister. En kraftigt profilerad list begränsar tornkroppen uppåt. Däröver vidtager ett åt alla fyra sidorna sluttande tak av plåt med fyra urtavlor med kors.

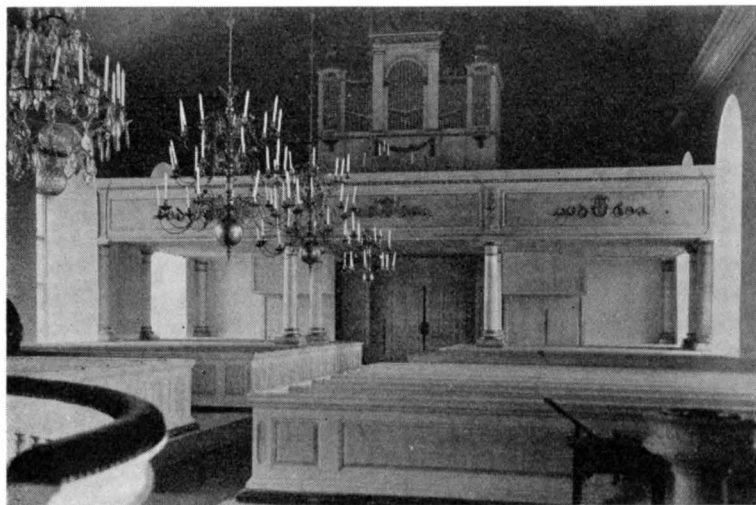

Fig. 334. Interiör mot väster.

Inneres gegen Westen. Interior towards the west.

En åttasidig lanternin kröner det hela, täckt av ett åttasidigt kupolformigt, kopparklätt tak med hög spira och ett kors.

På långhusets båda långsidor en av lister begränsad gavel med ett halvcirkelformat fönster. Ingångar ligga mitt på nord- och sydsidorna, den södra, större, nu förstängd genom kaminen. Fönstren äro fyra på vardera långsidan, i rundbågiga nischer. Solbänkar av svart plåt.

LÅNGHUS

Sakristian har två våningar samt tre fönster liknande långhusets, i norr, söder och öster.

SAKRISTIA

Långhuset uppdelas genom en längsgående mittgång samt tvärgång mellan nord- och sydportal. Golvet av breda plankor. Korets golv förhöjt med ett trappsteg. Väggarna, avslutade av en kraftig, profilerad list, äro vitputsade med avtoning mot ljust grått eller blått nedtill, ungefär i bänkhöjd. Taket utgöres av ett vitmålat tunnvalv av trä.

INTERIÖR

Sakristian står i förbindelse med långhuset med tvenne stickbågiga dörröppningar. Väggar vitputsade. Platt trätak. Golv av trä. På västra väggen en öppen spis. Ett kassavalv är inbyggt i sydöstra hörnet mitt emot den trappa, som leder upp till övre våningen. Å övre botten förvaras ett antal äldre inventarier.

Uppvärmningen sker genom en framför den södra ingången placerad kamin.

BYGGNADSHISTORIA

Tack vare en i den äldsta räkenskapsboken införd beskrivning, troligen upprättad vid den nya kyrkans byggande, kunna vi göra oss en tämligen klar föreställning om

den på 1840-talet nedrivna gamla (på samma plats belägna) kyrkans utseende. »Gamla kyrkan här», heter det, »var 22 alnar lång; bredden synes af nuvarande Sakristian, som är den kvarstående östliga delen af gamla kyrkan, likväl höjd. Wid gamla kyrkan fanns icke sakristia, utan endast en liten afplankning i östra hörnet, till dess, efter 1758 års Biskopsvisitation, en Sakristia af trä tillbyggdes, hvartill dörr uptogs der det norra fenstret nu är. Inga handlingar visa den gamla kyrkans ålder, och oaktadt den sorgfälligaste undersökning vid hennes rifvande, kunde ingen upplysning, intet årtal finnas. På gamla kyrkan funnos endast 4 fenster, alla till storlek olika. På östra gafveln satt högt opp ett litet smalt fenster; på södra sidan voro 2:ne temmeligen stora, och ett litet rundt fenster — der detta sista var, hade förut varit dörr. När denna igenmurades, uptogs dörr på västra gafveln, hvarest liksom på norra väggen icke fanns fenster. Innanrede, bildhuggeri och målning voro allt groft och osmakligt. På den skröpliga rappningen, och under den flere gånger förnyade hvitlimningen funnos plumpt målade figurer, som skulle föreställa scener utur Evangeliska historien.»

Jämföres denna beskrivning med de av BROMAN i Glysisvallur meddelade uppgifterna samt hans avbildning av kyrkan, erhålles en detaljerad rekonstruktion.

Följande utdrag av BRANDELL, Beskrivning av Hafverö socken, i Lantmäteriarxivet i Härnösand, ger en bekräftelse på, att kyrkan ägt väggmålningar: »Då ena väggen i gamla kyrkan refs 1847, befunnos väggarna hafva varit prydda med målningar al fresco; men vid någon reparation för längre tid tillbaka hvitlimmades kyrkan, hvarvid alla dessa målningar förstördes».

Visserligen är denna kyrkas ålder svår att bestämma, men av fönstrens angivna utseende och placering torde dock med säkerhet kunna slutas, att den tillkommit under medeltiden.

Vapenhus omnämnes 1675, 1685 att nytt vapenhus uppförts.

Ett valv, troligen av trä, omnämnes 1738, då Jonas Granberg arbetade därmed. Huruvida det var fråga om ett nytt eller endast reparation av ett gammalt är ej tydligt. Det ovannämnda runda fönstret upptogs 1768.

Kyrkan omgavs av en mur med spånklädd avtäckning, riven 1845.

Den nuvarande kyrkan byggdes under åren 1847—50 av byggmästaren Jacob Norin från Norrala samt hans medhjälpare Johan Nordell.

I dec. 1933 inlämnades till vederbörande myndigheter förslag till allmän restaurering, omfattande nybyggnad av vindfång vid nordingången, ändring av bänkarna till större bekvämlighet, ny sakristiingång på norra sidan, konservering av äldre inventarier och inre nymålning samt 1934 förslag om elektrisk belysning och uppvärmning.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altare av trä. Altaruppsatsen, i vitt med förgylld ornering (fig. 335), består av tvenne kolonner på ömse sidor om en altartavla. De uppbära var sitt entablement, förenade genom en med kerubhuvud prydd båge. Målningen föreställer Kristi uppståndelse och är signerad: »MÅLAD AF S. A. BLOMBERGSSON I SEPTEMBER 1850 EFTER ETT UTKAST TAGET 1847 AF F. WESTINS TAFLA I KUNGSHOLMS-KYRKAN, STOCKHOLM» (se SVERIGES KYRKOR, Stockholms Kyrkor, Band III, s. 53).

ALTARUPP-
SATS

Altaruppsatsen i gamla kyrkan (fig. 336) var ett verk av Jonas Granberg och uppsattes 1734. Den förvaras nu i sakristians övre rum och utgöres av ett krucifix, omgivet av Maria och Johannes, placerade på en predella och omramade av en arkitektonisk omfattning. Det hela skulpterat i trä och polykromerat. Maria är iklädd 1600-talsdräkt. Johannes håller i vänstra handen en kalk, med den andra pekar han uppåt (fig. 337). På predellan en framställning av nattvarden. På bordets bortsida sitter Kristus med Johannes vid sitt bröst. Tre av de övriga lärjungarna finnas ännu kvar. På predellans kortsidor voluter med blå och röda kanter samt grön slinga. De på predellan placerade kolonnerna äro ställda mot pilastrar och orneras av vinranksmotiv i relief. Kapitälerna sammanbindas av en svagt treklöverformad, profilerad båge. På denna är ställd en cirkelrund skiva med Kristus med korsfanan i relief. Ett par putti ha även tillhört uppsatsen.

ÄLDRE
ALTARUPP-
SATS

Altarring, vitmålad med balusterdockor.

S:t Mikael på draken (fig. 339). H. 75 cm. Polykromeringen, som nästan helt och hållet består av guld, är sällsynt väl bibehållen. Bildens likhet med skulpturerna på högra nordportalen av katedralen i Reims är påfallande. Den allmänna uppställningen, drapering, hår- och veckbehandling överensstämma, ansiktstyperna ha syskon-tycke. Vingarna med den övre delen fylld av rutor, den nedre med långsgående pennor, äro av ett slag, som icke är känd annorstädes utom i Reims. Mikaelbildens bör alltså vara utförd av en konstnär, som varit verksam vid arbetandet av de nämnda portalskulpturerna och bör till tiden ligga mycket nära dessa, som äro daterade till omkr. 1200.

MEDELTIDA
TRÄSKULP-
TUR

Biskopsmössa av trä. H. 26 cm. Förgyllningen skadad. Har tillhört någon bild från senare medeltid (1400-talet).

Predikstol av trä, med himmel, vitmålad med förgyllda ornament, samtidig med kyrkan (fig. 333). Läktare av trä i kyrkans västra del. Bänkar, fasta och slutna, vitmålade med gråmarmorerade speglar på dörrar och bröstvärn (fig. 334), svart sockel.

ÖVRIG FAST
INREDNING

Underrede till en predikstol, skänkt enligt inskrift år 1772 av »MÅLAREN PAUL MICHAELSSON HALLBERG OCH DES K. HUSTRU SOPHIA OLOFSDOTTER WALLBERG I HUDIKSVALL». Denna predikstol ersatte en ännu äldre, förfärdigad 1690 av klockstapelns byggmästare, Jonas Olufzon Bråss, vilken vid samma tillfälle även gjorde bänkar och dörrar samt en läktare. Predikstolen förbättrades 1699 av bildhuggaren Oluff

RESTER AV
ÄLDRE
INREDNING-
FÖREMÅL

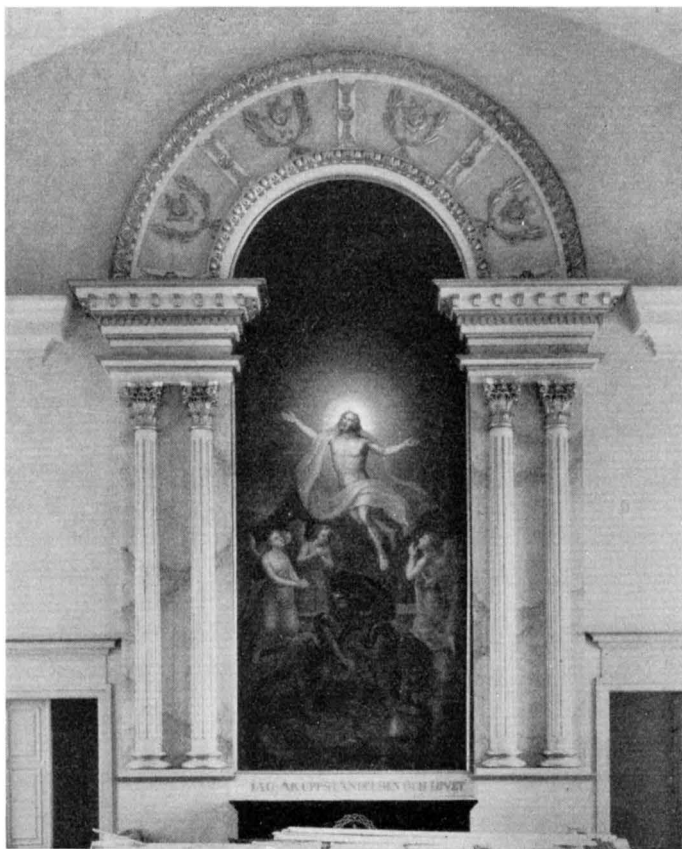

Fig. 335. Altaruppsatsen. 1800-talets mitt.

Altaraufsatz. Mitte des 19. Jahrh. Altar-piece. Middle of the 19th century.

Frössberg. Av hans arbeten äro en rund tavla, skulpterad med en strålande sol i mitten inom en ram med fruktmotiv (Diam. 60 cm) samt fem st. änglar (H. 38 cm) bevarade. (Fig. 338 och 342.)

PYRAMIDER Pyramider, två st. (H. 160), enkla, utan sniderier. Röda sidofyllningar, dels förgyllda, dels grönmålade hörnlistor.

KORSKRANK Tvenne krönstycken till korskrank, som hört samman med pyramiderna (L. 237 cm), bestående av två palmettformigt sammanställda akantusslingor (fig. 341), grönmålade. I mitten en rund sköld med inskr., på den ena »PAST JOHAN HIORT», på den andra »JONAS GRANBERG», dessutom var sitt bibelspråk. Pyramider och korskrank utfördes 1740 av bildhuggaren Jonas Granberg.

Sittande bild av Gud Fader, skulpterad i furu. Den ena handen välsignande, i den andra världsklotet med kors. H. 62 cm. Enkelt arbete från 1700-talets början.

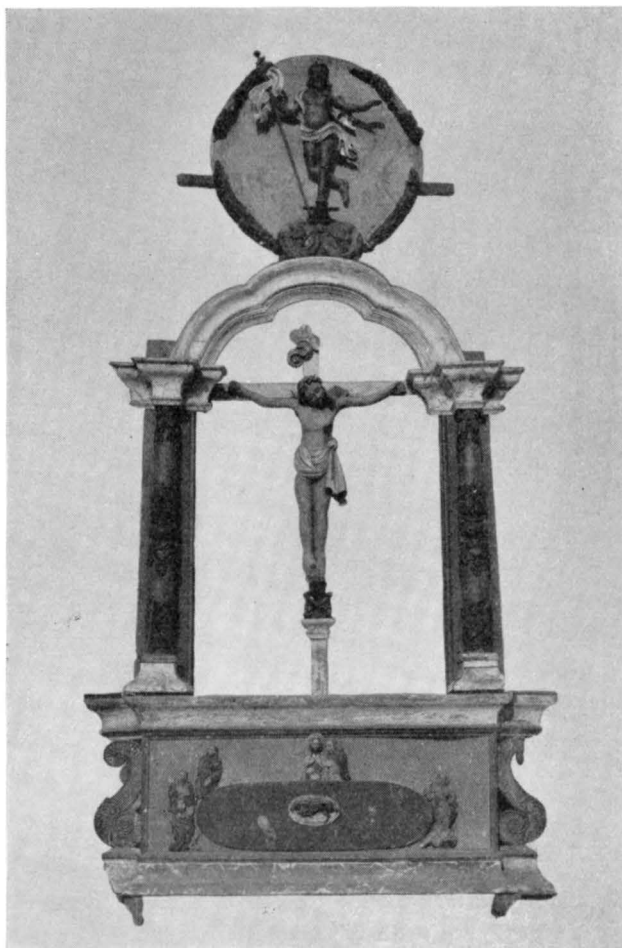

Fig. 336. Altaruppsats av Jonas Granberg. 1734.

Altaraufsatz von Jonas Granberg. 1734. Altar-piece by Jonas Granberg. 1734.

Kalk av förgyllt silver. H. 25,5 cm. Stämplor: 1. Sundsvalls vapen. 2. Tre kronor. 3. Y 4 (=1853). 4. SUNDBERG, inom rektangulär ram. — Patén av silver, förgylld på översidan. Diam. 13,5 cm. Stämplor: 1. Sundsvalls vapen. 2. Tre kronor. 3. O 2 (=1796). 4. M. SEDELIN, inom rektangulär ram. — Oblatask av silver. H. 8 cm. Oval, med bukiga sidor, klotfötter och lagerfestoner. Gustaviansk. Stämplor: P 2 (=1797), f. ö. såsom på paténer. — Kanna av silver med trähandtag, invändigt förgylld. H. 27 cm. Stämplor såsom på paténer. — Kanna av silver. H. 47 cm. Stämplor: 1. Gävle stadsvapen. 2. Tre kronor. 3. Q 6 (=1894). 4. G. A. KJERNÅS. —

NATTVARDSS-
KÄRL

Fig. 337. Maria och Johannes, tillhörande altaruppsatsen fig. 336.

Maria und Johannes, vom Altaraufsatz Fig. 336. Mary and John, belonging to the altar-piece fig. 336.

— Fat av silver. B. 28 cm. Stämplor såsom på den sistnämnda kannan. — Sockenbudskalk av silver. H. 12,5 cm, invändigt förgylld. Stämplor: 1. Gävle vapen. 2. P 4 (=1845). 3. Tre kronor. 4. I. R. B. (=Jacob Richard Borg). Tillhörande patén förgylld på översidan. D. 9 cm. Stämplor som kalken. — Sockenbudstyg i låda av trä. Inristat i botten: »S. D. S. I. B. Y. 1809». Innehåller en kalk av tenn med året 1806, H. 8,5 cm, patén av tenn, diam. 6,5 cm, samt en oblatask av papp.

LJUSREDSKAP Ljuskrone med lövformade glaskläppar. 1700-talet. — Tre stycken bronserade ljuskronor av trä, av vilka två ha nio armar i tre kransar, den tredje åtta armar i två kransar.

Ett par ljusstakar av tenn, empireform. H. 21 cm. Stämplor: S 2 (=1800), en krona, P. G. och möjligen en fågel. — Ett par ljusstakar av tenn, rund fot. H. 15 cm. Stämplor: R 2 (=1799), i övrigt som föreg. — Ljusstake av tenn. H. 24 cm. Stämplor: en krona, L. D. och en hjort. — Ljusstakar, små, av malm. Ett par, H. 20 cm, ett par H. 18 cm, ett par H. 14 cm. — Sjuarmad skulpterad ljusstake av trä. H. 88 cm.

TEXTILIER Mässhake av mörkblå sidendamast, med granatäpplemönster. Italienskt stoff från 1400-talets slut. H. 120 cm. Fodrad med oblekt lärft. Dekorerad med kors

Fig. 338. Änglar till äldre predikstol. 1699.

Engel zu einer älteren Kanzel. 1699. Angels from an ancient pulpit. 1699.

av ett i haute-lisse-teknik vävt linneband med mönster av rosor och livsträd samt namnen IHESUS och MARIA omväxlande. Korsets tvärså av samma band, kluvnet på längden. På framsidan en likadan slå, uppifrån och ned. Dylika band utfördes i Köln på 1400-talet. Av den på längden kluvna bården i korsets tvärså synes sannolikt, att denna ornering antingen påsatts senare eller åtminstone på något sätt ändrats.

Mässhake av ljusblå sidenbrokad med blommor, fodrad med ljusblå lärft. H. 114 cm. På ryggen ornerad av ett kors av guldtrådspets. 1600-talets förra hälft. — Mässhake av svart sammet. 1800-talet. H. 115 cm.

Kalkkläde av röd sidentaft (34 × 37 cm) med silverfrans, broderat med blommor av mångfärgat silke. Latinsk inskr. inom en krans. — Kalkkläde av vit sidenatlas (33 × 34 cm) med silverfrans. Ornerad med blom- och bladranka, broderad i silke. Guldspets vid bården samt i en cirkel på mitten. Däri en inskrift. Enl. inskr. på fodret skänkt 1827.

Täcke av ylletråd, vävt i rosengång på varp av grovt linne. Mönstret bildar ränder av olika färg. Täcket på längden hopsytt av två olika långa stycken, som vända olika sidor upp. Svart frans på långsidorna. Mått: det ena L. 165, B. 43 cm, det andra L. 136, B. 44 cm.

Fig. 339. S:t Mikael. 1200-talets början.
St. Michael. Anfang des 13. Jahrh. S:t. Michael. Early 13th century.

Fig. 340. Bokdyna.
Buchkissen. Book-cushion.

Bårtäcke av brunsvart vadmal, ornerat med kors och »I W M E S ANNO 1757». Storl. 122 × 218 cm.

Bokdyna av grovt linne, broderad med ullgarn i draktandsmönster. L. 43 cm, B. 27 cm. Broderiet bildar även bokstäver: SARA H W D W. Upptill en smal kant av ett blått, rött och vitt band. Förslitna och avskurna tofsar i hörnen. På undersidan klädd med skinn (fig. 340).

Brudpäll av rutmönstrat grönt siden, prydd på översidan med dubbla rader blå-skära taftband, på undersidan med en rektangel av gulskär taft med broderad ornering samt inskr.: »SKÄNK TILL HAFVERÖ KYRKA AF FÖRSAMLINGENS UNGDOM 1797».

Rökelsekar av malm. H. 18 cm. Högt spetsigt lock. 1300-talet.

RÖKELSEKAR

Större klockan är gjuten i Sundsvall av mästare Erik Hillström från Gävle år 1751. Inskr. på den ena sidan: »I I A G S O M E R B L E F V E N S P R E N G D / O C H H A F T P Å L I U D E T F E H L , / Ä R G E N O M H I E L P S A M H A N D / N U Å T E R B L E F V E N H E L : / M I N K L A N G F Ö R D U B B L A D Ä R ; / T U H A F R Ö B E D O C H G U D / T I N A N D A K T Ö K A S M Å / U T A F M I T G E L L A L I U D ».

KLOCKOR

På den andra sidan: »I I O N A S W A L L S T E R P A S T . / E R I K W I K L U N D C O M M I . L O C I / L E N S M . H A N S M I C K E L S O N I W A S N Ä S / K Y R K O W N I L S M Å R T E N S O N I S Ä T E R / O L O F O L O F S S O N I K I Ö L - S I L L E R ».

Mindre klockan. Inskrift å ena sidan: »I I O N A S W A L S T E R P A S T O R , / O L O F W A L D E N I U S C O M M I N I S : / . K Y R K I O V : M I K E L M Å R T E N S O N I S Ä T E R / O L O F O L O F S O N I K I Ö L S I L E R ».

Fig. 341. Del av korskrank, av Jonas Granberg. 1740.

Teil einer Chorschranke von Jonas Granberg. 1740. Part of a screen by Jonas Granberg. 1740.

På den andra: »UPPÅ HAFWERÖ FÖRSAMLINGS BEKOSTNAD / ÄR DÄNNA KLÅCKA GUTEN / I GEFLE AF MÄSTER ERIC HIL/STRÖM ÅR 1755». — Runt kanten: »ÄRA WARE GUD I HÖGDEN OCH FRID PÅ IORDENE MENISKIOMEN EN GOD WILIE».

Fig. 342. Detalj av äldre predikstol. 1699.

Detail einer älteren Kanzel. 1699. Detail of an ancient pulpit. 1699.

SAMMANFATTNING

I. En liten vacker, skulpterad S:t Mikaelbild från tiden omkr. 1200 tyder på att en kyrka, förmodligen av trä, funnits i Haverö redan vid denna tid. Skulpturen ifråga är nära släkt med högra nordportalen till katedralen i Reims och otvivelaktigt utförd av en mästare ur denna krets. Polykromien är väl bevarad. (Fig. 339.)

II. Senast på 1400-t. byggdes en stenkyrka av vanlig typ, med rektangulär plan och vapenhus. Det inre smyckades med kalkmålningar, bilder ur evangeliet. — Från 1400-t. härrör en mässhake av blå italiensk sidendamast ornerad med påsydda, vävda band, de sistnämnda Köln-arbete.

III. Flera inredningsföremål från 1700-t. Altaruppsats 1734 samt korskrank 1740, av Jonas Granberg. (Fig. 336, 337, 341.)

Intressant är en broderad bokdyna för altaret. (Fig. 340.)

IV. 1847—50 uppfördes den nuv. kyrkan av Jacob Norin från Norrala och hans medhjälpare Johan Nordell. Kyrkogårdsmuren ersattes 1845 genom ett trästaket.

V. 1933—34 ett omfattande restaureringsförslag, gående ut på modernisering av bänkinredningen, införande av el. belysning och centraluppvärmning samt konservering av de gamla konstföremålen.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Eine hübsche kleine St. Michael-Skulptur aus der Zeit um 1200 deutet darauf hin, dass es schon damals eine Kirche — vermutlich aus Holz — in Haverö gegeben hat. Die genannte Skulptur ist nahe verwandt mit dem rechten Nordportal der Kathedrale zu Reims und zweifellos von einem Meister aus diesem Kreis ausgeführt worden. Die Polychromie ist gut erhalten. (Fig. 339.)

II. Spätestens im 15. Jahrhundert wurde eine Steinkirche vom üblichen Typ mit rechtwinkligem Grundriss und Vorhalle erbaut. Das Innere wurde mit Kalkmalereien — Bilder aus dem Evangelium — geschmückt. — Aus dem 15. Jahrhundert stammt ein Messgewand aus blauem italienischem Seiden-damast, geschmückt mit aufgenähten, gewebten Bändern, die Kölner Arbeit sind.

III. Im 18. Jahrhundert kamen mehrere Einrichtungsgegenstände hinzu, so 1734 der Altaraufsatz und 1740 die Chorschranke, beide von Jonas Granberg. Interessant ist ein gesticktes Buchkissen für den Altar. (Fig. 336, 337, 341, 340.)

IV. 1845 wurde die Kirchhofsmauer durch einen hölzernen Zaun ersetzt. In den Jahren 1847—50 wurde von Jacob Norin aus Norrala und seinem Mitarbeiter Johan Nordell die jetzige Kirche erbaut.

V. 1933—34 wurde ein umfassender Restaurierungsvorschlag gemacht. Dabei sollte u. a. das Gestühl modernisiert, elektrische Beleuchtung und Zentralheizung eingeführt und die alten Kunstgegenstände konserviert werden.

SUMMARY

I. A beautiful little sculpture of St. Michael from about 1200 indicates that there existed a church — presumably of timber — at Haverö as early as that period. The sculpture in question is nearly related to the right north portal of Reims Cathedral and unquestionably executed by a master belonging to this school. The polychromy is well-preserved. (Fig. 339.)

II. In the 15th century at the latest there was built a stone church of the usual type, with a rectangular plan and a porch. It was decorated inside with mural paintings — scenes from the Gospels. — A chasuble of blue Italian silk-damask ornamented with sewn-on woven ribbons of Cologne workmanship dates from the 15th century.

III. During the 18th century, several fittings and accessories were added, inter alia, an altar-piece (1734) and a choir-railing (1740), by Jonas Granberg. An embroidered book-cushion for the altar deserves notice. (Fig. 336, 337, 341, 340.)

IV. The existing church was erected in 1847—50 by Jakob Norin from Norrala and his assistant Johan Nordell. In 1845 the churchyard wall was replaced by a wooden fence.

V. In 1933—34 an extensive project of restoration was made, tending to modernize the sittings, install electric light and central heating, and preserve the old works of art.

TILLÄGG

I samband med nya restaurerings- och undersökningsarbeten ha beträffande vissa av de kyrkor, som beskrivits i det 1929 utgivna första Medelpadshäftet, gjorts upptäckter, vilka, då de äro ägnade att sprida nytt ljus över vederbörande monuments eller orters historia, här skola närmare omnämnas.

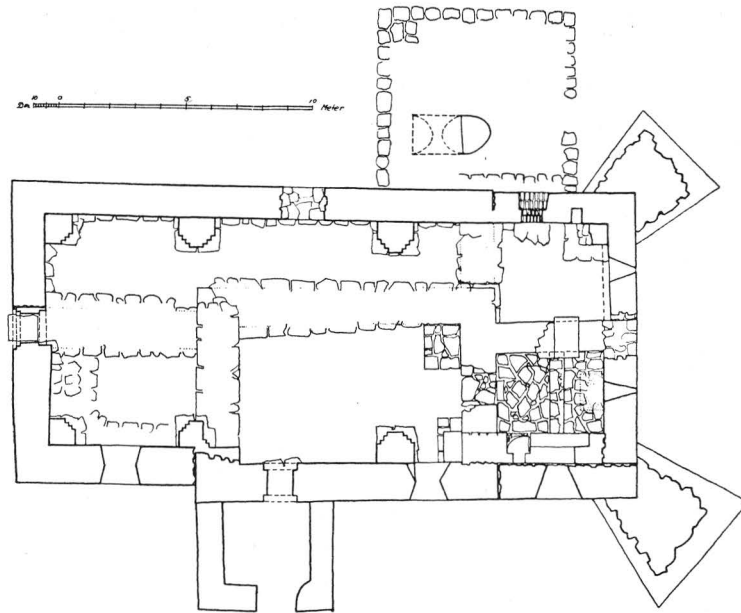

Fig. 343. Plan av Njurunda gamla kyrka med framgrävda äldre grundmurar och golv.

Grundriss der alten Kirche zu Njurunda mit ausgegrabenen älteren Grundmauern und Boden.

Plan of the old Njurunda church with ancient foundations and floors disclosed.

NJURUNDA GAMLA KYRKA

De å sid. 18 såsom påbörjade omtalade utgrävnings- och konserveringsarbetena pågingo till år 1930. Genom de grundmurar, som härunder blottades (fig. 343), har i allt väsentligt bekräftelse vunnits på den framställning, som tidigare lämnats av kyrkans byggnadshistoria. På norra sidan av kyrkan påträffades grunden till en sakristia.

KVITSLE KYRKA

NJURUNDA SOCKEN

I samband med arbetena å Njurunda gamla kyrka undersöktes under ledning av arkitekten fil. dr Sten Anjou resterna av en kyrkoruin vid Kvitsle. Kyrkan (fig. 344), vilken ägt mycket små mått, har varit uppförd av gråsten samt bestått av långhus och smalare rakslutet kor. Påfallande är korets ytterst smala tvärmått. Även triumfbågen är mycket trång. — Ingångar ha funnits på såväl korets som långhusets sydsida. Sakristia har saknats. I koret anträffades grunden till ett altare. — Rörande kyrkans uppbyggnad i övrigt är intet med säkerhet känt. Sannolikt bör den dateras till 1200-talet. — En konservering av ruinen är planlagd.

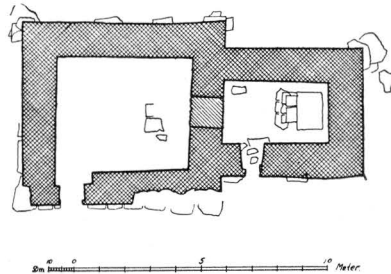

Fig. 344. Plan av kyrkoruinen vid Kvitsle.

Plan der Kirchenruine zu Kvitsle. Plan of Kvitsle church ruin.

ALNÖ GAMLA KYRKA

Den igensatta dörröppningen mellan vapenhuset och långhuset (sid. 76) har återupptagits 1937 (fig. 345).

En kulle invid kyrkogårdsmurens södra sida visade sig vid undersökning 1935 innehålla grundmuren till en kvadratisk byggnad av gråsten, vars norra mur ingår som del i nuv. kyrkogårdsmuren (fig. 346 o. 347). Flera skäl tala för att grunden härrör från en kastal, trol. uppförd under 1100-talets senare del. Detta visar i sin tur, att i varje fall en kyrkplats existerat i Alnö redan på 1100-talet. — Kastalgrunden har blivit helt frilagd och konserverad samt betäckt med spåntak 1937—38. Redan dessförinnan iståndsattes bogårdsmuren.

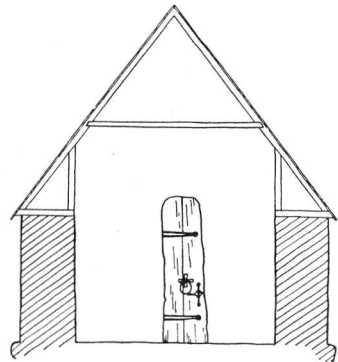

Fig. 345. Sektion genom Alnö kyrkas vapenhus, visande den återupptagna portalen.

Schnitt durch die Vorhalle der Kirche zu Alnö mit Portal. Section through the porch of Alnö church, showing the doorway.

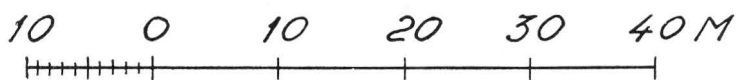
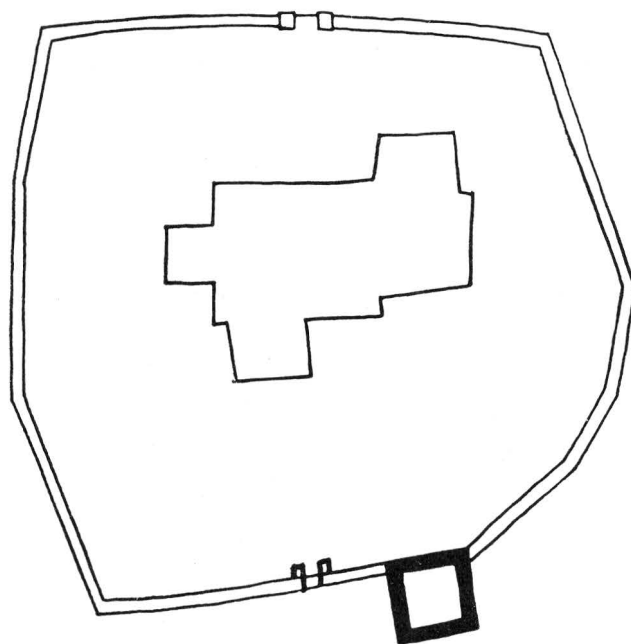

Fig. 346. Alnö kyrkogård. Plan utvisande kastalens läge.

Plan des Kirchhofs zu Alnö mit dem Kirchhofsturm. Plan of Alnö churchyard with the keep.

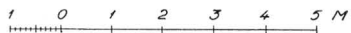
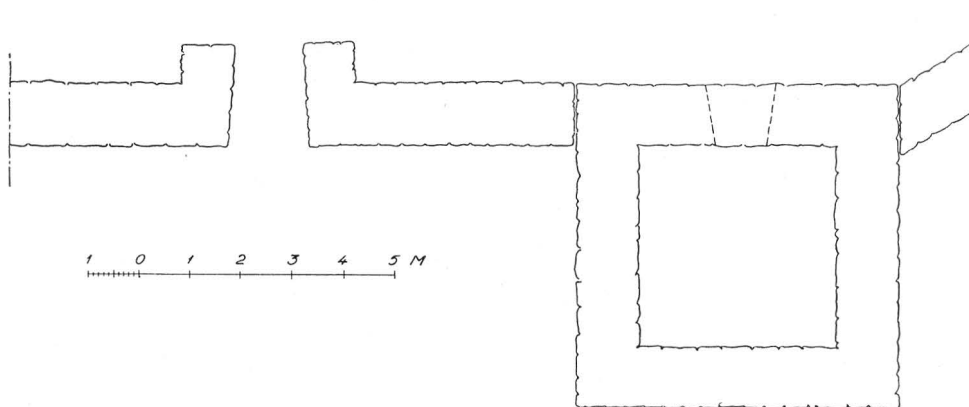

Fig. 347. Plan av Alnö kastal.

Grundriss des Kirchhofsturms zu Alnö. Plan of Alnö keep.

RÄTTELSE

Å sid. 74 har tredje raden nedifrån i den latinska dikten å Biörners gravsten på grund av tryckfel blivit felaktigt återgiven. För sammanhangets skull avtryckes här den av tvenne distikon bestående och av ordlekar fyllda dikten i sin helhet.

CURIA CURARUM FUIT MELPADA PLENA MEARUM.

SIC EGO SUM CURE SUM CURIÆQUE SATUR.

MIGRANDUM TERRIS ME NUNC JUVAT AULA BEATUM.

CURIA QUÆ CURIS LIBERA SOLA PLACET.

ORTSREGISTER

Asterisk (*) framför en siffra betecknar sida med avbildning av vederbörande person el. föremål. Siffra tryckt med kursivstil betecknar sida, innehållande huvudbeskrivningen av en kyrka el. en arkitekturdel.

Alnö förs., annex till Skön.....	53,73	Borgsjön.....	381
» k:r.....	72—101, 415 f., IX, XXI f	Brunflo k:a, Jämtl.....	IX
» » altarskåpsflygel.....	XII	Bräcke k:a, Jämtl., tornet.....	240, XXI
» » altartavla.....	XXI	Brämö kapell.....	132—138, XV
» » brudkrona.....	XXIII	» » altartavla.....	119
» » dopfunt.....	X	» » håv.....	130
» » gravsten.....	XXIV	» » konstruktion.....	129
» » kvinnligt helgon.....	XII	» » predikstol, inköpt från Stöde	119
» » madonna.....	XII	Chartres.....	X f
» » S. Anna.....	109	Dalarna.....	XV
» » S. Mikael.....	XI	Dals k:a, Ångermanl., predikstol.....	XIX
» » väggmålningar.....	XIII	Danmark.....	X
Alnön.....	IX	Delsbo k:a, Häls., kalkmålningar.....	85
Arboga, guldsmedsämberet.....	XXIII	Edebo k:a, Upl., kalkmålningar.....	85
Attmars k:a.....	322—332, X, XVI f	England.....	XI
» » dopfunt.....	X	Enånger, Häls.....	XII
» » fönster.....	192	Enångers k:a, kalkmålningar.....	85
» » klocka.....	XXIV	» » krucifix.....	XI
» » klockstapel.....	XV	»Esset», by i Jämtland.....	256
» » krucifix.....	XII	Finland.....	XVII
» » madonna.....	XII	Fläcka by, Häls.....	XII
Berga, Södermanl., kopp, tillh. Helge Axels- son Johnson.....	XXIII	Forssa k:a, Häls., kalkmålningar.....	85
Boda, by i Medelpad.....	256	» » madonnaskåp.....	XII
Borgsjö förs., moderförs. till Haverö..	380, 400	Frankrike.....	XI
» k:a.....	379—398, X, XVI ff, XX f	Fränstasjön.....	359
» » altaruppsats.....	XX f	Galtströms bruk.....	41
» » bänkgavlar.....	369	» kapell.....	41—48, XV
» » fönster.....	192	» » antependium.....	XXII
» » klocka.....	XXIV	Gamla Uppsala.....	IX, XI
» » klockstapel.....	XV	»Glömsta».....	254
» » kyrkogårdsport.....	XVIII	Gotland.....	X
» » ljuskrona.....	XXIV	Gustafs k:a = Lagfors kapell	
» » mässhake.....	XXII		
» » predikstol.....	XX		
» » S. Olov.....	XII		

- Gävle..... xv, xviii
 » guldsmedsämбетet xxiii
 » klockgjutare från xxiv
- Haverö förs., annex till Borgsjö..... 380, 400
 » » » » Torp..... 380
 » » » » Ytterhogdal..... 400
 » k:a 399—413, xxi
 » » altarpupsats..... xviii f
 » » byggmästare 32
 » » klocka xxiv
 » » mässhake xxii
 » » oblatask xxiii
 » » S. Mikael x f
- Holms förs., annex till Indal..... 217, 245
 » » föremål, överlåtna av el. dep.
 från..... 223, 228 fff, 244, 248
 » k:r 245—251, xviii, xxii
 » » madonna..... xxii
- Hudiksvall, klockgjutare från xxiv
 Hälsingland xv
 Hälsingtuna k:a. Häls. ix
 Härnösand, gymnasiebyggnad xviii
 Härnösands museum, föremål införlivade med
 eller dep. i 60, 64, 170, 200, 203, 296, 311, 326 f
 Hässjö förs., annex till Ljustorp 144, 163, 189
 » » moderförs. till Tynderö.. 144, 163
 » k:a 162—177, xviii
 » » kalk xxiii
 » » krucifix xi
 » » madonna xi
 » » mässhake..... xxii
 » » predikstol 256, xix
 » » S. Olof xii
- Högs k:a, Häls., altarskåp..... 20, xii
- Indals förs., kyrkoherde Aedenius i..... 231
 » » moderförs. till Holm och Liden 217,
 245, 256
 » » tradition ang. uppförandet av
 Lidens g:a k:a 227
 » k:a 252—267, xvi
 » » altartavla xxi
 » » altarpupsats..... xix
 » » klocka xxiv
 » » mässhake, försäld från..... 248
 » » predikstol xix
- Indalsälven 254, 256, ix
- Jämtland xi, xix
 » altartavlor..... xx
 Järvsö k:a, Häls., kalkmålningar 85
- Klövsjö, Jämtl. xix
 Knoppbacken, runstensfragment..... 23
 Kubikenborg, sågverk..... 68
 Kvitsle kyrkoruin, Njurunda socken..... 415
 Köln, »kölnerbårder»..... xxii
- Lagfors kapell 207—213, xv
 » » sockenbudskalk xxiii
- Lidens k:r 217—244, xiv, xxi f
 » » altarprydnad..... xix
 » » klocka xxiv
 » » ljuskrona xxiv
 » » madonna x
 » » predikstol xix
 » nya k:a, byggmästare 32
- Ljungan 10, ix
 Ljustorps förs., kyrkoherden i..... 207
 » » moderförs. till Hässjö och
 Tynderö..... 144, 163
 » » moderförs., till Lögdö 189
 » k:a 189—206, 256, x, xvi, xx
 » » altarskåp..... xii
 » » altartavlor..... xxi
 » » läktarbröstvärn xxi
 » » mässhake..... xxii
 » » predikstol xxi
 » » S. Olov xi
- Lögdälven 208
 Lögdö bruk..... 179, 182
 » förs., annex till Ljustorp..... 189
 » kapell 178—188, xv, xxiii
 » » klocka xxiv
 » » S. Göransbild..... 347, xiii
- Löruddens kapell 128 fff, xv
- Mariæ kapell = Hässjö medeltida k:a
 Medelpads kontrakt, östra..... 118
 Mälardalen, skulptörer xi
- Nedansjö, S. Göransbild 347
 Njurunda förs., prästerskapet 49
 » k:r 9—40, 414, ix, xiii, xxi f
 » » altare xix
 » » altarskåp..... xii

- Njurunda k:r, altarpupsats..... XXI
 » » antependium XXII
 » » dörr 57, XVIII
 » » klocka XXIV
 » » krucifix XI
 » » ljuskrona XXIII
 » » madonna 229, X
 » » oblatask XXIII
 » » predikstol XIV, XX
 » » väggmålningar XIII
- Njutångers k:a, Häls., S. Olov XI
 Norge XI
 Norrala k:a, Häls. IX
- Paris XIX
- Reims, portalskulpturer 405, 412 f, XI
 Rödöns k:a, Jämtl., altarpupsats XIX
 Rövikens kapell 161
 » » klocka 154
 » » tavla 152 f
- S. Pers k:a = Sköns g:a k:a
- Selångers förs., moderförs. till Sundsvall och
 Sättna 118, 271, 288
 » g:a k:a 256, IX, XXII
 » k:r 271—286, XVIII
 » » dopfunt X
 » » huvudbaner XXIV
 » » kalk XXIII
 » » vinkanna XXIII
 » » väggmålningar XIII
- Selångersjön 272
 Senlis XI
 Sigtuna IX
 Skellefteå k:a, madonna 229
 Skeppshamns kapell 156—161, XV
 » » bänkskärmar XIV
 » » predikstol 148, XIV
- Sköns förs., moderförs. till Alnö och Timrå 53, 73,
 103
 » k:a 53—67, XXI
 » » dopfunt 96, X
 » » dörr 19
 » » klocka XXIV
 » » ljuskrona 70
 » » äldre 256, IX
 » s:n 68
- Skönsberg 54
 Skönsmons kapell 68 ff, XXII
 Stjernerund, urverk från 120
 Stockholm, byggmästare från XV f
 » Grefingska Tryckeriet 235
 » guldsmeder från XXIII
 » klockgjutare från XXIV
 » Kungsholms k:a, altarpupsats 366, XX
 » Nordiska Museet ... 125 f, 310, XI,
 XVIII, XXIII
 » Storkyrkan, S. Göransgrupp ... XII
- »Strupen» 256
 Styrnäs k:a, Ångermanl. IX
 Stöde förs., annex till Tuna 334
 » k:a 333—358, X, XV f
 » » altarprydnad XIX, XX
 » » dopfunt X
 » » kalk XXIII
 » » klockstapel XV
 » » plan 120
 » » predikstol XX
 » » » förvärvad av Brämö . 119,
 134 f
 » » » inköpt från Sundsvall 119,
 135
 » » S. Anna XII
 » » S. Göran 185, 187 f, XII f
 » » S. Olof XI
- Sund, Aktiebolag 41
 Sundsvall, »Gamla staden» 118, 126 f, 129
 » guldsmeder från XXIII
 » klockgjutare från XXIV
 » k:r 118—127, XV, XVII, XXII
 » » kalk XXIII
 » » oblatask XXIII
 » » predikstol 119, 134 f, 157, 159 ff,
 348 f, XIV
 » » vinkanna XXIII
 » stadsförs., annex till Selånger 118, 271
 » Stadstjärnen 119
 » Väderkvarnsbacken 118
 » Östra tjärnen 119
- Svalamon, runstensfragment från Knopp-
 backen 23
 Svartviks kapell 49—52
 Svartvik, trävarubolag 51
 Sättna förs., annex till Selånger 271, 288
 » k:a 287—303, XIV f

- Sättna k:a, klocka..... xxiv
 » » ljuskrona..... xxiv
 » » mässhake..... xxii
 » » predikstol..... xix
 Söderala k:a, Häls..... ix
 Söderhamn, borgmästaren i..... 41
 » målare från..... xxi
 Sörvik, Ångsågsaktiebolag, donation..... 171
- Timrå förs., annex till Skön..... 53, 103
 » k:a..... 102—117, xxi
 » » gravsten..... xxiv
 » » predikstol..... 148, xiv
 Torps förs., moderförs. till Borgsjö..... 380
 » k:a..... 359—378, xiv, xviii
 » » altaruppsats..... xx
 » » dopfunt..... x
 » » dörr..... xviii
 » » klockstapel..... xv
 » » mässhake..... xxii
 » » vinkanna..... xxiii
 Tortuna k:a, Västmanl., väggmålningar... xiii
 Trondheim..... xi
 Tuna förs., moderförs. till Stöde..... 334
 » k:a..... 304—321, x, xvii f, xx
 » » altaruppsats..... xx
 » » bröstvärn..... 19
 » » ciborium..... xxii
 » » dopfunt..... x
 » » dörr..... xviii
 » » klocka..... xxiv
 » » klockstapel..... xv
 » » krucifix..... xii
 » » limogesemaljplatta..... xxii
 » » mässhake..... xxii
 » » predikstol..... xx
 » » vinkanna..... xxii
 » s:n, skåp..... 19
 Tynderö förs., annex till Hässjö..... 144, 163
- Tynderö förs., annex till Ljustorp 144, 163, 189
 » » understöd till byggande av
 Ljustorps k:a..... 197
 » klockaren i..... 13
 » k:a..... 143—155, xvi
 » » brudkrona..... xxiii
 » » doppåse..... xxii
 » » kalk..... xxiii
 » » klocka..... 161, xxiv
 » » mässhake..... xxii
 » » predikstol..... xiv
 » » tavla..... 161
 » » votivfisk..... xxii
- Uleåborgs kyrka..... xvii
 Uppland, målare från..... xxi
 Uppsala, domk:an, skulpturen å sydportalen 170,
 xi
 » univ:ts saml..... 170, xii
- Wells, katedralen i, skulpturer... 200, 205 f, xi
 Vestbo, kultsten..... 23
 Vestlandet,..... xi
 » Fresvikmästaren..... 92
 Vibygerå k:a, Ångermanl., predikstol..... 256
 Viklau k:a, Gotl., madonna..... 229, 243 f, x f
- Ytterhogdals förs., moderförs. till Haverö.. 400
 Ytterlänns k:a, Ångermanl., altarskåp.... xii
 » » kalkmålningar..... 85
 Ytterselö k:a, Södermanl., dopfunt..... 96
- Ångermanland, byggmästare från..... xviii
 Åstholmen..... 157, 160 f
- Älvkarleö k:a, Upl., kalkmålningar..... 85
 »Ännetsnacken»..... 256
 Ärentuna k:a, Upl., madonna..... 170, xi

PERSONREGISTER

Se även Sakregistret: Gravhällar, -stenar

ABRAHAMSON, ERICH, donation.....	353	BERGENHOLZ, FR., landshövding	301
ABRAHAMSSON, A., kyrkvård, donation....	351	BERGGREN, OLOF, bildhuggare ...	280 f, 286, 389
» PEHR, nämndeman, donation	314	BERGLUND, O. P., donation.....	265
ADOLF Fredrik.....	64, 285, 396	» PETRI, komminister.....	242
» » porträtt.....	264	BERGMAN, NILLS ANDERSSON, handelsman,	
AEDENIA, MARGRETA, donation.....	231, 263	donation.....	371
AEDENIUS, OLAUS, kyrkoherde.....	231	BERGSTEN, NILS.....	153 f
AHLBERG, F., urmakare.....	36	» NILS NILSSON.....	154
» NILS, komminister.....	176	BERGSTRÖM, ANDERS, kyrkvård.....	36
» OL., kyrkvård.....	248 f	» L., kyrkoherde.....	265
AHNLUND, NILS, professor..	118 f, 120, 128, 132 f	BERGSTRÖM, L. R., byggmästare.....	340
ALANDER, GEORG, donation.....	21	» MATTIAS JONSON, donation....	242
ALBERTUS PICTOR, målare.....	81, 84 f	» OLOF, donation.....	327, 392
ALMGREN, NILS, snickare.....	257	» PETER, målare.....	258, 267
AMÉEN, G., arkitekt.....	162	BERTILSON, JÖRAN, befallningsman.....	312
ANDERSDOTTER, INGEBORG, donation.....	263	BERTILSON, DANIEL, befallningsman	119, 137,
ANDERSSON, ERICH, donation.....	171		282, 285
» H., kyrkvård, donation.....	326	BIBERG, J., pastor	301
» JAN, nämndeman, donation...	356	BIDENIUS, KARL, komminister.....	176
» JON, snickare	297, 360, xv	BISTAJ, KRISTIN HANSDOTTER	125
» K., guldsmed.....	370	» PER LARSSON.....	125
» NILS, donation.....	392	BISTEDT, SIVERT, donation.....	121
» SIVERT.....	54	BIÖRNER, fru, donation	186
ANGEMAN, ELSA.....	62	» häradshövding	347, 417, xxiv
ANJOU, STEN, arkitekt.....	18, 273, 415	» ERIK JULIUS, fornforskare.....	74
ANKARSTRÖM, CLAËS, assessor i bergskolle-		BJÖRN, J. P., byggmästare.....	98
legium.....	41	BLIX, MAGNUS, borgmästare.....	41
ARNQUIST, ELIAS, kyrkoherde.....	34	BLOMBERG, S., guldsmed.....	202
ASKER, SARA, donation.....	263	BLOMBERGSSON, S. A., målare.....	405
AUGUSTINSSON, NILS, kyrkvård.....	154	BOBERG, FERDINAND, arkitekt....	99 ff, xxii
		BOËTHIUS, BERTIL, fil. dr.....	74
BACHMAN, P., donation.....	242	BOHMAN, MARIA CATHARINA, donation....	110
BACKLUND, prost.....	109	BONG, PEDER OLOFSSON.....	393
» CHR.....	160	Se även Bång	
» HALFVAR, nämndeman, donation	265	BOOTZE, BRITA, donation.....	186
BADER, MICHEL, klockgjutare...	36, 320, xxiv	BORÉN, GULIE, komminister.....	396
BECKMAN & Co., JOH. A., klockgjuteri...	301	BORG, JACOB RICHARD, guldsmed.....	408
BENGTSON, FR., arkitekt.....	143, 147	BORÄUS, ERIC, grosshandlare, donation....	383
BERG, CARIN SOFIA, född HUSS, donation..	371	BOSSARD, JOHAN, guldsmed.....	150
» CARL JOHAN, donation	371	BOSTRÖM, prost.....	295

- BRANDELL, kyrkoherde, skriftställare.. 400, 404
 BREDBERG, JON., pastor 198
 BROCMAN, NILS REINH., fornforskare 102, 113,
 333, 347
 BRODIN, AND., donation..... 157
 » ISAC..... 159
 » JÖNS..... 154
 » PETTER, hamnfogde..... 153
 BROMAN, OL. JOHANSSON, kyrkoherde, för-
 fattare..... 399 f, 404
 BROMS, ERICH..... 309
 BRUNDELL, O., komminister..... 36
 BRUNEK, JACOB, guldsmed..... 150
 BRÄSS, JONAS OLUFZON, byggmästare 400, 405
 BUNGE, CARL, landshövding..... 159, 361
 BÜNTZOW, historiemålare..... 121
 BURE, CARL AD., donation..... 159
 » FALÉ..... 63
 BURESTRÖM, JAC., häradskrivare..... 151
 BURMAN, SAMUEL J..... 328
 BURREUS, JOHAN, riksantikvarie ... 53, 55, ix
 BYGDÉN, A. L., skriftställare 9, 36, 41, 48, 63,
 118, 143, 162, 189, 245, 252,
 254, 287, 379, 399
 BÅNG, ABRAH. E., kyrkoherde..... 396
 » AUGUSTIN..... 157, 159, 170, 176, 326
 » ERICH OLOFSSON, donation..... 392
 » ISACK..... 157, 160
 » OL..... 160
 » PEDER NILSSON, donation..... 151
 » PETTER..... 157, 160
 BÄCK, FRED M., arkitekt..... 102, 109, XXI

 CALLERMAN, J. W..... 110
 CALWAGEN, ERIC, lantmätare..... 110
 » MARG. CHARL., född Djupen-
 ström..... 370
 Carl, se Karl
 CARLBERG, J., arkitekt..... 189, 197, 205 f
 CARLSDOTTER, CARIN, donation..... 263
 » INGRID, donation..... 354
 CASPOLIN, ANDERS, gesäll..... XVI
 CASTENSDOTTER, ELISABETH..... 282
 CHERCEAU, JAQUES, fransk kopparstickare.. 130
 CHRISTMAN, JON..... 371
 CHRISTOPHERSON, HANS..... 354
 CLASON, I. G., arkitekt..... 68 f, 71, XXII
 CORNELL, HENRIK, professor 9, 20, 22, 53 f, 72,
 143, 162, 189, 217, 228, 245, 252, 271,
 287, 304, 322, 333 f, 346, 359, 379, 399
 » INGEGERD, fil. lic..... 178
 CRANACH, LUCAS, målare..... 265
 DAHLBERG, ELEONORA CHARLOTTA..... 370
 » ERIK, arkitekt..... 127
 DAHLIN, JONAS, handelsman, donation.... 263
 DAHLSTEDT, NILS..... 160
 DALSTRÖM, OLOF..... 153
 DAMBERG, OLAUS, pastor..... 207
 DANT, PETTER, klockgjutare..... 329
 DICKSON, JAMES, & Co..... 51
 » » disponent..... 52
 DILLNER, kyrkoherde..... 283, 298
 DRAKE, ANNA GRETA, donation..... 264
 » ANNA MARGARETA..... 235
 » BARBRO, donation..... 62
 » ERIC JOHAN, donation..... 264
 » MAG. HAQVIN, kyrkoherde..... 264
 DUFVA, A. G., guldsmed..... 52, 100
 EBENEZER PARKER & COMPANY (Birming-
 ham)..... 242
 ECKMAN, handelsman..... 264
 EDENIUS, JÖNS, kyrkoherde..... 21
 EDLER, J., bildhuggare..... 32, 347
 » JOHAN, bildhuggare 19, 22, 198, 200 f,
 203, 205 f, 309, 341, 346, 349, 357 f, 386,
 388, 390 f, 397 f, XIX ff
 EDLER, Jonas, bildhuggare..... 169, 177
 EDSTRÖM, MAGDALENA, donation..... 392
 EGHIL, målare..... 85
 EILSDOTTER, ELISABETH..... 371
 EK, I. GUSTAF, orgelbyggare..... 60, 170
 EKHOLM, C. F., arkitekt..... 365
 EKLUND, ANDERS (ANDREAS), konstnär 198,
 201, 264 f, XXI
 EKSTRÖM, PETER, gesäll..... 196
 ENAGRIUS, ABRAHAM, härads­hövding, domare
 305, 361
 ENDER, AXEL HJALMAR, målare..... 100
 ERICSDOTTER, BRITA..... 392
 » INGRID, donation..... 392
 ERIKSSON, ANDERS, pastor..... 207
 » MICHAEL, donation..... 19
 ERIN, klockare..... 247

- ERIXON, SIGURD, professor..... 19, 310
 ERSS, JOHAN, kyrkvård..... 361
 ERSSON, ERICH, donation..... 350
 » HINDRIC, donation..... 285
 » IÖNS, kyrkvård..... 396
 » STEPHAN, kyrkvård..... 248
- FAHLANDER, LARS FREDR., guldsmed..... 262
 FALKENGREN, GÖRAN ABR., landhövding... 305
 FERNQUIST, O. A., guldsmed..... 242
 FLODSTRÖM, M. D., klockgjutare.... 396, XXIV
 FOLCKER, G., guldsmed..... 312, 370
 FORSELL, kopparstickare..... 98
 FORSSTRÖM, PETER N..... 326
 FORSTEDT, ANNA BRITA, donation 111, 312, 372
 FREDRIK I..... 64, 285
 »FRESVIKSMÄSTAREN», bildhuggare.... 92, XI
 FRIBERGER, ERIK, arkitekt..... 48
 FROSTERA, ELISABETH..... 186 f
 FRÖSSBERG, OLUFF, bildhuggare..... 405 f
 FRÖVIG, OLE, målare..... 51
- GADD, MÅNS, målare..... 85
 GENBERG, CARL JONASSON, topografisk författare..... 271, 285, 287, 301, 333
 GERDER, JOHAN, kommissarie i ständernas bank..... 41
 GERS, J. W., arkitekt..... 111
 GETING (GIETTING), byggmästarefamilj:
 » DAVID..... 55, 386
 » L. D..... 197
 » SIMON 120, 126 f, 167, 177, 324 f, 360, XVI, XVIII
- GIETTING (GETING), OLOF, bildhuggare och klockare..... 258, 261 f, 265, 267, XIX
 GRAFSTRÖM, A. M., kyrkvård, donation.... 326
 » ERIK, länsman..... 340
 » M., donation..... 353
 » OLOF, målare..... 318, 328
- GRAN, MAGNUS, bildhuggare... 168 f, 177, XIX
 » MICHAEL, donation..... 285
- GRANBERG, JONAS, bildhuggare, 220, 222, 228, 230, 243 f, 258, 260, 267, 404 fff, 412, XIX
 GRANHOLM, JONAS, kyrkoherde..... 312
 GROT, IOHANNA..... 309
 GROTH, MATHIAS, kyrkoherde..... 202
 GRUNDBERG, GUNILA..... 96
 GRÖNVORS, MARCUS, målare..... 51
- GULICHSSON, PÄR, gästgivare..... 360, 376
 GÜLICKSSON, PÄR..... 392
 GÜLICKSSON, ERICH, donation..... 392
 GULLESON, HAKON även GULLESEN, HAKEN, bildhuggare 89 f, 92, 94, 109, 148, 154 f, 170, 177, 200, 205 f, 227, 229, 243 f, 249, 251, 296, 302 f, 325 f, 330 ff, 344 f, 347, 357 f, 388, 394, 397 f, XII
- GULLICH, F. U., konstnär..... 124
 GUNNE, CARL, konstnär..... XII
 GUSTAV II ADOLF, glasmålning..... 124
 GUSTAV III..... 279, 305, 361
 » » medaljong..... 98
 » » minnestavla..... 152
 » » tal..... 394
 » IV ADOLF..... 104
 » V..... 301
 GUSTAV Vasa..... 400
 » » och hans söner, porträtt.... 22
 » » reduktion 36, 171, 202, 263, 297, 326, 392
- HÆGERMARCK, K., bibliotekarie..... 399
 HAGMAN, CHRISTOFFER, guldsmed..... 370
 HAGMAN, byggmästarefamilj:
 » DANIEL 55, 103, 120 f, 126 f, 146 f, 154 f, 196, 205 f, 257, 267, 307, 320 f, 324 f, 331 f, 340, 346, 384, 397 f, XVI ff
 » JOH. DANIEL..... 55, 386, XVI
 » PER (HAGMANSSON) 109, 143, 147, 154 f, 305, 307, 320 f, 324 f, 381, XVI ff, XXI
- HALGREN, JAC., donation..... 157
 HALLBERG, PAUL MICHAELSSON, målare 388 f, 397 f, XXI
- HALLSTEN, JONAS, snickare..... 247, 249, 251
 HAMMAL, MAD. KATH., donation..... 97
 HAMMALL, CATHARINA, donation..... 47
 HAMMARDAHL, LARS FR..... 304
 HAMMARGREN, JAKOB ALBERT, fil. dr, kyrkoherde..... 143, 162, 174, 178, 189, 207
 HAMMARGREN, JAK. ALB., kyrkoherde.... 301
 HAMMEL, ELISABETH..... 124
 HAMMER, C., guldsmed..... 351
 HAMRIN, LARS, donation..... 202
 Hantverkssocieteten, donation..... 120
 HASSELBERG, SAM, byggmästare 291, 302 f, XV

- HAWERMAN, L., arkitekt 96, 98, 100 f, XXI
 HEDENGRAN, AMROSIUS, kopparstickare, sek-
 reterare 318
 HEFFNER, P. E., grosshandlare, donation . . 265
 HELLBERG ANNA, donation 170
 » BARBRO, donation 326
 » CATHARINA, donation 326
 » ERIK, kyrkoherde 176
 » » lektor 326
 » INGRID, donation 326
 HELSING, OLAUS, målare 182
 HELSINGUS, TORSTEN IONÆ, pastor 282
 HELTZÉN, PER, kyrkvård 36
 HERMANSSON, GUSTAV, arkitekt 58, 123,
 126 f, 247, 249, 251, 377 f, XXII
 HESSELGREN, ERICK, biskop 361
 HEYDE, HENNING VON DER, bildhuggare 229, XII
 HILLER, JOH., murmästare 254
 HILLGREN, OLOF, snickarmästare 120, 196 ff,
 201, 203, 389, 397 f, XX
 HILLSTRÖM, ERIK, klockgjutare 64, 187, 298,
 411 f, XXIV
 HIORT, JOHAN, pastor 406
 HOFFRÉN, OLOF, bildhuggare 58, 60
 HOFLIN, LARS, kyrkoherde 217, 227
 HOFWERBERG, CARL, målare 19, 22, 120,
 341, 346, 366 f, XIX f
 HOFVERBERG, C. M., fru 361
 HOFWERBERG, ERIC, målare 196, 201, 257 f,
 267, 346, 376, XXI
 HÖGER 55
 HOLM, målare 386
 » ANNA, donation 201
 » BRITA 231
 » S. OL 160
 HOLMER, JÖNS, rådman, handelsman, dona-
 tion 231, 263
 HOLMSTRAND, AND 160
 » OLOF, komminister 176
 HONON, FREDRIK, patron, donation . . . 143, 152
 HULT, SVEN, målare 311, 325, XXI
 HÜLPHERS, A. A:SON, topografisk författare
 9, 41, 44, 53 ff, 72, 102 f, 143, 162, 166,
 189, 196, 217, 223, 227, 245, 252, 254, 271,
 274, 287, 304, 322, 333, 359, 379, 389 f, XIV
 HUSS, prostinna, donation 377
 » H. ERICH, kyrkoherde 35
 » JOHAN LARSSON, kyrkoherde 298
 HUSS, JOH. LAUR., kyrkoherde 285
 » LARS, pastorsadjunkt 285
 » MARTA, donation 371 f
 » OLAUS ERIC, kyrkoherde 367, 396
 » WILH. SAM., kyrkoherde . . 154, 176, 202
 HÅKANSSON, P. O., kyrkoherde 114
 HÅRLEMAN, KARL, överintendent 120, XVI f
 HÖG, N., donation 159
 HÖGBERG, OLOF, författare XXIV
 HÖGLUND, INGEMAR, guldsmed 171
 HÖGSTRÖM, MARTHA (MÄRTA), donation 202, 282
 » MARTIN, handelsman 282
 HÖKERBERG, O., arkitekt 240
 HÖÖG, INGRID, donation 326
 IGGSTRÖM, AND 97
 INGMAR, donation 351
 ISACSSON, ANDERS, kyrkvård 242
 ISAKSON, BRITA, donation 242
 JABIN, OLOF 153 f
 JACOBSDOTTER, CHRISTINA, donation 150
 JACOBSSON, AUGUSTIN, kyrkvård 176
 » JACOB, donation 265
 » LARS, kyrkvård 176
 JOHANSBOTTER, CHATARINA, donation 283
 JOHANSSON, PER, snickare 340, 349
 JONSDOTTER, ANNA, donation 282
 » CATHARINA, donation 35
 » CATHARINA, donation 171
 JONSSON, BR., kyrkvård 396
 » DANIEL 231
 » GULICK 392
 JOHNSON, HELGE AXELSSON, hovjägmästare XXIII
 JONSSON, JÖNS, nämndeman, donation 392
 » LARS, kronolänsman 242
 » MATTS, kyrkvård, donation 248
 » OLOF, skräddare, donation 372
 » OLOF, snickare 318
 » PEHR, donation 34
 » PÅL, smed 360
 » PÄR, donation 263
 JOSEFUS, kyrkoherde 196, 205 f, 223, 227,
 243 f, 254, 256, 267, 274, XIV
 JULIN, skeppare, donation 23
 JONSDOTTER, BRITA, donation 392
 » MARTA, donation 372
 JÖNSSON, MÄNS, donation 392

- JÖNSSON, NILS, donation..... 392
 » » snickare..... 377
 » OLOF, snickare..... 361, 370
 JÖRANSSON, LARS, donation..... 371
- KARL XI** 36, 394
 » » namnchiffer..... 356
 » XII, bibel..... 110, 187
 » » namnchiffer..... 44, 356, 377
 » XIV JOHAN 192, 249
 » » » kopparstick..... 98
 » XV..... 26
 » hertig, förmyndarskap..... 104
- KELSON, KILIAN, guldsmed..... 170 f
 KENZELIA, ELISABET..... 366, 377
 KENZELIUS, JOHAN, kyrkoherde..... 371
 KERFSTEDT, INGE, kronolänsman, donation. 353
 KIÖRNING, ANNA MARG., donation 326
 » OLOF, biskop 258, 305, 326, 396
 » » » porträtt..... 328
 » PETRUS, kyrkoherde..... 311 f
- KJELLSTRÖM, G. M., artist..... 60, 110, 366
 KJERNÅS, G. A., guldsmed..... 407
 KRAPP, bruksägarefamilj 180, 182, 186 f, 207,
 210, 212, 219
- KÅSTRÖM, D., donation..... 135
 KÄLLSTRÖM, OLLE, fil. lic. 171, 202, 263, 297,
 326, 392
- LAMPA, C., guldsmed..... 312
 LANG, C., donation..... 35
 » MÄRTA BRITA, donation 265
 » PETRUS ERICI, kyrkoherde..... 242, 257
- LARSDOTTER, CHRISTINA, donation..... 282
 » ELISABETH..... 282
 » I(NG)RII SISILIA, donation... 111
 » M. C., donation..... 202
- LARSSON, ERIC, donation..... 265
 » ERICK..... 111
 » MÄRTEN, donation..... 19
- LASTIN, Jöns..... 22
 LAURIN, BRITA GRETA, donation..... 202
 » OLOF, kyrkvård..... 205
- LENBERG, MAURITS, brukspatron..... 97
 LIDIN, JONAS..... 326
 » prost 326
 » SARA NILSDOTTER, donation..... 151 f
 » SIMON, handelsman, donation 150, 152 f
- LIDMAN, H. CATHARINA 312
 LIDMAN, O., kyrkoherde..... 320
 LIGNELL, A. J., guldsmed..... 351, xxiii
 LILLIESKÖLD, HELENA CATHARINA, epitafium 264
 LIMNELIA, CATARINA..... 125
 LIND, HENRIC, klockgjutare..... 301, xxiv
 » MAGDALENA, donation..... 392
- LINDBERG, P. E., donation..... 130
 LINDERBERG, klockgjutarefamilj:
 » CARL ISAC..... 231
 » CARL JAC. 64, 242, 285, 298,
 320, 392, 396, xxiv
 » ESAIAS..... 176, 265, 329, xxiv
 » F. P. J..... 114
 » N. P. 38, 52, 70, 205, 242 f,
 248 f, 265, 301, 357, 377, xxiv
 » PEHR..... 154, xxiv
- LINDEROTH, G. W..... 356
 LINNG, ANNA MARIA, donation..... 386
 LINDSTRÖM, fröken 203
 » INGRID, donation..... 283
- LIUSBERG, LARS, donation..... 201
 LODIN, skeppare, donation..... 350
 LOËLL, J. CHR., byggmästare 280, 286, 361,
 365, 377 f, xviii
- LONING, ANDERS, donation..... 263
 LORENSSON, LORENS, donation..... 47
 » » namnplåt..... 75
- LOSTRÖM, murargesäll..... 257
 LOVISA ULRIKA, drottning 120
 LUND, JOHAN, guldsmed 125, xxiii
 » NIKLAS, guldsmed..... 201
 » PETTER ERSSON, guldsmed..... 262
 » » PETERSSON, guldsmed..... 370
- LUNDBERG, MARGARETA, professorska, grav-
 kväde..... 318 f
 LUNDELL, S., guldsmed..... 326
 LUNDQUIST, D., byggmästare... 279, 286, xviii
 LUNDSTRÖM, YNGVE, konstnär..... 361
 LÖFGREN, EMIL, folkskollärare, författare 9,
 11 f, 19, 41
- LÖGDQUIST, klensmed 288
 LÖNEGREN, E., biskop..... 301
- MACHEY, ROLOF, donation..... 198
 MALM, ANDERS, byggmästare..... 365
 MATTSDOTTER, MARTHA, donation..... 151
 MATSON, MATS, kyrkvård..... 249

MATSON, PER, nämndeman, donation.....	282	NILSSON, NILS, snickare.....	119
MELLBERG, CATHARINA.....	126	» OLOF, kyrkvård.....	34
» G. E.....	72	» O. P., kyrkvård, donation.....	262
MEYER, klockgjutarefamilj:		» PER, kyrkvård.....	285
» CATH., änka efter Gerhard Meyer d. ä.	357	NORBERG, PETTER ERIKSON, donation.....	386
» GERHARD d. ä.....	176, 265, xxiv	NORDEHOLM, ERIC, rådman, handelsman, do- nation.....	202, 282
» d. y.....	115, 329, 356, 377	NORDELL, JOHAN, byggmästare 32, 38, 40, 240, 404, 413, xxi	
» IOH.....	396	NORDENSTRÖM, MAGNUS, kyrkoherde 185, 333 f, 347, 351	
MEYER, DAVID LUDVIG.....	54 ff, 271 f, 274	NORDIN, BRITA CATH., donation.....	282
MICKELSON, HANS, länsman.....	411	» E., guldsmed.....	186, 298, xxiii
MODÉE, CHARL. MAR. DOROTH., donation..	282	NORDING, OLOF, målare.....	297
MODIN, C. P., guldsmed.....	212, xxiii	NORLANDER, ERIK, donation.....	312
» ELIAS, guldsmed.....	35, 351, xxiii	» JOHAN, f. d. läroverksadjunkt	333
» E. P., konsul, donation.....	125	NORDSTRAND, MARTIN G., prästbolsförestän- dare.....	312
» E., fil. dr, regementspastor.....	399	» NILS, kyrkoherde.....	305
» O. P., kyrkvård.....	301	NORDSTRÖM, CLAES, ingenjör, donation....	113
MOHÖG, mekanisk verkstad.....	28	» MAGN., komminister.....	340
MOLDENHAUER, PETTER FRIEDRICH, guldsmed	201	NORDVALL, N. J., kapellpredikant.....	248 f
MOLIN, JONAS P., donation.....	124	NORELIUS, J. R., pastor.....	36
MÅNSDOTTER, HANNA.....	21	NORIN, JACOB, byggmästare 58, 404, 413, xxi	
MÅNSSON, HANS, kyrkvård.....	396	NORLING, gjutare.....	28
» PÄR, underlagman, donation....	114	NORMAN, J., handlande, donation.....	265
MÄRTENSDOTTER, ANNA.....	283	NOTKE, BERNDT, bildhuggare.....	xii
» SARA, donation.....	312	NÄSMAN, ERICH.....	111
MÄRTENSON, MIKEL, kyrkvård.....	411	NÄSMAN, EV., klockgjutare.....	153, xxiv
» NILS, kyrkvård.....	34, 411	» I.....	160
MÖLLENBERG, GUSTAF, guldsmed 52, 186, 390		NÄSTRÖM, guldsmed.....	100
MÖRT, ANNA.....	126		
MÖRTH, CHRISTOFFER, domare.....	159		
» PETTER.....	159		
NÆSLUND, kyrkoherde, skriftställare 9, 15 f, 19			
NEANDER, ERIC, pastorsadjunkt.....	285	OLDBERG, ANDR. G., pastor.....	264
NENZELIUS, NICOLAUS, kyrkoherde.....	153	OLOF («Mäster Olof»), murmästare.....	339
NEUMANN & VOGEL, glasmästarfirma, Stock- holm.....	124	OLOFSDOTTER, BRITA, donation.....	392
NIELS SMED.....	11	» CRI(STINA), donation.....	231
NILSDOTTER, CHRISTINA, donation.....	392	» MALIN.....	202
» INGRI.....	354	» MARGARETA, donation 327, 392	
» SEGRIN, donation.....	392	OLOFSSON, ABRAHAM, kyrkvård.....	305
NILSSON, AUGUSTIN, kyrkvård, donation 150, 152		» ERIC, kyrkvård.....	396
» CHRISTOPHER.....	202	» LARS, donation.....	283
» GULIC, kyrkvård.....	396	» MÅNS.....	392
» ISAC, kyrkvård.....	154	» O., kyrkvård.....	396, 411
» JONAS, donation.....	351	» OLOF, byggmästare.....	323, xv
» JÖNS, snickare 231, 259, 262, 264 f, 267		OLSON, OLOF, donation.....	247
» MATHIAS, gästgivare, donation... 354		OMBERG, AND.....	160
» NILS, kyrkvård.....	152	ORRSTADIUS, M., donation.....	242

- OSKAR I..... 57, 236
 » II..... 246
 OSKIR, runnristare..... 23
- PELT, LUDVIG, brukspatron..... 361
 PEHR, OLOF..... 151
 PÄR, OLOF..... 263
 PERSDOTTER, BARBRU, donation..... 371
 » BRITA, donation..... 314
 » BRITA, donation..... 34
 » CHRISTINA, donation..... 372
 » ELIZABETHA, donation..... 376
 » MARGIT, donation..... 262
 PERSS, P., kyrkvård..... 361
 PERSSON, ERICH, kyrkvård..... 305
 » NILS, donation..... 263
 » NILS, snickare..... 307, 312, xx
 » OLOF, kyrkvård..... 285
 » PEHR, kyrkvård, donation..... 35
 » PER, kyrkvård..... 242
 » PEHR, riksdagsman, donation... 202
 » PÅL, byggmästare 246, 249, 251,
 400, xviii
 PETTERSON, A. K., arkitekt.. 58, 64, 66 f, XXI
 PETTERSSON, JOHAN BOHMAN, rådman... 110
 PICTOR, ALBERTUS, se Albertus Pictor
 PLANTIN, MARGARETA..... 312
 POLACK, JACOB..... 126
 POSTEL, konsul, donation..... 121
 PRECHT, BURCHARDT, skulptör..... XIX
 PUTEN, Jöran..... 285
- QVIST, DANIEL, bruksinspektör..... 186
- RAAF, GREGORIUS, snickare 361, 366 f, 376 ff, XIV
 RAHM, MARIA CATHARINA, donation..... 383
 REÜTTER, MARIA NILSDOTTER, donation.. 371
 RHYZELIUS, ANDREAS O., biskop, historie-
 forskare..... 53, 55
 RISSLER, B. I., donation..... 242
 RODE, HERMAN, målare och bildhuggare
 198, 200, XII
 ROMBERG, byggmästarefamilj:
 » ANDERS OHLSSON 55, 119, 126 f, XV
 » OLOF..... 340, 344, 346, 357 f, XV
 ROOS, ANNA..... 98
 ROOSVAL, JOHNNY, professor 96, 281, 333,
 350, 370
- ROSENBERG, GOTTLIEB, bildhuggare 297, 302 f, XIX
 RUBENS, PETER PAUL, målare..... 47, 386
 RUUTH, prost..... 356
 » J. C., kyrkoherde..... 356
- SABEL, MONS, målare..... 318
 SANTESSON, N. A., guldsmed..... 351
 SEBRELIA, MÄRTA..... 264
 SEDELIN, M., guldsmed... 35, 150, 406, XXIII
 SEDIN, LARS, skeppare, donation..... 97, 231
 SELLERSTEDT, PETTER, guldsmed 124 f, 149,
 170, 282, 312, XXIII
 SEPERSON, ERIC..... 283
 SIDENBLADH, K., statistiker.. 72, 80, 200, 322
 SIGHRAF, stenhuggarmästare... 369 f, 377 f, x
 SILLBER, tysk litograf..... 130
 SİÖDIN, OLOF, handelsman, donation..... 283
 SJÖBERG, OLOF..... 357
 » PETTER ADOLF, guldsmed..... 351
 SJÖLANDER, P., byggmästare..... 197
 SKOG, JONAS..... 159
 SPOLE, NILS..... 119
 STAFF, PETR. E., kyrkoherde.. 64, 115
 STARIN, komminister..... 326
 » JOHAN ANDERSON, guldsmed 125, XXIII
 » JOHAN LORENZ, guldsmed.. 125, XXIII
 STEFANSSON, ERIK, kyrkvård, donation..... 248
 STENSDOTTER, ELISABETH, donation..... 353
 STRANDEL, JOH..... 97
 STRIDSBERG, ERIC MAG., kyrkoherde 152,
 159, 171, 202
 STRÖM, ALEXANDER, guldsmed..... 150, XXIII
 » OLOF PEDERSSON..... 285
 » P..... 160
 STRÖMMEN, GUSTAF VON, målare..... 262
 STYFFE, KARL GUSTAV, fil. dr, bibliotekarie 288
 SUNDBERG, guldsmed..... 297, 407
 SUNDBERG, C. P., kyrkoherde, donation... 35
 SUNDING, N., guldsmed..... 282, XXIII
 » N. P., guldsmed..... 97
 SUNDQUIST, I..... 160
 SUNMAN, HANS, donation..... 159
 SVEDBERG, P., kyrkoherde..... 248 f
 SWEDIN, LARS, målare..... 365, 367
 SVENSSON, ERIC, donation..... 353
 SÄLLSTRÖM, E., donation..... 265
 SÖDERHOLM, ERIK, guldsmed..... 202

- SÖDERLUND, C. J. E., arkitekt 217, 237,
240, 244, XXI
SÖDERSTRÖM, ANDERS, kyrkoherde 320, 340, 356
- TEETH, M. IVARUS, pastor..... 285
Se även Teeth
- TELBERG, JOHAN..... 153 f
TEMPELMAN, OLOF, arkitekt.. 245 f, 249, ff, XVIII
THEET, ERICH, häradshövding, huvudbanér
283 ff, XXIV
Se även Teeth
- THELAUS, kyrkoherde..... 254, XIV
» CLEMENS, pastor..... 366, 370, 377
» OLAUS, kandidat..... 366
- THELBERG, JOHAN, porträtt..... 318
THORLING, MARIA, donation..... 212
THORVALDSEN, BERTEL, bildhuggare.... 58, 309
THULIN, GABRIEL, jur. dr, regeringsråd.... 333
THUN, ALEXANDER, klockare 305, XV
THÜRMAN, I., donation..... 159
TIGERSTEDT, PETRUS, professor 312, 314 f,
318, 326, 329, 357
TORSTENSDOTTER, MARGARETA..... 282
TOUSCHER, DANIEL, prost..... 62
AF TROLLE, NILS HENNING VIKTOR, bygg-
mästare..... 258, 267
TRUNDMAN, JONAS..... 372
TRYGGDAL, ERIC, häradshövding..... 159
TRÄSK, OLOF, kartritare..... 118
TUNSSON, ERICH, kronolänsman..... 305
TUNVALL..... 326
TYNELIUS, DAN..... 159
» JOHAN..... 153 f
» OLOF..... 153 f
TÖRNSTEDT, JONAS..... 153
- AF UGGLAS, CARL R., fil. dr, antikvarie... X
UHR, JACOB..... 160
ULFSSON, JACOB, ärkebiskop XII
» » » vapen 274
UNESSON, DAVID, kyrkvård..... 242
UPMARK, GUSTAF, konsthistoriker 35, 351,
370, XXIII
- WADSJÖ, H., arkitekt..... 54
WAGENIUS, JONAS, målare 19, 148, 307, 386, XXI
» P., komminister..... 114
» P., målare..... 22
- WAHLBERG, murargesäll..... 197
» A. L., guldsmed..... 150
» Sv..... 96
WALDENIUS, OLOF, komminister..... 411
WALL, ANDERS, guldsmed..... XXIII
WALLANDER, CHRISTINA, donation..... 202
WALLBERG, SOPHIA OLOFSDOTTER..... 405
WALLIN, JOHAN OLOV, ärkebiskop 38, 70, 242
WALLMARK, ERIK, komminister..... 361
WALLSTER, IONAS, pastor..... 411
WALLSTRÖM, OLOV, murmästare..... 146 f
WANG, INGRID CHRISTINA..... 151
WASBOM, ISAACH..... 98
WASENIUS, PEHR, kyrkoherde 361, 370, 383, 396
WENNBERG, JONAS, snickare..... 297
WESBERG, LARS, målare..... 169
WESLIN, F., målare..... 405
WESTBERG, målare..... 258
WESTERLUND, L. P., komminister 242
WESTIN, H., komminister..... 154
WESTMAN, JON JOHANSSON, byggmästare... 73
» OLOF, handelsman, donation... 282
» PEHR, bildhuggare..... 148, 154 f
W(E)TTER, ANNA, donation..... 242
WICKLANDER, KARIN, donation..... 202
» PEHR, kronobefallningsman,
donation..... 202
WIDELL, LARS, kyrkoherde..... 205
WIJKMAN, CATHARINA, donation..... 150 ff
WIKLANDER, OLOF, kyrkvård..... 205
WIKLUND, ERIK, komminister..... 411
WITTKOPF, R., guldsmed..... 312, XXIII
WÄGBERG, JOH., donation..... 157, 160
WÄLBERG, snickare..... 247
- YTERBOM, J. O., donation..... 265
- ZETHELIUS, E. W., guldsmed 125
» PEHR, guldsmed..... 212
ZETTERBERG, P. G., guldsmed..... 35
ZÄTTERQUIST, N. O., donation..... 265
- ÅBOM, J. F., arkitekt 9, 31 ff, 36, 38, 40, XXI
ÅHSLUND, JONAS, kronobefallningsman, do-
nation..... 111, 305, 312, 372
ÅKERBERG, ISAC..... 160
ÅKERLUND, byggmästare..... 197

ÅKERMAN, C. E.....	271	ÖBERG, PEHR, klockgjutare.....	34, xxiii
ÅKERMAN & LUND, orgelfirma.....	149, 170	ÖMAN, ANDERS.....	126
ÅMAN, OLOF, kyrkvård.....	242	ÖRNNBERG, OL. H.	169
ÅMAN(N), SALOMON, kyrkoherde.....	282, 285	ÖRNSKÖLD, P. A., landshövding.....	396
ÅNGMAN, INGEBORG.....	282	ÖSTBERG, AND.....	153
ÅSEN, C. A., kyrkvård.....	301	ÖSTERLUND, R., arkitekt.....	252
ÅSLUND, DANIEL, författare.....	271, 333		
ÅSTRÖM, N. J., guldsmed.....	247		

SAKREGISTER

- Absid..... 50 ff, 278
 Adams skapelse..... 227
 Altan..... 336
 Altarbord, altare 32, 44, 51, 58, 60, 70, 90,
 100, 108 f, 130, 133, 147, 157, 167, 182, 197,
 210, 228, 240 f, 247, 258, 280, 294 f, 307,
 309, 325, 337, 346, 365, 386, 405, XIX
 Altardisk,-ring,-skrank 32, 44, 58, 90, 109,
 130, 133, 148, 157, 169, 182, 196, 198, 211,
 228, 241, 247, 258, 280, 294 f, 309, 325, 347,
 366, 386, 405
 Altarkors..... 147
 Altarprydnad, -skåp, -tavla, - uppsats 19 f,
 *22, 23, 38, 40, 44, 51, *88, 92, 100, 109,
 119 f, 124, 133 f, 145, 148, 154 f, 157, 161,
 167 f, 177, 182, 187 f, *195 fff, 200, 205 f,
 210 f, *222, 228, *235, 243 f, 258, *260, 267,
 *280, 286, *292—297, 302 f, 307, 309, 325,
 339 ff, 346, 357 f, 365 f, 386, *390, 397 f,
 405 ff, 412 f, XII, XVIII—XXI
 Altarskiva..... 309
 Apostlar 20, 60, 89, 92, 157, 229, 297, 370,
 376, *387 ff, 397 f
 Andreas..... 376
 Bartolomeus..... 90
 Jakob d. y..... 90, 354 f, 376
 Johannes 90, 203, 354 f, 376, 394 f, 405, *408
 Judas Tadgeus..... 376
 Paulus..... 298, *301, 376, 394 f
 Petrus..... 203, 296, *298, 354 f, 394 f
 Simon zeloten..... 90
 Arkader..... 29 f, 45
 Arkivrum... 25, 31, 99, 246, 254, 290, 302 f, 306
 Aron..... 44
 Attika..... 26
 Ävlatsbrev..... XII

 Bajonett..... 235
 Basilika..... 122
 Begravningskapell..... 54
 Beslag..... *45, 314, *318, 320 f, XXII
 Bibel..... 110, 187
 Biskopsmössa..... 405
 Biskopsvisitation..... 80
 Bod..... 382
 Bokpall, -ställ, -stöd... 21, 90, 109, 130,
 135, 148, 170 f, 182, 198, 212, 228, 285
 »Borggård»..... 119, 121
 Broskornamentik..... XIV
 Brudgumsrock..... 351
 Brudkronor... 36, *39, 97, 150, 248, 297 f,
 314, 351, 370, XXIII
 Brudpall..... 92
 Bröstvärn..... 366, 369, 389
 Bårhus..... 334
 Bägare..... XXIII
 Bänkinredning 33,*45, 51, 60, 80 f, 94 f, 100,
 109 f, 115 f, 120, 124, 128, 130, 135, 147,
 154 f, 158, 167, 170, 177, 185, 196 f, 201,
 205 f, 211, 228, 230, 240 f, 247, 258, 262,
 267, 281, 286, 297, 310, 326, 328, 338, 349,
 357 f, 361, 369, 377 f, 386, 388 f, 394, 397 f,
 404 f, 413, XIV, XX
 Ciborium..... 314, XXII
 De gudomliga dygderna 19, 108 f, 169, 182,
 198, 258, 325
 Dekorationsmålning, se även Kalkmålningar
 ... 17 f, 30, 51, 57, 69, 76, 103, 107, 109,
 115 f, 145, 164, 166 f, 182, 237, 290, 361,
 377 f, 404
 Den helige Andes utgjutande..... 182
 »Det himmelska Jerusalem», målning..... 361
 Diakoner..... 230, *234, *387, 389, 397 f
 Dopbord,-ställ... 196, 201, *203, 205 f, 312, XX
 Dopfat..... 312, *318
 Dopfunt... 22, 38, 40, 51, 61, 64 ff, 70, 80,
 *93, 95 f, 100 f, 125, 247, 281, 283, 311,
 320 f, 326, 331 f, *348 fff, 357 f, 369 f, 377 f,
 389, *393, X
 Dopfuntslock..... 311, *317, 320 f, 351, 370

- Dopkapell..... 122 f, 370
Dopskål... 34, 96, 150, 171, 186, 202, 212,
231, 262, 282, 312, 326
Dorsale 92
Dubbelörn..... 150, 171, 263, 326, 370
Duva..... 33, 110, 130, 135, 258
»Dödens flod», relief... 52
Dörrar... 11, 19 ff, 28, 42 f, *45, 50, 57,
76 f, 80, 104, 119, 129, 133, 144, 146 f, 157,
164, 180 ff, 192 f, 197, 208, 223, 258 f, 262,
267, 305, 309, *313, 328, 336, 339 f, 360 f,
368, 376 f, 383 f, *387, 389, 397 f, 404, xviii
Dörring..... 306
- Eldsvådor... 12, 31, 44, 100 f, 119, 121, 126 f
Emporvåning..... 29, 33, 69, 99 f
Epitafium..... 264, 267, 356
Ettbladstryck..... *137, 235, 264, *266, 318 f
Evas skapelse..... 227
Evangelister... 19, 21, 44, 110, 134, 148,
153, 230, 348, 388
» Johannes..... 20, 23
» Lukas..... 130
» Matteus..... 130
Evangelistsymboler... 148, 296, 325, 347 f, 388
- Fanstång..... 354
Fat av silver..... 408
Flaggor..... 360
Flöjel... 76, 118, 129, 132, 153, 157, 180,
208, 220, 291, 305, 323, 377
Frontoner 27, 56
Fågelmotiv..... 43, *45
Fönster... 13—17, 26 fff, 30 f, 42, 49 f,
55 fff, 69, 77, 98 ff, 104, 108, 122, 124, 129,
133, 144, 146, 157, 164, 182, 192, 208,
223, 236, 246, 253, 279, 290, 305, 323, 336,
338 ff, 345, 360 f, 383 f, 402 ff
Fönsterluckor..... 157, 279, 323
Förbundets ark..... 280
Förstuga..... 50, 69, 128, 147, 154 f, 360
Förhall, -hus 75 f, 80, 361
Förvaringsrum..... 44, 49 ff, 144, 164, 169
- Gallionsbild..... 157
Gammaltestamentliga figurer..... 90
Glasmålningar..... 58, 124, 144, 361, 370
- Glob..... 110
Golv... 11, 29 f, 42, 45, 57 f, 69, 80, 100,
104, 122, 129, 145, 157, 164, 167, 181 f, 195,
208, 223, 236, 246, 254, 279, 290, 306, 323,
337, 360 f, 383, 386, 403
Gravhällar, -stenar..... 327
Abrahamsson, Erich..... 354
Backman, Pehr, komminister 73 f
Biörner, C. M., häradshövding 74, xxiv
Bozaea, Chatarina, maka till pastor Olof
Lidman..... 317
(Dra)ke, Barbara..... 63
E. L. D..... 114
Granholt, Jionas, magister 317
Grundberg, Gun..... 74
Hakeson, Samuel..... 63
Hambelia, Magd..... 113 f, *117
Huss, Olaus Erici..... 377
Ionsdotter, Malin 11 f
Ionsson, Måns..... 11 f
Kenzelia, Elisabet..... 377
Kenzelius, Johannes 377
Kiörning, Petrus, kyrkoherde..... 315, 317
Krapp, Clas..... 113 f, *117
» Eric..... 113 f, *117
» Matt., brukspatron. 113 f, *117, xxiv
» Olof Göran..... 113 f, *117
» Phil..... 113 f, *117
Lidman, Olof, pastor..... 317
Lindbladh, Nils Jonsson, borgmästare... 204
Lindh, Erich, borgmästare..... 204
Lundberg, Margareta..... 318
M. H..... 114
Månsdotter, Hanna..... 11 f
Niurenia, Elisabeta 377
Petri, Ioannes, pastor..... 11 f
Plantin, Margareta..... 317
Portin, Brita..... 113 f, *117
Rissler, Brita Sophia..... 73 f
Rolfz Dotter, ... ngeborg 63
Sandel, Claes, kronobefallningsman..... 63
Strandell, Marta Magdalena..... 63
Thelaus, Clemens..... 377
Tigerstedt, Petrus, kyrkoherde..... 318
Touscher, Elsa..... 63
Toucher, Magn. Daniel, kyrkoherde..... 63
Tröst, Malin Svendsdotter..... 204
Unge, Fardiaeckn..... 63, *66

- Gravkammare..... 16
 Lorensen, Lorens, namnplåt..... 75
 Gravkors..... 179, 356
 Grindar... 73 f, 80, 95, 103, 144, 190, 235,
 253, 275, 278, 288, 305, 323, 334, 360, 381,
 389, 400
 Gripar..... 98
 Gud Fader... 19 f, 169, *176, 200, 203, *374,
 376, 406
 Gudssol..... 153, 170, 198, 212, 248, 258
 Gudsöga..... 54, 109, 148, 169, 205, 248
 Guéridon..... 34, 96, 113, 212, 262
 Gångjärn..... 76
- Handskrifter..... 331 f**
 Helgon..... 26, *89, 92, 296, *346, 348, XII
 » (kallat »Judas med pungen»)..... 21
 » Heliga biskopar... 86, 170, *172,
 *199 f, 205 f, 281, 296, 302
 » S. Anna 92, 109, 298, *301,
 *345, 347, XII
 » S. Antonius..... 23, *85 ff, 200
 » S. Appollonia 89
 » S. Barbara..... 89, 92, 200, 296
 » S. Birgitta..... 90, 229, 296, 376
 » S. Botvid..... 89
 » S. Clemens 86 f
 » S. Dorotea 200
 » S. Erasmus..... 20, 89
 » S. Erik..... 89, 296, 298
 » S. Gertrud..... 296
 » S. Göran... *183, 185, 187 f, 229,
 *234, *345, 347, 394, *396, XII f
 » S. Halvard..... *86, 89
 » S. Johannes..... 103, 110
 » S. Katarina av Alexandria 92, 296
 » S. Katarina av Vadstena..... 296
 » S. Lars (Laurentius).... 20, 88, 92,
 296, *298
 » S. Margareta..... 89, 228 ff, *233
 » S. Martin..... 230, *232, 249, 251, 281
 » S. Olov 21,*26, 89, 170, *175, 177,*197,
 200, 205 f, 296, *343, 347, 357 f,
 366, *371, 377 f, 388, 397 f, XI f
 » S. Rockus..... 90
 » S. Sebastian..... 87, *89, 92
 » S. Sigfrid..... 23
 » S. Ursula 229 f, 243 f
- Herdaminne, Indal..... 235, 264, *266
 Hjärta av silver..... 150
 Huv.... 240, 253, 278, 290 f, 305, 334, 336,
 360, 377 f, 383
 Huvudbanér..... 283 ff, XXIV
 Inskriftstavlor.... 144, 152, 159 f, 164, 169,
 174 f, 192, 279, 305, 336, 361, 383, 402
 Jakobs 12 söner framför sin fader..... 227
 Job hånas..... *84, 87 f
 »Johannes Döparens huvud på fat», medaljong
 113, *116
- Kalkmålningar... 55, 80—90, 100 f, *221,
 223, 225, 227, 243 f, 274, 286, 412 f, XIII f
 Kassavalv..... 403
 Kastal..... 415 f
 Keruber... 21, 33, 36, 52, 94, 109 f, 130, 133,
 148, 153 f, 169, 176, 187, 197, 200 f, 203 ff,
 210 f, 228, 230, 258, 265, 280, 317 f, 320,
 327, 329, 340, 354, 365, 377, 389, 396, 405
 Kistor..... 98, 187, 319, 328, 377
 Klockarbänk 158
 Klockbock..... 41 f, *48, 129, 132, *156 f, 180
 Klockor... 32, 36, 41, 44, 52, 63 f, 70, 114 f,
 119, 132, 153 f, 157, 161, 176, 182, 187, 205,
 212, 242, 248 f, 265 f, 285, 301, 319 f, 328 f,
 331 f, 356 f, 377, 394, 396, 411 f, XXIII f
 Klockrum..... 28 f, 57, 104
 Klockstapel... 11, 54, *56, 73, 103, 118 ff,
 *144, 190, 218 f, 253, *271, 288, 305, *307 f,
 323, *327, 331 f, 334, *336, 357 f, 360, 381 f,
 397 f, 400, XV
 Klocktorn..... 208, *213, 236
 Kollektbössa..... 98, 130, 157
 Kollektthov.... 36, 47, 63, 70, 98, 112, 130,
 135, 158, 171, 203, 231, 242, 248, 264, 283,
 301, 315, 354, 376, 394, XXII
 Kollektlåda..... 328
 Kolonn, kolonnett... 29 f, 33, 45, 50, 54,
 56 f, 60, 95, 103, 133 f, 148, 157, 170, 175,
 201, 210, 227, 237, 241, 262, 280 f, 305,
 309 f, 326, 349 f, 365 f, 369, 386, 389, 402, 405
 Konsekrationskors..... 150
 Konsoler.... 148, 169, 182, 220, 223, 230,
 383, 386

- Kopp xxiii
 Kopparstick..... 98, 119, *127, 130
 Kor.... 18, 25, 27 fff, 32, 38, 40, 49 fff, 56 f,
 64, 66, 69, 75, 80, 99 ff, 219, 236 f, 240, *243,
 246, 273 f, *278, 286, 290 f, 305, 307, 320 f,
 323 f, 331 f, 337 f, 340, 345, 357 f, 382 f, 386
 Korgrindar..... 148
 Kors.... 27, 32, 42, 63, 103, 110, 118, 130,
 180, 230, *232 f, 334, 336, 360
 Korsglob..... 253
 Korskrank 158, 196, 361, 389, 406, *412 f, xx
 Kristi historia, scener ur..... 290
 Kristus 51, 58, 60, *137, 149, 228, 280,
 309, 315, 346, 354, 405
 » barnamordet..... 89, 350
 » begråtes..... 100
 » dopet..... 157
 » flykten till Egypten..... 89
 » födelsen..... 88, 350
 » herdarnas tillbedjan..... 182
 » himmelfärden.... 47, 88, 144, 182
 » i dödsriket..... 88, 350
 » i templet..... 23
 » konungarnas tillbedjan.... 22, 89,
 350, 386
 » korsfästelsen... 21, 90, 121, 135 f,
 152 f, 182, 198, 203, 211, 258, 350,
 376, 394 f
 » lansstöten..... 47
 » med gloria..... 137
 » med korsfanan..... 148, 405
 » nattvarden 19, 21, 60, 119, 130, 135,
 *137, 182, 198, 258, 325, 346, 386, 405
 » nedtagandet från korset.. 109, 366, xx
 » omskärelsen..... 88
 » pinoredskapen..... 85
 » på världsklotet..... *374, 376
 » som barn, predikande... *387, 389, 397 f
 » som rättfärdighetens sol..... 19
 » som smärtoman..... 89, 133
 » stamträdet som livets träd och kor-
 sets träd..... 90
 » törnekrönt..... 159, 377
 » uppenbarande sig för lärjungarna.. 88
 » uppstigande ur graven med kors-
 fanan..... 44
 » uppståndelsen.... 58, 88, 296, *298,
 325, 346, 405
 Kristus, välsignande 23, 134, 361
 » yttersta domen..... 81, 90
 Krona..... 56, 111
 Krucifix 20, 64, 70, xif
 Se även processions- och triumfkrucifix
 Kultsten..... 23
 Kupol..... 181
 Kyrkoarkiv..... 166 f
 Kyrkofäder: Ambrosius..... 88 f
 » Augustinus..... 89
 » Gregorius..... *86, 88
 » Hieronymus..... *86, 88
 Kyrkogård... *10, 24, 41, 49, 54, 68, 73, 103,
 118 f, 132, 144, 163, 178 f, 190, 208, 218,
 235, 245, 253, 272, 275, 288, 305, 323, 334,
 359 f, 381, 400
 Kyrkomuseum..... 29, 244
 Kyrkoruin..... *10, *272 fff, xxii
 Kyrkstallar 24, 31, *288, 305 f, 382
 Källare..... 339
 Lamm.... 21, 36, 52, 100, 109, 152, 169,
 202, 231, 262, 294, 296, 312, 314, 320 f,
 348, 351
 Lanternin... 27, 56 f, 98, 144, 164, 180, 191,
 208, 236, 253, 336, 382 f, 403
 Lejon..... 19, 21, 44, 94, 96
 Limogesmalj 314, *318, 320 f, xxii
 Listverk... 26 f, 30, 49, 56, 104, 107, 109,
 129 f, 133, 164, 166, 180 f, 191, 197, 200, 208,
 210, 236, 253, 279, 290, 305, 323, 336, 340,
 348, 350, 360 f, 367, 383, 386, 389, 402 f
 Litografier..... 130
 Ljusredskap:
 Lampetter 23, 35, 46, 62, *66, *94, 98, 112,
 *114, *123, 125 f, 151, 202, 231, 242, 263,
 *266, 283, 298 f, 314, 326, 353 f, 371 f, 392
 Ljusamplar 150, 171
 Ljusarmar 46, *123, 126, 151, 202,
 212, 263, 283, 298, 314, 326, 354, 372, 392
 Ljushållare 62, 98, 263, *352 f, 388
 Ljuskronor 34 f, 46, 50, 62, 70, 97,
 111, *113, 130, 135, 150, 171, 202, 212,
 231, 242, *262 f, 282, 298, 314, 326 f,
 331 f, 351—353, 370 f, 377 f, 392, 408, xxiii f
 Ljusstakar 35, 46, 51,
 62, 70, 111 f, *114, 151, 171, 202 f, 234,
 242, 263, 298, 314 f, 326, 354, 372, 392 f, 408

Ljusredskap (forts.):

- Ljusstavar 97, 112, 231, 234
 Losholzar 42, 129
 Lyra 111
 Långhus 18, 25, 29, 38, 40, 49 f, 55 fff,
 69, 75, 80, 98 fff, 144, 156, 164, 179 ff, 191,
 193, 195 f, 208, 219, 236, 243 f, 246 f, 272 ff,
 278 f, 286, 290 ff, 302 f, 305, 307, 320 f, 323 f,
 331 f, 334, 336 f, 340, 357 f, 360 f, 382, 400, 403
 Läktarbröstning 19, 23, 80, *92, 95, 110,
 297, 310, *315
 Läktare 22, 45 f, 55, 69, 81, 95, 99 f, 120,
 122, 196, 236, 275, 339, 349 f, 361, 397 f, 405, xx
 Se även orgelläktare

- Madonnaskåp xii
 Maria 203, 394 f, 405, *408
 » bebådelsen 22, 88, 182
 » kröningen 298
 » med barnet 20, *25, *89, 92, 100 f,
 169 f, *173, *175, 177, 200, 205 f,
 *226 fff, 243 f, 249, 251, *296, 302,
 326, *331 f, *344, 347, 389, x ff
 » med barnet som den apokalyptiska
 kvinnan 90
 » mötet med Elisabet 22 f, 88
 » pietà *295 f, 302
 » trampande på ormen 130
 Maria Magdalena 376
 Mariaseqvens 329, 331 f
 Marmorgrupp 113
 Martyrer 81
 Medaljonger 30, 57, 107, 113, *116, 166,
 185, 237
 »Mikael och draken», kopparstick 130
 Minnestavlor 152, 159 f, 175 f, 318, 356,
 383, 394
 Misericordiabild *344, 347
 Monstranser 36, 171, 263, 326, 392
 Moşes 44, 228
 » med lagens tavlor 23, 60, 109, 182, 346
 Mässbok 329, 331 f

Nattvardskärl:

- Kalkar 35, 51 f, 61, 70, 100,
 111, *122, 124, 130, 149 f, 154 f, 170 f,
 186, *200 f, 211 f, 242, 247, 262, 282,
 297, 312, 326, 351, 370, 390, 392, 407 f, xxiii

- Oblataskar 35, *39, 51, 70, 100,
 111, 125, 150, 201 f, 212, 231, 242, 247,
 262, 282, 312, 326, 351, 370, 390, 407 f, xxiii
 Patener 35, 51, 70,
 111, 150, 170, 186, 201, 212, 242, 247,
 262, 282, 297, 312, 351, 370, 390, 392, 407 f
 Skedar 35, 125, 282, 370
 Vinflaska, -kannor 36, 51, 70,
 96, 100, 111, *122, 124 f, 150, 170 f,
 177, 186, 202, 231, 242, 247, 262, 282,
 297, 312, 326, 351, 370, 407, xxiii
 Nischer 27, 31, 56, 99, 104, 108 f, 145, 223, 236,
 253, 273, 279, 305, 323, 336 f, 360 f, 383, 386, 403
 Nummertavlor 22, 33, 46, 51, 61, 95, 111,
 130, 135, 149, 158, 170, 185, 201, *203, 211,
 231, 242, 262, 281, 297, 326, 350, 389
 Nädstolsframställning 296, xii
 Oblatjärn 235
 Oljemålningar 19, 47, 60, 100, 109, 121,
 130, 135 ff, xx f
 Orgel, -fasad, -läktare, -verk 32 f, 51, 58,
 60, 99 f, 110 f, 119, 147 ff, 154 f, 167, 170,
 185, 201, 211, 240 f, 247, *257, 262, *279,
 281, 297, 310 f, 326, 350, 369 f, 389
 Pall 23
 Panel 129, 133
 Pannrum 164
 Paradiset 227
 Pelare 122, 170, 196
 Peruk 350
 Piedestaler 130
 Pilastrar 26 f, 30, 33, 45, 54, 80, 108,
 145, 148, 193, 195, 201, 208, 220, 228, 253,
 258, 279, 305, 323, 361, 376, 383, 405
 Portaler 11, 16, 25, 27, *53 f, 56, 58, 80,
 98, 118 f, 164, 223, 236, 246, 253, 257, 279,
 290, 305, 323, 325, 336, 381, 383, 402, 405, 412 f
 Porträtt *264 f, 318, 328, 356
 Porträttmedaljong 98
 Predikstol 21 f, *27, 33, 44 f, 51, 58, 60,
 *64, 80, *91, 94, 99 f, 109 f, *112, 119 f, 124,
 130, 134 f, 148, 154 f, 157, *159 ff, 167,
 *169 f, 177, 182, 187 f, *193, 200 f, 205 f, 211,
 *223, 230, 241, 243 f, 247, 249, *251, 258,
 *261, 267, *281, 286, 296 f, 302 f, 309, 326,
 338, 340, 348 f, 366 f, 388, *391, 397 f, 405 f,
 *412, xiv, xix ff

- Processionsfana 354
 Processionskrucifix 20, *24, 92, 157
 Processionsstavar 348
 Profeter 10, 389
 Profiltegel 23
 Profilörer 347
 Putsband 26 f, 56
 Putti 21, 111, 296, 340, 348, 386, 405
 Pyramider 22, 45, 95, 148, 158, 170, 231,
 262, 297, 311, 361, 367, 370, 376, 389, 406

Ram 63, 135, 175 f, 356, 394
 Ramkrön 356
 Reliefframställning 52, 113
 Relikskrin xxii
 Riksvapen 279
 Ruinkonserveringar xxii
 Runstenar ix
 Runstensfragment 23
 Rökelsekar 152 fff, 264, 327, *332, 394, 411

Sakramentshus 354
 Sakristia 13, 25, 31, 42 f, 49 ff, 51 fff, 69,
 75, 80, 98 fff, 103, 108, 119 f, 122, 126 f, 144,
 164, 179, 181, 191, 196, 208 f, 219, 223, 227,
 237, 240, 243 f, 246 f, 253 f, 257, 274, 278 f,
 286, 290 ff, 302 f, 305 ff, 320 f, 323 f, 331 f,
 334, 336—340, 345, 360 f, 382 ff, 400, 403 f
 S. Mikael *88,
 90, 92, *343, 347, 357 f, 405, *410, 412 f, xf
 Silverföremål, diverse 297
 Skampall 285
 Skapelsen 182
 Skorstenar 49, 208
 Skål xxiii
 Skåp 19, 31, 187, 310, xviii
 Sköldbågar 80, 84
 Sockel 25 f, 49, 69, 75 f, 103, 122, 132, 156,
 164, 180, 208, 236, 246, 253, 290, 334, 360,
 383, 400
 Sockenmagasin *288
 Sockensigill 285
 Sockenstuga *30
 Sparbössa 174
 Spegel 98
 Spira 27, 49, 56, 69, 98, 122, 132, 144,
 180, 246, 305, 323, 334, 360, 383, 403

 Spisel 31, 196, 209, 237, 254, 384, 403
 Språkband 246
 Statyett 58
 Stegportar (stigluckor, stigportar) *11 f,
 54f, *60, *102 f, 121, 163 f, 218, 272, 275,
 288, 305, 323, 334, 360, 381
 Stjärnvalv 18, 38, 40, xvi f
 Stolar 36, 100, 153, 182, *184—187, 204,
 212, 376 f
 Stop 298
 Straffstock 285, 356
 Syndafallet 182, 227, 312
 Såningsmannen 109, 200, 388

Tak 27, 29 f, 42 f, 49, 55 ff, 69, 76, 80 f,
 99 f, 103 f, 119 f, 122, 129, 132, 144, 146,
 156 f, 164, 180 f, 208, 220, 236 f, 246, 253,
 257 f, 267, 278, 290 ff, 305, 307, 323, 334,
 336 f, 340, 360, 383, 400, 402 f
Tal, Gustav III:s 152, 394
 » Karl XII:s 301
Tapet 209
Tavlor 23, 26, 54, 57, 104, 121, 130, 135 ff,
 152 f, 159, 265, 377
Terrass 104, 121

Textilier:
 Altardukar 52, 112, 130, 152
 Antependier 22 f, *28 f, 38, 40, 46 f,
 62 f, 98, 112, 135, 171, 354, xxii
 Bokdynor 47, 98, 112, 171, *411
 Brudpäll 411
 Bårtäcken 409, 411
 Clipeus 298, *300
 Dophättor 152, xxii
 Doppåse 152, xxii
 Kalkkläden 36, 39, 52, 112, *115, 152,
 171, 186, 212, 231, 242, 248, 264, 354, 409
 Korkåpa 298, xxii
 Mässhakar 23, 36, 46 f,
 52, 62 f, 70, 98, 112, 125, 151, 171, 186,
 203 fff, 212, 242, 248, 263 f, 283, 298,
 *301 f, 315, *319, 327, 331 f, 354 f, 357 f,
 *372—378, 394—398, 408 f, 412 f, xxii
Timglas 22, 45, 94, 130, 135, 148, 170,
 183, 201, 211, 230, 258, 281, 297, 309, 326,
 349, 366, 388

- Torn.... 18, 25, 27 ff, 32, 38, 40, 49, 55 fff,
64, 66 f, 69, 98 f, 103, 109, 115 f, 118, 120,
122, 126 f, 164, 167, 191 f, 196, 205 f, 208,
236, 240, 246 f, 253, 258, 267, 274, 278 f,
286, 290 ff, 302 f, 307, 320, 334, 336, 340,
357 f, 360, 365, 377 f, 400
- Tornkammare..... 19
- Trappa..... 28 f, 45, 57 f, 60, 104
- Trapphus..... 25, 28 f, 69, 290, 360
- Trapprum..... 144, 236, 240, 246
- Tribunbåge..... 30
- »Triforier»..... 122
- Triumfbåge..... 80, 273
- Triumfkrucifix.... 20, *24, 38, 40, *90, 94,
100 f, 109, *111, 148 f, 154 f, 169, *174, 177,

*224 f, 227 f, 230, 243 f, 291, *294, 296, 302,
309, *316, 325, *330 ff, *342, 347, 357 f
- Tupp..... 180
- Uppvärmning.... 28, 31, 43, 50, 56 f, 69, 100,
108, 123, 146, 166 f, 177, 182, 196, 209,
240, 246, 254, 279, 290, 306, 324, 337,
361, 384, 386, 403 f, 413
- Ur.... 25 f, 36, 43, 56, 109, 120, 153, 170,
203, 236, 246, 253, 265, 279, 285, 319, 328,
336, 356, 360, 383, 402
- Urnor.... 148, 169, 181, 190, 201, 311, 326,
334, 350, 386
- Utdrivandet ur paradiset..... 227
- Valv.... 54 f, 57, 69, 76, 80, 81—90, 100 f,
107, 119 f, 122, 126 f, 129, 144 f, 147, 154 f,
166, 195 f, 220, 223, 227, 236, 244, 246 f,
253, 257 f, 267, 273 f, 279 f, 286, 290, 305 f,
323 ff, 337, 339 f, 344 ff, 357 f, 360 f, 365,
383 f, 404
- Vapen..... 285
- Vapenhus.... 13, 29, 42 f, 49 f, 55, 58, 64, 66,
75, 80, 100 f, 104, 128 f, 144, 147, 156, 164,
179 f, 192 f, 208, 219, 223, 227, 236, 243 f,
246, 253 f, 274, 286, 307, 320 f, 324, 331 f,
338 ff, 345, 361, 404, 412 f, 415
- Vind..... 29, 57, 77, 104
- Vindfång.... 253, 305, 336, 383, 386, 397 f, 404
- Votivfisk..... 152, *155, xxii
- Votivskepp..... 152
- Värja..... *95, 98, 234, 285, 301, *303, 356
- Värmekammare.... 28, 31, 56 ff, 69, 103, 108
- »Åminnelsekapell»..... 122
- Ägodelningskarta..... 166 f
- Änglar... 64, *81 f, 84 ff, 125, 169 f, 280, 309,
*374, 376, 389, *409

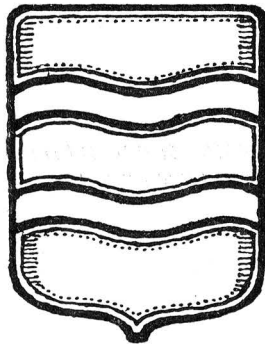
SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

MED STÖD AV K. VITT. HIST. O. ANT. AKAD.

UTGIVET AV SIGURD CURMAN

OCH JOHNNY ROOSVAL

MEDELPAD

Generalstabens Litografiska Anstalts Förlag
STOCKHOLM

*UTGIVET MED BIDRAG AV
HUMANISTISKA FONDEN*

Esselte aktiefbolag
Stockholm 1939

MEDELPADS KYRKOR
VÄSTERNORRLANDS LÄN, HÄRNÖSANDS STIFT

FÖRORD

Det första landskap, vars samtliga kyrkoberskrivningar hittills blivit publicerade i »Sveriges kyrkor», är Gästrikland. I och med utgivandet av föreliggande volym, som utgör sluthäfte med gemensamt register till det år 1929 publicerade första häftet av Medelpadsbandet, är även landskapet Medelpad slutbehandlat.

Manuskripten till beskrivningarna i det nu föreliggande häftet ha utarbetats av dåvarande fil. kand., numera professor Henrik Cornell och fil. kand. friherre Axel Rappe samtidigt med manuskripten till beskrivningarna i det första häftet redan 1911—13. De hava sedermera fullständigt omarbetats 1925 och 1928. Dessutom har ytterligare en översyn av dem utförts på ort och ställe år 1935 för att införa sådana mera genomgripande förändringar, som företagits i kyrkorna vid restaureringar, utförda under senare år. Denna översyn har utförts av amanuensen fil. lic. S. Hedlund.

Med avseende på sitt innehåll ha beskrivningarna således så vitt möjligt bringats i överensstämmelse med kyrkornas aktuella tillstånd. Däremot ha de ej kunnat presenteras i en form, som fullt motsvarar »Sveriges kyrkor» numera tillämpade normer för beskrivningarnas avfattning, vilken syftar till en starkare koncentration. Önskvärdheten att så vitt möjligt nå homogenitet inom hela Medelpadsbandet är orsaken härtill.

Uppmättningsritningarna i detta band äro för ändamålet utförda av arkitekterna Sten Anjou, Folke Bensow och Erik Friberger.

En stor del av fotografierna i häfte 2 äro nytagna av Kungl. Livrustkammarens fotograf, fil. kand. Nils Åzelius.

Till samtliga våra medarbetare uttala vi ett varmt tack för deras ihärdiga och omsorgsfulla arbete. Särskilt gläder det oss att en bygdens egen son, professor Henrik Cornell, i detta verk beskrivit sin fäderneprovinns' kyrkor.

Utgivarna önska slutligen å egna och författarnas vägnar till de institutioner och personer, vilka med råd och dåd bistått vid förberedandet av detta arbete, få framföra ett värdsamt och uppriktigt tack. Särskilt vilja vi tacka prästerskapet i landskapet för visat stort tillmötesgående.

Stockholm i februari 1939.

SIGURD CURMAN

JOHNNY ROOSVAL

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	sid.		sid.
Förord	V	Hässjö kyrka	162
Förkortningar	VII	Lögdö kapell.....	178
Översikt över Medelpads kyrkliga konsthistoria av HENRIK CORNELL...	IX	Ljustorps kyrka	189
NJURUNDA OCH SKÖNS TINGSLAG samt		Lagfors kapell.....	207
SUNDSVALLS STAD	7	INDALS TINGSLAG	215
Njurunda kyrkor.....	9	Lidens kyrkor	217
Galtströms kapell	41	Holms kyrka.....	245
Svartviks kapell	49	Indals kyrka	252
Sköns kyrka	53	MEDELPADS VÄSTRA DOMSAGAS TINGS-	
Skönsmons kapell	68	LAG.....	269
Alnö kyrkor	72	Selångers kyrkor.....	271
Timrå kyrka	102	Sättna kyrka	287
Sundsvalls kyrkor.....	118	Tuna kyrka	304
Församlingshistoria	118	Attmars kyrka	322
De forna kyrkorna i Sundsvall.....	118	Stöde kyrka	333
Den nuvarande stadskyrkan	121	Torps kyrka	359
Inventarier	124	Borgsjö kyrka.....	379
Sammanfattning.....	126	Haverö kyrka	399
Zusammenfassung.....	126	TILLÄGG	414
Summary	127	Njurunda gamla kyrka	414
Löruddens kapell	128	Kvitsle kyrka	415
Brämö kapell.....	132	Alnö gamla kyrka	415
LJUSTORPS TINGSLAG.....	141	RÄTTELSE.....	417
Tynderö kyrka	143	ORTSREGISTER.....	418
Skeppshamns kapell	156	PERSONREGISTER.....	422
Rövikens kapell	161	SAKREGISTER	431

FÖRKORTNINGAR ANVÄNDA I DETTA BAND

AHNLUND = Nils Ahnlund, Sundsvalls stads historia 1—2. Uppsala 1923.

A. T. A. = Antikvariskt-Topografiska arkivet, Stockholm.

B. ST. = Kungl. Byggnadsstyrelsen, Stockholm.

BYGDÉN = A. L. Bygdén, Härnösands stifts herdaminne. Uppsala 1923—28.

BYGGNADSVÄRLDEN = Sveriges byggnads- och fastighetsägaretidning. Organ för Stockholms fastighetsägareförening. Utg. av H. BÖNISCH. Stockholm, fr. o. m. 1919.

CORNELL = H. Cornell, Norrlands kyrkliga konst under medeltiden, Stockholm 1918.

D. S. = Diplomatarium suecanum.

GENBERG = Carl Jonasson Genberg, dissertationer i ASP, De Medelpadia 1—2. 1734—37.

HERNÖSANDSKATALOGEN = Utställning av äldre kyrklig konst, Härnösand 1912. Katalog upprättad av Henrik Cornell.

HERNÖSANDSSTUDIER = Utställningen av äldre kyrklig konst i Härnösand 1912. Studier utgivna av utställningens bestyrelse genom Johnny Roosval. Stockholm 1914.

HÜLPHERS = A. Hülphers, Samlingar til en Beskrifning öfwer Norrland. Medelpad. Västerås 1771—1797.

INV. = Inventarium.

K. B. = Kungl. Biblioteket, Stockholm.

KR. PROT. = Kyrkorådsprotokoll.

KST. PROT. = Kyrkostämmoprotokoll.

KÄLLSTRÖM = O. Källström, Gustav Vasas silverreduktion från Medelpads och Ångermanlands kyrkor, i Ångermanland—Medelpad. Årsbok för Västernorrlands läns hembygdsförbund 1934.

L. ST. = Kungl. Lantmäteristyrelsen, Stockholm.

LÖFGREN = Emil Löfgren, Från det gamla Njurunda 1—2. Sundsvall 1925.

R. A. = Riksarkivet, Stockholm.

RÄK. = Räkenskaper.

SOCKENST. PROT. = Sockenstämmoprotokoll.

ST. H. M. = Statens Historiska Museum, Stockholm.

Stplr = Stämplrar.

U. B. = Uppsala Universitetsbibliotek.

UPMARK = Gustaf Upmark, Guld- och silversmeder i Sverige 1520—1850. Stockholm 1925.

V. H. A. = Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm.

VIS.-PROT., VISIT. PROT. = Visitationsprotokoll.

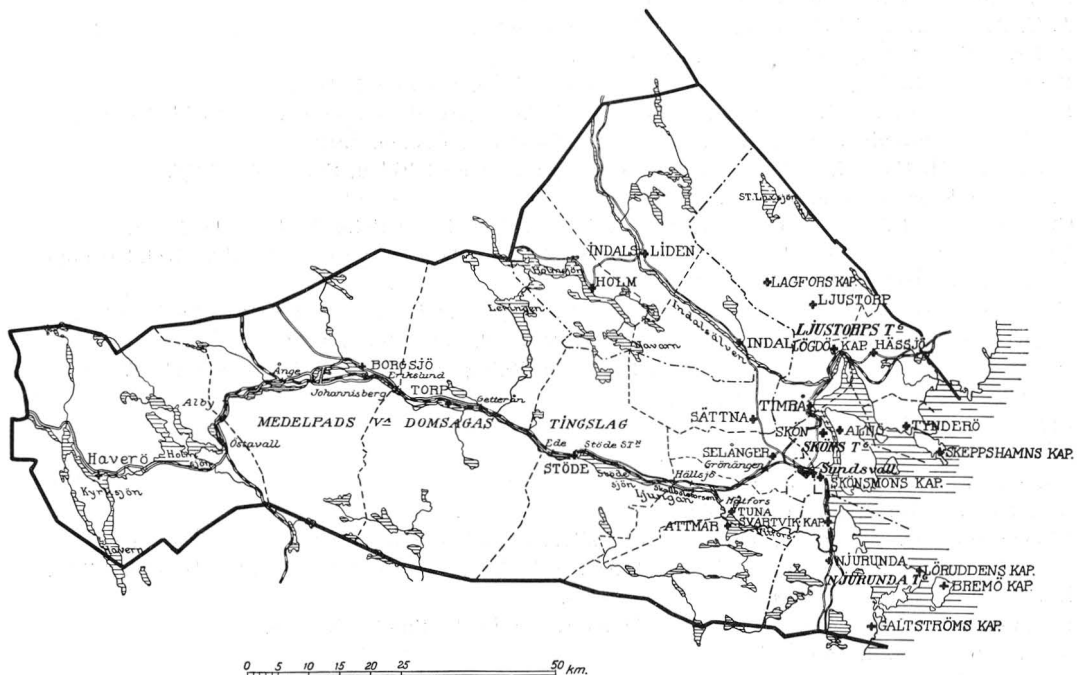
ÅSLUND = Daniel Åslund, Taflor och berättelser från Norrland. 1. Medelpad. Härnösand 1857—61.

Ö. I. Ä. = Överintendentsämbetet (nuv. Byggnadsstyrelsen).

H. = Höjd, B. = Bredd, L. = Längd, Diam. = Diameter, Dj. = Djup.

Alla mått i centimeter (då ej annat angives).

N = Norr, S = Söder, Ö = Öster, V = Väster.

0 5 10 15 20 25 50 km.

- Teckenförklaring.
- Landskapsgräns
 - - - Häradsgrens
 - · · Sockengräns
 - Järnväg med stationer
 - Vägar
 - ◆ Haverö Kyrktecken och sockennamn

Karta över Medelpad.

ÖVERSIKT AV MEDELPADS KYRKLIGA KONSTHISTORIA

AV

HENRIK CORNELL

Medelpads kustland, området mellan Ljungans och Indalsälvens utlopp, var uppodlat och befolkat redan långt före den kristna tiden. Här finnas vårt lands nordligaste runstenar, vittnande om konstnärlig verksamhet under det första kristna århundradet. Sannolikt har på denna tid (1000-t.) ännu inga kyrkor byggts i landskapet. De äldsta kyrkobyggnader, vi känna i Norrland, voro relativt stora anläggningar, som synas sammanhånga med missionen och uppförts som central- eller huvudkyrkor redan före den kristna sockenindelningens genomförande. Sådana äro Söderala och Norrala i Hälsingland, Styrnäs i Ångermanland, Brunflo i Jämtland samt i Medelpad Sköns gamla kyrka. Av dessa har endast kyrkan i Söderala blivit bevarad till vår tid. Den ansluter sig i alla avseenden till den uppsvenska arkitekturen, sådan den framträder i kyrkorna i Sigtuna och Gamla Uppsala. Utan tvivel är den uppförd omkring mitten av 1100-t. Vid denna tid måste vi anta att även de övriga huvudkyrkorna i södra Norrland blivit byggda. Sköns gamla kyrka, som vi endast känna tack vare en teckning av Bureus från 1601 (fig. 49) samt sparsamma meddelanden i kyrkoarkivet, bestod då av långhus och torn samt vapenhus och en sydlig utbyggnad, vartill kom sakristia på vanligt ställe. Den raka koravslutningen tyder på en ombyggnad under medeltidens senare del. Såväl långhuset som tornet ha av teckningen att döma varit krenelerade eller försedda med stora muröppningar omedelbart under takfoten. En krenelering från denna tid finnes bevarad i tornet i Hälsingtuna kyrka, varför dess förekomst här i och för sig icke är otrolig. Kyrkan genomgick omkring 1700-t:s mitt en följd av reparationer, varvid tornet förminskades till samma höjd som kyrkan. Den kvarstod till 1878, då den revs. Måhända fanns en kyrka redan på 1100-t. även på Alnön. — Även de smärre kyrkorna i Uppsverige hade under denna tid särskilt kor, smalare än långhuset samt försett med absid. Den ännu kvarstående gamla kyrkan i Alnö (fig. 67) har rakslutet kor och synes därför icke hava tillkommit förrän under förra delen av 1200-t. Till samma tid hör den äldsta kända kyrkan i Njurunda, varav delar ingå i den nuvarande ruinen (fig. 35). Den bestod av rakslutet kor och långhus, vartill troligen inom kort ett torn i v. fogats. Samma plan visar den bättre bevarade ruinen i Selånger (fig. 227—229). I övriga socknar byggdes förmodligen under 1200-t:s

förra del de första stenkyrkorna. Ingenstädes finnas nu byggnader från denna tid bevarade. På grund av kyrkoarkivens sparsamma uppgifter samt slutsatser, som vi kunna draga av förefintliga inventarier, är det emellertid uppenbart, att på 1200-t. kyrkor funnits även i Tuna, Attmar, Stöde, Borgsjö och Ljustorp. Alla dessa kyrkor ha emellertid gått förlorade. Dels blevo de i allmänhet ombyggda under 1400-t., dels ha de under 1700- och 1800-t. helt ersatts med nya byggnader.

Av 1100-t:s konst har Medelpad för övrigt bevarat tvenne monument av betydande intresse för den svenska konsthistorien, nämligen dopfuntarna i Alnö och Skön. Den senare, av sten, är så nött av tidens tand, att vi svårligen kunna urskilja mer än spåren av ett invecklat flätverk. Möjligen har den varit förebilden till den av trä utförda Alnöfunten, vilken i sin ytterst märkliga och starkt särpräglade form bevarar traditioner från den hedniska ornamentiken, trots att den måste ha tillkommit tidigast vid mitten av det fullt kristna 1100-t. Man tycker sig t. o. m. finna en viss ehuru oklar förbindelse med den på 900-t:s slut särskilt i Danmark blomstrande Jellingestilen. Denna har ju varit en av källorna till den uppsvenska runstensstilen, och det är möjligt, att en efterbliven gren därav kan ha utvecklat sig i Norrland och slutligen givit upphov till Alnöfuntens bilder och flätverk.

Under 1200-t. importerades dopfuntar från Gotland. Stöde kyrkas funt tillhör den sista gruppen av figursirade funtar och är från detta århundrades början. Något äldre är den av den gotländske mästaren Sighraf utförda funten i Torp, vars förvittrade cuppa är dekorerad bl. a. med en rad sittande apostlar. Säkerligen ha flera gottländska funtar funnits i landskapet. I Attmar har foten till en funt från 1200-t:s förra del blivit bevarad, i Selånger en dylik från samma århundrades början. Av en funt i Tuna kyrka återstå ytterst små fragment. Cuppan tycks ha varit refflad, foten fyrpassformig. Till denna hörde ett ännu bevarat lock av trä, som prydes med en längs kanten löpande snidad bladslinga (fig. 267).

I vår äldre medeltida skulptur framträder en grupp sittande madonnor, vilkas sammanhang och historia klarlagts av af Ugglas. Huvudmonumentet är den lilla madonnabilden från Viklau kyrka på Gotland, ett importerat franskt arbete, som närmast sammanhänger med skulpturen i Porte Royale i Chartres. Till henne ansluter sig en hel serie i Sverige utförda bilder, som emellertid skilja sig i några olika grupper. De äldsta, som stå Viklaumadonnan närmast, tillhöra tiden 1175—1200. Senare är det huvudsakligen den allmänna uppställningen, man bibehåller, under det att detaljerna förändras. Medelpad äger tvenne madonnor av denna art, av vilka den från Holms kyrka (urspr. från Liden, dit den numera återförts) utförts mellan 1225 och 1300, och den i Njurunda kyrka (fig. 17) förmodligen först under 1400-t.

I den avlägsnaste av Medelpads kyrkor, Haverö, har ett litet skulpturverk blivit bevarat, som både genom sina historiska förbindelser och sitt sällsynt väl bibehållna tillstånd hör till de märkligaste i hela landet. Denne S:t Mikael på draken (fig. 339) är en något yngre parallellföreteelse till den nyss nämnda gotländska madonnan från

Viklau. Dess stil avviker väsentligt från Viklaubildens och den hör hemma i en krets av den franska skulpturen, som i motsats till den monumentala stelheden i Chartres redan äger något av gotikens mjukhet. S:t Mikael från Haverö är säkerligen utförd i Frankrike och närmare bestämt i Reims. Dess mästare var säkerligen identisk med en av de skulptörer, som utfört en madonnabild och ett par änglar på en liten portal på norra sidan av katedralen. Dessa verk påminna något om de ungefär samtida skulpturerna i Senlis. I enlighet härmed få vi anta att vår Mikaelbild utförts omkring 1200 eller kort därefter. Bilden har från början väl icke tillhört Haverö kyrka utan antingen någon av de på denna tid rikare kyrkorna i Medelpad eller också förmodligen (Gamla) Uppsala domkyrka. Det förekommer nämligen icke sällan, att de stora kyrkorna överlåta äldre inventarieföremål till de fattigare kyrkorna på avlägsnare orter.

1200-t:s skulptur är företrädd med åtskilliga exempel i landskapet. Ett krucifix i Njurunda är liksom en S:t Mikael i Alnö svårt skadat. Båda ha den tunna veckbehandling, som är utmärkande för den europeiska skulpturen i allmänhet före århundradets mitt. De äro goda arbeten, säkerligen utförda i Sverige, och härröra från någon av de framstående skulptörer, som vid denna tid voro verksamma i Mälardalen och södra Norrland. Till samma stora sammanhang höra tvenne Olovsbilder i Ljustorp och Stöde (fig. 170 och 290). De äro konstnärligt enklare arbeten men vittna dock tydligt om de stilideal, som vi under 1200-t:s senare del mottagit från England och Norge. Förmodligen ha dessa vandrat på tvenne olika vägar, dels från det norska Vestlandet till Mälardalen dels över Trondheim till Jämtland och Norrland. Ett av de förnämsta verken av de skulptörer, som fått sina intryck på den förra av dessa vägar, är en S:t Olovsbild från Njutångers kyrka i Hälsingland, och det synes sannolikt att den lilla Mikaelbild i Alnö bör föras till denna krets. Olovsbilderna i Ljustorp och Stöde äro stelare och mera provinsiella, de stå i en mera avlägsen släktskap till de eleganta skulpturerna på västfasaden på katedralen i Wells, som utgjorde inspirationskällan för Njutångersmästaren och några kolleger till honom. Bland dem känna vi åtminstone en tämligen väl, nämligen den norske Fresviksmästaren, vars förnämsta verk, en monumental S:t Olovsstaty, nu tillhör Nordiska museet i Stockholm.

1300-t. är på skulpturens område i Medelpad liksom i Sverige i allmänhet mycket mindre rikt företrätt än det förra århundradet. Vi ha nyss sett flera prov på den ungotiska stilen, av den höggotiska däremot äga vi i Medelpad endast ett betydande exempel, madonnan i Hässjö. Hon kan jämföras med madonnan från Ärentuna, nu i Uppsala universitets samlingar, och med skulpturerna i Uppsala domkyrkas sydportal, ehuru stilen är något förenklad. Förmodligen är bilden utförd inemot 1300-t:s mitt. Från samma århundrade härrör fragmentet av ett krucifix likaledes i Hässjö, vilket kan jämföras med ett krucifix i Enånger (Malmborgs katalog s. 42 och pl. XXIX).

Medeltidens sista århundrade (omkr. 1430—1530) är det vad konstverkens mängd beträffar rikaste i Sveriges skulpturhistoria. Även i Medelpad har det säkerligen varit så, ehuru verken från denna tid här varit utsatta för svårare förstörelse än på andra

håll. Njurunda kyrka äger ett altarskåp (fig. 14) utfört på 1470-t. av en enkel skulptör, vars hand vi återfinna i ytterligare tvenne altarskåp, i Högs kyrka i Hälsingland och Ytterlännäs kyrka i Ångermanland. I Njurundaskåpet upptas mittfältet i corpus av en framställning av treenigheten i form av en s. k. Nådastol (Gud Fader hållande framför sig ett litet krucifix samt däröver en duva, de båda sistnämnda i detta fall förkomna); i altarskåpet i Hög framställs även treenigheten men i form av tre personer, sittande bredvid varann inom ett molnband. Detta altarskåp är utfört 1471 eller kort dessförinnan. Det omtalas nämligen i ett avlatsbrev utfärdat i Hög detta år av ärkebiskop Jacob Ulfsson. (En figur av samma mästare, möjligen identisk med någon av de förkomna figurerna i Njurundaskåpet, tillhör konstnären Carl Gunne i Stockholm.)

Av den i Sverige så rikt företrädda lübska skulpturen ha i Medelpad endast några fragment bevarats. Ett altarskåp i Ljustorps kyrka med fem snidade figurer har utgått ur den berömde lübeckermästaren Herman Rodes verkstad. Helt visst är det icke fråga om något egenhändigt arbete av denne betydande konstnär, vars verk förkroppsliga en lyriskt elegisk smak, under det att en mera realistisk uppfattning företrädes av Berndt Notke, mästaren till S:t Göransgruppen i Stockholm, liksom i viss mån också av Henning von der Heyde. Av mera obestämbar, ehuru troligen lübeckst ursprung, äro en altarskåpsflygel och ett kvinnligt helgon i Alnö. Vi måste antaga att i mer än en av kyrkorna lübska altarskåp och helgonbilder förekommit, ehuru de under tidernas lopp blivit förstörda.

Den stora mängden av den senmedeltida skulptur, som finnes bevarad i Medelpad, är utgången ur Mäster Hakon Gulleasons ateljé. Vi känna hans verksamhet från före 1514 till efter 1528. Han har signerat sex av de ännu bevarade verken, vilket givit utgångspunkten till studiet av hans konst. Den utförliga inskriften på ett madonnaskåp i Forssa i Hälsingland omtalar att »Herr Lars i Forssa och andra Dannemän hava låtit mig Haakon Gulleason i Flegum göra detta beläte». Flegum har man velat identifiera med Fläcka by i Enånger, där konstnären troligen varit bosatt. Bland hans verk i Medelpad är den sittande S:t Olovsstatyn i Borgsjö märkligast, då den på mantelns nedre uppslag bär konstnärens signatur (fig. 328). Väl bevarade verk av hans hand äro en madonna och ett krucifix i Attmars kyrka (fig. 278 och 279), vilka ge en god föreställning om hans i jämförelse med de lübska verken enklare plastiska stil, som dock får ett praktfullt och festligt drag tack vare den omsorgsfullt pålagda förgyllningen och den rika färgbehandlingen. Bland andra verk av Mäster Hakon eller hans verkstad märkas ett par sittande madonnastatyer i Alnö och Holm, ett krucifix i Tuna och en stående S:t Olovsbild i Hässjö. Av särskilt intresse äro några skulpturer av Hakon Gulleason i Stöde kyrka. Den där förvarade S:ta Annabilden (fig. 294) kan nämligen identifieras med den »ymagine beate Anne», som enligt kyrkans räkenskaper inköptes 1528 och betalades med 26 mark. Samma räkenskaper omtala, att man 1521 inköpte en Göransbild, men det är osäkert huruvida denna bör identi-

Attmars kyrka.

Die Kirche zu Attmar.

Attmar church.

fieras med en i kyrkan befintlig skadad ryttarbild (fig. 295) eller med den väl bevarade S:t Görän, som finnes i Lögdö kapell. Vi äga nämligen två skilda, trovärdiga uppgifter om att en S:t Göransbild på 1700-t. blivit såld av Stöde kyrka och överlämnad till Lögdö (fig. 159).

Medeltida väggmålningar ha endast blivit bevarade i Alnö kyrka, men vi veta att sådana funnits även i Selånger och Njurunda. Vi ha vid beskrivningen av Alnö kyrkor (sid. 84) i korthet sökt angiva målningarnas förhållande till det i Uppsverige och Norrland blomstrande kyrkomåleriet. Härtill må endast läggas, att Alnömålningarna, som hittills stått alldeles isolerade, nu torde kunna föras i närmare samband med en sen riktning inom det uppsvenska måleriet. De visa nämligen den närmaste samhörighet med målningarna i Tortuna kyrka i Västmanland. Även om vi icke våga antaga, att samme mästare varit verksam i Alnö och Tortuna, är det dock uppenbart, att dessa målningar böra räknas som verk av en och samma skola (fig. 70—79).

Under 1400-t. och 1500-t:s början bli flera kyrkor ombyggda och utvidgade. Det är nu som Njurunda gamla kyrka förvandlas till en enkelt rektangulär byggnad.

Även de helt nybyggda kyrkorna från denna tid tillämpa denna enkla planform. Det var nu som den, enligt en i en kyrkobok i Liden av kyrkoherden Thelaus 1669 upptecknad tradition, från Finland inkomne kyrkoherden och byggmästaren Josefus skall ha varit verksam. Lidens gamla kyrka är den enda kvarstående av de byggnader, som tillskrivas honom (sid. 218).

Under 1500-t. och 1600-t:s förra del ligger den konstnärliga verksamheten i stort sett nere. Behovet av kyrkobyggnader var tillfredsställt, och efter protestantismens genomförande hade man intet bruk för nya helgonbilder, varför den vid reformationens genomförande blomstrande bildhuggarkonsten småningom dör ut. Den enda konstart, som på 1500-t. kunnat glädja sig åt någon blomstring, synes ha varit kyrkomåleriet, som trots reformationens genomförande fortsätter i de gamla traditionerna. Vi känna emellertid icke mycket till denna tids måleri i Medelpad. De i Lidens gamla kyrka befintliga fragmenten äro allt, som blivit bevarat. De visa en ornamentalt effektfull dekoration, vilken måste anses sammanhänga med våra senare allmogemålningar. Enligt en utplånad men av Hülphers upptecknad inskrift skulle målningarna utförts 1561. (Fig. 186.)

De gamla kyrkorna voro länge tillräckliga. Hela 1600-t. nöjer sig i allmänhet med det ökade utrymme, som man kunde vinna genom inbyggandet av nya läktare. Ofta tillkommer under denna tid en helt ny inredning, som utom läktaren omfattar altarprydnad, predikstol och bänkkvarter. Det är den nordeuropeiska senrenässansens stil, som behärskar dessa former. Ingenstädes har emellertid en fullständig inredning av denna art blivit bevarad. Överallt har man utrangerat densamma under den högkonjunktur, som inrednings- och möbelkonsten upplevde vid mitten av 1700-t. Många av 1600-t:s inredningsföremål voro också skäligen enkla snickarprodukter, som ingalunda kunde tävla med de praktfulla pjäser, med vilka de på 1700-t. ersattes. Prov på denna anspråkslösa snickarkonst utgöra de äldre predikstolarna i Njurunda och Timrå samt de ännu brukade i Tynderö och Skeppshamn, av vilka den sistnämnda, utförd 1669, ursprungligen tillhört Sundsvalls kyrka. Enstaka prov på broskornamentik utgöra bänkskärmarna i Skeppshamns kapell, vilka säkerligen tidigare också tillhört en annan kyrka. Vi känna emellertid åtminstone en förnämligare snickarmästare, som varit verksam i Medelpad under 1600-t., nämligen Gregorius Raaf, en tysk dragon, som slagit sig ned i Jämtland och där fyllt flera kyrkor med sina ingalunda föraktliga predikstolar, altarverk och övriga inredningsföremål. På 1690-t. arbetade han i Torps kyrka i Medelpad och utförde då bl. a. en vid kyrkans ombyggnad på 1700-t. förlorad men tydligen ganska märklig inredning av sakristian. Av hans verk är endast predikstolen bevarad, försedd med vridna hörnkolonner och den för Mäster Gregorius särskilt utmärkande plattskärningsdekorationen, en med intarsian besläktad ornering (fig. 309).

Av arkitektur från 1600-t. har Medelpad ingenting att uppvisa. En och annan träkyrka uppfördes visserligen, såsom i Sättna (1651), men ingenting har därav be-

varats. 1700-t:s arkitektur företrädde av flera främmande byggmästare, från Stockholm, från Dalarna och från Gävle, vilka under längre eller kortare tid verkade i landskapet. 1742 uppförde byggmästaren Sam Hasselberg från Stockholm en ny kyrka av trä i Sättna. Planen består av en på längden utdragen åttkant, en form som var mycket vanlig i tidens träkyrkor. Särskilt har den varit omtyckt av bruks- och kapellförsamlingarnas byggmästare, varpå de små byggnaderna i Lögdö och Lagfors ge oss vackra prov. Den förra, som uppfördes 1717, har tack vare sitt tak (fig. 155 och 156) verkligen fått karaktären av en centralkyrka, under det att den senare, uppförd 1772, visserligen behåller den centrala anordningen i det inre (fig. 178) men i det yttre genom det i väster tillfogade tornet visar sin anslutning till en senare smak. I de fattigare kapellförsamlingarna byggde man enkelt rektangulära små trähus. Deras nuvarande tillstånd härrör i allmänhet från 1700-t. (Brämö sid. 132, Lörudden sid. 128, Galtström från 1696 sid. 41, Skeppshamn sid. 156).

De märkligaste träbyggnaderna äro emellertid klockstaplarna. Sedan man på 1800-t. flerstädes uppfört kyrkor med torn, har visserligen flertalet av de gamla staplarna försvunnit. Bland de återstående finnas dock ett par praktfulla prov på denna inhemska byggnadskonst. Främst står stapeln i Borgsjö, som överträffar alla andra genom sin storlek. Den har en i Norrland stundom förekommande åttkantig plan med yttre hörnstolpar samt en inre kärna av tre rader med fyra stolpar i var (fig. 321). Den lökformade huven med sin spets och det svängda nedre takfallet återkommer på den fyrkantiga stapeln i Tuna, som uppfördes 1746 av klockaren Alexander Thun. En enklare form utan svängdt tak har stapeln i Attmar, uppförd 1688 av Olof Olofsson. En äldre stapel omtalas i Borgsjö 1754. Den nuvarande är uppförd på 1780-t. av byggmästaren Pål Persson från Stugun. En på 1600-t. icke ovanlig form ägde stapeln i Stöde, uppförd före 1670 (fig. 284). Utmärkande för denna typ är det fyrdelade taket. En liknande stapel tyckes ha funnits även i Torp att döma därav, att den enligt beskrivning i kyrkoarkivet försågs icke blott med en utan flera spiror. Den uppfördes 1674 av snickaren Jon Andersson från Hässjö (riven 1782).

Efter 1700-t:s mitt inträder en livlig verksamhet i kyrkobyggandet. Vid denna tid sökte man gärna ge kyrkorummet en mer eller mindre central karaktär såsom fallet också är i de nyss nämnda träkapellen. Den avlångt åttkantiga form, vi där iakttagit, var utmärkande för de kyrkor av sten, som uppfördes av byggmästarfamiljen Romberg från Dalarna, dels i deras hemtrakt och dels i Hälsingland och Medelpad. Dessa kyrkor voro i allmänhet välvda med kryssvalv på ribbor, som liknade medeltidens valv, om man undantar den ornamentala detalj, som i hörnen och stundom vid hjässan bildas av dropplikt utstickande koppstenar. Rombergarnas valv voro emellertid icke alltid solida. Så måste Anders Romberg frånträda det 1737 påbörjade bygget i Sundsvall, då hans valvkonstruktion visade sig ohållbar. 1757—1759 uppfördes Stöde kyrka av Olof Romberg. Säkerligen hade det valv, han här uppförde, men som 1819 nedtogs på grund av sin bristfällighet, den nyss beskrivna formen. Kyrkan har

i sitt yttre genom det 1881 tillfogade tornet förlorat det mesta av sin ursprungliga karaktär. Liksom Rombergarnas alla kyrkor var den försedd med ett tak, ägnat att betona den centrala formen. Den åttkantiga planen uteslöt gavelrösten och fordrade ett likformigt åt alla håll fallande tak (fig. 284).

Det centralt anlagda kyrkorummet fick med Daniel Hagman sin främste arkitekt i Norrland. 1750 synes han ha överflyttat från Stockholm till Sundsvall, där han övertog ledningen av det stagnerade kyrkobygget och slutförde det efter ritningar av Karl Hårleman. Daniel Hagman bygger sina kyrkor enligt ett bestämt schema, som utgör en förenkling av barockens centrala korskyrka med kupol över mittrummet, sådan den möter oss i några av Stockholms kyrkor. Mäster Hagmans byggnader äro åtskilligt mindre till sina mått, därför ha korsarmarna i norr och söder bortfallit och kupolen ersatts med ett stjärnvalv, vilket genom sin storlek i förhållande till valven öster och väster därom på ett påfallande sätt betonar mittrummet. Härigenom uppstår en rektangulär byggnad, orienterad mot mitten, icke som medeltidens och senare även nyantikens kyrkor längsorienterad. I exteriören genomföres även denna komposition, vilket tar sig uttryck däri, att den som huvudfasad anlagda sydsidan får en starkt betonad mittaxel med trappa, pilasteromramad portal och däröver ett rundfönster. I mittaxelns förlängning placeras vidare en kyrkogårdsport eller ett trappmotiv i en terrass. Kyrkan saknar alltid gavelrösten och har i stället ett mycket högt, åt alla håll brutet tak, som ytterligare bidrar till att ge den en slotts- eller herrgårdslik breddorientering. Valven äro ribblösa stjärnvalv av tegel och alltid tre till antalet. Det stora mittvalvet är ungefär kvadratisk, de båda sidovalven i öster och väster däremot blott hälften så stora. I det inre motväges helt naturligt den centraliserande anordningen av riktningen mot det vid östra kortväggen belägna altaret, vars framhävande särskilt genom gången mellan bänkarna icke kunnat undvikas.

Daniel Hagman nämnes ännu 1757 som en byggmästare från Stockholm, men han har åtminstone från 1750 arbetat i de norrländska provinserna. Här blev hans verksamhet mycket vidsträckt, vilket möjliggjordes genom en talrik skara medhjälpare. Sonen Per Hagmansson är redan från början faderns närmaste man och ofta hans ställföreträdare. En annan son, Johan Daniel Hagman, nämnes även, men har icke fått någon betydelse. Bland övriga gesäller märkas Simon Geting och Anders Caspolin, vilka båda sedermera upptagit självständig byggmästareverksamhet. Hagmans första större verk är, såvitt vi nu veta, ombyggnaden av Ljustorps kyrka 1757. Den visar hans typ tydligare i det inre än i det yttre, då den senare bl. a. försetts med torn (fig. 164 och sid. 196). Attmars kyrka, uppförd 1760—1761, är den äldsta, som i oförändrat skick bevarats till vår tid. Det inre får emellertid icke tagas som exempel på Hagmans konst, då den gamla bänkinredningen borttagits och ersatts med en ny vid slutet av 1800-t. 1761 uppfördes den stora kyrkan i Indal, sedermera betydligt förändrad, och 1766 kyrkan i Tynderö, i vilken valven aldrig kommo till utförande (fig. 131). Daniel Hagmans förnämsta verk är kyrkan i Borgsjö, uppförd 1768. Den låter oss

Borgsjö kyrka.

Die Kirche zu Borgsjö.

Borgsjö church.

bäst känna arkitektens konstnärliga förmåga tack vare sitt utomordentligt väl bevarade tillstånd, vad såväl det yttre som det inre beträffar. Det yttre förhöjes genom en lanternin mitt på kyrkan, som ytterligare betonar den centrala anläggningen. De stora stjärnvalven dominera interiören, vars rika inredning i en dämpad färgskala av marmorerat grågrönt, rödbrunt och guld bidrar till att ge rummet en sällsynt lycklig enhet. Hagmans senare verksamhet är i allmänhet förlagd utanför Medelpad. Hans sista stora arbete var kyrkan i Uleåborg i Finland (1775—1776). Han avled 1777. Arkitektens konstnärliga ursprung är tydligt nog. Han står i närmaste beroende av Karl Hårleman. Enligt dennes ritning var det, som han fullbordade kyrkan i Sundsvall, och det är tydligt att hela hans enkla men gedigna och värdiga stil är inspirerad av Hårleman.

Medelpad äger ytterligare ett verk av Daniel Hagmans hand, kyrkan i Tuna, vilken enligt hans 1772 författade ritningar uppfördes av Per Hagmansson och i något förändrat skick slutfördes 1777. Det inre är genomfört i faderns anda, det stora mittvalvet dominerar här liksom i Borgsjö och Attmar (fig. 259, 273, 320). Anläggningen av det yttre visar däremot, att sonen tillhör en senare tid. Det ståtliga brutna taket har

övergivits och ersatts med ett enkelt avvalmat sadeltak. I väster planerades ett torn, som, sedan det 1937 kommit till utförande, givit kyrkan en längsriktad komposition. Per Hagmansson visar även genom andra byggen, att han följt med sin tid och övergått till den klassicistiska smaken (den gamla gymnasiibyggnaden i Härnösand och en kyrkogårdsport i Borgsjö).

Den produktivaste av Daniel Hagmans lärjungar var Simon Geting, som blev grundläggare av en huvudsakligen i Ångermanland verksam byggmästarefamilj. 1792—1795 uppförde han kyrkan i Hässjö (fig. 142—146). Här finns liksom i hans ödsliga kyrkorum i allmänhet emellertid intet av Daniel Hagmans anda. Även i det yttre härskar nyklassicismens komposition, vilket betyder en längsriktad anläggning med ett hädanefter ofrånkomligt torn i väster.

Nyklassicismens främste representant i Medelpad blev Johan Christoffer Loëll, vilken tillhörde Daniel Lundqvists byggnadsfirma i Gävle. Loëll har byggt, ombyggt eller projekterat ett mycket stort antal kyrkor från 1770-t. till in på 1800-t:s början. I Medelpad uppförde han Selångers kyrka 1781—1785 och Torps kyrka 1782. I Selånger måste valvet på grund av sin bristfällighet omedelbart nedtagas, men i Torp är det bevarat och ger oss ett prov på den Loëllska valvbyggnadskonsten. Han bygger alltid långsträckta tunnvalv med dubbla gördelbågar på jämna mellanrum. Man känner lätt igen hans interiörer, tack vare valvens kupighet. Genomskäringen är nämligen icke halvcirkelformig utan elliptisk. Hans arkitektur har även andra karakteristiska drag, såsom de svängda tornhuvorna med plats för urtavlor samt de starkt uppdragna fönsternischerna, som med sin hjälmformiga övre avslutning likna små absider. I exteriören äga Loëlls kyrkor obestriddigen förtjänster framför sina samtida medtävlare. De kupiga tegelvalven ge också ett monumentalare rum än de tunnvalv av trä- eller vävkonstruktioner, som på så många håll kommit till användning. Vål bygger han längsriktade kyrkor med torn i väster, men i andra avseenden är han ingalunda bunden av de nyklassicistiska idéerna. Dessa företrädas i sin renhet bäst av den 1795 uppförda kyrkan i Holm, som ritades av Olof Tempelman och byggdes av Pål Persson i Stugun (1904 ersatt med den nuvarande kyrkan).

Under 1700-t. upplever inredningskonsten en storartad blomstring. Den nordeuropeiskt renässansmässiga stil, som härskat under det förra århundradet, lever i vissa allmogemässiga inredningsföremål kvar ända in emot 1740, vilket framgår av ett par dörrar av denna art i Njurunda (1737 fig. 11 och 12) och Tuna (1721 fig. 264). Den förra liknar mycket ett i Nordiska museet förvarat skåp, vilket tydligen utförts av samma snickare. Vid denna tid verkade emellertid även modernare snickare i landskapet. Bl. a. utfördes i Torp 1725 en synnerligen praktfull dörr, ornerad med konsoler, pilastrar och akantusslingor av en form, som är utmärkande även för den uppsvenska snickarkonsten (fig. 310). Till detta skede, då rokokons elegant svängda linjer ännu icke hunnit göra sig gällande, hör endast ett fåtal av de bevarade inredningsföremålen, bland vilka altaruppsatsen från gamla kyrkan i Haverö må nämnas,

(fig. 336). Den utfördes 1732—1734 av snickaren och bildhuggaren Jonas Granberg, som hade sin verkstad i Klövsjö i Jämtland. Redan dessförinnan hade de svängda formerna tillämpats av klockaren Olof Gietting från Sundsvall, då han 1729—1730 utförde predikstolen i Indals kyrka (fig. 221). Av samma art är den 1734 utförda predikstolen i Hässjö (fig. 148), under det att den så sent som 1749 av den ångermanländske bildhuggaren Magnus Gran skulpterade altaruppsatsen i samma kyrka (fig. 147) med sina karyatider och kolonner är betydligt ålderdomligare. Magnus Gran ansluter sig mycket nära till Burchardt Precht, den ledande skulptören i Stockholm under 1700-t:s första årtionden, vilket tydligt nog framgår av predikstolen i Dals kyrka i Ångermanland (1739). Av samma art ehuru enklare är den av Gottlieb Rosenberg i Stockholm 1717 utförda predikstolen i Sättna.

Jonas Granberg utförde 1750 altaruppsatsen i Indals kyrka. Han är nu intagen av en helt annan uppfattning än aderton år tidigare i Haverö. En ny jämviktsprincip gör sig gällande. Alla linjer äro buktande, pilastrarna böja sig, kapitälerna hänga ut vid sidorna och baserna rulla upp sig i form av voluter. Den nya rokokomässiga stilen hade Granberg lärt sig av målaren Carl Hofverberg, kapten och dåvarande regementskvartermästare vid Jämtlands regemente, efter vars ritningar han 1748 skulpterat den stora altaruppsatsen i Rödöns kyrka i Jämtland. Carl Hofverberg har genom detta samarbete med bildhuggaren Granberg fått stor betydelse för hela skulpturen i dessa trakter. Det är tydligen han, som måste anses som upphovsman till den svängda altaruppsatsens typ, som går igen i så många verk mellan 1750 och omkr. 1770. Jonas Granberg var en skicklig hantverkare men utan förmåga av självständiga insatser. Då han försöker sig på egen hand såsom i altarprydnaden och predikstolen i Lidens gamla kyrka blir resultatet betydligt enklare, än då han står under Hofverbergs ledning (fig. 187 och 188). Av större konstnärlig betydelse var en annan medarbetare till Hofverberg nämligen Johan Edler, som blev huvudrepresentanten för det senare 1700-t:s skulptur i Norrland. År 1762 möta vi honom i Stöde, där den lilla altaruppsatsen är hans verk, ett typiskt rokokoarbeta, som helt förlorat de tidigare altarprydnadernas arkitektoniska uppbyggnad. Huvuddelen består av ett buktande ramverk, upptill avslutat av ett rocailleartat krön. Underredet består inte av pilastrar eller plintar utan av våldsamt rullade voluter. På grund av de många uppgifter, som öppnat sig för skulpturen i de nybyggda kyrkorna i södra och mellersta Norrland, utvecklar sig denna här under rokokotiden i större skala än i Uppsverige. Den får också en monumentalare och mera barockmässig karaktär, måhända sammanhängande med altarprydnadernas relativt stora mått. För Njurunda kyrka utförde Edler 1770 ett stort altare, som också utmärks av de buktande linjerna, ehuru sidostyckena utgöras av pilastrar, som bära ett entablement. De arkitektoniska elementen, pilastrar, kolonner etc., ha vid denna tid redan återinförts i den europeiska inredningskonsten. Rokokons tid har i Paris längesedan gått till ända och lider också mot sitt slut i Sverige. Att man i Norrland gärna fasthöll vid dess formuppfattning beror inte

bara på det avlägsna läget utan kanske mest därpå att den här hade sett en så stor-
artad blomstring. Ungefär samtidigt (1771) utförde Johan Edler predikstolen i Borgs-
sjö med svängd korg, försedd med rent dekorativa konsoler i hörnen och på fälten
 däremellan reliefskulpturer (fig. 326). Svängda predikstolar men av något enklare
form förekomma i Stöde och Njurunda (fig. 286 och 21). Vi känna icke deras mästare
till namnet, men de måste dock tillskrivas Johan Edler eller någon honom närstående
skulptör. En stor, rokokomässig altaruppsats utfördes för Torps gamla kyrka av en
bildhuggare i Stockholm, som vi dock icke känna till namnet. Från omkr. 1780 ha de
arkitektoniska formerna åter kommit till heders i snickarkonsten. Johan Edler fort-
sätter alltjämt sin verksamhet. I Borgsjö utförde han 1783 en stor altarprydnad
(fig. 325), i vilken han använder fria kopplade kolonner som sidostycken. Underredet
är utformat som postament till kolonnerna. Men fonden, mot vilken denna arkitektur
avtecknar sig, har svängda linjer och en rörlig kontur, som särskilt framträder i över-
stycket. I altaruppsatsen och predikstolen i Tuna (1793) visar konstnären att han
tillägnat sig den nyklassicistiska smaken (fig. 262).

Johan Edler var mera skulptör än snickare. Även det egentliga snickarhantverket
nådde under denna tid en stor blomstring och en hög konstnärlig nivå. Vi se detta bäst
i Borgsjö kyrka, vars inredning bevarats i orört tillstånd. Läktare och bänkar ut-
fördes här 1770 av snickareåldermannen Olof Hillgren i Sundsvall och hans gesäller.
Vi möta Mäster Hillgren här och där i kyrkornas räkenskaper, men hans inrednings-
arbeten ha i allmänhet blivit förstörda. Så är fallet i Ljustorp, där han utförde bänk-
inredning med korskrank samt läktare 1757—1759. Allt, som återstår av hans arbeten
i Ljustorp, är ett litet elegant dopbord av 1757 (fig. 175). På många håll voro duktiga
sockensnickare i verksamhet, som stundom t. o. m. kunde tävla med städernas mästare
i hantverksskicklighet, även om deras former i allmänhet äro klumpigare. Den väl
bevarade inredningen i Tuna kyrka utfördes av sockensnickaren Nils Pärsson (fig. 263).

Bildhuggare- och snickarkonsten stodo under denna tid i mycket intimt samarbete
med måleriet. Vi ha sett att målaren Carl Hofverberg förmodligen infört de svängda
formerna i de norrländska kyrkomöblerna. Han har själv utfört många av de olje-
målningar, som fylla de stora altaruppsatsernas mittparti. För Stöde kyrkas altare
målade han 1762—1763 en framställning av Kristi uppståndelse. 1749 målade han
korsnedtagningen för den från Stockholm importerade altaruppsatsen i Torp. Då
man 1852 ersatte detta praktfulla skulpturarbete med den nyktrare, nuvarande ko-
lonnställningen, som utfördes med altaruppsatsen i Kungsholms kyrka i Stockholm
som förebild, bibehöll man likväl den Hofverbergska Korsnedtagningen som altar-
tavla. Hofverberg har utfört åtskilliga altartavlor i Jämtlands kyrkor. Han nämnes
ofta under titeln »Conterfeiare», men vi känna dock intet porträtt av hans hand. Han
var även verksam vid den färgrika utsmyckningen, målningen och förgyllningen av de
olika träskulpturerna och snickerierna på altaruppsatser, predikstolar etc. Denna kal-
lades i allmänhet stoffering, och man lade på dess noggranna utförande stor vikt.

Bland hantverkare, som arbetade på detta område, märkes särskilt Erik Hofverberg, som nämnes Conducteur och väl därför får antagas ha haft något uppdrag av Överintendentensämbetet. Någon gång utförde han även själva altartavlan, som vanligen kallades »skilleriet» eller »skilleristavlan», så t. ex. i Indal 1753. Stundom synes han ha uppträtt som entreprenör, han anskaffar sålunda predikstolen i Ljustorp, förmodligen utförd i Johan Edlers verkstad och stofferad av Erik Hofverberg. Andra målare av denna art voro Sven Hult från Söderhamn, som 1773 målade altartavlan i Attmars kyrka och 1778 utförde diverse stoffering i Tuna, Paul Michaelson Hallberg i Hudiksvall, som bl. a. målade inredningen i Borgsjö, samt Jonas Wagenius, som bl. a. svarat för målning och förgyllning av altaruppsatsen i samma kyrka liksom av altaruppsatsen i Njurunda. Den för övrigt även i Uppland verksamme Anders Eklund målade 1760 sexton sedermera avlägsnade eller övermålade »conterfei» på läktarbröstvärnet i Ljustorp (förmodligen apostlar och profeter). Han utförde samtidigt de båda oljemålningarna i altaruppsatsen i samma kyrka (fig. 169), till vilka det erforderliga lärtfötet väl att märka tillverkades i socknen.

Under 1800-t. är folkökningen i Medelpads socknar, särskilt i kusttrakterna, mycket stark. Kyrkorna bli för små och man företar därför utvidgningar eller ombyggnader. Vi ha tidigare talat om nybyggnadsverksamheten under 1700-t., vilken nu utan avbrott fortsattes under det nya århundradet. 1794 hade Per Hagmansson uppfört den nya kyrkan i Timrå, bestående av ett tunnvalvstäckt långhus med torn i väster. I längden var man tydligen icke nöjd med den nyantika enkelheten och önskade därför en förändring av tornet. Man lät därför arkitekten M. Bäck uppgöra förslag och enligt ett av dessa uppfördes 1833—1835 det nuvarande lilla rundtemplet som krön på tornet (fig. 95—98). Kyrkobyggnadskonsten under 1800-t. börjar som här med de nyklasiska formerna men fortskrider småningom till en allt större detaljrikedom. Mycket enkla voro dock de kyrkor, som uppfördes i Skön 1849 efter ritningar av A. K. Petersson och i Alnö 1857 efter ritning av Ludvig Hawerman (fig. 54 och 92). En desto rikare formvärld visar Njurunda kyrka, som uppfördes 1862 efter ritningar av 1856 av Sveriges produktivaste, i alla landsdelar verksamme arkitekt J. F. Åbom. Vid uppförandet frångingos ritningarna i vissa avseenden av byggmästaren J. Nordell, som självständigt uppförde tornet till större höjd. Nordell hade varit medhjälpare åt Jacob Norin från Norrala vid uppförandet 1847—1850 av Haverö nya kyrka (fig. 331—334). Efter ritningar av arkitekten C. J. E. Söderlund av 1854 uppförde Nordell 1858 Lidens nya kyrka. Han gjorde härvid vissa egna ändringar och tillägg. Tornhuven utfördes i överensstämmelse med ett projekt, som han samtidigt ritat för Bräcke kyrka i Jämtland. Det korparti, som han tillade (fig. 207), visar, att han inte bara var byggmästare utan också gör skäl för namnet arkitekt. Den lilla interiören är utan tvivel det bästa verk, som 1800-t:s kyrkobyggnadskonst lämnat efter sig i landskapet.

Det senaste skede, som gjort sig gällande i den kyrkliga arkitekturen i Medelpad, var det nygotiska. Vi ha svårt att nu förlika oss med dessa byggnader, och det torde

vara för tidigt att fälla ett slutligt omdöme om dem. Kyrkorna i Sundsvall och Holm uppfördes av Gustaf Hermansson (1896 och 1904). Kyrkorna i Skönsmon och Alnö (1888 och 1896) äro tidiga verk av de senare för svensk byggnadskonst så betydelsefulla arkitekterna I. G. Clason och Ferdinand Boberg. Efter denna tid har ingen nybyggnadsverksamhet på det kyrkliga området ägt rum i landskapet, däremot ha de flesta äldre kyrkor undergått restaureringar, varvid de moderna principerna för äldre byggnaders vård blivit tillämpade. Särskilt må nämnas konserveringen av ruinerna i Njurunda och Selånger samt återställandet av den halvt ruinerade gamla kyrkan i Liden.

Den medeltida textilkonsten är i form av vävnader och broderier representerad i flera av de medelpadiska kyrkorna. Ett sammetsstoff med granatäpplemönster har använts till en mässthake i Tuna och bör väl liksom de ungefär samtida stofferna i mässhakar i Haverö och Torp vara av italienskt ursprung. Till 1400-t:s slut eller 1500-t:s förra del hör stoffet i en mässthake i Borgsjö kyrka (fig. 329). Den nyss nämnda mässthaken i Haverö är dekorerad med ett kors av s. k. Kölnerbårder, d. v. s. i hantelisse-teknik vävda linneband med mönster av rosor och livsträd, vilka vävdes i Köln på 1400-t. Stofferna äro, som nämnts, förmodligen av italienskt ursprung, de därpå applicerade broderierna åter äro belgiska eller tyska, såsom broderierna på mässhakar i Torp (fig. 313—316), Borgsjö och Sättna (fig. 253 och 254), av vilka det sistnämnda tidigare tillhört en korkåpa. Textilkonsten under nyare tiden är relativt sparsammare företrädd. Här och där finnas enkla mässhakar av svart sammet kantade med smala band av guld- eller silvergaloner, stundom med en applikation av ett krucifix i reliefbroderi (Ljustorp, Tynderö, Hässjö). Enstaka prov på mönstrade och färgrika stoffer förekomma även (mässthake av orangefärgat siden från 1700-t:s början i Tynderö, fragment av antependium av blått siden med silvermönster i Galtström fig. 44). Ofta förekomma håvar, i allmänhet från 1700- eller 1800-t. av röd eller svart sammet, dekorerade med guld- eller silvergaloner, stundom med broderier. Av speciellt intresse är ett antependium från omkr. 1500 i Njurunda med perspektiviska bilder ur den heliga historien, ett av de ytterst fåtaliga proven på renässanstidens konst, som vi äga i Medelpad (fig. 22 och 23). Av de dopkläder, som tyckas ha hört till kyrkornas textila utrustning, har i Tynderö kyrka bevarats en doppåse av ursprungligen skär buldan, dekorerad med guldband och flerfärgade blombuketter av silke. Därtill höra tvenne hättor, den ena röd, den andra av skär sidenbrokad med guldspets (skänkta till kyrkan 1690).

Kyrkorna voro under medeltiden ofta rikligt försedda med altarkärl av ädel och oädel metall. I Medelpad har därav icke mycket bevarats. En liten fyrpassformig platta av limogesemalj (fig. 269) från 1200-t. i Tuna kyrka har förmodligen varit anbragt på ett relikskrin. Samma kyrka bevarar ett sexkantigt ciborium av förgylld koppar från 1300-t. Tynderö kyrka äger en liten votivfisk av silver från 1700-t. (fig. 137).

Det kyrksilver från nyare tid, som bevarats i Medelpad, utgöres i allmänhet av arbeten av guldsmederna i Stockholm och Sundsvall. Föremål äldre än 1750 äro i regel inköpta från Stockholm såsom kannor i Torp av guldsmeden P. L. 1694, i Sundsvall av Johan Lund 1698 och i Tuna av Rudolf Wittkopf 1714, vidare en oblatask i Sundsvall av Johan Anderson Starin eller Johan Lorenz Starin från 1728. Den första guldsmeden i Sundsvall var Elias Modin, som verkade här från 1750—1790. Han hade lärt hos Anders Wall i Stockholm och lydde under sin första Sundsvallstid under ämbetet i Arboga men inträdde 1775 under det i Gävle.

Från Elias Modins hand härrör en oblatask i Njurunda från 1758 eller 1759 (fig. 33), vilken är det enda kyrkliga arbetet av denne Medelpads förste egne guldsmed. Verk av honom förekomma för övrigt i Nordiska museet (en bågare från 1780) samt i privat ägo (UPMARK sid. 642). Från 1764 hade Modin en ämbetskollega i Sundsvall, Petter Sellerstedt, vilken verkade här till 1808. Hans verk bära liksom Modins ofta rokokons svängda former, så t. ex. hans kalkar i Sundsvall och Tynderö (fig. 111) från 1766 och 1769. Andra verk av samma mästare äro kalkar i Selånger och Hässjö från 1780 och 1785, en skål i Nordiska museet från 1764 samt en kopp hos hovjägmästare Helge Axelsson Johnson, Berga, Södermanland. Den tredje av Sundsvalls guldsmeder, Mikael Sedelin, mästare i staden 1788—1807, är företrädd av arbeten i Njurunda, Tynderö och Haverö. Den oblatask, som han 1797 utförde till Haverö kyrka, har trots sitt sena tillkomstår ännu bukiga former. (Änkan fortsatte verkstaden till 1809.) En son till Elias Modin var troligtvis guldsmeden C. P. Modin, som 1792 utförde sockenbudskalken för Lagfors kapell.

Bland 1700-t:s guldsmeder i Sundsvall må för övrigt Alexander Ström särskilt nämnas, då han icke förekommer i Upmarks förteckning. Han förfärdigade 1758 en brudkrona för Tynderö kyrka, stämplad A S i oval ram. Han omtalas i kyrkans räkenskaper och erhåller i betalning 176 rdl. Under nyantikens och empirens tid tillkomma ytterligare ett mindre antal kyrkliga silverföremål. Bland traktens egna guldsmeder må nämnas Nils Sunding, mästare till en kanna i Selånger från 1817 och en brudkrona i Alnö, A. J. Lignell i Sundsvall, som utfört en kalk i Stöde 1833 samt E. Nor-din i samma stad (kalk i Lögdö 1855).

Till kyrkornas inventarium höra många föremål av oädel metall, framför allt klockor och ljusredskap. Gelbgjutare och klockgjutare ha självfallet varit i livlig verksamhet i Medelpad. Vi känna de senare synnerligen väl tack vare bruket att förse klockorna med utförliga inskrifter. Ljuskrönorna och lampetterna åter äga visserligen inskrifter, som utförligt omtala den, som skänkt föremålen till kyrkan, men de förtiga i allmänhet hantverksmästarens namn. Dessa föremål äro i allmänhet också gåvor och förekomma icke i kyrkornas räkenskaper, och vi veta därför icke mycket om mästarna på detta område. Säkerligen voro de dock identiska med klockgjutarna. Det fåtal ljuskronor i Medelpads kyrkor, som äro betecknade med mästarnamn, äro samtliga utförda av klockgjutare. Så göts t. ex. en krona i Njurunda 1724 av Pehr Öberg i Hu-

diksvall, som nämner sig klockgjutare. Till samma yrke hörde Erik Hillström i Gävle, som 1749 göt den stora kronan i Sättna, och Carl Iacob Linderberg, vilken 1769 och 1788 utförde kronor för Borgsjö och Lidens kyrkor. Förmodligen äro dessa gjutare också mästare till de flesta av alla de övriga talrika kronor av malm och mäs-sing, som förekomma i så gott som alla landskapets kyrkor.

Klockornas inskrifter ge oss kännedom om ett antal stora gjuterier, av vilka Michel Baders i Stockholm är det äldsta bland de här företrädda. Denne utförde en klocka för Tuna kyrka 1681 och en annan för Njurunda 1686. Från Gerhard Meyers gju-teri i Stockholm ha klockor levererats till skilda kyrkor i landskapet mellan 1698 och 1750. I Gävle hade mästare Erik Hillström sitt säte. Han göt där klockor för Lögdö och Haverö 1753 och 1755 men verkställde omgjutningen av en klocka för Sköns kyrka i Sundsvall 1749. Den produktivaste verkstaden var emellertid den Linderbergska i Sundsvall, vilken genom flera generationer från 1700-t:s mitt till 1900-t:s början leddes av medlemmar av samma familj. Carl Iacob Linderberg utförde på 1760-t. klockor i Skön, Liden, Tuna och Borgsjö. Under förra delen av 1800-t. leddes verkstaden först av Esaias Linderberg (klockor i Attmar och Indal 1819 och 1821) och därefter av Pehr Linderberg (klocka i Tynderö 1831). Möjligen är den sistnämnde identisk med N. P. Linderberg, under vars ledning firman fick sin största blomstring. Detta var tiden för Norrlands begynnande ekonomiska uppsving, och man skaffade sig överallt nya större klockor. Gjuteriet i Sundsvall fick en stor marknad i hela Norrland och försåg under den sistnämnde ledaren många av Medelpads kyrkor med nya eller omgjutna klockor (den äldsta 1843, den yngsta 1889).

I enstaka fall ha klockor gjutits av mästare, som annars icke äro nämnda, en se-nare förstörd klocka i Sättna, gjuten av Hinric Lind i Stockholm 1727, en klocka i Tynderö, vilken utförts i Stockholm 1735 av E. Näsman, och en klocka i Borgsjö, vilken omgöts 1752 av M. B. Flodström.

I kyrkornas konsthistoria ha begravingarna spelat en betydande roll. Då adel och ståndspersoner under äldre tider mycket sparsamt förekommit i Medelpad, äga landskapets kyrkor inga märkligare gravmonument eller huvudbanér. Dock må näm-nas brukspatronen Mats Krapps och hans ättlingars vackra gravsten på Timrås kyrkogård (fig. 108) samt den på grund av sin versifierade latinska inskrift märkliga gravsten, som den lärde häradshövdingen C. M. Björner själv ombestyrkt för sin grav på Alnö kyrkogård (sid. 74, jfr. rättelsen sid. 417). Ett enda huvudbanér har bevarats i landskapet, nämligen i Selångers kyrka, buret vid begravingen av häradshöv-dingen över Medelpad Erich Theet, död 1693, vilken i vår tid blivit bekant genom den kritiska men helt diktade skildring av hans verksamhet, som Olof Högborg givit i sin roman »Den stora vreden».

Av
SVERIGES KYRKOR

föreligga följande delar:

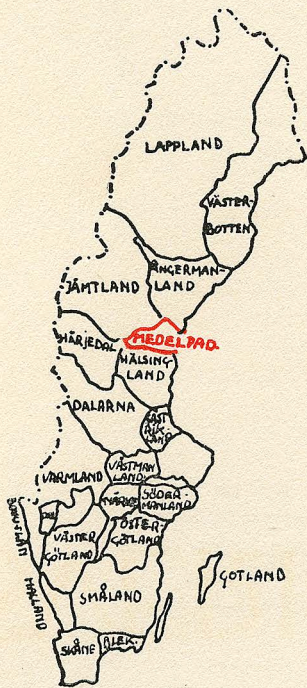
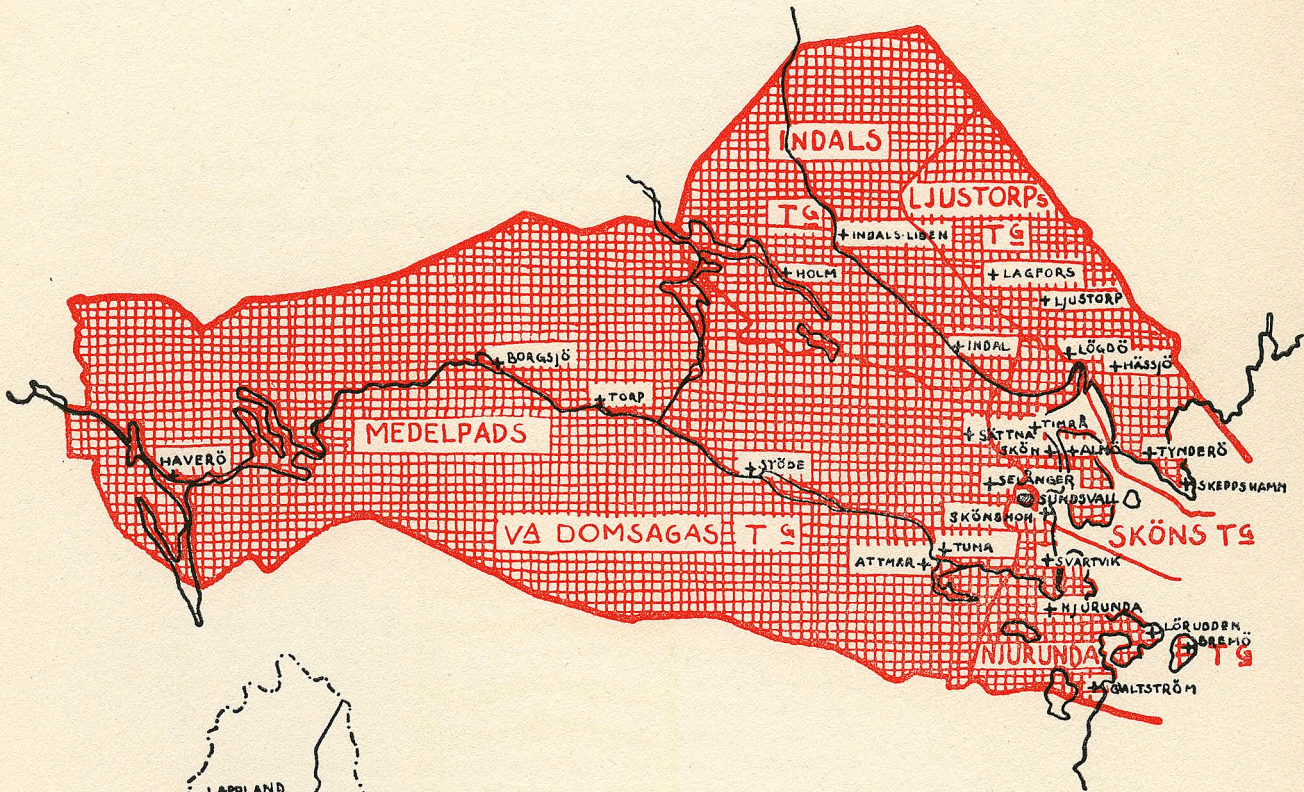
- UPPLAND. (7) Band I, h. 1. *Danderyds skeppslag*, mellersta delen. Pris 6: 60.
» (29) Band I, h. 2. *Danderyds skeppslag*, östra och västra delen. Pris 13 kr.
» (8) Band II, h. 1. *Häverö och Vaddö skeppslag*. Pris 4: 40.
» (12) Band III, h. 1. *Långhundra härad*, norra delen. Pris 15 kr.
» (1) Band IV, h. 1. *Erlinghundra härad*. Pris 4: 50.
» (11) Band IV, h. 2. *Seminghundra härad*. Med register till Bd IV. Pris 17 kr.
- GOTLAND. (3) Band I, h. 1. *Lummelunda ting* (utom Tingstäde). Pris 4 kr.
» (21) Band I, h. 2. *Lummelunda ting*. (Tingstäde). Pris 5: 50.
» (31) Band I, h. 3. *Bro ting*. Pris 12 kr.
» (33) Band I, h. 4. *Endre ting*. Pris 12 kr.
» (35) Band I, h. 5. *Dede ting*. Med register till Bd I. Pris 10 kr.
» (42) Band II. *Rute setting*. Med register till Bd II. Pris 16 kr.
- VÄSTERGÖTLAND. (2) Band I, h. 1. *Källands härad*, norra delen. Pris 5: 40.
» (4) Band I, h. 2. *Källands härad*, sydöstra delen. Pris 4: 50.
» (15) Band I, h. 3. *Källands härad*, sydvästra delen. I. Pris 10 kr.
» (16) Band I, h. 4. *Källands härad*, sydvästra delen. II. Med register till Bd I. Pris 10 kr.
- STOCKHOLMS KYRKOR. (17) Band I, h. 1. *Storkyrkan*. 1. Församlingshistoria. Pris 11 kr.
» (24) Band I, h. 2. *Storkyrkan*. 2. Byggnadshistoria. Pris 15 kr.
» (25) Band I, h. 3. *Storkyrkan*. 3. Inredning och inventarier. Med register till Bd I. Pris 20 kr.
» (28) Band II, h. 1. *Riddarholmskyrkan*. 1. Byggnadshistoria. Pris 20 kr.
» (45) Band II, h. 2. *Riddarholmskyrkan*. 2. Fast inredning, inventarier o. gravminnen. Med register till Bd II. Pris 38 kr.
» (5) Band III, h. 1. *Kungsholms kyrka*. Pris 4: 50.
» (10) Band III, h. 2. *Hedvig Eleonora kyrka*. Med register till Bd III. Pris 14 kr.
» (26) Band IV, h. 1. *Jakobs kyrka*. 1. Församlingshistoria. Pris 13 kr.
» (32) Band IV, h. 2. *Jakobs kyrka*. 2. Konsthistoria. Pris 13 kr.
» (40) Band IV, h. 3. *Johannes kapell och kyrka, S:t Stefans kapell*. Med register till Bd IV. Pris 10 kr.
» (20) Band V, h. 1. *Adolf Fredriks kyrka*. Pris 12: 50.
» (23) Band VI, h. 1. *Klara kyrka*. 1. Församlingshistoria. Pris 12 kr.
» (27) Band VI, h. 2. *Klara kyrka*. 2. Konsthistoria. Med register till Bd VI. Pris 12 kr.
» (41) Band VII, h. 1. *Maria Magdalena kyrka*. Pris 12 kr.
- DALARNE. (6) Band I, h. 1. *Leksands och Gagnefs tingslag*. Pris 4: 50.
» (9) Band I, h. 2. *Falu domsagas norra tingslag*. Pris 12 kr.
» (37) Band I, h. 3. *Falu domsagas södra tingslag*. Med register till Bd I. Pris 16 kr.
- ÖSTERGÖTLAND. (13) Band I, h. 1. *Bankekinds härad*. 1. (Askeby, Svinstad). Pris 14 kr.
» (14) Band I, h. 2. *Bankekinds härad*. 2. (Vårdsberg, Örtomta). Pris 13 kr.
» (43) Band II. *Vreta Klosters kyrka*. Med register till Bd II. Pris 15 kr.
- VÄRMLAND. (18) Band I, h. 1. *Grums härad*, norra delen. Pris 9: 50.
» (19) Band I, h. 2. *Grums härad*, södra delen. Pris 6: 50.
- BLEKINGE. (22) Band I, h. 1. *Östra härad*. Pris 13 kr.
» (36) Band I, h. 2. *Medelsta härad*. Med register till Bd I. Pris 14 kr.
- MEDELPAD. (30) Band I, h. 1. *Njurunda och Sköns tingslag samt Sundsvalls stad*. Pris 10 kr.
» (47) H. 2. *Ljustorps, Indals och Västra Domsagans tingslag*. Pris 16 kr.
- DALSLAND. (34) Band I, h. 1. *Sundals härad*. Pris 10 kr.
- SKÅNE. (38) Band I, h. 1. *Kävlinge kyrkor i Harjagers härad*. Pris 2: 50.
- GÄSTRIKLAND. (39) H. 1. *Gävle stads kyrkor*. Pris 10 kr.
» (44) H. 2. *Landskyrkorna*. Med register. Pris 17 kr.
- NÄRKE. (46) Band I, h. 1. *Örebro stads kyrkor*. Pris 12 kr.

Under utgivning äro:

- SMÅLAND. Band I. *Jönköpings och Huskvarna kyrkor*.
STOCKHOLM. Band VIII, h. 1. *Bromma kyrka och Västerledskyrkan*.
UPPLAND. Band II, h. 2. *Bro och Vätö skeppslag*.
BLEKINGE. Band II. *Bräkne och Listers häraden*.
GOTLAND. Band III. *Hejde setting*.

SVERIGES KYRKOR

MEDELPAD

PUBLICERAT
OMRÅDE

HÄFTE 2.